

CONSTITUTION OF KENYA REVIEW COMMISSION

(CKRC)

VERBATIM REPORT OF

CONSTITUENCY PUBLIC HEARINGS,

KAJIADO SOUTH CONSTITUENCY,

HELD AT KIMANA CATHOLIC CHURCH

ON

11TH JULY 2002

**CONSTITUENCY PUBLIC HEARINGS, KAJIADO SOUTH CONSTITUENCY, HELD AT KIMANA
CATHOLIC CHURCH ON 11TH JULY 2002**

Present:

Com. Ibrahim Lethome
Com. Bishop Bernard Njoroge

Secretariat Staff in Attendance

Joash Aminga   - Programme Officer
Osogo Ambani   - Asst. Programme Officer
Alice Thuo   - Verbatim Recorder

The meeting started at 9.15 a.m. with Com. Bishop Njoroge chairing.

Joyce Senewa: Commissioner Lethome pia na Councilor wetu aliye mahali hapa, na wananchi wote, hamjambo. Nawashukuru sana kwa sababu ya kufika mahali hapa ni kwa sababu ya hizi jambo, na kabla hatujaendelea sana tungeomba tumshukuru Mungu ndiyo tuweze kuendelea. Kwa hivyo nitamuomba .....(inaudible) aweze kuja kufungua kwa maombi.

Prayer by Bw Lambash

Ashe olatoriani lai tena olong nintabawua yiook olkingi lai loo supati, papa lai le nazareti kincho iyie enashe nemeeta eneba teenkaraki nikitodua enkakenya ena olong, kiyiolo ajo kumok duo lleitu edol kake ninchoo ninche yiook kidol enkai ai oo ntarasi .ore kulo otii ena aji atipika enkaina ino naa enetatene, ore nikipuo aimaki naisu ena kop ang e kenya koloatoriani lai loo supati , inchoo yiook eyiolounoto we nkarriyano pikintabaya nayouni papa laile nazareti ashe tenkaraki lmalimuni, ashu lkituak ooti ene weei tenkariki enkolong sidai naijo ena nikitodua nintabawua yiook papa lai le nazareti nintabawua yiook mataa tenepo yiook taa naa olopeny ana tumo taa olopeny kidip niaku sii kinteru niaku na tenepo yiook.

Asante sana Bw Lambash,. Kwa hivyo hatutapotea muda sana maana tuko nyuma na masaa, nitaenda kuchukua nafasi hii kuweza kuwajulisha wale wanausika na hii kazi, tunajua ni kazi ya marekebisho ya Katiba ambayo ni Katiba inayo kuhusu wewe na inanihusu mimi, na inahusu hata mwingine ili tukaweze kuishi katika hali ya kulindwa. Kwa hivyo naenda kusimamisha

Kamati ambayo .....(inaudible) Kwa hivyo simama waweze kuwafahamu. Tuko na Chairman wetu ambaye ni Councilor Jacob Lesindwa (greet the people), tuko pia na mama moja ambaye ni Amina Abdulahi (greetings), tuko pia na Bwana Somuire (greetings), halafu pia tuko na Mzee moja pia tumekuwa tukisaidiana na yeye anaitwa Jacob Maitha (greetings), na mimi pia hapa; mimi ndiyo mwandishi wa Kamati, ninaitwa Joyce Senewa na nashuruku kwa sababu ya nyinyi kufika. Hivyo ndiyo tusipoteze muda zaidi, nitaenda kumkaribisha Mzee moja aweze kuongea kidodo tu, kuhusu sisi kuwa hapa. Karibu Jacob Maitha kwa ufupi.

Jacob Maitha: Bwana Commissioner, Ma-commissioner wote, waheshimiwa Madiwani ambao mko hapa, mawazee na akina mama, hamjambo. Eh, tuko hapa kwa sababu ya kitu kimoja tu; mambo ya Katiba. Wengine wetu tumekuwa tukiuliza, huyu mnyama anaitwa Katiba ni nini. Katiba katika kiswahili sanifu, ni sheria amani. Kitu ambacho kinavyoongoza sisi tulioko hadi wakati huu, na vizazi vinavyo. Hii ni sheria ambaye kila mmoja wetu, awe kabila gani, awe wa kutoka wa kutoka wapi, awe ... (inaudible) ni lazima afuate. Na kwa sababu muda ni mfupi, Ma-commissioner kitu kimoja tu ninaomba ni kwamba watu wetu pengine sisi wote uwezawa wetu ni tofauti. We have got different levels of understanding. Hawa watu wetu tungeomba kwa niaba yao, wapatiwe, tuliambiwa ni dakika tano tano, hatukatai, maanake ndiyo mtindo wa Kenya. Lakini kama kuna mzee ambao pengine ..... (inaudible) na ana jambo ambalo ni la maana katika nchi hii yetu ya ....Katiba, ningewaomba kwa hisani na kwa niaba yao, tafadhali tusiwe na haraka. Maanake hata ninashangaa katika Kenya, watu wengine viongozi waliosema wanatuongoza, wanasema tukimbishe Katiba. Ya America imechukua miaka 200 tangu 7076 na wangali wanatengeneza marekebisho ya Katiba hiyo. Kwa hivyo, ningewaomba wale tuliokuwa Kajiado, hasa Ma-councilor ambao mko hapa, tusaidiane na hawa Wakenya wetu akina Mama hii sheria iendelee mzuri. Na ya mwisho, mimi mtaniruhusu kidogo niingilie lugha kidogo maana tumezungumza.

meinyototo ake oltung`ani anaa enajo olkasolai lesinko tenaa olaotiruui lino oshi ake arashu teneme ole embati ino, me mbatii kitii taata, itoning`o neme laitiruani kiponu aing`oru tene tenemikinyorr oshi oltungani amu metaa enkiteng nemetaa enkuku milok oltungani teneiro inchoo oltung`ani eiro oltung`ani nelimu kuna natii elukunya enye oo natii oltau lenye, amu mee nolkejaudo daake neme nolokitok ne kenya nalolong`a ore taa ena toki naji katiba ena sheria nikintobirita menaang ake kulo oishu amu nkolong`i doi kuti yiok kiata pee kipuo noo nkera ang oo naponu oo naponu, itoningo pooki, minyototo ake oltungani ake oltung`ani alok olikai eirorita, enabayie pi miureisho sii teniyiu nilimu ena nilimu tolimo doi enijo kabisa.

Kwa hivyo, ninawaelezea kwa Kimaasai kidogo, mtanisamehe. Thank you Ma-commissioners na waheshimiwa wetu Ma-councilors, ninawashukuru sana, kwa niaba ya watu wote walioko katika Sebule hii, na kwa niaba ya watu wa Loitok tok na vile mnasikiliza, kwa niaba ya watu walioko Sebule hii, kwa niaba ya watu wa Kimana, kwa niaba ya watu wa Loitok tok mpaka .... Mpaka wapi, wale walioko hapa, ninawakaribisha sana. Asante sana. Mjisikie mko nyumbani. Thank you very much.

Joyce Senewa: Asante sana Bw Maitha. *kore sininye enkai toki nalo alimu teiro oltungani tene wei miata orusa puilo aosh enkai amu idolitata ajo kiata mashinini te wei naa keya oltoilo te haraka naleng metaa mioshiwosh inkaik*

nemioshiwosh sii ororei tene wei tiatua metaa eroro akiti eniyiu nirorie oltungani nimbang`ie boo nilo ang`amaa te boo

Kwa hivyo tutaendelea na wacha nipatie Chairman aongee kidogo. Karibu.

Clr Philip Kotone: Bwana Commissioners, Bishop Njoroge na .....(inaudible) Programme Organizer pamoja na group yake, Kamati ya 3C, wazee na akina mama, hamjambo. Mimi sitaongea mengi lakini nitaomba tu kidogo niongee kile kitu ambaye imetulete hapa kwa sababu kile kitu inawalete wote hapa, ... (inaudible) pamoja na commissioners ni mambo ya maoni. Leo tafadhali mtakapopewa dakika tano sio kueleza vile ulitoka, yale mashida, shida hao hawana haja na mashida. Hawawezi kutatua shida. Ile shida watatua ni kurekebisha Katiba. Kama kuna kitu unataka irekebishwe, wewe unasema tu moja, nataka hii irekebishwe, pili nataka ingine irekebishwe. Na hapana ogopa Commissioners, kwa sababu huyu Bishop Njoroge unaona kama ni kijana lakini nafikiri masomo ndiyo imemfanya saa ingine awe nini kwa sababu alikuwa mwalimu wangu mwaka wa 1970, 1971. Hata hasisomesha Amina huyu, alisomesha akina Maiyani, akina Kilowua, kina huyu Chief wa kwenu. We retired,ole naiko oloyieu and then .....(inaudible). Ni mtu ambaye wa nyumbani kabisa. Kwa hivyo ukisikia anaitwa Bishop Njoroge, hapana Njoroge ya Central, Njoroge ya mtoto here. Ibrahim naye, nasikia hata yeye anaitwa ero, ero anatoka Narok sio mzae uko Maasai. Kwa hivyo anajua vile anaweza kuwaelewa vizuri. (*ore taa nanu enajoki intai tafadhali inchoo ake pilotu ene wei tolimu intoki nemiure*) Hapana ogopa, hata Chief, sheria ni yako. Kama DO akija, OCS akija, hapana ogopa. Na useme kwa sababu Katiba ni yako. Sema mimi nataka sheria iwe hivi, sheria iwe hivi, hapana tena mambo ya mtu mwingine, mambo ya kusema tumekosana na Fulani, ama huyo anasema nini. Upewe nafasi yako, hapa ule mtu tu anaruhusiwa kuuliza swali ama kuongea wakati mwingine anaongea ni hawa Ma-commissioners tu. Wengine hawana ruhusa. Wewe una ruhusa yako. Kibor akija hapa, anaongea hakuna mtu atakujibu. Na Gnwacha akikuja akaongea. Utaulizwa maswali kama kuna kitu wa kuuliza. Kwa hivyo ninawaomba msiwe na wasi wasi wala uoga kabisa. Mseme haki yenu kulingana na vile mlifundishwa. Asante sana Bw. Commissioner. Kwa hivyo sasa nitarudhisha mkutano kwa Commissioner nikiwapatia heri katika mchana huu tukirekebisha Katiba yetu.

Com. Lethome: Watu wa Kimana entasupa pookin. Hiyo ndiyo Kimaasai ile ninajua. Clr walinitupa Nairobi, nikasahau lugha ya Mama, ndiyo hiyo shida niko nayo. Tunashukuru Mwenyeze Mungu kwa kupatia nafasi hii ya ..... na kama alivyotangulia kusema Joyce na wale wengine watu waliozungumza tumekuja hapa kwa sababu kuwasikikza nyinyi. Hii leo sio siku yetu wa kuzungumza, au siku ya Chief ya kuzungumza wala mtu mwingine yoyote. Ni siku yenu wananchi kutoa maoni yenu. Ningependa tu kuwajulisha mwenzangu Commissioner Bishop Bernard Njoroge. Ninampa dakika moja tu awamkoi halafu anirudishie microphone.

Com Bishop Njoroge: Habari zenu wapendwa. Tumefurahi kuwa hapa, na tuna tumaini Mungu atatusaidia katika kikao hiki tuweze kuzungumza yale ambao yatatengeneza nchi yetu iwe nchi nzuri ya kuishi. Asanteni sana.

Com. Lethome: Mimi jina langu kama mlivyoambiwa ni Ibrahim Lethome Asmani. Tunao maofisa ambao tumeandamana nao. Kuna Programme Officer ambao ni msimazi wa Idara yetu, Joash Aminga, ndiyo huyo Programme Officer, wasaidizi

wake wawili; tunaye Alice Thuo, kazi yake ni kunasa sauti zenu mnapozungumza. Ako machini mbili ambazo hata ukikohoa huko nyuma inanaza hiyo sauti; yeye kazi yake ni hii ya ku-recordi. Kisha tunayo msaidizi wa programme officer ambao anaitwa Osogo Ambani. Yeye kazi yake ni kusajiri, yaani yote tunasungumza atasajili. Mimi na Bishop tutakuwa tukisajili yale ambao tunataka, lakini yeye anasajili kila kitu. Na machini ina-record kila kitu. Nimesikia Joyce akiwambai kwa kimaasai huwa usifanye kelele kwa sababu kuna machini ina-record. Ukifanya kelele, tukienda kufungulia uko ofisini, ebu fungulieni tape ya Kamani, itaonyesha kelele peke yake. Kwa hivyo tusizungumze, tusifanye makelele. Councilor pia amewambia, chairman wa committee ya hii constituency amewaambia pia mtu asiogope lolote. Tunajua historia yetu Kenya, ikifika masada ya kuzungumzia habari ya sheria, au mambo ya serikali mtu anaogopa, anasema, nitazungumza kitu Fulani, nikitoka hapa nisdhikwe. Councilor ameongea na mimi ninarudia tena. Sheria ambayo imeturuhusu sisi kuja kukaa hapa, imesema kila Mkenya ana uhuru ya kusema vile anavyotaka kumkumiwa. Kwa hivyo leo uko na uhuru wa kusema vile unataka kuhusu mambo ya Katiba, na hakuna mtu yoyote ambaye ataweza kukuchulia hatua ya kisheria kwa sababu ulitoa maoni yako pengine kuhusu DO, au DC au kuhusu ofisi ya Rais. Unaweza kusema chochote bora tu usimtukane mtu yoyote, usimtaje mtu kwa jina, wala usiingilie siasi. Hiki sio kikao cha siasa; vikao vya siasa vitakuja. Kama ingekuwa ya siasa, hata Catholic church hawange kubali tukae hapa, ama sivyo? Kwa hivyo usizungumzia habari ya siasa, toa maoni yako, ninataka hivi, nataka hivi. Nataka Chief aondolewe, nataka Chief achaguliwe, na yote sema. Nataka Wamaasai wakubaliwe kwenda kulisha ng'ombe Tsavo na Amboseli, maoni yako, bila kuogopa mtu yoyote. Kama ni akina mama mnataka kuzumza vile wazee wanawapiga usiogope. Mzee akikuchukulia hatua kwa sababu ulikuja kutoboa siri hapa, sisi tunaweza kumchukulia hatua ya kisheria.

Lugha, zungumza lunga ambaye yeye mwenyewe unataka. Kama unataka kuzungumza Kimaasai, zungumza,. Kiswahili, Kingereza Na kama uko na lugha nyingine yoyote, sisi tutakuwa na mtu wa tutafsiri. Tutapata mtu wa kufasiri hiyo lugha. Kwa hivyo usishindwe kuzungumza, kwa sababu useme kiingereza kimekishinda, au Kiswahili. Sungumza ile lugha ambao unapenda mwenyewe.

Dakika tano, ni kweli kama ulivyo sema dani kidogo sana. Lakini kwa sababu watu ni wengi. Tayari nina watu 40 wale ambaye wanatala kusungumza, tayari sasa hivi, na wengi bado wanakuka. Lakini, pia tuna-consider. Ikiwa mtu kwa mfano bado ana baadhi ya maoni anaendelea nao, hatuwezi kuupuzi maoni yake. Tutaangalia, tuta-consider. Lakini kila mtu tutampatia dakika tano. Ikiwa unamaandishi, memorandum, ikiwa ni mazungumzo tu, nitakupatia dakika kumi. Lakini hizo dakika kumi usitumie kutuleza matatizo, sijui baraba kutoka Emali mpaka hapa ina vumbi sana. Tunajua, iko na vumbi sana, unataka nini?.*kainyoo iyieu* Unasikia? Vile unataka useme, nataka hivi, na hivi, na hivi. Sawa hiyo.

Ueshimu maoni ya watu wengine. Sio kila mtu ambayo atatoa maoni ambao itakupendeza hapa. Hata ndani wa nyumba, mzee na mama, wakati mwingine mtofautiana kwa maoni. Si ndiyo? Sasa wanavunja nyumba? Hapana, wanaheshimiana maoni. Kwa hivyo mtu akija hapa atoe maoni ambao haukupendezi wewe, hiyo ni maoni yako, yeye maoni yake. Wewe nyamaza uandike mahali, yule amesema hivi, ngoja nikienda hapo na mimi nitapinga yeye. Njoo upinge hakuna shida. Sema Fulani alisema hivi, lakini mimi sitaki hiyo, nataka hivi. Una uhuru wa kufanya hivyo, lakini uheshimu maoni yake, usimpigie

kelele akiwa hapa mbele.

Ukisha maliza kuzungumza, kwanza ukija hapa, nitakuwa nimekuita jina lako. Kwa hivyo jina lako nitakuwa tayari najua. Lakini machini itakuwa hajarecordi sauti yako, ukisema jina lako. Kwa hivyo kitu cha kwanza ukikalia hicho kiti cha blue, unaanza kwa jina lako. Mimi naitwa Fulani Ole Fulani, halafu baada ya hapo unaanza kutoa maoni yako. Usianze nawashukuru sana, mwakaribisha hapa Kimana, asanteni tumekaribia, na ukishatukaribisha. Tunajua unatashukuru zote. Ingia kwenye point moja kwa moja. Unafahamu hiyo? Ukishamaliza, pengine Commissioner Bishop au mimi tutakuwa na maswali ya kukuliza ili uweze kufafanua. Unaweza kujibu au unasema kusema hiyo sijafikiria nitafikiria badaye. Usijisumbue, sio mtihani, wewe kile utaweza kujibu, utajibu. Baada ya hapo utakwenda pale. Huyu Bw. Aminga ako na kitabu moja cha ki-historia. Kuna register nyeusi iko hapo hivi, hiyo ni record ambao, miaka na miaka itabaki ya kuonyesha watu wale walishiriki katika Katiba. Unaona vile siku hizi tunaangalia tunaona akina Shikuku, akina Kiano na wengine walishiriki kwenye Katiba wa 1963, utaona ni nani walishiriki katiba Katiba hii. Tutaweka pale, tutaweka jina lako, anwani yako na information nyingine ambao watakuuliza halafu tutaweka sahihi au kidole. Ukimaliza hapo unaweza kwenda.....(*inaudible*) au unaweza kukaa chini kuwasikiza wengine. Kwa sababu pia ni masomo, ukikaa kuwasikiza wengine unapata kuelewa mambo zaidi au kufahamu kuna endelea nini. Sasa bila kupoteza wakati tunatangaza kikao kimeanza rasmi. This meeting now is declared to be an official meeting of the Constitution of Kenya Review Commission here in Kimana, to day on the 11th July 2002, na tunaanza bila kupoteza wakati. Mtu wa kwanza ni Hosea Olodongosaf, ambaye ni mkulima. Karibu. (*inaudible*) Nimeanza na ile list ..... kwanza ni Richard Tilei.

Richard Tilei: *ee enkirorokino entasupa pooki kayiu oltungani laisaidia malo sinanu aibakikibak kalo sinanu atau maoini ai naipirta ena nayawua yiook ene*

Translator: Anasema kwamba .....(*inaudible*) ambaye itakuja kusaidia sisi wote.

Richard Tilei: *ore ebae nabo naa kajo tipat ena iebelekenyitai naa kadol ajo kelotu aretu yiook pooki.*

Translator: ..... Kila moja wetu alipatiwa rasilimali yake.

Richard Tilei: *ore ebae nabo nalimu naa kadol ajo itawua aba yiook enkai neisho pooki na kop neisho oltung`ani enkutuk enye neisho intokitin enyenak*

Translator: Na kwa sababu mtu akipata nafasi hii ya kugeuza Katiba, tuna ardhi ambayo zilienda hata wakati wa Ukoloni na hata sasa ingali inaenda na tungeomba Katiba hii itubadilishie ili tuweze kupata ardhi yetu ama kuregeshea ardhi yetu.

Richard Tilei: *neaku na ore amu adol ajo enyaaka aisho yiook ena rishata nikingurarie baa ang, kiata nkutot ena kop nashomo nemeomonunu nememira naa kajo kayiieu naomonu peyie eibelkenyuni metaa nkunaak anaa apake pee eisho yiook enkai*

Translator: Kwa mfano kuna Amboseli National Park

Richard Tilei: *we nkambuni sapu e magadi*

Translator: Kuna ile kampuni ya Magadi Soda ambao inatengeneza Magadi.

Richard Tilei: *wo nkiwanjani sapuki too laikipia ore nena naa nemeomonuno nememira*

Translator: Halafu unaona mashamba makubwa kwa mfano upande wa Laikipia.

Richard Tilei: *naa kajo pee egili sheria peshukokini lopeny amu eyiolo apa enkai entoki nasita pee etipika lelo tung`ana eine oo nena masaa*

Translator: Aliomba kabisa sehemu hizo ziregeshewe zenyewe wenyewe hizo ndizo ..... (inaudible) pale alikuwa na sababu.

Richard Tilei: *ore eniare*

Translator: Ya pili

Richard Tilei: *naa enkiprta naji enoo nguesi ore apa pee epik enkai iltung`ana ana kop etipika apa eboitare ng`uesi*

Translator: Na jambo ya pili ni kuhusu wanyama. Mungu alipoumba binadamu, wanyama aliumba kwanza halafu mwisho akaumba binadamu kutawala haya wanyama.

Richard Tilei: *naa etii sii apa enkop pooki*

Translator: Na wanyama wako kila mahali.

Richard Tilei: *kake ore tanakata naa otaa mpukonot etii*

Translator: .....(inaudible) katika Kenya wanyama wamebaki sehemu chache.

Richard Tilei: *sana sana ene nikitii tanakata*

Translator: Hasa hapa tuliko.

Richard Tilei: *amu ninye naa ayiolo*

Translator: Kwa sababu ndiyo mimi nataka kujua

Richard Tilei: *naa kadol ajo ore sii nena naa ninche nayau naa ninche naibungita iltung`ana le kenya amu eponu ilashumpa tenkaraki ninche*

Translator: Kimapato ..... (inaudible) inapatikana kwa sasa hivi, inapatikana kutokeana na wanyama .

Richard Tilei: *neaku ayieiu neaku oroe nena amu masaa naisho yiook enkai neshukuni metaa inkunang*

Translator: Ninaomba kwa sababu hiyo mali Mungu alitupatia irudishea wengine kama tunatawala hiyo ni mali yetu.

Richard Tilei: *naa pee ietodolu ninye ajo ore pee epponunui aoru enkaik ang metaa mee yiook oingorita*

Translator: Nimeona hasa wanyama watawaliwe ama ..... Ya wanyama zitawaliwe na watu wengine

Richard Tilei: *etii ng`uesi nemekure etii*

Translator: Iko wanyama ambao wametoweka.

Richard Tilei: *neaku naa ore napakata aa nkaik ainei etii*

Translator: Inaonyesha kwamba nilipokuwa nikiwatazama na kuwalinda

Richard Tilei: *naing`orita anaa olopeny naa ina pee etii nena abilaritin naipita tanakata*

Translator: Nilikuwa nime ..... kama mwenyewe na ndiyo kwamba Jamaa walio..... hawaja .....

Richard Tilei: *aitau enkitanyanyukoto enaa emunyi*

Translator: Kwa mfano kama sasa

Richard Tilei: *ore anaa tangu pee epuku too nkaik ang*

Translator: Ya tatu sisi tunataka ... wajamaa hao.....

Richard Tilei: *naa kajo pee eshukuni amu mali naishoo yiook enkai*

Translator: Sasa tunaomba turudishiwe .....(inaudible) rasilimali hizo wangetupatia.

Richard Tilei: *ore ene uni naa etii nkulie kutot naa ore entoki naibungiita itung`ana leina murua naa kahawa*

Translator: Sehemu zingine za Kenya watu wanategemea Kahawa

Richard Tilei: *netumito ninche*

Translator: Na Kahawa ina.....(inaudible)

Richard Tilei: *netii naa majani*

Translator: Wengine ni majani ya Chai

Richard Tilei: *netaa osokini lenye*

Translator: And masoko

Richard Tilei: *ore sininye nkishu tenakop keibung`ita ewei sapuk oleng*

Translator:..... rasilimali yetu hapa hata tumejitegemea sana ni ufugaji

Richard Tilei: *(Speaking in Maasai dialect nkishu ookulie nguesi kulie*

Translator: Na wanyama wengine wa .....(inaudible)

Richard Tilei: *neijo dooi eitu adol nietu aning osokoni lenye tene tenkop naa ninye doi oishoo iltungana dupoto*

Translator: Halafu nitazungumza ku husu..... (inaudible) soko ya wanyama hayo tunafuga kama ngombe hawana soko; sijasikia.

Richard Tilei: *neaku igirara ake aitumia peyie etumi nena tokitin aisho inkangitie olmasaai neiturrurri nkumok naleng te murua nabo pee ewotikini aing`ua witin nememanyai peyie ebulu nkujit petumi*

Translator: Kwa hivyo ..... (inaudible) soko ambaye tunaweza ku.....(inaudible) wanyama wetu, ingekuwa ni kitu ..... Katika wakaaji hapa.

Richard Tilei: *naa inna doi paa teneya neing`or likai tung`ani ewiji nejo anaa metiki kitotikitio apuo atoni tewei nebo pee mikinyal enkujit pee etum ilkinyai ainoto inkiri amu kiyiolo ajo inkishu naatum*

Translator: Ndiyo maana watu wengine wanafikira nchiya Maasai hakuna wanadamu, lakini sisi tumeondekea, tuka ..... ya kulisha hawa wajamaa wetu.

Richard Tilei: *ore ene mwisho*

Translator: Mwisho kabisa

Richard Tilei: *naa kajo sii peyie eing`urakini yiook serkali naji ene majimbo*

Translator: Na sisi tungetaka serkali ya Majimbo

Richard Tilei: *ore naa amu eininingisho taa enkiok hoo neitu taa aisuma amu ina pemairorita ena kutuk*

Translator: Mimi sijasoma ndiposa nina sungumza lugha ya mama lakini nikisiza sana ninaposikia maoni ya watu wengi.

Richard Tilei: *nayiolou ajo serkali nalotu ataniki iltung`ana alongn oshi ina*

Translator: Ninaamini kwamba serkali iwekwe karibu ya watu ndiyo nzuri kuliko ile ilioko sasa.

Richard Tilei: *nayiolou sii ajoo serkali nedim atejo ai toki nikaiki dupoto alang oshi*

Translator: Na mimi ninaamini kwamba hii serkali tuko karibu naye ndiyo naweza kuelezea kitu nikakuletea ....(inaudible)

Richard Tilei: nayiolou ajo ore serkali nena mali niata nimikintoki alm anaa oshi

Translator: Na serkali aina hii ndiyo itafanya .....(inaudible)

Richard Tilei: *naa ninye paa atejo ara obo ojo ore naa sidai eneji*

Translator: Ndiyo sababu naamini kwamba Majimbo yatasaidia.

Richard Tilei: *ajo ashe oleng*

Translator: Nashukuru sana. Asante.

Com. Lethome: Oliti Ole Musa. Anafuata na Solomon Lompa

Liti Ole Musa: *ore taa sininye nanu ashuku enashe*

Translator: Hata mimi nashukuru Commissioners

Liti Ole Musa: *kaji leti ole musa*

Translator: Mimi nitazungumzia mambo ya Katiba

Liti Ole Musa: *ore naa enkae naa ena toki najo katiba naa ntokitin naipirta ene weiji embusel taata naa pee kiramata taata siyook embusel anaa*

Translator: Naanza kwa kuzungumzia habari ya .....(inaudible) wanyama kama .....(inaudible)

Liti Ole Musa: *pee kiramata doi amu nkishu toi*

Translator: Ile tunaomba kabisa ni ile wanyama wa.....(inaudible) ni sisi tumewafuga.

Liti Ole Musa: *nikiramata doi amu eisaidita toi yiook enkisuma oo nkerang*

Translator: Narudia kusema kwamba ..... (inaudible) kama Amboseli kama ingerudishwa katika mkono yetu, ingetusaidia hata kwa upande wa masomo ya watoto wetu.

Liti Ole Musa: *ore naa sii taata enkae naa pee kinyok taata amu kitunishoote te namelok keyiue naaji neing`urakini yiook osokoni likimirie nena diaki nikinyokita naleng te ukulima*

Translator: Kwa mfano mahali ninaishi kuna antelope ambapo watu wana..... nyanya, na kitunguu na mboga aina nyingine. Anasema kwamba tume.....(inaudible) hapo hakuna soko hata kidogo ya kuuzia mazao yetu.

Liti Ole Musa: *neaku ore taa maoni ai naa ke pee eing`uraki yiook osokoni loo nena tokitin*

Translator: Maoni yake ni kwamba katika Katiba hii itafutie wananchi soko ya vitu kama hizo.

Liti Ole Musa: *ore sii taata ene weiji oo laiguanak naake ore naji sininye te maoni ai naa peemokini naaji
aning`okino oltung`ani ltung`ana pooki moo l ltung`ani obo*

Translator: Anageukia .....(inaudible), yaani Machief. Yeye ana maoni kwamba badala ya Ma-chief,
.....(inaudible) kwenda kwa DC, na kwa (inaudible) wananchi wangewachagua moja kwa moja.

Liti Ole Musa: *ina esidai enegeluni olariikoni ltuung`ana pooki mee enooltung`anii obo*

Translator: Ana maoni kwamba ile kiongozi amechaguliwa na watu wote maana kiongozi si wa mtu moja, anafaa zaidi.

Liti Ole Musa: *ore sininye enkai ore enweiji enkisuma taata oo nkera ebaiki naa sokondari nenyoki ore kuna e
abori nepali neisaidia serkali arashu ltung`ana kulie aret naa duuake aisum*

Translator: Anaomba Katiba hii vile vile iwarudishe kisomo cha bure kutoka darasa la kwanza, ama tuseme shule ya
.....(inaudible) hadi darasa la nane, kwa wakati huu. Halafu tuendeleo secondary pengine tuanze tulipa karo.

Liti Ole Musa: *niaku ore naa nainie naa ashuku naa enashe naitabaiki iine weiji*

Translator: Ameshukuru na amefika hapo.

Com. Lethome: Solomon Lompa, afuate na Raphael Naininga.

Solomon Lompa: Basi jina langu ndiyo mimi naitwa Solomon Lompa.

Mr Lompa: *ore naa enai naa ke kairo tena kutuk ang*

Translator: Mimi nitaongea katika lugha ya Kimaasai.

Solomon Lompa: *asi ore naa tenkaraki enkipirta ena olong*

Translator: Kwa sababu ya siku ya leo,

Solomon Lompa: *ore baa naidim aimaki naipirta katiba*

Translator: Nitakuzungumzia kuhusu Katiba.

Solomon Lompa: *naa ke baa kuti oleng*

Translator: Mimi nitazungumzia mambo machache sana.

Solomon Lompa: *basi ore sinanu enaidim atejo naa kajo naa ore enanare tekuna olong`i naa kenari sininye serkali*

neishori nkera oo sukuluni meisomata aiteru edarasa naboo mpaka ene isiet

Translator: Kisomo cha shule za msingi, kutoka darasa la kwanza, ikiwezekana hadi ile la mwisho la shule la msingi, ...(inaudible) ni kwamba ni bure.

Solomon Lompa: *ore enkiroroto eare*

Translator: Halafu jambo la pili

Solomon Lompa: *naa ena toki najo landboard*

Translator: Ni hii mambo inaitwa Land Board, ile kamati inayesimamia mambo ya ardhi.

Solomon Lompa: *naa kayieu naaji nanu t eneidimayu neibelekenyi neaku landboard oolpayiani eeatai*

Translator: Anasema hiyo Land Board iwe kwamba imetengenezwa kutoka na wananchi wa ....(inaudible)

Solomon Lompa: *metaa lpayiani oiusika too baa apa oo lchambai*

Translator: Iwe kwamba wale wazee wa pale ama wakaaji wa pale, wawe ndiyo wanahusika kwa mambo ya ardhi

Solomon Lompa: *nayiuu nepiki metaa sheria metaa ore tittle deed neaku etii enkarna ee ntomononi meitoki ake duo oormoruo obo alo amir olchamba meyiolo olmarei.*

Translator: Hii title deed ama cheti cha kumliki ardhi kiwe kwamba kina majina la familia nzima. Kwanza mzee, na mama na ikiwezekana watoto, ili wazee waaache ku..... Namna ya kuuza ardhi.

Solomon Lompa: *ore ene uni naa ayiuu ake naji pee eibelekenyi*

Translator: Na ya tatu ambao ningeomba sana ibadilishe, ijapokuwa hivo, kwa sababu ya Wakenya na wengine wetu tunaishi vyama vyenye siasi vingi,

Solomon Lompa: *hoo duo etii oshiake , ore tenkaraki lkenyai amu kidolita oshiake nayieu naaji neaku uni tekenya*

Translator: Ile ningeomba kwamba hivi vyama vipungzwe viwe vitatu.

Solomon Lompa: *amu inakata eetaa baa naidim ataasaki ltung`ana*

Translator: Kuna matatizo kama vyama vikiwa vitatu visiwe vingi vitakuwa ni ngumu zaidi na itaweza kusaidia wananchi kwa njia inaofaa.

Solomon Lompa: *ore naa enemuisho*

Translator: Na ya mwisho kabisa

Solomon Lompa: *naa kayiu naji nmou niikiata serkaili ena najo serkalil nashula*

Translator: Nataka kwamba ..... (inaudible) kwa kimaasai serikali ina..... (inaudible) coalition government, yaani serikali ya msetu, kama unaelewa.

Solomon Lompa: *neaku nena taa nainei neaku ajo ashe oleng*

Translator: Haya ndiyo yake, asante.

Com. Lethome: Tunapenda kumkaribisha Bw. Njiru na tutakuwa .....(inaudible) na sisi, ... Bw DO anaweza kuwa na sisi, na ningependa kabla sijamuita Bw Raphael kuzungumza, nikaribishe Bw. DO, nimpe nafasi ya dakika mbili aweze kuamkua na kwambia machache ..... Bw DO please.

Bw. Maalim Mohamed: Shukran, Commissioner Lethome, Commissioner Bishop Njoroge, Programme Officer na ma-officer wengine walioandamana na nyinyi, wananchi kwa jumla hamjambo. Basi ni furaha kwa sababu tangu juzi tumekuwa sehemu za .... Na nimefurahia vile wananchi walivyotokeshwa kwa wingi, kuja kupeana maoni yao kwa mambo ya Katiba. Nachukua fursa tena kwa karibisha Commissioners ya CKRC. Na nashukuru Tume kututumia Commissioners ambaye kwa ukweli ni watu wanashirikiana kikamilifu. Wote wawili ni viongozi wa dini, Lethome ni Deputy Secretary wa Supreme Council of Kenya Muslims, Bishop Njoroge, zote tunamjua, hata ni mtu anatoka sehemu za Loitokitok. Kwa hivyo ni watu kusema ukweli wamekuja kutilia manane, mambo ya jamii ya Wamaasai na wakazi kwa jumla walio sehemu ya Loitokitok.

Yangu nafikiria, hii ni programme tumeitanga kila sehemu tangu tulijulishwa. Na hakuna yule anaweza kutueleza hajawai kusikia hii mpango. Iko? Hakuna, kila mtu ameisikia. Tumeandika, tukatumana kila sehemu, tukaweka kwa noticeboard, kwa sababu hii tunajua ni National Exercise, ni mambo ambaye inahusika katika nchi yetu kwa jumla. Na sisi Wakenya tulioko leo tuko na bahati kwa sababu ni mara ya kwanza sisi kuja kupeana maoni yetu. Vile tunavyotaka Katiba ya nchi hii iwe. Ile hapo awali hatujahushishwa kwa sababu wengi hatukuwa tumezaliwa, sio? Kwa hivyo hii ndiyo fursa peke yake, wewe kusema maoni yako, labda miaka Mungu akitujalia, mia moja ijao ungetaka Kenya ikae nchi aina gani? Na hii inaweza kuhakikishia, mimi kama Mkenya mwenzenu msiniangalie kama DO. Niko hapa kuja kusikiza hii jambo kwa sababu inahusu maisha yetu. Na wacha niwahakikishie hakuna yule ataweza kuwapitishia ama kusema kwa nini umesema jambo hili ama lile. Hata kama umeona DO wa Loitokitok, hafanyi kazi yake vile inavyotakiwa, wewe sema. Tunataka labda DO anafanyanga mambo kama hii na hii ibadilishwe. Kama umefurahia kazi yetu, sawa sawa; kama umeona kuna mahali Ma-DO, Ma-Chief, kwa serikali yote kwa jumla, tunawapatia uhuru ya kusema mambo yenu, na wakikishia niko na nyinyi, na hakuna yule atakuwa victimized kwa sababu ya kupeana maoni yake. Huyu ni yako na itachukuliwa, na tutahakisha ya kuwa hata vile Commissioners walivyo tuahidi, baada ya hii vitu hizi zitakuwa printed bado mtaletewa mjionee ni hilo mmesema ama kuna mabadiliko. Kwa hivyo

hakuna rigging. Kwa hayo machache nasema asanteni, Mungu awabariki.

Com. Lethome: Asante sana Bw DO, bado tunaendelea, na .....(inaudible) nilikuwa nimewambia hadi mwanzo upewe maoni vila uoga. Bw Raphael. Hapa kuna David N Sarva.

Raphael Kareiya: .....(inaudible) nitajaribu. Na itanza hivi. Majina ni Raphael Kareiya. Nitanza. Nimeonelea kwamba, kulingana na Katiba itanza na Parks, tunazo hapa ikianza na Amboseli. Amboseli ilinyakuliwa tangu hapo zamani na sio wenyeji walipeana. Basi tuliomo, turudishie ardhi yetu. Pia nikiendelea kuongeza hapa tu kwa Parks, kuanzia Kindadres, wafanyi kazi wa Kindadres, pia tungeomba watoto wetu maana wamesoma, wasipitishwe hapo, iwe ni kama .....(inaudible) , yale ma-lodgings zote ziko ndani kwa mfano, kama ni watu 100 wako kazini, wamaasai maana ni nchi ya wamaasai wawe ni watu 80 ndiyo wetu hapo.

Nikienda Parks and .....(inaudible) Kuna area yetu ilinyakuliwa hatukujua ni yetu. Shule hii saa hii tunajua kwa mfano ni mahali za kulia chakula lakini sio park .....(inaudible), kuanzia barabara la gari la moshi. Kwenda ...mbirikani na rombo.....(inaudible) area hii yote imechukuliwa. Pia ardhi yetu irudishiwe. Hapo nimetoka. Nikaingia Viongozini.

Naongea hivo kwa sababu hii ni area ya wa Maasai na ningeomba kuanzia DO awe Maasai, hata kama ni serikali watapeana hiyo, lakini tupewe Maasai, mtu aliye soma ambapo wamama wakienda wale hawajasoma juu ya watoto yao, ama juu ya shida yao, hawezi kumwelezea bila .....(inaudible)

Ninaingia upande ya masomo; ma-headmasters wote, ama AEO wawe ni wa-maasai, kusudi huyu mama alipata mtoto yake hawezi ku..... (inaudible) vile anavyosema.

Naingia upande ya Lands. Naomba kwa Lands, karani, awe ni wa serikali lakini awe ni Maasai. Madhi ya Land, wale wazee wa Land watoke kwa kila sub-location, wazee wawili wawili ile inafuata .....(inaudible) ile atatolewa na sub-location, hiyo ni juu ya wazee wakikaa chini.

Naingia vitu ya mabarabara, lakini sio vile umesema; barabara tuna gari, na ngombe anapita, na mtoto, na mtu ambaye anaumiza mtoto ama ng'ombe haibadiliwi, kwa sababu sisi hatukusoma kufika kiasi ya kujua namna. Kwa hivyo tunasema ng'ombe alipwe barabarani, ama mtoto, ama mtu mzima aliyo barabarani.

Tunaingia upande wa maji. Sisi hapa Loitokitok tuna mfano ya nooluresh Loresh. Maji ya Loresh imeenda, sio sisi wenyewe tunatumia, ni watu kutoka nje na kuna mahali mtu aliweka key, na hiyo key imekuwa bure. Kwa sheria, hiyo maji yetu irudi kwetu.

Interjection: Maji gani hebu eleza vizuri?

Speaker: Pipeline.

Kwa upande ya shule, mimi nimekuta shule ambayo serikali inasomesha watoto mpaka kitabu tunapewa; siku hizi hakuna, imerudi kwa wananchi. Na kuna mwananchi ambapo hawezi kudhibia pale. Kwa hivyo sheria iseme waangalie kwa upande wa watoto.

Narudi kidogo kwa upande wa Group ranches. Kuna hii area kubwa haijagawanywa, na pia tunapitisha tu masheria. Hizo Group Ranches zetu, zikatie ndiyo wenyewe waweze kuchukua kulingana na vile walio members.

Langu la mwisho, na uliza, tupewe serikali ya Majimbo. Hiyo ndiyo langu.

Com. Bishop Njoroge: Hii serikali ya Majimbo, sasa hili Jimbo ungependa ziwe katika ngazi gani? Ngazi ya wilaya, ya mkoa, ya tarafa au ya location?

Mr Kareiya: Tuseme kwa mfano kama sisi ni Rift Valley, tungepata tuwe na Majimbo kwa upande yetu.

Com. Lethome: Hiyo ni Jimbo moja Rift Valley, kwa hivyo ni ngazi ya Wilaya, ni ya Mkoa.

Mr Kareiya: Mkoa

Com. Lethome: Asante:

David N Serbabi: *ore ninye enai e dukuya naa ene weiji ee lands o*

Translator: Kwa majina ni David N Serbabi. Nazungumzia juu ya samaki, imezungumzia mambo ya ardhi, ama Landboard, ndiyo anataka kuanza nayo

David N Serbabi: *ore ene weiji e landboard naa agira aimu tena ooi*

Translator: Mahali pa Landboard nataka kusema hivi,

David N Serbabi: *kayiue neshukunye metaa lmaasai oti*

Translator: Wale wa husika pale ama maafisa wanahusika pale, angependelea iwe ni mwenyeji ama Maasai ambao wako pale.

David N Serbabi: *amu ore ena kop naa enoo lmaasai*

Translator: Kwa sababu nchi hii ni ya Wamaasai.

David N Serbabi: natodua ajo egiirai ainyanya tenkaraki meeleva nkulie baa

Translator: Na nimechunguza nikagundua kwamba wamaasai wananyanyazwa sana kwa sababu hawaelewi mambo mengi.

David N Serbabi: *amu eitapong`i oltung`ani enkoitoi neimieki lgoso lemeyiolo oo metumuti nelotu aton too nkaik narook*

Translator: Kwa sababu kumepatikana matapeli ambayo wanawazungusha na baadaye wanaishia hapa tu.

David N Serbabi: *naa tenkaraki neme iltung`ana lenye meeta meyiolo entoki nagira aas*

Translator: Kwa sababu sio wao, kwa sababu hawawajali.

David N Serbabi: *naa pokin oltung`ani oning emion enkerai naa entoiwoui ake arashuu olopeny enkop*

Translator: Ajuae mchungu wa mtoto ni mzazi.

David N Serbabi: *amu ore*

Translator: Kwa mfano, mwenye ardhi ndiyo wanaichunga

David N Serbabi: *amu ore enkae naa matijig sintai lchambai*

Translator: Kwa mfano juu ya mashamba.

David N Serbabi: *etaa eneyiu olmoruo nemirr olchamba naa landboard ake ebaiiki ina ofisi nepuoi aas nkuti baa nemeyiolo nemiri olchamba meyiolo ninye olmarei*

Translator: Kwa mfano kama mzee moja akiondokea kutaka kuuza ardhi yake kasha mwenye Landboard, ama ile kamati ya kusimamia ardhi anazungushwa pale halafu baadaye anaishia patupu, halafu ile familia inakaa bila ardhi.

Interjection: Pendekezo

David N Serbabi: *neaku ore ena najeito*

Translator: Kwa hivyo pendekezo langu ni hili Landboard hiyo ibadilishwe iwe ni Wamaasai tupu ambao wako.

David N Serbabi: *pee eibelekenyi ina landboard pookin metaa enoolmaasai ake*

Translator: Ya pili, ili niondokee hilo.

David N Serbabi: *ore enkae nalo aizungumzia matung`ai ine weiji naa natural resources*

Translator: Hiyo inaitwa Natural Resources ambao kwa kiswahili tunaita rasilimali.

David N Serbabi: *maweita tenkitanyanyuko naa enkare*

Translator: Kwa mfano maji

David N Serbabi: *ore tanakata pipeline elelek eshomo apa nimikiyiolo enaa kewaki*

Translator: Bomba kuu ..... (inaudible) ninazungumzia inapokwenda mahali inapokwenda, ilipeanwa bila ilini yetu.

David N Serbabi: *ore enkae*

Translator: Na sasa hiyo

David N Serbabi: *eishoyioki sii apa tenkoitoi e lejare*

Translator: Walio peana walipeana kwa njia ya uwongo.

David N Serbabi: *amu etipikaki tap eneweiji neji pee eisaidia ltung`ana nemegira sii aasisho*

Translator: Maanake kuna nyongeza mahali Fulani Fulani hivi .....(inaudible) mfanye kazi ifanye kazi.

David N Serbabi: *ore naa teine abaiki netaa lmaasai egira ainyanyasa naa enkare enye sii ina*

Translator: Maasai wananyenyesika na huku maji yanatoka kwao.

David N Serbabi: *naa aidim sii atejo enikinepuni ade egira aitumia ina are naa penyo miloo enkaji*

Translator: Na za zaidi ukipatikana ukifanya lolote katika Bomba hilo bila shaka uta...(inaudible)

David N Serbabi: *kainyoo pamtiki naa enai*

Translator: Sasa nashangaa, kwa nini ninyanyazwe hivi na maji yanatoka kwangu?

David N Serbabi: *atelejaki apa amu madolisho*

Translator: Alini danganya kwa sababu nilikuwa ...(inaudible)

David N Serbabi: *kake ore amu atodolishe mekure eim ina are eine weiji ayieue neshukunye alo apake oolkeju otipika enkai*

Translator: Kwa hivyo kwa sababu zote ni ..... (inaudible) Sasa ninataka yale maji anirudie

David N Serbabi: *amu ore tanakata ilkeek naa ninche oshi oyau enchan*

Translator: Kwa sababu kwa mfano kama mti ndiyo inavutia mvua.

David N Serbabi: *mekure apa kiata lelo keek amu etoyio enkosheke olkeju*

Translator: Sehemu za ..... kando kando za .....(inaudible)

David N Serbabi: *nemagira sii aifaidi naa oore pee ishum intokitin naa pee kifaidi*

Translator: Na ina faidi katika ile njia.

David N Serbabi: *naa ore apa pee etejoki ina nkaraki apa neitu adolisho naa kayiu nanuu neshukunye ena are mpaka apake enetii*

Translator: Kwa hivyo kwa sababu sasa nimefunwa macho, maji arudi pale, tungeweza ..... (inaudible)

David N Serbabi: *amu mekure ata inkishu amu ninche apa naaok ina are*

Translator: Kwa sababu sina ng'ombe kwasababu wameniaga lakini sasa nataka nizipate ....(inaudible)

David N Serbabi: *nemekure agira aturisho amu mekure ata ina are*

Translator: Na zilivyo kwa sababu sina yale maji.

David N Serbabi: *naa agirai ainyanyasa tenkaraki menanu apa otii ineweiji*

Translator: Kwa sababu nyanyesika kwa sababu zilikuwa pale maji akipeana

David N Serbabi: *neaku mekure ayieu naitasheki likai tung`ani nanu oitasheki keon*

Translator: Kwa hivyo ninaomba sheria iruhusu mimi nisimamia maji yale.

David N Serbabi: *ore apa tedukuya kishula apa o ng`uesi*

Translator: Kitambo kidogo tulikuwa tumechanginyikana na wanyama.

David N Serbabi: *nemeta oltung`ani laikilikuan amu nanu ewuo ayaki hasara*

Translator: Wakati huo nikichinja mnyama singeulizwa kwa sababu nilikuwa najitawala.

David N Serbabi: *naa tenear enkiteng ai neitiing ake teine*

Translator: Na kama mnyama akiuwa mwenzake,

David N Serbabi: *etiu anaa ekitalate ake teine*

Translator: Lakini wakati huo mambo alikuwa sawa.

David N Serbabi: *metii oltung`ani oinyanyasaki tina oitoi*

Translator: Hakuna mtu alikuwa .....(inaudible)

David N Serbabi: *kake ore naa taata tekukna olong`i*

Translator: Lakini siku hizi

David N Serbabi: *ainyanyasaki enemaiolo nanu*

Translator: Nimenyanyazwa kupita kiasi.

David N Serbabi: *amu etaa taata ore mfano naa sanctuary*

Translator: Kwa mfano kama sanctuary .....(inaudible)

David N Serbabi: *etaa epiki ng`uesi ine apuo aramat*

Translator: Na wanyama wanafugwa pale,

David N Serbabi: *naponu ang`elu*

Translator: Na mimi natolewa pale

David N Serbabi: *naa olchamba lai nemalaki*

Translator: Na ni shamba langu

David N Serbabi: *ata ninye enaar nemalaki*

Translator: Ya kumlaki

David N Serbabi: *hata ninye enenya olchamba lai malaki*

Translator: Kama wale wanyama wakila shamba langu ilipwe.

David N Serbabi: *ore ninye eneer oltungani malaki*

Translator: Mimi nikiuwa na mnyama, ilipue.

David N Serbabi: *ore naarri te bunge*

Translator: Siku hizi wakati wa Bungeni

David N Serbabi: *etalaikinoteki ena mjadala*

Translator: Hiyo ijadiliane kwa Bunge

David N Serbabi: *amu etejoki elaki emillion*

Translator: Kwa sababu wengine walipendekeza milioni moja .....

David N Serbabi: *ore kulie tung`ana neany*

Translator: Wengine wakakataa.

David N Serbabi: *naa ore ilo tung`ani otanya*

Translator: Na yule mtu alikataa

David N Serbabi: *ninye agira an`gadu te nkaji ai paa tumoki atanyaki keon entoki ai*

Translator: Huyo ndiyo tunataka kumtoa katika nyumba yangu niweze kujitawala

David N Serbabi: *naa pooki entoki naitaunyie*

Translator: Na njia ya kumtoa,

David N Serbabi: *ayieu naitaunyie majimbo ake*

Translator: Nataka mimi niende .....

David N Serbabi: *paaton te nkaji ai aa nanu openy*

Translator: Ili nikae katika sehemu yangu mwenyewe,

David N Serbabi: *pee ainyanyasa kewan*

Translator: Ili nijinyanyaze

David N Serbabi: *ashu pee aifaidi kewan*

Translator: Ama nijifaidi.

David N Serbabi: *payiolou anaa karamat napa ng`uesi tenapa oitoi e dukuya*

Translator: Ninajua kwamba kama nitakaa na wanyama wale kama .....

David N Serbabi: *ena enapakata mikiata uhuru*

Translator: Hata kabla wapate uhuru

David N Serbabi: *ayeiu nalo enapa ake oitoi musana*

Translator: Nataka niende ile njia .....

David N Serbabi: *neaku ore tiatua katiba*

Translator: Katika Katiba,

David N Serbabi: *ore entoki nayuietu neibelekenyi*

Translator: Kitu najua ninataka kugeuzwa

David N Serbabi: *neishori yiook majimbo*

Translator: Tupewe Majimbo.

David N Serbabi: *matejo mfano riftvalley*

Translator: Kwa mfano Rift Valley, iwe ni Jimbo moja.

David N Serbabi: *amu enaai naa ine wei pee atum atushukokinoyu ormuate lai amu enai aa nanu openy*

Translator: Kwa sababu hiyo ilikuwa ni ..... (inaudible) ile wanirudie pale pale

David N Serbabi: *paa atum ashomo ataramata keon too kuna ng`uuesi ainei*

Translator: Ili niweze kujilinda pamoja na wale wanyama wangu

David N Serbabi: *amu ore pagirai ainyanyasa mee nanu otii ine weijitin*

Translator: Ninanyanyazwa kwa sababu mimi siko hapo

David N Serbabi: *naa kulo osekin taake lapou aitumut enkoitoi amu atumuta naa ina pairoro*

Translator: Na ni kwa sababu hii njia ya .....(inaudible)

David N Serbabi: *neaku eneijibu katiba pee eibelekeny ibaa pookin*

Translator: Na kama ikiwezekana katika Katiba

David N Serbabi: *enenye ina roruata*

Translator: Ningependekeza wa .....(inaudible)

Com. Lethome: Sasa kuna wanafunzi wa shule na mwalimu wao, sasa utatupatia nafasi ili warudi masomoni. Kuna mwalimu Kamau N K.

Kamau N Kamau: Nafikiri nitaongea kwa lugha ya kingereza. I would like to come to my contribution and management of political parties in Kenya. Of late the importance or ..... of political parties in Kenya have overridden the some of the National goals, particularly the goal on unity. I was suggesting that for any party to be recognized by the Constitution, they should have at least three sitting MPs in the parliament. Failure and according to our democratic endeavours, I think they should join the existing ones. Of late we find so many political parties in Kenya, whose main contribution is only in division of the population. That is why I think it would paramount if we reduce them substantially to a manageable number.

Secondly, it is my opinion that we should also part the main political parties in Kenya. This is particularly important so that they can realize the objective and create some competition which ultimately could be beneficial to the community. Of late we have had politics with no checks and balances with some parties going overboard because we don't have at least something or a party to control. I think I don't have much. That was my contribution.

Com. Lethome: The headmaster Joel Leshawe.

Joel Leshawe: Ningependa kama ningekuwa na mtu wa kutafsiri

Translator: Jina lake ni vile umejisikia.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)headmaster le sukuul naji kimana secondary*

Translator: Ni mwalimu mkuu, sisi tunaita Principle ya secondary hapa Kinana.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)neaku ore naa baa nadolita sinanu pee aimaki tene wei*

Translator: Mimi nina mambo machache ambayo ningependa kuzungumzia.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ang`as aiterunye ene weiji neiji inorkiama loo nchamai ee siasa*

Translator: Nazungumzia habari ya kisiasa.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)neaku adol ake ajo eneikash ake nendelea kenya ake atum inchamai kumuk*

Translator: Naonelea ni vizuri sana tuendeleo kuwa na vyama vile vingi.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)kake aisidai duoo eneaku ore serkali eitasheki kuna chamai ai fund kuna political parties duo nikiata*

Translator: Angeonelea ni vizuri sana serikali ichungie vyama hizi kifedha.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)amu enidol duo tokuna olong`i kanu ake nagira aifaidika too ropiyani ee serkali*

Translator: Mazozo yetu inaonekana ni kwamba chama vinachotawala KANU ndicho zinasaidika na hela.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)nitoronyorraitie sii aku ikiata matejo Dp oo kuna chamai akeyie kulie pooki netii akeyie Imembai le kenya*

Translator: Tangu mwanzo tuli..... (inaudible) hata tulikubaliana kwamba tuwe na vyama vingi vya kisiasa.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)neaku ore naa duo kuna ropiyani nagirai alaakinye duo siaitin e kanu naa neserkali ashu entoki oshui nikijo tax pay money*

Translator: Na kwa sababu pesa chama tawala kinachotumia ni ile ile pesa ya wananchi.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)sidai naa enemutu ajo ore nchamai naigeroki tekenya neidim sininche anoto kuna ropiyani eserkali*

Translator: Vyama vya kisiasa vyote katika Kenya hata kama ni chama gani, ni vizuri inavyo endelea kuongezewa magao ya pesa hizi.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore naa eorokinoto oo ropiyani te woroto ai naa iji naaji eikunakini*

Translator: Napendekeza pesa zigawe namna hii.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)aa kore naji eworiki serkali kuna ropiyani kuna nchamai*

Translator: Serikali inapogawia vyama hizi pesa,

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)naa keishakinoyu naji pee ing`uraa ajo amaa lbungei oo tegeluaki oo tii parliament kaja*

Translator: Jee, katika kila chama, tunaweza kuwapeleka Wabunge wangapi Bungeni.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore enchama naata ilbungei kumok neorikini naa ropiyani kumok ore nataa nkuti netum ake sininche enkiti toki naa*

Translator: Ili mgao iendao na windo ya bunge wa chama kile katika Bunge.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)nelo taa ina*

Translator: Namalizia hiyo hapo.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore enkae naa enkitashekinoto eserkali*

Translator: Inginge ni msimamizi wa serikali, ama watawala.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)adol naji ajo sidai enemutu ajo kiata serkali naata rais woe nataa prime minister*

Translator: Napendekeza ya kwamba serikali iwe na mzao, iwe na Rais ambaye ndiyo inasimamia hii. Halafu kuna yule anaitwa Prime Minister, yaani Waziri Mkuu; na hizi wasigongane, ni kwamba utawala igawe kulingana na Rais, na kulingana na Prime Minister ama Waziri Mkuu.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore sii naji ene rais*

Translator: Na huyu Rais,

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)teduuata ai sidai naaji eneaku oltung`ai naaji ake oogelu ilkenyai pooki kake meeta ninye enchama*

Translator: Kwa maoni yangu Rais ndiyo achaguliwe na wananchi wote lakini yeye ajitoke kwa chama Fulani.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)nemeta niinye ewie neitasheki metaa meji tenelo naji oltung`aqni laiyo nanu eitai rais eiyoloi ake duo ajo oloitokitok kake mara olbungei loloitokitok kara ake duuo rais neiting etiu neija*

Translator: Yaani kwa ufupi kwamba, Rais asiwe anasimamia Jimbo Fulani, awe anachaguliwa moja kwa moja na wananchi, lakini asiwe ametoka katika Jimbo Fulani.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore naibung`are ina naa tiatua ake eworoto e serkali*

Translator: Chini ya hiyo, kwa upande wa mgao wa serikali

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)naa ore te duata ai enata kijing`aki ena toki naji majimbo*

Translator: Kwa maoni yangu, mimi ningependekezwa sana tuwe na Majimbo.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)amu ore majimbo naa kelo aretu yiook lmaasai oe kulio loshon ora kuti lemegirai aikena tenkarake nera kuti*

Translator: Uzuri na manufaa ya Majimbo ni kwamba Majimbo yatasaidia kwa Mfalme, yaani makabila madogo kama

Wamaasai na wale ambao pengine bado ni manyonge.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)naa ore sii naji ina pee edupayu naa enyor neori aitau risho kutiti kutiti*

Translator: Ni hiyo iweze kufanyikishwa ni kwamba Kenya igawanywe katika Majimbo

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore e*

nkitanyanyukotonataa tene wei naa Rift valley naa sapuk oleng

Translator: Nina mfano wa Bonde la Ufa (Rift Valley) ambaye ni Mkoa ambao ni mkubwa sana.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)nao naji enata meaku sininye Riiftvalley region nabo enata eori katitin uni*

Translator: Rift Valley haingekuwa ni Jimbo moja, ingegawanya tuseme mara tatu

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore naduo enati naleng naa enataeoruni ena region ang naji south rift*

Translator: Kwa mfano mimi ninatetea mahali nilipo, sisi mkoa wetu ingekuwa ni Jimbo la Kusini.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore south rift enata etii ilkerengeti lijo ole Kajiado*

Translator: Kwa mfano Jimbo la kusini lingekuwa pamoja ni Wilaya Kajiado.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)netii Narok*

Halafu ndiyo Wilaya ya Narok

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)netii transmara,*

Translator: Halafu Wilaya Trans Mara

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)netii sii samburu*

Translator: Halafu tuwe na Samburu na pengine nimesahau wilaya Narok.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)neaku meeta enata yiok kaiku yiok region ang openy*

Translator: Kwa hivyo tungekuwa tu Jimbo moja

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)amu kira l`tung`ana oyiolokino enyamali ,*

Translator: Kwa sababu mila .....(inaudible) na tabu zetu tunajuana sisi kwa sisi.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)neaku neorikino duo enake kenya pooki eikunaa eneikunayioki kake peaku naa nkuti regions kake enang naa naanuu atii*

Translator: Na sehemu zingine za Kenya zipewe hivyo lakini mimi ni .....(inaudible) nilipo.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore naa ewui eare naa ene weiji e parliament*

Com. Lethome: Mwalimu your ten minutes are almost over, you should not go into details.

Joel Leshawe: Sorry. I never knew that there was given 10 minutes.

Com. Lethome: .....(Inaudible) I will give you three minutes more.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore naa enewei e bunge*

Translator: Kuguzia upande wa Bunge

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)keishakinore naa enata kila region netaa bunge enye kiti*

Translator: Napendekeza kwamba kila Jimbo liwe na Bunge lake ndogo.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore etai ena bunge neitokini ata tiatu serkali kitok entoki naji senate amu mayiolo eneji tekimaasai kake etiu naji anaa kila ministai neing`ua olosho obo*

Translator: Pamoja na Wabunge hao wanatoka Jimbo Fulani, tuwe na ile tunaita kwa kiswahili Bunge ya Chini, yaani, Senate, halafu tuwe na ile Bunge la juu, yaani Upper House.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore ena upper house enata eaku eorikino aaku iltungana artam aare ootai*

Translator: Halafu ile Bunge kuu, iwe na wabunge kama 42.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)metaa ore sininye yiook ilmaasai nikiata duo ena most powerful house naa ninye duo naa niinye duo naorr ibaa pookii ee kenya*

Translator: Na ningomba kabisa kwamba sisi Wamaasai tuwakilishe na Mbunge moja katika ile Bunge kuu.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore naa enairiamariyie ina na ore olbungei pooki na enata eta degree e university*

Translator: Napendekeza kwamba wale wanauania kiti cha Ubunge, awe na shahada ya University ama chuo Kikuu.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)amu inakata daake etumoki atolimu ajo kainyoo nagira aasa te nkop naa enakata meing`atari anaa enagirai aing`ataa il`kumok lemeta degree te Kenya tenakata*

Translator: Ili aweze kusikia ..... (inaudible) maana anasema kwamba kwa sababu kuna wengine wanakaa pale kwa kweli mambo mingine hajui inaendeaje.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore enairiamariyie ina amu ekwetita na enkata*

Translator: Na kwa sababu saa imeenda wacha nikimbie kidogo

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore l`kasolani nenaata aa kila kasolai neeta inkisuma ee form four,*

Translator: Napendekeza Diwani awe na masomo ya chini kabisa iwe ni kidato cha nne.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)meeta faida nikitum too kasolani leitu eisoma abaya secondary school amu kumok sinche intokitin nemelimu frank*

Translator: Hawa Macouncilor ambaye kisomo hawana hwajafika kidato cha nne kwa kweli mambo mengi hawajui.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)nalotu ena wei ee basic rights*

Translator: Naenda katika haki za msingi

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)naa enisumu aiturukunye tene wei*

Translator: Na ninaanza upande wa elimu

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)keshaokinore naa ore enkisuma te kenya neitai ene lazima pooki kerai pee epiki sukul*

Translator: Kisomo katika kila mtoto kiwe ni cha lazima

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)enare sii ore serkali naa ore enkisuma pooki e primary neaku ene pesho*

Translator: Naependekeza kwamba masomo ya msingi katika primary school iwe ni bure.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)meeta metai entururu nalaki tenkaraki enkisuma ee primary*

Translator: Na masomo ya secondary agawanywe katika sehemu mbili

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore sii enesecndary enata eori into two*

Translator: Kwa sasa hivi, sule za msing tunapata walimu lakini .....(inaudible)

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)metaa ore tekuna olong`i eirriu serkali l`rmalimuni kake meeta ai toki naissho secondary school*

Translator: Kwa mfano sasa hivi karo ya shule upande wa shule la upili ni Shs 23,500/- kwa mwaka.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore tanakata fees ee secondary naa nkalifuni tikitam oo kuni oo mia tano kila olari, nemeidimayu netum entoiwuo pooki kuna ropiyiani*

Translator: Na haiwezekani kwa watu wote, wote sio sawa, kuna ingine maskini, kuna ingine ....(inaudible)

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)neaku ore kijo te kenya ore enkisuma naa basic right etii nkulie kera nemetumito ena kisuma amu meeta naa intoiwuo enye enkidimata*

Translator: Ndiyo tunasema kwamba kisomo ni haki ya msingi ya kila mwananchi lakini ni wangapi wanapata, sio wengi wanapata, ni wale tu wanaojiweza

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)neaku keishakinore naa enata eori ina meeta oore serkali neya 50% of all other cost neme teaching staff only*

Translator: Kwa hivyo serikali katika upande wa garama wa shule ya upili, serikali ingechukuwa 50%, halafu wazazi wa hio shule ama Community, wananchi wa pale wachukue 50%.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)aomonu pee kinjonjo maidipa tene weiji enkop naipirta ilmaasai*

Translator: Bwana Commissioner kama ingewezekana ningomba tu niingie upande wa ardhi, kidogo tu wa mwisho.

Com. Lethome: Only one minute, mwalimu.

Joel Leshawe: Okay, thank you.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore naa tene wei enkopo kidol ajo ore ilmaasai kidol ajo etoruoki yiook enkop tenkata oolkoloni neigilaki ake aoru yiook tena serkali nikijo enolorook*

Translator: Kwa upande wa ardhi, Wamaasai, kwa kweli tulinyang'wa ardhi wakati wa ukoloni na hata hivyo, serikali ya mwafrika imekuja, bado imetunyang'anya ardhi.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)naa torrongo amu elejare etasishoreki pee eoruni yiook ena kop,eitu duo kinyoraa ajo maishoi*

Translator: Na ni mbaya kwa sababu uwongo ulitumika na ufisadi, maanake haikuwa ni mapenzi yetu ardhi ile iende.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore naa amu kinoto naa taata nafasi nikiunosunye kuna baa kijo enarikino neibelekeny katiba ibaa nara esiana tene weiji*

Translator: Na kwa sababu tumepata nafasi hii, ningependeza katiba hii ibadilishe mambo Fulani

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ajo ore apa enkop natoruoki yiook tenkata oo lkoloni neitu eitokini ashukoki yiook naa kenare naa enata eitauni commiision naing`orr nena baa*

Translator: Ile ardhi ambao tumenyang`wa wakati wa Ukoloni, katolowe Tume kiteule maalum ya kuangalia habari ya ardhi hiyo, ili turudishiwe.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)or pee epal commisionena commision enaa kelakini yiook ina kop enaa tenkaraki naa inakop nashomo* **Translator:** Ile commission hii iangalie kama itaturudishia ardhi ama tutajikiwa, yaani compensation.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore enkai eare naa ena constitution ang neiken taata emirata enkop aiteru taata oe ntarasi*

Translator: Hii Constitution kama ingewezekana, mambo ya kuuza ardhi ifungwe kabisa hata milele ikiwezekana.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)nemeitokini eng`as amirr entoki naji enkop*

Translator: Ardhi isiuzwe kabisa has Masaasaini.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)neaku ore naaduo ena condition natejo enaing`uraa ena kop natoruoki yiook neing`uraa enaiko pee etumoki aing`urai eneikoni pee etumi atushokoki yiook compensation*

Translator: Bado napendekeza kwamba ile ardhi ambao wakoloni walichukua, na serikali ya mwafrica imekuja ikachukua, watuchunguze kwamba turudishiwe ardhi ile.

Joel Leshawe: *(in Maasai dialect)ore naa ene mwisho naa etii enkop nawaki tenkoitoi in ways which are irregular anaa tanakata enkop naji enang kake enepu ajo etorioroki draughtland, eitu enyorrarri maishoi ena kop*

Translator: Kuna sehemu nyingi hapa Masaani Bw. Commissioner ambaye inasemekana kwamba ni draughtland, ni nchi ambayo ni ya yenyewe hawakumpitisha , iligawwa tu.

Joel Leshawe: (in Maasai dialect)ore nai ina enata eshukuni ina kop pooki neoruni lelo tung`ana apa oishoki neshukokini ilopeny enkop petumoki atayiolo eneitaas ina kop enye

Translator: Kwa kweli anaomba hiyo ardhi ambao ilichukiwa na ..... (inaudible) hapa katika ..... wenyewe warudishiwe, ili waketi chini wajue wataigawia kazi gani

Joel Leshawe: (in Maasai dialect)ashe amu nena ake aata

Translator: Nashukuru sana.

Com. Lethome: Asante mwalimu. Maurice Kerera. How many of you are speaking?

Morris Keteta: My names are Morris Keteta. I would like to get my points and Education comes first. Ningependa kuzungumzia juu ya education. One of the things I want to talk about is free education in secondary school. We also see that it is good that the government provides free education in secondary schools, because you find that most of the .....(inaudible) together in the primary school level they were even better than us. But they could not have fees and so their education .....(inaudible)

We also see that it is better that the government returns caning of students in secondary school.

Com. Lethome: You want to be caned

Mr Keteta: Yes it is good to be caned, for discipline to come up. Also the government should also return the system of a student putting on short trousers because you can see now in secondary school, you cannot differentiate the student and the teacher. All of us have got long trousers. Another thing that I am going to talk about still in secondary school; to discipline teachers should be suspended from school for the second reason of time, because you can see most of the teachers are necessary because we do not have in our school but I can just say, we may find that a teacher in .... Is in love with a student . That teacher should be ... from the school. On the same point the government should also, when it comes to the selection of students in ... should not be based on the point that should not get in their national examination level. They should also look on something the student specialize on. May be the student is very poor, he had a very low grade, but he is good in history, he had an 'A', he should be selected on that strength.

Now we come to the government; the president of Kenya should also not have all the powers to sack a minister any time he wants. The minister should be elected in parliament so that he can have power to .....(inaudible) You know when you have power all the time is not good. Another thing also is the Mayors; they should not own the powers. There is another thing that happened in the course of last location. One of the majors in Kenya was sacked without notice. So those powers should be reduced.

Com. Lethome: Thank you.

Said Omar: My names are Said Omar. I am 19 years old. I will start with views on the side of education first. I concur with my colleague about free primary education. This is because you can see some of those people who have left at the primary level are better and well educated but due to lack of school fees, they cannot progress with their education in secondary level. So the government should come in and help those people.

Com. Lethome: So it is free secondary education?

Mr Omar: Yes. And primary education

Com. Lethome: Also.

Mr Omar: Yeah. On the side of Local Government, they should be left to act independently, other than be controlled by the Central Government. As you can see nowadays, the Central Government has power to control the local government, so they should act freely and have all the powers for themselves.

Ministers for Local Government should not have powers to sack Mayors, as my colleague has said. Mayo's terms should be increased from the current 2^{1/2} years to at least five years, and he should be directly appointed by people, and not Councilors as it currently happens. A councilor elected should have educational qualifications; not somebody who has not even gone to a school is elected to be a Councilor. So he should have a minimum educational qualifications of at least form four with an average pass of at least 'C'. That's all I have.

Com. Lethome: Thank you. Kaito.

Samson Kaito: My names are Samson Kaito. I am a form four, 18 years old. I will talk on matters concerning education. First I should say that the government should pay half of the school fees for those students from poor families. I think if they cannot afford to pay free education for primary and secondary school, they should pay half of the school fees for those students who cannot afford.

Another thing is that the government should contact secondary students and teachers before transferring them. You find that the government nowadays transfers a teacher anyhow, and the students are not always happy about that. So they should consult him and the school, before transferring him or her. Teachers who ..... (inaudible) for about four years in one particular school, before they transfer.

And lastly I concur my friends that the government should ensure that there must be a minimum and a maximum education for Councilors if they are going to ..... People.

Com. Lethome: Minimum .....

Kaito: About class eight.

Com. Lethome: So you are not concurring with them because they said form four, you are saying class eight.

Mr Kaito: Maximum form four, minimum class eight.

Com. Lethome: So a university graduate cannot be a councilor? John Kapet. John P Malinke.

John Kapet: My name is John Kapet. Mimi ningependa kuanza na mambo ya Presidency. Ningependelea kwa hii Katiba inaokuja kwa sasa Rais awe chini ya sheria. Kusudi, wananchi tupate kufaidika, isiwe ni yeye mwenyewe anaamua maneno yake.

Ya pili, ningependa mambo mingi yetu ue ikifanyika chini ya Bunge, kwa ajili mambo mengi inafanyika kwa mtu binafsi na hiyo sio mzuri.

Ya tatu ni ardhi yetu, ambao tulikokonywa, na tungeonelea ni vizuri turudishiwe hiyo ardhi yetu. Kwa ajili tulinyang'anywa ardhi tukiwa imepeanwa na wazee kadhaa ambao ndiyo walikuwa mashauri wakati huo wakati wengine walikuwa wamelala, na sasa kwa vile watu wameelewa ni nini inatendeka, ni vizuri turegeshewe ardhi yetu.

Ya tatu, ni masomo ambao serikali ilikuwa inatupatia bure, na kwa sasa, hiyo masomo hatuioni. Ningependelea hiyo masomo iwe, na iwe ni ya lazima kwa mtoto wakike na wakiume.

Umliki wa ardhi; ardhi yetu ningependelea iwe ikigawanywa na Wazee wa Kijiji. Isikuwe ni serikali inaingilia kati ya ardhi yetu. Na ninasema hivyo kwa nini? Ardhi mingi siku hizi, watu wanagawa tu kwa vile wanataka na inakuwa – unakuta baadaye inaingia crook katikati. Ni vizuri wazee wakiamua, panapo wazee sdioni ikiharibika jambo. Halafu ni maji yetu ya Londres. Londres nafikiri Mungu alitupa hiyo maji akiwa na sababu. Tulinyang'wa hiyo maji, na ile maagano ilikueko, kuhusu hiyo maji ilikuwa ni kwamba after 10 kilometres, tuwekewe tea ya maji. Na hiyo tee ya maji hatujawekewa mpaka wa sasa. Ilikuwa tu ni njia ya kutudanganya, na inaenda inafaidi mtu binafsi. Lakini kwa vile sasa tumeelewa, hiyo maji yetu turegeshewe.

Ya nne ni Viongozi wa Mkoa kama DO, Chief, wawe wakichaguliwa na wananchi wa pale, na awe ni mzaliwa wa pale, kwa vile tunanyanyatika sana. Unakuta siku hizi tunachaguliwa mtu, hajui kuandika jina yake, hajui ile kazi anafanya, ati ndiyo Chief Viongozi. Na hiyo sio mzuri, kwa vile unakuta hata pengine siri ya serikali anapewa nje kwa kila rahia. Unakuta tu anakuta ni Chief amebeba file na anakuja kuomba kijana mwingine, jamani niandikie hapa, na hiyo kwa kweli hatuoni ikisaidia. Kwa hivyo kila kitu turudishiwe sisi wananchi tujichaguliwe viongozi ule tunataka, ndiyo tutafaidika.

Interjection: (inaudible)

Mr Kapet: Chief awe ni mtu wa form four. Councilor awe pia ni mtu wa form four. MP lazima awe ameenda University. Kwa ajili Kenya sasa ni Kenya ambao inakimbia na ni Kenya ambao inatajikana mtu akimbizane na wakati iko. Na pia ningependelea kuna ardhi pia hapa tumepokonya na Ma-councilors. Kuna sehemu hapa Kimana ambayo ilikuwa imewekwa parking ya Loitokitok, parking ya Nairobi, parking ya wapi, lakini tukitoka hapa utakuta hiyo mahali ilikuwa parking imejengwa na imepeanwa na Macouncilor na hio tafadhali tungeomba serikali irudishe hizo parking kwa vile itakuwa, hiyo sheria inzishe kwa hizo parking turegeshewe, kwa ajili hizo parking tumekokonya.

Naenda nikimalizia nikisema pia hii mambo ya land ama hii parks ambao tumepokonywa, iwe 75% ya wafanyakazi. Kama serikali haina aturidishie parking yetu, 70% iwe ni mzaliwa wa hapa kwetu. Kwa ajili unakuta vitu mingi zinafanyika, unakuta saa hii ukienda kwa hizo lodges, sisi tumeishi na wanyama, hakuna faida tunapata. Kitu ingine naenda kumalizia naye ni kuhusu wanyama. Unakuta ndovu anaua mtu, ati unalipwa Kshs 30,000/- pesa ya ng'ombe; hiyo sio haki hata kidogo. Mimi ningependekeza iwe kwa sheria mtu awe akilipwa 2 millions, kama haiwezekani serikali watafute mahali yao ya kupeleka wanyama, kwa vile hatuta kaa nazo.

John Maringa: Kwa majina mimi ninaitwa John Maringa, na Bw Commissioner na wananchi hamjambo. Mimi pia bila kuharibu wakati, ningelienda straight kwa Land and Property Right. Kwamba land tenure, mimi ningependelea kwamba ardhi imilikiwe na mwenyewe sio mambo ya kusema ni ya serikali au kusema community. Kama ni yako, ni yako na family yako. Kuhusu pande hiyo pia ya ardhi, ningezungumza mambo ya Land Control Board kwamba isikiwe na Land Control Board. Hata ikiwa, ikwe na njia ingine, kwamba wazee wachaguliwe, hata kama ni kwa clan wazee wawili au kwa let us say sub-location au location iwe na formula ingine, sio ile ya pengine watu kusikia ya kwamba ardhi inauzwa halafu mambo inaishia hapo. Kwa hivyo, mimi nasema Land Board ikiwezekana ibadilishwe ikiwe hiyo ya wazee. Na ardhi ikiwa itauzwa, hata ikiwa were mwenyewe unamliki, iwe na consent ya family, mke yako, au wake wako na watoto pia. Gender balance in land issue, hiyo pia mimi nasema kwa maoni yangu, naonelea kama ni msichana ambao ameolewa aende basi ahusike na hiyo mambo ya land ya Bwana yake. Lakini kama ni msichana hajaoelwa am ni goigoi tuseme walemavu amliki pia ausishwe katika haki ya Baba yake. Kwa hivyo kwa upande ya land, hiyo ndiyo mimi naonelea.

Nikiiguzia tena mambo ya land kwamba pia nitaguzia kuhusu ardhi yetu kama wamaasai au wana Kenya wale walikuwa marginalized kwamba irudishwe ikiwezekana kama areas like Nairobi hawezekani kurudishwa lakini iwe-compensated. Kama kuna namna ya kuulika ndiyo maendeleo ya hiyo pesa, yaani idaiwe wa Ukoloni. Hawa Wakoloini waje walipe vile waliagana kwa mfano kama ni Lenana walikuwa wamesema wakirudi watarudisha ardhi kwa Maasai. Basi wabadilishe iwe compensated. Kuhusu mambo ya Amboseli pia mimi ninge-endorse kwa wale pia wamezungumza ya kwamba Amboseli National park, mimi maoni yangu ni irudishiwe Local Government, isikuwe tena kwa mambo ya Central government. Irudi kwa Local Authority iwe chini ya Ma-councilors, ndiyo waweze kusaidia wananchi kama ni mambo ya .....(inaudible) kama ni mambo ya barabara na kadhalika, iwe namna hiyo. National Park ikuwe chini ya Local Authority. Vile vile Tsavo ikuwe namna hiyo, hata kama itakuwa kwa upande ya Local Authority kwa upande ya Taita na Wamaasai wale wa Rombo ikuwe

namna hiyo.

Basi nikienda jambo liningine nazungumzia mambo ya National Resources. Hiyo mimi pia natoa pendekezo ya kwamba Natural Resources iwe chini ya community. There should be a community participation. Kama ni mambo ya chemi chemi wao wenyewe wajua. Kama ni tapping of water, kama hiyo .....(inaudible) wawe wanahusishwa wapeane consent au wakatae. Kwa hivyo mambo ya Natural Resources, hata kama ni wanyama wapori iwe chini ya community.

Basi nikienda namba three, ni Local Government;hiyo mimi sioni maana ya kuwa chini ya ministry. Ikuwe tu katika chini ya Baraza hilo la district hiyo, si mambo ya kama Minister anataka hivi na pengine baraza la Ma-councilors wanataka vingine, inakuwa overruled by the Minister. Kwa hivyo maoni yangu, Local Authorities isikuwe chini ya Idara yoyote. Chairman wa County Council na Mayor mimi napendelea, hao ni maoni yangu, Wenyekiti hawa na Mayors wachaguliwe directly na wananchi, ili waweze kukumbuka kama ni area Fulani kwa sababu atakuja kuhitaji kura baadaye. Wache wafanye maendeleo kwanza hapo sababu hii mambo ya wenye kiti, au Ma-councilors, Chairmen ya county councils kuenda kushika Ma-councilors, wampe kitu kidogo ndiyo achaguliwe, afadhali ampe community kitu kidogo ndiyo achaguliwe.

Interjection: (inaudible)

Bw. Maringa: Ndiyo mimi nasema maendeleo, natetea maendeleo, badala kuenda kushika wenzake, aje afanye maendeleo. Kuhusu serikali, mimi ningependelea coalition government, ikipatikana naona ni nzuri. Tuwe na coalition government of National Unity, kwamba kama kuna Waziri katika pahali Fulani ambaye ni incompetent katika Idara Fulani kama ni Finance na kadhalika awakwe, kwa hivyo, si mambo ya kusema kwa sababu ile party imefaulu, ana-dominate na waweke watu hata hawawezi hiyo kazi. Kuhusu hiyo, nikikimbiza, ningependelea Prime Minister; serikali uwe na Prime Minister, halafu tuwe na Ceremonial president, ikuwe tu vile awe amechaguliwa tu na wananchi na awe ceremonial, lakini serikali yenyewe iendeshwe na Prime Minister. Kwa hivyo powers of the president should be reduced.

Nikizungumzia kidogo kuhusu citizenship, mimi pia ningependelea ya kwamba citizenship iwe tunapeana kulingana origin wa wazazi wa mtu; wazazi wake wawe wana Kenya. Political parties ziwe wanatetea tu mobilization ya political issues lakini pia wahuusike na mambo ya maendeleo; mobilization kuhusu maendeleo. Ningeguzia pia Controller and Auditor General kwamba iwe appointed by parliament and not by the President.

Nikimaliza kabisa, Ma-chief na Assistant Chiefs naona ichaguliwe na ile mlolongo. Kwa laini ya Administration, DO na DC pengine tubaki nazo katika shauri ya usalama. Lakini mimi sioni kazi ya PC. Naona huyo akiondolewa sio mbaya. Sioni kazi yake kama ni kubwa. DC na DO wanatosha..

Katika Emergency war vile kitabu yenu ilikuwa inasema iwe inazungumzwa na parliament. Isiwe President au Prime Minister

anaamua mwenyewe kutoa Emergency au kuamua Emergency War. Parliament should be consulted. Nikimaliza kabisa political parties zikue tatu. Na hizo political parties wawe financed equally. Na President pia asi-dissolve Parliament without Parliament consent. Parliament pia should not amend any constitution bila ku-consult wananchi – yaani kuchukua maoni ya wananchi, ndiyo aweze pengine kufanya amendment.

Interjection: Basi maliza mzee.

Bw. Basi nikimaliza kabisa naona hii 25% ya Province katika either Prime Minister or a President iwe iko ndiyo wale makabila dogo dogo pia wauzishwe, isiende katika hii laini ya uwingi ya watu. Iende na 25%.

Free education; katika hii ngazi ya primary, ikuwe na free education na pia

Membo Ole Ngora: *ore nanu einai nairo ata entoki nabo naigusa ele payian oipang`a ele naa oji ole Masinka*

Translator: Na nina jambo la kuguzia ambao Mwenzangu aliyetangulia ameguzia vile vile.

Ole Ngora *mikiyiolo ninye yiok ena toki naji katiba kake kiata naa entoki nikimen*

Translator: Hatuelewe mambo ya Katiba lakini kuna jambo ambalo linatutea

Ole Ngora: *ore ninye ena toki naji serkali egira oshi taata ayaki yiook shida*

Translator: Serikali ya sasa yametuletea shida.

Ole Ngora: *epuo ake duo ageloaki yiook oltung`ani likimen nikiba*

Translator: Kwa sababu inashindwa kutuchagulia viongozi ambao tumewadharau na tumewachukia.

Ole Ngora: *ore taata nanu enayiu entoki naitamio nanu naa ayiou neaku mlolongo egelunyeki laiguanak*

Translator: Machungwa yangu kuwekwa mbele yenu hapa .....(inaudible) amesema kuwe na mtindo wa mlolongo kama ule wakati wa kuwachagua.

Ole Ngora: *amu ore ena apa kata etii kenyatta oloiitipitip naa mlolongo ake egelunyeki l`tung`ana*

Translator: Na mnaenda siku za nyuma, wakati wa hayati Kenyatta na wao wengine, mololongo ilikuwa unatumika.

Ole Ngora: *kore taata ena nataa te siri epui aigerr nepuoi ake duo agelu oltung`ani ol`tung`ani ora nkik likiba*

Translator: Ninapinga kura ya siri, na anaonelea mlolongo ni kitu wazi

Com. Lethome: Mama Royne Lekonja. Suzana Maseka. Tafadhali sasa ninaomba mnyamaze kwa sababu mkipiga

makelele, hata hii machine hapa ita-record hiyo kelele haita record mambo

Translator: *meitoki naa ena mashini aya duat ang eaku ele rorei taata ninye eibung`ita meeta tenkanyit oleng ematigirata tafadhali meeta ore ol`tung`ani oota enkiti toki nayiu nelimu inchoo eng`as alo boo penyoo.*

Com. Lethome: Haya endelea Mama.

Suzana Maseka: *kore sininye nanu nairorita te niaba oo ntoiwuo*

Translator: Mimi nitazungumza kwa niaba ya wazazi

Suzana Maseka: *najeito iji*

Translator: Na ninasema hivi.

Suzana Maseka: *najeito kore tanakata esiai oo ntomono too nkang`itie neyiu ore ena dung`oto enkop nadung`itoi neaku entastat nabo oipayian*

Translator: Anaombelea kabisa kwamba wakati ardhi inapogawa, vile vile kina mama wahushishwe.

Suzana Maseka: *amu kigira yiook intasati olmaasai naleng aiumia*

Translator: Hasa wamama wa Kimaasai wameumia sana.

Suzana Maseka: *amu mikinchori haki ino*

Translator: Kwa sababu tumenyimwa haki zetu.

Suzana Maseka: *keyieu naa ore tittle deed olchamba epuku neyieu naa ketii enkarna e ntasat we enoo nkera teneidimayu*

Translator: Kile cheti ya kumiliki ardhi kinapotengenezwa, ihakikishe kwamba kuna jina la Mzee, na la Mama, na la watoto ikiwezekana.

Suzana Maseka: *peyie meitoki aaku enyamali sapuk naleng kipuo ayaki enkopis oldioo arake ene wei neishorieki mpala*

Translator: Ili tusiwe na tabu ya kukimbia kimbiba kila mara kwenda katika kamati zinazogawa ardhi.

Suzana Maseka: *metaa agira aomonu tena rishata ena kata e katiba teneidimayu*

Translator: Kwa hivyo naomba hii Katiba ikiwezekana iruhuse kina mama wapewe haki yao katika ugao wa ardhi.

Suzana Maseka: *neishori ntomonok haki enye ore sii ene weji ooo sukulini iyiiok nanyamal intoiwuo*

Translator: Kwa sababu upande wa mashule, kina mama sisi ndiyo tunashida sana.

Suzana Maseka: *peyie eisomi entito neisomi olayioni*

Translator: Kuwe na uzao wa ... (inaudible) yaani kama mvulana amepolekwa shule na kama msichana naye vile vile.

Suzana Maseka: *kore entito nemeitoini aibagua aata entito*

Translator: Na tusiwe na ubaguzi kwamba huyu ni msichana, huyu ni mvulana.

Suzana Maseka: *peikoni ake eneikoni olayioni amu enkerai taake etowuoki*

Translator: Wote wapewe uzao kwa sababu wote ni watoto wamezaliwa.

Suzana Maseka: *ore intoyie tanakata eya neriki neitu eisho teina ang natorikoki neaku enyamali sapuk oleng*

Translator: Sasa ubaya ni kwamba msichana akiendelea shule kidogo anachaguliwa amepanwa ama anaolewa katika umri wa mapema sana, inakuwa ni shida.

Suzana Maseka: *neaku agira aomonu katiba ajo eng`urai eine weiji oo ntonono amu eitorrono oleng*

Translator: Kwa hivyo ninaomba hivi,

Suzana Maseka: *ore nkang`tie netaa noo nkerai*

Translator: Katika hii Katiba ambaye tunaitengeneza,

Suzana Maseka: *kajeito taa naji nanu ore pee eaku keitauni enkerai te sukul*

Translator: Iangaliwe sana masilahi ya akina mama kwa sababu ya kweli ni mbaya sana.

Interjection: Anapendekeza nini kuhusu wasichana kutolewa shuleni na kuolewa?

Suzana Maseka: *kajeito naji nanu kore pee eitauni enkerai te sukul*

Translator: Kama msichana akitolewa shuleni, itengenezwe sheria ambaye itakaetumiwa kwa wale ambao wametenda jambo hili.

Suzana Maseka: *neaku kore taa nanu*

Translator: Kwa hivyo mimi

Suzana Maseka: *ajeito neija*

Translator: Mimi nasema hivo

Suzana Maseka: *naa ine weiji aitabaiki*

Translator: Na ninafika hapo.

Taiko Malokito: *kore taa enkarna ai naa Taiko Malokito*

Translator: Jina langu ni Taiko Nalokito.

Taiko Malokito: *kore tanakata yiook kira l`maasai mikiyiolo duo entoki naji katiba kake etuoki duo aliki yiook nikiponu duo aapare*

Translator: Kwa kweli sisi tukiwa maasai kidogo mambo ya Katiba inatutanyisha lakini kwa sababu niko hapa nitasizungumzia.

Taiko Malokito: *ore naa kiapare naa kijo ore naa kining`ito naa ketii naa nkuapi ang nawaki*

Translator: Na sisi tunaposikia ama tunapo elewa ni kwamba kwetu kuna ardhi yetu kubwa ambaye ilinyakuliwa.

Taiko Malokito: *amu kining`ito anaa emakat eji apa enoo l`maasai newaki*

Translator: Tunasikia kama hii Kampuni ya Magadi kwamba ardhi yao ni ya Maasai lakini imenyakuliwa na ... (inaudible)

Taiko Malokito: *kore naa te katiba neshukokini yiook*

Translator: Tunasema kwamba sehemu hiyo katika Katiba hii iruhusu kwamba ardhi hiyo irudishwe.

Taiko Malokito: *ore embusel newaki*

Translator: Amboseli mtindo ni huo huo.

Taiko Malokito: *ore naa te katiba naa ekijo pee eshukokini yiook metaa inkunang*

Translator: Na bado tunasikitiza kwamba sehemu hizo ziridushwe ili tuweze kuzimiliki.

Taiko Malokito: *naa ore yiook l`maasai mikiata entoki nikitumito tukul naa kijeito serkali napurrito yiook*

Translator: Kweli sisi Wamaasai tukiwa wenyeji hakuna faida yoyote tunaepata ila tunaona ya kwamba serikali inatunyonga.

Taiko Malokito: *amu kore tanakata kuna ng`uesi natii enaa ena kop olmaasai amu tenilo tanakata ena kop oo long`u midol eng`ues*

Translator: Kwa mfano wanyama hao tunaishi nayo hapa; ukienda sehemu kama za Ukambani kwa mfano wanyama waliisha kitambo.

Taiko Malokito: *kore tanakata ilashumba eponu kenya naa eng`uesi nagira ayau naa inkuapi ool`maasai etii*

Translator: Watalii wengi wanapokuja hapa kwa kweli hua wanakuja kutizama wanyama hawa.

Taiko Malokito: *neaku enare naa oshiake ore kuna ng`uesi naa enkuapi ang etii enata naa enemeishori yiook pooki nikiya ake ninye naa faida te katikati*

Translator: Hata kama hatutawatala wanyama lakini ile faida inayepatikana nazi vile vile tupate mkaos.

Taiko Malokito: *ore naa eniare naa majumbo*

Translator: Halafu nitazungumzia mambo ya Majimbo, ambayo ni sehemu ya tatu.

Taiko Malokito: *amu ore naa anaa ena kop na kekumok intokiting nataitauni faida tena kop nepuo serkali*

Translator: Mali mingi inaye toka hapa inaenda kwa serkali kuu.

Taiko Malokito: *ore tanakat anaa ena are enoo olturesh newaita serkali mikiyiolo eneikunaitie*

Translator: Mfano ni maji ya Olturesh ambaye serkali ilinyakua na hatukujua walichukua

Taiko Malokito: *esho eina are abaya Nairobi*

Translator: Maji haya imeenda mpaka Nairobi

Taiko Malokito: *ejeitoi tanakata ore nkuapi ool`maasai naa aikelala nemeotiki naa kejeitoi amu or tenakata ketie nkuapi nemetii enkare neaku kipuo aidurraki weitin natii oo nkariak naa metonayu naa tenkaroni amu ekiya enkure*

Translator: Inasemekana ya kwamba nchi ya Maasai ni kubwa sana, sio bure kwa sababu sehemu kubwa ni jangwa haina maji. Huwezi ukakaa mahali ambapo hakuna maji maanake kiu kitakuchukua.

Taiko Malokito: *ore naa ina serkali naa ikijito eta kosa amu enata etang`asa iang`orr nena kuapi ang naroon nepik nena ariak anu ebaya ina are enool`turesh anaa enatabayie Nairobi*

Translator: Serkali imetukosea sana kwa sababu kwanza kabisa ilitizama sehemu hizo ni kame maji yale angeenda pale kwanza.

Taiko Malokito: *amu enata esipuni ajo kibore enkop mee ake duo elala enata esipuni ajo kitii, paa kai ingo eniasie maendeleo jangwa enkop ake duo naa soitok oirrag*

Translator: Na kama maji yale ikikuwa pale ndiyo serikali angejua kwamba tupo, sio ati kwamba hatupo. Jangwa utanifanyia maendeleo gani?

Taiko Malokito: *neaku ore doi ninye inaare enoolturesh kwanza pee engasi apik nena aron ang pee etumoki atook ing`obat*

Translator: Naomba kwamba haya maji ya Olturesh kwanza wenyewe tupate ndiyo mabaki iende kwengineko.

Taiko Malokito: *naa eiji keta masarao amu kiata apa enkata apa enkata naewuo rais oloitokitok,*

Translator: Kuna wakati Rais alifika hapa Loitokitok.

Taiko Malokito: *nelotu nejokini yiook eji kiturokini yiook esilankeni badala taa naishori yiook kuna airiak nejoki yiook eji keturokini yiook kuna silankeni*

Translator: Ikasemekana kwamba nyinyi Wamaasai mtachimbua .....(inaudible) badala ya kugawiwa maji hayo.

Taiko Malokito: *nikidol ine weiji ajo etii knyanyasasa naleng*

Translator: Hii itarudia uchungu sana maana tunaona tunanyanyazwa.

Taiko Malokito: *kore tanakata impisai napuku tena kop kiata sokonini oshi loo nkishu*

Translator: Na masoko ya ng'ombe huku yaani *eminanda*

Taiko Malokito: *neji taa oshi etai entoki naji cess*

Translator: Kuna kitu unaitwa cess yaani kodi ....(inaudible)

Taiko Malokito: *nimikiyiolo enepuoto kuna pisai*

Translator: Hatujui hiyo cess ama hizo pesa zinatopokana na cess zinaelekea wapi.

Taiko Malokito: *neaku ore imirita inkishu naa kedung`i kila enkiteng arubaine*

Translator: Na kila ng'ombe unapouza, ng'ombe moja unakatwa Shs 40/-

Taiko Malokito: *ore nena kishu naa kemiri inkishu iip tenkolong nabo*

Translator: Lakini kuna mwenzangu ananiambia ni Shs50/- ng'ombe moja.

Taiko Malokito: *neaku tenilo aosh nena pisai ajo kaji epoituo nimiyiolo enepuoito egoroto nabo oolmaasai*

Translator: Ni fedha nyingi na hatujui inaelekea wapi maana haisadii Wamaasai. Hiyo ndiyo kitu kimoja .....(inaudible) wakubwa wa Maasai.

Interjection: Anapendekeza nini?

Taiko Malokito: *neaku ekijeito taa naji eneishori yiook ena serkali naji majimbo neaku ekigelaki ate ilarikok neaku kiyiolo nena pisai nepuoito neyau maendeleo*

Translator: Yeye anaonelea suluwiso kwamba ni serikali ya Majimbo tu maanake .....(inaudible) wenyewe na tupate .....(inaudible)

Taiko Malokito: *kore naa tanakata te nchoto oo larikok*

Translator: Kwa upande wa Viongozi,

Taiko Malokito: *anaa ilkasolani*

Translator: Kama Madiwani vile vile

Taiko Malokito: *enaa aning`ito naji nkeru e sukul eibentekesa ajo oltung`ani otabayie form four*

Translator: Nimesikia watu wengine hapa wakipendekeza kwamba Diwani awe ni wa kidato cha mne.

Taiko Malokito: *niminkin ajo eya oshi teneisumi enkerai meyiolo tanakata nkulie eisabuni elekunya kake edol impala*

Translator: Ndiyo kuna mtu ambaye anasoma na kisomo lakini mahali pengine haana hekima zingine ambazo zinatakiwa.

Taiko Malokito: *neaku enaikash neishori yiook matijing enkampa mategelu olarikoni likinyor ata enetabayie edarasa euni enetabayie ene ong`uan kake kidolita ajo olarikoni sidai naa pee eishori yiook mategelu*

Translator: Kwa hivyo tusikaziwe mshipi kwamba ni lazima awe kidato cha mne lakini wananchi wapewe nafasi ya kuchagua yule kiongozi wanaeona anaweza ongoza.

Taiko Malokito: *amu ore naa lelo ojo mpaka netabayie form four naa ketabaitie ninche neaku kore tanakata eng`eno naba anaa noo lelo maasai lang leitu eisoma*

Translator: Hawa wanasema vitu ya kidato cha mne pekee, wao wamesoma, lakini hawajui kwamba huku Masaaini kuna wengine ambao pengine wanaweza kuwa viongozi bora zaidi.

Taiko Malokito: *ore taa naji na ekiyieu nebolokini yiook isokonini loo nkishu amu kining`ito ebolitoi esokonini loo mboga, nemeta nkishu osokoni oji etabolokoki pee emirieki enkiri boo*

Translator: Nafikiria kwamba kuna soko ya mboga, kuna soko mazao na nafaka lakini hatujasikia soko la ng'ombe iko wapi. Tunataka tufunguliwe masoko ya kutosha.

Taiko Malokito: *naa nkishu doi naibung`ita yiook l` maasai*

Translator: Kwa sababu sisi tunaishi kwa sababu ya ng'ombe.

Taiko Malokito: *ore sii enewueji enkisuma naa ekijeito pee eishori nkera sukuul pesho*

Translator: Kuzungumzia mambo ya masomo nasema kwamba shule ya msingi ya kutoka darasa la kwanza hadi tumalizie darasa la nane, iwe kisomo ni bure.

Taiko Malokito: *amu idol tanakata inkera eisuma eji nanya enkerai elaki karibu emillion nemetum esiai*

Translator: Kisomo ya watoto inachukua garama kubwa sana na yule mtoto akitoka pale anakuja kupiga marking time, hapati kazi.

Taiko Malokito: *neaku eneikash naa ninye eneishori yiook metabai naa ninye aishu naa edarasa eisiet peaku doi anaa kelo duo arare secondary arashu university kake etudung`e garama kinteri aitalak mia tatu mia inne kutoka edarasa enabo oo mbaka kenya dipa secondary*

Translator: Naona kwamba mtoto akipatiwa hii nafasi ya masomo ya bure kwa shule ya msingi, itakuwa afadhali kabisa wale watakoveza kuendelea secondary na university afadhali hilo ni lao.

Taiko Malokito: *neaku kiomonu tina saa ajo pee eishori yiook enkisuma e pesho*

Translator: Kwa hivyo ninaomba sehemu hiyo ya shule iwe ni bure

Taiko Malokito: *nemeitokini aitalak yiook*

Translator: Ili tusilipe.

Taiko Malokito: *ashe*

Translator: Nashukuru.

Com. Lethome: Asante sana. Tupate mtu mwingine, Salome Njeri.

Salome Njeri: Mimi nitaongea kwa niaba ya akina mama. Jina langu ni Salome Njeri.

Com. Lethome: Endelea

Ms Njeri: Kwa kweli hii Katiba tunaona ingebadilishwa kwa sababu kuna mambo mengi sana wamama inatulalia; hatujulikani. Ni kwa sababu pale tu ati akina mama hawana nguvu. Lakini nikiangalia sana naona wamama wamekuwa na nguvu. Ni kwa sababu hata kwa upande wa watoto ni kama wameachiwa hao. Shuguli zote za nyumbani, ni wao wameachiwa. Na nikisema hivyo ni kwamba tuna kuwa na matatizo mengi akina mama ni kwa sababu hatuna kiongozi ambaye angeweza kutuwakilisha tukiwa na shida zetu. Kwa mfano kama hapa Loitokitok tuko mashambani. Tukiwa na shida ni mpaka sijui ukamtafute nani ndiyo akuongoze, ndiyo ile shida yako wewe mama itatuliwe. Sasa ndiyo nasema kama ingepitishwa kwamba mama naye wawe na kiongozi wao ambaye atakuwa akiwatetea katika hivyo vikao vitakavyo kuwa .....(inaudible), ili nikiwa na shida na siwezi, sina nguvu nitamwona yule mama ambaye nimvusika, ambaye atapeleka shida zangu kwa haraka. Ni kwa mfano, sasa hapa Kimana tuko mashambani au Loitokitok tunategemea sana sana mambo ya kulima. Watoto wetu wanafaulu ni wamama tu wanaangaliwa. Na sasa ukiangalia ukulima ni kama imeharibika ni kwa sababu hiyo serikali ilifanya mipango yake pekee yake upo Nairobi, kwamba sijui soko huu. Sasa wewe mama ambao huna ofisi, huna kazi, na wewe unategemea kulima, utafanya nini.

Interjection: Pendekezo.

Ms Njeri: Napendekeza hivi, kama kuna jambo linatokea la kusema sheria, yaani jambo hata kama ni la nje au ndani wahushishwe watu wote; kwanzia mashambani mpaka huko mjini, kwa sababu kama hizo soko zinafaidi wale wenye nguvu, sisi tunalima, unashtukia hakuna kitu, kwa sababu mlolongo wa magari kutoka nje, kwa mfano sisi tunalima kitunguu na nyanya, unakuta mlolongo wa magari. Wewe utaenda wapi na watoto wako na watoto wanakutegemea. Kwa hivyo

Interjection: .....unapendekeza nini?

Ms Njeri: Napendekeza iwe wakianza jambo lolote wawe wahushisha wale ambao ni wamashambani, ili tusikandamizwe kwamba ati lipitizwe na kumbe wale wa mashambani wanaumia. Hilo jambo inapitishwa huko na kumbe kule maana sisi wote ni Wanakenya. Na sisi wote tuna haki; na ile sokohuru haitusaidii sisi. Inawasaidia wale wahusika. Kwa hivyo, mimi nilikuwa nasema hizi maoni, hii mambo ambayo yanataka kupitishwa tunaambiwa hata sisi, ili tusije tukaumia baadaye. Hiyo ni moja.

Sasa nilikuwa nikisema hivi, kwa mfano, kama tungekuwa na kiongozi ambaye anatumia sisi wamama, mashida zetu, kwa mfano kama area hii ya Kimana, tungekuwa ni rahisi, hata ukiwa na matatizo, maana mara kwa mara tunaonewa sisi hakuna ofisi ya wamama. Unaambiwa ni wamama, wachana na huyo mama. Lakini kama tumekuwa na mtu tunamkimbilia mara moja,

Interjection: Unapendekeza nini?

Ms Njeri: Ninapendekeza wakati hiyo katiba inatengenezwa, kila sehemu hata mashambani tunapewa viongozi ambao tutamkimbilia.

Interjection: Kwa hivyo kwenye council.

Mama Njeri: Tuwe na mama. Kila mahali tuwe na mama. Kila mahali tuwe na mama na sana sana tuwekwe nusu kwa nusu, kwa sababu sisi ndiyo tuna mzigo mkubwa na tena sisi wamama ni wengi sana.

Na Ma-chief unapendekeza nini Ma-chief pia ni wanawake.

Pia tuna elimu, tuna elimu, mama anasoma, anapata masomo kama mwanaume. Lakini sisi bado tunafanya hatuna uwezo. Na kwa nini mtoto akienda shuleni anapata marks kama ya yule kijana? Kwa hivyo tupewe nafasi hata kwa Ubunge wenyewe. Tupewe nafasi. Na ndiposa unaona hata hapa hatuko wengi ni kwa sababu bado tunaambiwa nyinyi kaeni nyumbani. Na kumbe tuna haki zetu, sisi ni wanadamu, na wana Kenya pia. Sasa ndiyo maana mimi nasema, Katiba ikigeuzwa wamama wakumbukwe sana sana, ni kwa sababu ndiyo wenye ofisi kubwa. Tunaanzia ndani mpaka nje, sisi ndiyo walevi, na sasa kwa nini tunyimwe haki yetu. Ukienda ofisini mara ingine unaangaliwa tu, kwa sababu ni mama. Tunataka tuwe na viongozi wamama, wachang'we nusu kwa nusu. Mara ingine mama anaenda kwa viongozi Fulani, anaogopa, anatetemeka, nani atamsaidia. Anarudi na shida zake nyumbani. Lakini pakiwa na mama. Kwa hiyo mimi naomba tuchang'anywe. Ni hivyo tu.

Com. Lethome: Asante sana. Sasa turudi kwa list tusome jina. James Kitisia, afuatwe na Leshole Leshonde. Tafadhali hao watu wawili jaribu tufanye haraka haraka....

James Kitisia: *kore naa entoki nayiu naimaki tene wei naimaki naa entoki e katiba*

Translator: Nitazungumzia mambo ya Katiba.

James Kitisia: *ajo etii ntokitin kumok nayiuo nanu neibeleyenye tene*

Translator: Kuna vitu mbili naonelea kwamba zingegeuzwa katika Katiba yetu mpya.

James Kitisia: *kayieu nanu neishori yiook ilmaasai maitoria ate*

Translator: Napendekeza kwamba Wamaasai wapewe nafasi ya kujitawala.

James Kitisia: *pee meitoki oltung`ani aaku ninye olotu aitore yiook le boo*

Translator: Ili mtu wa kutoka nje asije akikutawala.

James Kitisia: *ebaiki ilaiguanak mbaka mbaka kulo kulikai oji ofisaa omanimanaa*

Translator: Na hiyo yote utawala wa Mkoa na wale Ma-ofisa wengine wahusika.

James Kitisia: *ore enkae najo naa pee eishori yiook enkisuma oo nkera*

Translator: Tupewe masomo ya watoto

James Kitisia: *ore oshi pee migira l' maasai aisuma naa osina osapuk neitalaki naa inkera ata ne nersary impisai*

Translator: Ukiona kwamba Wamaasai hawasomi, garama ndiyo kubwa, maanake hata mtoto wa shule ya ..... (inaudible) analipishwa karo.

James Kitisia: *mee enkisuma mikiyiolo kake egol enkisuma*

Translator: Sio kwamba hatutaki masomo lakini masomo yana garama

James Kitisia: *nikiyiu naa sii enata eisumi inkera*

Translator: Tunataka tupewe nafasi hiyo ya watoto kusomeshwa.

James Kitisia: *ore enkae*

Translator: Inginge

James Kitisia: *naa kuna ng`uesi nikiata ore oshi ng`uuesi naa nkunaang*

Translator: Wanyama; wanyama ni wetu tunaishi nao hapa

James Kitisia: *kake mikintore*

Translator: Lakini hatuwatawali

James Kitisia: *kulikae tung`na oitore neme loopeny*

Translator: Na watu wengine wanakuja kuwamiliki ambao wanatoka nje.

James Kitisia: *ninche oinosita kuna ng`uesi ang nikiata tene weiji*

Translator: Ndiyo wanapata faida ya hao wanyama

James Kitisia: *nikiyieu neaku nkunaang*

Translator: Tunataka tuzimiliki hizi.

James Kitisia: *pee meitoki aaku eiboitare yiiok nenyaa nkujit oo nkishuang, nearr yiook nemenkunaang sii.*

Translator: Ili ziwe kwamba wanakaa nasi, wanamaliza nyasi ya ng'ombe zetu, lakini sio wanyama wetu.

James Kitisia: *nikiyieu naa neaku ore ebaiki taata ena olong taata te katiba naigeritoi neaku enang*

Translator: Kwa hivyo tungeomba sana katika hii Katiba tunaitengeneza sasa wanyama wasi.....(inaudible) sisi.

James Kitisia: *ore enkae euni*

Translator: Ya tatu,

James Kitisia: *ore oshi ena kop naa enang naji enolkejuado*

Translator: Ji.....(inaudible) la Kajiado ni letu, ama wilaya ya Kajiado ni yetu.

James Kitisia: *(Maasai dialect)netii nkuapi wuasin kumok oleng nawaki nkuapi naaji noo ng`uesi neme nkunaang sii kuna ng`uesi naa enang ninye enkop*

Translator: Iko ardhi kubwa ambaye imechukuliwa ambaye inasemekana italishwa wanyama na mambo mengine lakini sio yetu, sisi hatuhusiki.

James Kitisia: *(Maasai dialect)anaa embusel*

Translator: Kama Amboseli

James Kitisia: *(Maasai dialect)anaa ina ambuni oshi sapuk natii magadi soda*

Translator: Magadi soda,

James Kitisia: *(Maasai dialect)anaa ena kop ang natii Nairobi ng`uesi nalala naji inkunaang apa olmaasai*

Translator: Hiyo Nairobi National Park, ambaye inasemekana ilikuwa ya Maasai.

James Kitisia: *(Maasai dialect)naa nkunang apa pooki nimikiata taata enaji enaang*

Translator: Hiyo ardhi yote ilikuwa ya Maasai lakini hatuna hata ..... moja sasa.

James Kitisia: *(Maasai dialect)kiyeiu neshukonini yiook*

Translator: Tunataka turudishiwe.

James Kitisia: *(Maasai dialect)nena enkare*

Translator: Nazungumzia habari ya maji sasa.

James Kitisia: *ore enkariak naa eji kitipika apa sininye enkai enkare enkop oo l`maasai*

Translator: Mungu alipoumba Maasai vile vile alimpa kitu kinacho itwa maji.

James Kitisia: *neturuoki mikintore taata enkare eji ake enkare etii enkopang kake menaang sii*

Translator: Na tumenyang'wa hizo; tunaambiwa tu kuna maji lakini yale maji hatuyaoni

James Kitisia: *tenikenepuni eokito ake duo te nkutok nikiari*

Translator: Hata ukipatikana kwamba unakunywa kwa sababu ya kiu, unacharazwa.

James Kitisia: *naa ilayiook le likae supukuo likipuo aarr*

Translator: Na ni watu wa kutoka nje ndiyo wanakuja kufanya mambo haya.

James Kitisia: *(Maasai dialect)ore ebaiki ena olong taata nerrinyokini yiook meeta enang enkare nikiok ebaiki ebaiki eneiterunyembaka enebayie*

Translator: Kwa hivyo naomba kwamba maji anapotoka .....(inaudible) mpaka mwisho wake tunataka tuyatumie.

James Kitisia: *(Maasai dialect)nelo abaya duo enatabayie enetabayie kake ebaya kidipa aita enaang*

Translator: Rasilimali kama maji watu wengine wapate lakini sisi kwanza sisi tuwe na maji

James Kitisia: *(Maasai dialect)nena esiai oolchambai, ebaiki taata landboard eidia alo Oloitokitok*

Translator: Kwa mambo ya mashamba, nitazungumzia mambo ya ardhi upande wa Land Board, yaani kamati inasimamia ardhi

James Kitisia: *(Maasai dialect)ore ina omiti naa etumuta ilchambai lang*

Translator: Kamati hiyo inaitwa Land Board kwa kweli imemaliza ardhi yetu.

James Kitisia: *(Maasai dialect)naurishore ajo mee ilkulalang oshi lelo tung`ana eina pee enyor atimirr ilchambai*

Translator: Uongo wake ni kwamba, wasi wasi wake ni kwamba wale watu wako katika ile kamati sio watu wa hapa, sio wakaaji.

James Kitisia: *(Maasai dialect)neyieu neaku ilkulalang*

Translator: Na tungeomba sana ile Land Board ama ile kamati iundwe na watu wa kutoka hapa.

James Kitisia: *(Maasaii dialect)meitoki aaku iltung`ana le kulikae tung`ana oponu aaku ninche oitashekito eneweijamu enelotu oltung`ani asinani omirr enkop nemeta sheriani naishori nemirr ake amu ore ele tung`ani oinyang`u naa loo kulo tung`ana otii enewei*

Translator: Kwa sababu inatokea kwamba mtu yoyote ambaye anataka kuuza ardhi na hata kama yeye ni maskini, wale wanampokea tu na wanafanya mambo yao.

James Kitisia: *(Maasaii dialect)mekure sii kiyieu nemiri enkop metii enkerai natoiwuoki tapala iyie enkitok tapala iyie olpayian*

Translator: Ardhi isiuzwe bila kuhusisha familia kutoka mtoto mpaka mama.

James Kitisia: *(Maasaii dialect)pee tanakeiba toi nchere ng`otonye enemiri nememiriri amu etejo doi sininye memiri*

Translator: Kwa sababu moja wao akisema mpaka iuzwe na wale wengine wamekataa ile ardhi isiuzwe.

James Kitisia: *(Maasaii dialect)metaa neija taa ajeito nanu*

Translator: Hayo ndiyo yangu. Nashukuru. Nipe nafasi moja tu.

James Kitisia: *(Maasaii dialect)ore naa ene wei egelare ebaiki laiguanak mbaka irkasolani*

Translator: Upande ya uchaguzi, kwa upande wa Ma-chief, na Madiwani, wananchi wapewe nafasi wamchague yule wanamtakao.

James Kitisia: *(Maasaii dialect)pee meitokini agelaki yiook alaiguanani lijo oloshioo ake duo laa ninye olo ajo nkatun openy nimikiyiolo yiook*

Translator: Ili tusichaguliwe mtu anaondoka hapa anaenda kuujiwa na sisi hatuhusikwi.

James Kitisia: *(Maasaii dialect)amu elotu ainyal yiook mee yiook naa oishoo amu mee yiook naa oishoo ina rrishata natii*

Translator: Maana bila shaka atakuwa na ..... (inaudible) ya kutunyanyasa kwa sababu hakupita katika mkono yetu.

James Kitisia: *(Maasaii dialect)keibatisha doi ninye interview oltnng`ani omoda ake meeta kelotu ake aaku etii ake atua yiook*

Translator: Interview ni kitu cha ajabu mara saa ingine hata wale wazuri wanaachwa, wale ..... (inaudible)

wanachukuliwa wanakuja kusimamia watu.

James Kitisia: *(Maasai dialect)neija taa metaa ina naa ayeyi nanu*

Translator: Kwa hivyo hiyo ndiyo niko naye, nashukuru.

Com. Lethome: Asante. Leshae.

Leshole Leshonde: Mimi ni Leshorde

Translator: Anaitwa Leshonde

Translator: Anaitwa Leshorde Lemutenke

Mr Leshole Leshonde: *roro enkutuk oo lmaasai*

Mr Leshonde: Mimi swali yangu ni kuhusu mashamba; uuzaji ya mashamba. Kwa maana hapa kwetu umekuwa kubaya, na unakuta mwenye zingine wamekuwa maskini. Kwa hivyo, kama ingewezekana, wale wazee ambao wanasimamia hiyo kazi, ivunjue.

Com Lethome: Endelea mzee.

Mr Leshonde: Kwa maana hawa hawaangalii maboma za watu. Kwa mfano, kama sasa mzazi zingine anapinga imepatikana nini, short, ambaye kama chairman iko, na karani, muusaji, hiyo shamba inapitishwa.

Na kuingilia hali ya masomo, nataka upande ya wasichana iangaliwe sawa sawa.

Interjection: Namna gani?

Mzee Leshonde: **Wasitolewa** kwa masomo, ili wauuzwe, waolewe, kwa maana hii inaendelea. Na sijui kwa nini watu hawajajua kwa maana kwa upande yetu Wamaasai ile biashara ya wasichana hakuna tena. Unakuta wengi wanakaa kwa mabona, wana zaa; kwa hivyo kunyang'a msichana haki yake ni mbaya.

Kwa hivyo sina mingi.

Com. Lethome: Mzee Ole Musa, tunakupatia nafasi hii na useme jambo la .....(inaudible) na kuna waalimu wawili. Umfuat..... (inaudible) Haya endelea.

Kerenko Ole Musa: *kaji taa sinanu kirrinkol ole Musa*

Translator: Naitwa Mwana Kerenko Ole Musa.

Ole Musa: *ore nai nanu anaa enayieu naa kore enkisuma neaku enepesho*

Translator: Amesisitiza sana masomo ya shule ya msingi na watoto wasome bila kulipa karo.

Ole Musa: *amu kumok iltung`ana lemeidim atalak*

Translator: Kwa sababu kuna watu wengi wasiojiweza upande wa Maralal.

Ole Musa: *naa pooki ake pee edupayu olosho enkop kwa ujumla teneisumate iltung`ana*

Translator: Naonelea ili watu Fulani, kama Wamaasai waweze kupata nguvu bila watu waliosoma hawatajiweza.

Ole Musa: *eyieu naaji naa ore naaji kila oltun`gani nening ena kutuk e taifa nairorita pooki ng`ae*

Translator: Napendelea kwamba kama masomo haya yangetolewa kwa sababu watu wangeweza kujua lugha hizi za kitaifa ambazo zinazungumzwa.

Ole Musa: *naa teneitauni enkisuma e pesho neidimi ataraki enkeru sukul*

Translator: Na njia ambaye hiyo itawezekana ni kutoa shule bure, masomo yawe ni bure, shule msingi.

Interjection: Something else. Sasa unajua anarudia hivi, amesha pendekeza masomo ya bure ama ni ..... (inaudible)

Translator: Vikundi ambazo ni za miradhi ziangaliwe.

Ole Musa: *ore eniare naa kajo peyie eing`ori projeku iturrurri nayieu neing`orr serkali amu ore taata ninche yiook kiata scheme kiata inkang`itie nageluno naketumo iltung`ana okuni nenyu ropiyiani oo ltung`ana nemeta entoki nasuj*

Translator: Serikali isimamie sisi kwa sababu ametoa mfano hizi tunaita Cultural Bomas. Watu wawili watatu wanachaguliwa, chochote kinachopatikana pale, wanakisambaza bila kurudisha wenzao

Ole Musa: *ore tene wei oo nkulukuo nayieu najo ore embusel ewaki tenkoitoi torrongo*

Translator: Kwa upande wa ardhi, kwa mfano Amboseli ilinyakuliwa kwa njia mbaya.

Ole Musa: *ore magadi ewaki te nkoitoi torrongo*

Translator: Upande wa Magadi vile vile ilichukuliwa kwa njia mbaya.

Ole Musa: *nikiyieu nishukokini yiook*

Translator: Tunaomba sana ile ardhi irudishiwe wenyewe.

Ole Musa: *ore tene wei e county council ayeiu naji nanu enata enata meidim olkasolai aishooi implotini openy*

Translator: Kurudi upande wa serikali ya mitaa, nguvu zinazowaruhusi Madiwani kupeana ardhi ziondolewe.

Ole Musa: *nayieu naaji ore peyie eponu eweji naijo Kimana negeluni irpayiani le Kimana nepoita orkasolai neishoyo nena plooti*

Translator: Kwa mfano, kama kuna ardhi kugawa sehemu ya Kimana tuchaguliwe wazee wa hapa na watu ambao wanahusika wasimamie kugawa ardhi ile.

Ole Musa: *ore te wei emirata oo lchambai nikiyiou negeluni ll`payiani le lelo mareita oimua naa ore pee enyamal orpayian neiruhusuni metimira ore pee orpayian ake duo oyieu edaata enye*

Translator: Kwa upande wa kuuza ardhi, nataka familia, hata ukoo, ili ile ardhi itakapouzwa ijulikane ni kwa nini iuzwe.

Ole Musa: *ore sii enkare keyieu naa enata ake eta entonata eneishori amu ore ninye noolturesh einyalayioki, amu etaa apa enebaya enkare teda abori nemekure taata etumito lelo maasai enkare*

Translator: ile chanzo cha Olturesh, kilipotengenezwa na maji yakaenda mbali, sehemu zile nyanda za chini kule Wamaasai siku hizi hawapati maji, ni kukavu.

Ole Musa: *neaku eyieu neng`asi aitaraposh lelo tung`ana ootana pee etumi ayaki lelo oolakua*

Translator: Maoni yangu ni kwamba wale watu wako pale karibu ambayo hawana maji wapatiwe maji kwanza kabla maji haijapelekwe mbali.

Ole Musa: *ore sii ena kop ang kayieu naitayiolo itung`ana ajo ore ena kop eya neyaei ajo ena kop ang memanyai nayeiu naliki intae ajo ekimanya ore ena kop nemeturo naa nkishu nainosita oong`uesi neaku mikiturr kake kiramatishore kigira ake ninye sii yiook ailisha kenya tiai oitoi*

Translator: Watu wanasema kwamba nchi ya maasai ni tupu; sio tupu, tuko. Kwa sababu sisi ni watu wa kufuga na vile vile tunakaa na wale wanyama wa pori. Kwa hivyo, tuko na wanyama hapa, hakuna ardhi tupu.

Ole Musa: *ore enaa eniking`orita nena ngu`esi nikiyiou sii neing`ori ltung`ana tenerr ing`uesi amuore enaa iniking`orita nena ng`uesi nikiyiou sininche neing`ori il`tung`ana amu kore kuna ropiyiani nagirai alaaki yiook naa torrok amu enelaki nkalifuni tomoniuni toltung`ani naa ninje enyeita il`mong`i lang*

Translator: Jinsi tunavyolinda hao wanyama tunawapanda hata wanyama wa pori, ni ajabu kwamba kama mtu akinawa na mnyama, analipwa Sh. 30,000/- kwa ..... (inaudible) Nafikiri hiyo ndiyo sheria ya sasa. Kwa hivyo nimeshangaa.

Interjection: Anapendekeza nini?

Ole Musa: Yeye anasema mtu akiuwa na mnyama, kiwango cha chini kabisa iwe ni shilingi milioni moja (Shs 1 million)

ama zaidi. *ajo pee elaki emillion arashu zaidi*

Ole Musa: *ore ene wei oo larikok ayeiu nanu negeluni olarikoni anaa enenyorr il`tung`ana leina area*

Translator: Upande wa kiongozi, kiongozi anapochaguliwa achaguliwe na watu wa pale jinsi wapendavyo.

Ole Musa: *amu eidim ataa etaoltung`ani enkisuma kake etaa likae ota enkisuma dorrop alang ina naa ninye olarriyia alang olikae*

Translator: Ingingine, kuna mtu ambaye anasoma hali ya juu, na mwingine kisomo duni, lakini kwa upande wa uongozi, huyo ya kisomo duni pengine ana uongozi bora zaidi.

Ole Musa: *nayeiu ore laiguanak neoshokini ake siniche kura ashe oleng*

Translator: Napendekeza watenda kazi yaani Ma-chief wachaguliwe kwa kura.

John Nina: Kwa majina naitwa John Nina. Ningependa kutoa pendekezo langu na yakwanza ni kwamba serikali ione kwamba watoto wote ambao wamefika umri wa kuenda shule walazimishe waende shule na serikali watoe vifaa ambayo walimu wanaweza kufundishia na si cost-sharing. Ningependekeza ile scheme ya ile ya zamani ya Kenya School Equipment Scheme iwe revived.

Ya pili ni Communal Land Tenure system, yaani Shamba la Watu Wengi. Ningependekeza ardhi yote igawanywe na iwe wa individual land tenure system ndiyo mtu aweze kupata title deed na aweze ku-develop pahali yake mwenyewe.

Ya tatu ni kwamba wakati shamba zote zinazwa inapaswa iuzishwe watu wote wa familia hasa mke na watoto. Kwa sababu tuna kuta kwamba saa zingine mzee haana jambo busara au kamili ya kuuza hiyo ardhi, anapenda tu kuuza atumie kwa starehe zake mwenyewe na unakuta kwamba pengine yeye karibu amalizie umri wake na shida inabakia kwa wale wataachwa nyuma.

Ya nne ni kwamba viongozi kama Ma-Chief na Ma-councilors wawe community wanapewa jikumu wa kuchagua hawa watu. Na atleast wawe na minimum education of form four na factors zingine zikiwa considered.

Ya tano ni kwamba, on the government side, kwa upande wa serikali, senior government officials like the Attorney General, Chief Justice, Solicitor General, hawa wakubwa wakubwa wa serikali isiwe ina-appointiwa na Executive au na President. Iwe ina-appointiwa ama inapendekezwa Executive pamoja na Legislature, yaani Mabunge kwa pamoja.

Sita ni kwamba hao wanyama wa pori wamehangaisha wananchi kwa muda mrefu. Na tunaona kwamba, kwa maoni yangu kwamba ni watu wanafungiwa, kama hii area ya Kimana ni watu wamefungiwa kwa eneo na iwe the other way round kwamba ni wanyama wafungiwe kwa sababu hatujaona benefit yake kwa muda mrefu iwe ikiingia kwa mashamba au ikiuwa mtu na hiyo

mnyama iuliwe at the spot without consulting the KWS.

Ya saba ni kwamba wakati eneo inapewa tuseme district headquarters ama wilaya, vitu zingine ziangaliwe (some words lost as tape ends) na unakuta kwamba district headquarters iko zaidi ya kilometer 400. Kwa hivyo wa-consider umbali, terrain na other hardship areas.

Nane ni kwamba serikali watenge pesa katika Financial Year waweze kusambaza maji kutoka mto, kutoka lakes na boreholes ndiyo hizi areas za ukame watu waweze kulima walishe mifugo yao, wawe self-sustaining badala ya kuitisha misaada nje.

Tisa ni kwamba leisure time tunaona kwamba ustarehe imeharibu watu wengi hasa community hii, kwamba specific time iwe allocated kwa leisure places. Iwe masaa yanapeanwa kufungwa vitu kama bar, and any other leisure places. Tuseme iwe inafunguliwa kuanzia saa kumi na moja na iwe inafungwa saa nne, kusudi watu waweze kuenda kulala na waweze kuamukia kazi.

Kumi ni kwamba electorals, wale watu wamechagua watu tuseme kama Chief au Councilor ama MP, waweze kupewa uwezo wa kuwa-fire in between their terms. Tuseme kama Mbunge hafanyi kazi, kama Councilor hafaynyi kazi, asiongoje miaka mitano iishe. Wananchi wapewe uwezo waweze kuwa-fire in between their terms.

Ya mwisho kabisa tunaona kwamba ardhi ya Wamaasai tulinyang'wa by the local government, na tunge-need compensation. Ile area tunaweza kurudishiwa turudishiwe, na ile area hatuwezi kurudishiwa tuwe compensated kwa sababu tumenyanyazwa na serikali ya ukoloni na vile vile hatujawekwa vizuri mpaka sasa hivi. Asanteni.

Julius Kisai: Mimi ni Julius Kisai, mwalimu. Nina maono haya: kwanza ninaanza na sehemu ya president. President wa nchi, anafaa kutawala kwa miaka kumi tu pekee yake hafai kuongeza zaidi ya miaka kumi, katika uongozi wake. Katika serikali hii yetu, tunaomba kama ingewezekana, tuwe na post ya Prime Minister, na Prime Minister awe anatoka katika opposition katika that ruling party. Ministers wanafaa kuteuliwa na Panel of Members of Parliament, kwa sababu atakuwa akiteuwa Ma-ministers kulingana na upendo wake. Kwa hivyo tunaomba kama ingewezekana, hao ma-ministers wawe wanateuliwa katika parliament, ili tuwe na confidence between ministers ambao wanaweza fanya kazi. Vile vile kama minister hawezi kuwa efficient, awe anabadilishwa after three years, kama anaonekana he is not efficient, anatolewa.

Nikija upande wa education, kuwe na free education katika primary education na katika hiyo free education, vile vile kuwe na subjects vifuatavyo: uwe na science, English, mathematics, GHC and CRE na Kiswahili pekee yake. Hizi subjects zingine ambazo sio examinable katika primary education, ziondolewe, ili zipunguzwe mzigo mkubwa kwa watoto. Katika vile vile status ya education, kuwe na seven years primary education, four years secondary education, na two years form V and form VI na University level kama kawaida. Punishment ya wanafunzi katika shule iwe compulsory; ili kuwe na hudumisaji wa discipline

katika nchi yote. Kwa hivyo watoto wawe disciplined, that is caning, na katika caning, boys should be punished on their buttocks na watoto wasichana wapigwe vidole. Katika education, iwe compulsory kwa watoto wote, hasa katika watu hawa ambao wana hama hama kwa mfano, Wamaasai, Samburu, Wapokot na kadhalika, watoto wote wasome. Huwe compulsory education education kwa wasichana na vijana

Katika upande wa land, ninapoingia sehemu ya ardhi, ni lazima ardhi ikatwe kulingana na occupation wa ya wale watu. Kama watu ni Pastoralists, land iwe shared kulingana na Pastoralism, sababu tukisema iwe 20 acres, ama less than that Pastoralism itakuwa reduced to ground level.

Business, the local government ama the Ministry of Local Government should sponsor the local authority so that licensing katika business ndogo ndogo ikomeshwe kabisa kwa sababu hiyo pesa haionekani pahali inaenda.

Members of Parliament, lazima wawe elected katika the constituencies na hasa wawe wametoka kwa ile constituency. Wamezaliwe kule katika ile constituency na wamelelewa kwa hiyo constituency.

A vote of no confidence should be reflected through the Speaker of the parliament kama huyu member of parliament is not effective. Kama ako effective, the constituents, wanapatiwa ruhusa wam-sack any time.

When it comes to imprisonment, kufunga watu jela, ningepomba kama serikali ingekubalia ama Katiba hii – maono yangu. Ningesema mtu asifungwe zaidi ya miaka 20; kama mtu amefungwa sana isidizi miaka 20, ili huyo mtu arudi tena akishapatiwe ile discipline ya kutosha arudi tena awe Mkenya wa kusaidia wengine.

Ningepomba vile vile death sentence itolewe kwa mtu yoyote anachukua mali ya mtu kwa nguvu, na mtu ambaye anauwa mwingine, that is murdering. Kwa hivyo kama mtu amauwa mwingine, hakuna mambo ya kusema imprisonment ama .... He should also be killed.

When it comes to circumcision of girls, hii itakuwa isiwe compulsory. Kwa sababu other tribes wana traditional beliefs zinafaa kutolewa; kwa hivyo wanapaswa hiyo circumcision ya girls isiwe compulsory.

On marriage, watoto wasiowane when they are below 18 years; iwekwe sheria ya kwamba watoto wanaowana wakisha fika miaka 18 kuenda mbele; ikiteremka chini, wasiruhusiwe kuowana, kwa sababu ni kama watoto wanaowana.

When it comes to salaries, salaries section, ninaona ni kwamba ni mzuri after every two years, tuwe na salary review katika government workers wote wa Kenya. Kwa hivyo every afer two years, tunakuwa na salary review ya increment ili kuwa-boost waweze kufanya kazi effiently. Minority tribes kama Teso, ndogo ndogo ziwe zina-recognised katika leadership ya Kenya.

Kwa sababu kuna tribes ndogo ndogo kama Wateso, tuseme hizi ambazo haijulikani, ziwe katika government offices, wanaonekana ili wanaweza kutetea watu wao katika sehemu wanatoka

Interjection: Mwalimu maliza.

Mr Kisai: Sawa. Namaliza na Free market. Free market iwe controlled kabisa. Asante.

Com.Bishop Njoroge: Tumeenda .....(inaudible) na tumeambiwa ili kuwe na utawala mzuri lazima tuseparate the Executive, Judiciary na Legislature. Halafu umesema, ma-ministers wakiwe wasiteuliwa na Rais, wateuliwe na Bunge and ministers form the Executive. Are you what ..... parliament. Will that work?

Mr Kisai Now I was proposing it will better if these ministers could be elected right from .....

Com. Lethome: Next.

Jackson Mkonyoyo: Mimi napenda kuzungumza Jina langu ni Jackson Mbonyeo mkaaji hapa Kimana. Napenda kuguzia mambo ya elimu. Elimu iwe ni ya mamlaka. Wamaasai wamesoma, wameendelea wamekuwa graduates, wameenda kila mahali lakini kulingana navile iko, hatuna uongozi. Ukiangalia kama primary, utakuta ni labda ni watu wengine ndiyo wanatuongoza, na hao pia wanaweza.

Interjection: Pendekezo?

Mr Mkonyoyo: Napendekeza kuwa kwa sababu nao wamesoma, wapewe mamlaka.

Pili, ningependa kusema mambo ya masomo ya lazima. Ikiwezekana, Ma-chief, Wazee mamlaka, walazimize watoto wasome.

Tatu, ningependekeza pia kiboko isiondolewe shuleni maana watoto watakosa nidhamu .

Nne, sisi hapa tunapata na bursaries aina mbili, KWS na County Council. Na bursaries kutoka KWS tunaumia, hakuna kitu tunapata, ni kitu kidogo sana tunapata. Na unaangalia watoto wanatoka porini, wanachelewa shuleni kwa sababu ya wanyama. Na hizo bursaries tunapata through KWS. Hivyo KWS waangalie hizo bursaries tuweze kupewa haki yetu maana

Interjection: Mapendekezo?

Napendekeza bursary iende juu maana iko chini zaidi, iongezwe.

Com. Lethome: Endelea.

Mkonyonyo: Nne, ningependa ku kuzungumzia mambo ya Uongozi kama ya utawala. Kwa mfano Chiefs, iwe ni wamuzi ya wananchi watakayo amua ni nani atakae kuongoza. Kusema mambo ya si mbaya, lakini, unaweza kuchagua mtu mwenye amesoma zaidi na asiongoze wale wananchi. Mfano ni kwamba mambo ya titles. Tumekuwa na shida kuhusu mambo ya title. Unaweza nunua shamba hapa 50,000/- na ukienda kutafuta title, unalipishwa zaidi ya ile pesa tena ambayo umenunua naye shamba.

Interjection: Pendekezo?

Mkonyoyo: Napendekeza kwamba iangaliwe maana title imeenda juu zaidi.

Ya mwisho, napendekeza pia mambo ya Majimbo

Com. Lethome: Kirapeshi Lapawu, afuatwe na Joyce Senewa.

Kirapashi Lepawu: Nikianza na mambo ya Katiba, langu la kwanza ni kuhusu Amboseli National Park. Hiyo national park ilienda kwa ile sheria ambaye ilikuwa ya zamani. Na tunaomba, kama sheria ya sasa itaturuhusu sisi wenyewe Wamaasai turudishiwe hiyo eneo, tungependelea kwa maana tunasikia uchungu sana kwa maana faida kubwa inatoka hapo, na sisi wenyewe hatupati. Ile tunapata labda ni kama ni 100% tunapata 30%. Na tungetaka kama haiwezi kurudi, iwe 70% ni yetu, 30% iende mahali ingine.

Mambo ya maji. Kusema kweli hiyo maji ilienda na ilienda kama hatukuwa na mwangaza kwa ajili ilienda na sheria ya zamani. Na tungetaka Katiba ya sasa, kama itaturuhusu sisi wenyewe turudishiwe maji yetu, turudishiwe kwa maana ilienda kwa jina la mtu mmoja na kwa sasa hivi, tunasema tuko zaidi ya watu hata kama ni 1,000 tunasema maji yetu irudishiwe kwa maana inaenda kwa faida ya mtu mmoja na zaidi ya watu 1,000 tunaumia hapa.

Com. Lethiome: Endelea kwa point ingine.

Mkonyonyo: Jambo la tatu ni kuhusu hawa wanyama wa pori. Kusema ukweli sisi tunakaa na wanyama na kuna watu ambaye wanafaidia naye. Tungeomba kwa vile sisi tunakaa na wao heri tufaidike nayo kwa maana unasikia mtu ameuwawa na ndovu leo, na inakaa muda na inakaa siku nne kuja kuangalia huyo mtu kama amekufa. Lakini saa hii tukipiga ndovu mkuki, saa hiyo unaona ndege inatoka hapa mpaka hapa. Tungeomba mtu kama akiwawa na ndovu alipue zaidi ya milioni 1, kwa maana hiyo ndovu ..... (inaudible).

Jambo lingine ningependa shule iwe ni ya bure. Kama Katiba hii itatengeneza mambo yote, tafadhali tungeomba kwa maana saa hii maisha ile inatusumbua ni ya watoto wetu. Tungeomba shule ikiwa ni ya bure, tutaona mambo kidogo itakuwa ikabadilika..

Ingingine ningeozea ni hizi lodges tunayo hapa. Hizi lodges ni yetu, iko pahali yetu ya Maasai na tungeomba wale watakayo ajiriwa kwa hizi ma-lodges, majority ya hawa watu ni sisi wamaasai kwa maana ni area yetu.

Jambo lingine ningeomba, titles za mashamba vile zinatokanga kwa jina ya mzee, mimi ningeomba itoke kwa jina ya mama pamoja na mzee.

Ingingine ningeomba, ningeomba kweli kulingana na vile maisha sasa tuko, tungeomba kama shamba itauzwa, ningeomba kama Katiba hii ya leo ambaye inatengenezwa hapa, mambo ya shamba ifungwe, isi uuzwe kabisa. Kwa maana sasa mimi kesho nitakufa, na niuze shamba yote, na wale watoto wangu nitakuwa nimewaachia shida. Hiyo ifungwe kabisa. Kama Katiba hii inaenda kufanya kazi.

Jambo lingine ningeomba kwa upande wa Ma-chief, Madiwani, tungeomba tupewe nafasi ya kuchagua kiongozi ambayo tunawapenda na tunajua watatusaidia. Sio mtu alete mwingine na atuambie huyu mtu ndiyo tumechagua awe Chief. Sisi wenyewe tuchague ndiyo aende akasaidie au aende atusaidie ama amalize .....(inaudible)

Jambo la mwisho ningependa kusema ni kuhusu Wabunge. Tungependa ule Mbunge tutakaye mchagua tutampa nafasi ya miaka tano na kama hajafanya ile kitu, tutaweza kumuondoa kabla miaka tano hiyo haijaisha.

Ingingine ningeomba, sisi kweli upande huu tunaona ile mapato inatoka mingi sana inatoka huku Maasaini, kama nyanya, kitunguu, tungeomba kama tungepata soko ilivyo kuenda Mombasa ama kuenda mahali ingine, tungepata soko ya hapa karibu, ingekuwa mzuri sana kwa maana itatusaidia.

Jambao lingine la mwisho, sisi, unajua sisi Wamaasai ni watu wanategemea ng'ombe. Kama tunataka shuka, kama tunataka chakula, mpaka tupeleke mzao sokoni ama ng'ombe. Tungependa tupewe soko ambaye, ng'ombe akipita hapa kupeleka sokoni, itakuwa hata na bei ambaye inaweza kutusaidia. Kwa maana saa hii hapa tunauza ng'ombe hata bei haifai, na tungepata ile soko ambaye inaweza kutusaidia ili ngombe yetu ipate bei ya juu kidogo.

Ya mwisho kabisa ningeomba kama hii Katiba ambaye saa hii kwa maana mashamba yetu imekaa kwa muda mrefu ijakata katwa, hatutaki tupate sehemu inasemekana ni ya watu wote, tunataka ikate katwe kila mtu apate shamba lake. Nafikiri hiyo ndiyo njia nzuri inaweza kutuokoa.

La mwisho kabisa ningeomba kweli hizi ma-petrol ambaye tunaenda kutafuta mahali mbali huko tungeomba hizi station zetu ..... (inaudible) tungeweza kupewa hapa ndiyo itakuwa ni jambo la muhimu zaidi.

Com. Lethome: Asante. (...inaudible)

Grace Mwhaki: Kwa majina mimi naitwa Grace Mwhaki na nimekuja hapa kwa mambo mawili au matatu. Kwa hakika tukiwa wamama tumenyanyaswa sana na hapa ningetaka kusimamia saa hizi ni kwa sababu wamama wengi hawana mabwana, na wana watoto na ni maskini. Ni kwa sababu mtu akikosa bwana ni maskini kwa sababu hana mtu wa kumsaidia. Tumesomesha watoto Primary, tunajikaza na wakulima, tunajikaza na makibarua kwa hao wenye pesa, lakini akifika hata hizo pesa ilibaki mtoto wenu .....(inaudible)

Interjection: Sasa unapendekeza nini?

Mama Grace: Mimi ningependekeza hivi zamani tulikuwa mtoto akienda University hata kama ni wa maskini anasoma.

Com. Lethome: Kwa hivyo masomo .....(inaudible)

Mama Grace: Na siku hizi mtoto hasomi.

Com. Lethome: Hiyo tumemaliza.

Mama Grace: La pili, ningesema hivi, hapa Kimana Loitokotok kilimo yetu ni ya nyanya, na hizi nyanya tunalima kitungu akina msimamo kwa sababu tumewekewa soko huru, na hiyo soko huru inasaidia watu wa nje.

Interjection: Jamani sasa nafikiri tumegeuka .....(inaudible). Wazee, mazungumzo baadaye, ... (inaudible) Machine ita-record kelele. Haya endelea mama. Kama unafikiri unataka kuzungumza, toka nje kidogo halafu ukarudi baadaye. Endelea tu.

Mama Grace: Na hiyo soko huru inasaidia wale watu wanatoka nje ya Kenya. Kwa sababu pesa hao wanaenda kuongezea kwao ni nyingi waki-change, lakini sisi Wakenya, tunakosa pesa ya kusomesha watoto.

Com. Lethome: Pendekezo. Unasema nini kuhusu free market.

Mama Grace: Hiyo mapendekezo zangu ni kwamba hiyo soko kama mnageuza Katiba muifunge.

Com. Lethome: Endelea.

Mama Grace: Tena tungesema tuwe na usaidizi wa wamama zaidi na zaidi. Ni kwa sababu wamama wale hawana nguvu ya kwenda, ... (inaudible) kupata mambo yao ya masomo au nini, tuwe tukipata ule atakuwa ..... (iaudible) karibu na sisi.

Com. Lethome: Haya endelea.

Mama Grace: Sina la mengine.

Com. Lethome: Haya asante sana. .... (inaudible) tulisema asubuhi. Ukija hapa pendekeza, usitueleze tu matatizo,

usieleze tu matatizo, pendekeza, nataka hivi, nataka hivi. Tutaenda haraka kila moja ambao anataka kuzungumza ... (inaudible). Sasa .... Saiyanga Miria. Haya endelea.

Saiyanga Miria: *kaji sayianka miria*

Translator: Nataka kuzungumza kwa kifupi sana.

Mzee Miria: *ore naa maoni ai edukuya ewaki apa embusel neton apa mikira arriyiak*

Translator: Sehemu ya Amboseli ..... (inaudible) tulikuwa bado hatujapata mwangaza wa mambo.

Mzee Miria: *ore naa tekuna olong`i ee ena taduo naa ena katiba naa enashukoki loopeny haki enye nikiyieu neshukokini yiook*

Translator: Katiba hii sasa tunaiunda ipate haki kwa hivyo turudishiwe sehemu hiyo.

Mzee Miria: *ore enkae ore ene weji oo laiguanak keyeiu nemeitokini agelaki yiook alarikoni leitu kinyorra openy*

Translator: Upande wa Ma-chief, vile vile tusirudi kuletewa mtu ambao hatukubali sisi, yaani napendekeza wachaguliwe moja kwa moja.

Mzee Miria: *amu ore looti tanakata iji ore oltung`ani, enitum shida oltung`ani neas ake anaa enayieu melo duo anaa shida ino*

Translator: Waliopo sasa ukimpelekea shida zako yeye anafanya atakavyo

Mzee Miria:

Translator: Napendekeza kwamba kwa sababu kwetu kuna watu wamesoma soma, mambo yote, karibu yote yangefanywa na watu wa kuoka hapa.

Mzee Miria: *ore enkae naa kiyieu neishori yiook haki ang maitoria openy amu kinoto ilkijanani oisumate , tanaa ilmalimuni neisumate tanaa ldakitarini neisumate nikiyieu naa neishori yiook haki ang maitoria openy*

Translator: Wamaasai wamekuwa ni watu wa kutegemea sana ng'ombe na wanyama wa pori.

Mzee Miria: *ore naa enkae naa ore apa yiook kibulu yiook ilmaasae naa nkishu kitubulunyie oo ng`uesi , ore det ake too rkulie arin oo tulusoitie nelotu serkali aoru yiook ing`uesi neaku naa ninche nagira adupore mekure apa yiook kiata etaa enerr oln`ojine ing`uesi naa nkalifuni tomoniuni enkine elaki ol`tung`ani nikidol ajo mee haki ina*

Translator: Wakati mfupi uliopita serikali imekuja ikatawala wanyama wote kupitia KWS, mtu akifa analipwa Shs.30,000/- na tunaona haifai. Nasema hivi kwa sababu wanyama tumeishi nao. Na ile faida kubwa inatokana ni wale

wanyama iwe ni yetu, kwa sababu ni sisi tunawalinda.

Mzee Miria: *naa enemejing`u ina,*

Translator: Kama hio haiwezekani

Mzee Miria: *neikarra serkali pee meitoki anyikaki yiook*

Translator: Serikali iweke .....(inaudible) wanyama wake wanyama wasitukaribie.

Mzee Miria: *neina sii enkisuma olmalimuni anaa enkisuma oo nkera*

Translator: Kwa masomo ya watoto.

Mzee Miria: *oore ilmalimuni naa ilapaitin okuni eisumisha nkera neigoma nejo keyieu neponi olmushaara*

Translator: Walimu wanakaa kaa kidogo halafu wanaanza kutengeneza mambo ya kugoma ili waongezewe mshahara.

Mzee Miria: *ore eponi olmushara neponita ninche fees oo nkera*

Translator: Halafu wao wanakuongezea mshahara wao wanaongezea karo ya shule.

Mzee Miria: *nikidol ajo ore sininye ina kiyieu enemeidim sii naji ena katiba atabala nkera meisumata pesho neaku, naji enkiti toki kilak*

Translator: Kama hii Katiba haitapeana masomo ya bure, basi ipunguze karo kabisa kwa kiwango cha chini iwezekanavyo.

Mzee Miria: *neina enkare e pipeline*

Translator: Nataka maji ya Bomba kuu.

Mzee Miria: *ewaki apa ina are too nkolong`i natana kake mikiyiolo sii yiook anaa kapa eishoyioki ina are anaa keidim atushukoki yioook olapa pipe musana*

Translator: Na haya maji ilichukuliwa sijui kwa mtindo gani lakini anaomba hivi kwamba, kama yale maji yangerudishwa ile bomba ya zamani .....(inaudible) kama ingewezekana hiyo bomba ingeweza kusaidia watu wengi.

Mzee Miria: *ore apa olapa keju oim enkare mekure taata eim*

Translator: Ile kitu yote ilikuwa inapita maji wakati huo siku hizi hakuna maji.

Mzee Miria: *nejo serkali ore orkeju naa ole serkali ore enkare naa ne serkali*

Translator: Serikali inasema rasilimali yote mto pamoja na maji ni ya serikali.

Mzee Miria: *kining`ito ajo likae tun`gani ogira adupore etung`ayie apa loopeny*

Translator: Anasikia kwamba maji aliondokea wenyewe anapatia faida watu wengine mbali.

Com. Lethome: Pendekeza.

Mzee Miria: *kiyieu ore ina are ore pee elo kilomita emiet nepiki enkare nikiok pesho*

Translator: Bomba ile inapokamilika n..... basi tuwekewe t..... ama ijaziwe na maji.

Mzee Miria: *ore taa nanu naa ine aitabaiki*

Translator: Mimi nafika hapo.

Com. Lethome: Asante sana. Joyce Senewa.

Joseph Senewa: Kwa majina yangu ni Joyce Senewa na mimi ni member ya CCC na ya kwanza ningeongea kuhusu muongozo wa Katiba, Preamble. Ningependeka Katiba mpya iweze kuwa na utangulizi ambao kuna shirikisha kila unashirikisha kila kabila la Kenya na hata iweze kushilikisha maono ya wa Kenya na iandikwe kwa kabila tofauti ili kila mtu aweze kuelewa Katiba inasemaje na inamlinda na njia gani.

Ya pili ningeongea kuhusu vyama vya siasa; hizi ziweze kupunguzwa viwe viwili tu katika Kenya ili tuweze kuzuia watu kuchanganyikiwa na kukosa muelekeo. Halafu ya pili katika vyama vya siasa, kila chama ambacho ni cha siasa iweze kujitafutia fedha zake za matumishi.

Katika Bunge ningependekeza ya kwamba, anaye wania Urais awe ni mtu ambaye amesoma, ako na Diploma na pia amefanya kazi kwa muda wa miaka tano. Na pia awe na sifa nzuri, awe ni mtu ana boma na pia awe na miaka 40 mwanzo na mwisho iwe ni miaka 70. Pia katika Bunge ningependekeza tusiweko na kuteuliwa kwa Ma-councilor au MP. Halafu katika Bunge ningesema iwekwe sheria Katiba inayo sema ya kwamba 1/3 theluji tatu ya Wabunge iwe ni wamama.

Muundo wa utaratibu wa uchaguzi; ningependa kuwe na viti ambavyo vimewekwa kando kwa sababu ya vikundi kama wamama na wasiojiweza.

Halafu pia mpka ya constituency iweze kurudiwa kwa sababu tuna constituencies zingine kubwa kama hii yetu ya Kajiado, ambaye ingefaa kuwa na district mbili.

Halafu ningependekeza pia kwa sababu wanao ishi Kajiado ni watu wa kuhama hama, kuwe pia wakati wa kura kuna Mobile polling stations, yaani pahali ya kupigia kura inayo zunguka, kufuata wafugaji mahali walipo.

Haki za binadamu – Basic Rights; ningependekeza kwamba, Katiba iweze kulinda haki za watu. Katika elimu tuwe na masomo ya bure kwanzia nursery hadi standard eight. Na pia fees ya secondary school iweze kupunguzwa ili kuwezesha maskini waweze kupata elimu. Katika hali ya health, yaani afya, kuwe na hospitali za bure, yaani matibabu iwe ni bure. Kuwe na mobile hospitals ambao zinazunguka kufuata watu maana ni wafugaji. Halafu maana Rais alitangaza ya kwamba Ukimwi umekuwa ni janga la taifa, kuweze kuwa na Machine za Western Blot katika kila district hospital ili kuweza kufamisha watu kwa haraka kwamba ni vini.

Katika security, ningependekeza ya kwamba, polisi anaposhika mtu, huyo mtu asiadhibiwe mpaka aweze kubalika kwamba ako na makosa. Pia polisi akishika mtu, huyu mtu asifunguwe kwa ofisi ya cell, hapa kwa ofisi ya Chief, zaidi ya siku tatu, kabla haijapelekwa kwa Judge. Na pia hata akipelekwa kama ni Loitokitok kwa cell, anafungiwa siku mbili na ya tatu iwe anapelekwa mahakamani asikae zaidi ya siku tatu.

Mambo ya soko huru; ningependekeza ya kwamba kulingana na wakulima wanao lima vitu za horticultural kama nyanya na vitunguu, soko huru isiwekwe maana inaumiza sana na inachokeza watu hata faida hawawezi kujimudu kimaisha.

Land Property Rights; ningependekeza ya kwamba, ardhi iweze kumilikiwa na wenyewe na jamii, yaani community.

Ya pili ningependekeza Land Board isiwepo, na kuwe na Board ambayo ni ya wazee wa ma boma, yaani Local Land Board ya community. Halafu uzaji wa shamba usiwepo na usikubalike mpaka wazazi mama na baba wakubaliane pamoja na watoto. Wamama waweze kuriithi mashamba na wasichana ambao hawajaolewa. Pia wazee waweze kugawia wamama mali, ingali wakiwa hai. Halafu pia ningependekeza ya kwamba ile makubaliano kati ya Lenana na Wazungu ya kwamba watakapo ondoka warudishie Wamaasai shamba yao, ilikuwa 1911, serikali iweze kukubali ya kwamba hiyo treaty ilikuweko, na baada ya hao ningependekeza Wamaasai waweze kuunda Commission ambayo itachunguza jinsi watakavyo regesewa au wawe compensated katika hiyo miaka ambayo watu wengine wametumia hiyo haki yao.

Ningeomba kwama maana kuna Makampuni ya Kahawa, Ma-factory ya Kahawa na Majani, KMC iweze kurejezwa na ufunguliwe matawi katika kila pahali kuna wafugaji ili wafugaji waweze kupata mahali pa kuuza wanyama.

Ningependekeza pia katika Culture and ethnicity – yaani mila, community iweze ku.... (inaudible) mila ambazo zinawasaidia. Na kuwe na Katiba ambao inaweza ku-protect mila na rasilimali. Ni hayo tu.

Com. Lethome: Asanti sana Joyce. Salisipa Lasanga, afuatue na Martine Kirau ..... (inaudible)

Salisipa Lasanga: *ore taa ena dukuya naa airoroki intae sarimpa parsanka*

Translator: Jina langu ni Salisipa Lasanga.

Mr Lasanga: *ore naa enai naa enkirorokino airoroki larikok oetuo tonalakua oo olooetuo tenetana*

Translator: Viongozi waliotoka mbali na walioko hapa.

Mr Lasanga: *ore naa enkiroroto naa ena duo nayawua yiook ene*

Translator: Anaelekea kuwazungumzia walio hapa.

Mr Lasanga: *naa or sinanu enasuj naa ketii ninye likae turrurr lasuj kake alimu sinanu inkutiti*

Translator: Ijapokuwa wengi wamesema mimi nina machache

Mr Lasanga: *naa kore ene dukuya naa kinyor ena siai naleng oo kuna kuapi ang najeito majjeito am kidolita naa osina sapuk anaa pee elo*

Translator: Mimi napenda sana kuzumgumzia mambo ya ardhi watu wengi walio ....(inaudible)

Mr Lasanga: *amu ore ena siai taata nayawua enyamali sapuk naa enasiai naji eji enelo taata oltungani inkopisini , neelo aiger entoki neitu sii ening`okino ena raia pooki nikidol ajo ninye nagira ayau enyamali sapuk*

Translator: Naona kuna shida mtu akiuza ardhi ama akifanya mambo ya ardhi akenda ma-ofisini ana ..... huku na kule.

Mr Lasanga: *amu enegeluni olarikoni ogeluni raia, neishori sinenche raia egolon anaa taata tenasiai oo kuna opisini naa lio ajo ena siai oo ilchambai nikinyorr enening`okino intoiwuo pooki amu inakata kitum pooki ena kop, amu ore taata ene weiji e landboard tenepiki kenya lpayiani meeta mikintoki ajo kipou anaa nkopisini oldioo, nikidol ajo ore ina toki neisho yiook egolon sapuk meshomo ena kop ang dukuya*

Translator: Napendekeza kwamba wale wamehuskika na mambo ya kusimamia ardhi wawe wanateuliwa ama kuchagaliwa na wananchi wa pale ama ile jamii ya pale. Kama tungepata wazee wa kutoka jamii yetu, na watu wengine ambao tunashirikiana vizuri, hatuta kuwa na haja ya kwenda kusumbiliwa na kwa mambo ya ardhi.

Mr Lasanga: *ore sii ena sia naliongo ajo enoo ng`uesi , tenebo olkeek ore duo yiook anaa kiramatisho oshi lmaasai nikijo inkunaang amu enkopang etii*

Translator: Nageukia mambo ya wanyama na pori. Sisi uwa tunafikiria kwamba wanyama na mambo ya pori ni mali yetu.

Mr Lasanga: *nikidol ajo tenerr oltung`ani eng`ues, ore sii nai pee epuo olkiyioi nemeikoni ilo tung`ani anaa ina apa ajo anaa ina apa naikoni nena ng`uesi*

Translator: Lakini ni ya ajabu kwamba kama mtu akiuwa kwa mfano na mnyama na upeleke kilio chako haungaliwi hata kidogo kwa hivyo ina .....(inaudible).

Mr Lasanga: *ore sii pee kiyiou ena siaai nalio ajo enoolchambai nneitasheyieki, etejo apa ebaiki apa nejo l`tung`ani otaa lapa shambai musan amirr amau atum scheme*

Translator: Kwa sababu ya sisi kusema mashamba ..... (inaudible) ni kwamba, watu wengine waliuza mashamba wakitarajia kwamba wataenda kupatiwa sehemu katika mashamba makuu tunaita Group Ranches.

Com. Lethome: Pendekezo

Mr Lasanga: *ore naa ena taata naaene mwisho*

Translator: Hii iwe ya mwisho.

Mr Lasanga: *eta oshi entoki najo ilmaasai entast olpayian etai edung`oret*

Translator: zee na mke wake wanasema kwamba hakuna kitu cha kuriidhi

Mr Lasanga: *naa enemirr naa taata ena niaku olmanambai nintoki ayau enyamali te kurum*

Translator: Naona kwamba hii ardhi ikienda watu watakuja ku.....(inaudible) na kukaa bila kazi.

Mr Lasanga: *neaku naa taata kijo tenemutu eaku ena katiba ang anaa ena neaku enapa najo l`maasai epik emongoi inkishu boo neshuku esipata*

Translator: Kama Katiba itakubali mhaki analete ng'ombe kwa boma halafu muongo unaondoa ng'ombe kwa boma.

Mr Lasanga: *ore sii larikok lang etii naji ltung`ana lojo kiyiu ltung`ani oisume nkilasini sapukin tenewei e council*

Translator: Nikiongea upande wa Viongozi kama Madiwani,

Mr Lasanga: *tenebo oo laiguanak pee kioshoki kura*

Translator: Vile vile Ma-chief napendekeza kwamba wapigiwe kura.

Mr Lasanga: *nikijo yiok enyorrata oo l`tauja, nalo ajo nejia amu ore toi sii oloisume nelo aaku olowaru*

neaku enkalamu earie iltung`anak nikidol ajo merikito yiook ilo

Translator: Naunga mkono mama ambaye alisema amesoma akichaguliwa anaweza kuwa mtu wa kumaliza wengine.

Mr Lasanga: *kake tenetoni ore apake ilmaasai anaa tebulunoto kining`ito sii yiook, tenetoni apake neji mategelu ele tung`ani, nenyor enkai nenyor enkop*

Translator: Lakini kama jamii imependekeza mtu wa kumchagua mtu, yule mtu ataenda kuwaletea makazo.

Mr Lasanga: *kake etaa taata tenejokini oltung`ani esipata, neipirri elo nelo opisi netum entoki naihongayie amu elo naa dukuya enkoitoe nemeyiolo irkumok nelo ajo esipata neme enatejoki nelo ninye adung`u enenye*

Translator: Lakini hawa wamesema wamesoma hawa ndiyo .....(inaudible)

Com. Lethome: Toa pendekeza.

Mr Lasanga: *naa ninye naa ajo iji kajo yiook omoki adolisho tenyorrata oo l`tauja*

Translator: Sisi ndiyo tumekuwa tukiwachagua

Mr Lasanga: *meeta ashuku enashe sapuk enaa enikinchoo pee maitoki aiturraa ildaikani*

Translator: Kwa hivyo ninashukuru ..... (inaudible) Nafika hapo. Asante.

Com. Lethome: (Inaudible)

Martine Kirau: *ore naa enkarna naa martine naa kra assistant chief te nchoto ee mbusel sublocation*

Translator: Mimi ni Martine na ni Chief mdogo kutoka upande wa Amboseli.

Mr Kirau: alo naa nanu airo ong`uan nijo kuna

Translator: Niko na mambo manne tu.

Mr Kirau: *ore ene dukuya naa esiai e nkop*

Translator: Kwanza ni mambo ya ardhi.

Mr Kirau: *ore e siai e nkop nayieu nanu neikoni iji*

Translator: Napendekeza mambo ya ardhi uwe ni mtindo huu.

Mr Kirau: *ore emirata enkop amu mepal ake il`tung`ana nemookini aiteru ake te commitee olpayiani le sub-location nepuoi location nepuoi division*

Translator: Mambo ya kuuza ardhi haitaachwa lakini mtindo anapendekeza mtindo iwe namna hii; ianze kwa jamii ikielekea juu.

Mr Kirau: *ore ene are*

Translator: Ya pili

Mr Kirau: *naa esiai entonata oo l`tung`ana too losho lenye*

Translator: Ni mambo ya watu kukaa sehemu zao

Mr Kirau: *naa pee etoni l`maasai to losho lenye anaa l`maasai openy enkop*

Translator: Napendekeza Wamaasai wabaki kama Wamaasai katika sehemu yao. Kama wananchi wa pale.

Mr Kirau: *ore ntokitin pooki sidan anaa erikore, oo nena kulio pooki neaku ake nkunenye anaa enenye enkop*

Translator: Uongozi aina yoyote uwe ni wa watu wa pale, Wamaasai wenyewe.

Mr Kirau: *ore ene uni naa baishara*

Translator: Halafu ya tatu ni mambo ya biashara.

Mr Kirau: *tenetaa serkali ueso neitobiraki l`tung`ana osokoni loo nkishu tena wilaya ndogo oloitokitok*

Translator: Hii serkali ijao inaulizwa kama inauwezo iweze kutengenezea wafugaji masoko.

Mr Kirau: *ore ene mwisho naa*

Translator: Halafu ya mwisho kabisa,

Mr Kirau: *esiai enkare*

Translator: Ni taabu ya maji.

Mr Kirau: *ore taa ena najiake neai noolturesh, neitunguari iltu`ng`ana ekesipa,*

Translator: Hii mambo yanasemekana ni mambo ya .....(inaudible) imechukuliwa huo ni ukweli mtupu.

Mr Kirau: *amu enemutu apa etuduoki enaa wetin neenyikinyika pee etum ilopeny enkare neishakinore*

Translator: Kama ingepatikana maji karibu na wale watu hio ingekuwa inafaa.

Mr Kirau: *ore ene mwisho naa enasiai narita ng`uesi l`tung`ana*

Translator: Na hii mambo ya wanyama kuuwa watu,

Mr Kirau: *naa sidai naaji amu ore duat ainei naa sidai pee etumi alak il`tung`ana emillion*

Translator: Mapendekezo langu ni kwamba mtu asilipue chini ya Sh. 1 million za Kenya.

Mr Kirau: *ore naa en mwisho kabisa naa esiai e nkisuma,*

Translator: Mwisho kabisa ni mambo ya masomo.

Mr Kirau: *or enkisuma neiyieu nemut serkali alaaki unkeru enkisuma iateru te darasa e dukaya mbaka ene isiet*

Translator: Watu wanapendekeza shule za msingi, serikali ichukue jukumu hilo wale wananchi wasilipe chochote.

Mr Kirau: *ore esiai e rikore*

Translator: Mambo ya uongozi.

Mr Kirau: *naa enejo ol`tung`ana naa mbaka ake ol`tung`ani ake oisume ashu mbaka naa enaje naa eitegemea naa ol`tung`ani onyor il`tuung`ana*

Translator: Mtu alisema kwamba wale waliosoma ndiyo wapate uongozi lakini mimi kwa upande wangu naona kwamba Kiongozi ategemee anacho pendwa na watu wake.

Mr Kirau: *amaa enemikinyor il`tung`ana ijing`u naa?*

Translator: Kama umesoma hata kama uko na degree ngapi na watu hawakupendi, utaingia je uongozi?

Mr Kirau: *naa ore naa enkoitoi naa ina nanu alotie naaolt`ung`ani kirotet tootung`ana ninye eishokinore erikore*

Translator: Yule ki-penzi wa ujamii ndiyo wapewe uongozi

Mr Kirau: *eisume woitu eisuma*

Translator: Na akiwa amesoma wala hajasoma

Mr Kirau: *enaikash teneponu too nena kuapi natii neing`uueki loopeny metotonie*

Com. Lethome. Ngoja swali moja mzee. Wamaasai wakae sehemu yao, na watu wengine wakae kwao. Sasa si hii italetu ukabila kati ya Maasai wale wa ..... (Inaudible)

Mr Kirau: *kiyieu enkop ang*

Translator: Afadhali wafukuze.....(inaudible) Hiyo ni maoni yangu.

Meibuko Ntawasa: Mimi naitwa Ntawasa Meibuko na maoni yangu ya kwanza ni kuhusu mambo ya elimu.

Interjection: Ebu kimia kidogo. Endelea.

Mr Ntawasa: Langu la kwanza ni kuhusu mambo ya elimu, hasa katika masomo ya shule za msingi. Shule za msingi ziwe zinasomesha watoto bure, kuanzia madarasa ya chini, nursery mpaka darasa la nane, iwe ni masomo ya bure. Na pia hapo hapo kuwe na ulazime ya kila mtu asomeshe mtoto. Kwa hivyo serikali itumie nguvu kwa wale ambao hawataki kuweka watoto wao shuleni ili watoto wapate elimu. Na pia katika (*some words lost as tape ends*) apate kupata elimu yake mara ni wengi kwa kweli wanaweza kusomesha hata kwa masomo hasa haya ya msingi lakini kufika secondary unakuta mambo inakuwa ni magumu. Kwa hivyo tunahitaji msaada hapo serikali ituangalie.

Pia kuhusu mambo ya ardhi hasa upande wa hii Committee ya Land Control Board. Hiyo tunataka iwe inatoka katika jamii ya mahali pale hasa hapa kwetu sisi Wamaasai tunahitaji iwe ni sisi ndiyo tunakaa tunachagua wale ambao tunawapenda wapate kuenda kutusaidia katika mambo hayo. Na pia iwe na Kamati mara mbili. Kuwe katika Kata, kata ndogo, na pia katika Kat. Kuwe na hizo kamati mbili ambazo hawa wa kata ndogo kwanza wazungumze jambo hilo, ndiyo sasa ipate kupelekwa mbele ijulikane jambo hilo ni sawa, basi ipate kutekelezwa. Lakini pia kuwe na makubaliano ya jamii kwa jumla, yaani familia.

Kuhusu mambo ya wanyama, tulikuwa na sehemu hiyo ya Amboseli ambaye imeweza kuchukuliwa zamani na labda haikuenda kwa maoni ya watu wengi. Labda ni watu wachache walikaa na kukubaliana iende hivyo. Lakini sasa kwa sababu ya hao, mambo haya ambayo Katiba ambaye tunabadlisha, tunataka hiyo Amboseli irudi kwetu sisi wenyeji, hasa iwe chini yetu sisi Wamaasai, na pia hapo, hapo, na pia hapo hapo. Wale ambao wanaolinda wale wanyama iwe ni watu wa mahali pale. Maana sasa hivi unaweza kuangalia kwamba hawa wanyama wale ambayo wameajiriwa pale wengi si watu ambaye wametoka sehemu hii; kuwe ni usawa ama iwe asili mia kubwa ni ya watu ambaye wametoka katika jamii ya mahali pale wanyama waporini wanapatikana.

Inginge katika mambo ya utawala, ni mimi kwa maoni yangu naona kwamba serikali ya Majimbo ni nzuri; maana sasa hawa wanyama waporini unakuta wanatuingizia shida nyingi sana. Lakini hizo pesa ambaye inaweza kuja kutufikia sisi, unakuta unakuta ni pesa kidogo sana ambao haiwezi kusaidia. Lakini tukipata serikali hii ya Majimbo, utakuta zile fedha zote zinaweza kurudi na wenyeji wa mahali pale watakuja wakae na wajaadiliane hiyo pesa itatumika kwa namna gani, maana watu wengi wanauwawa na wanyama, unakuta mtu hata mwingine hazugulikiwi lakini mnyama saa hii ikipata ajali yoyote, unakuta hata mpaka mengi zinatoa mahali pale. Lakini kama ni mwanadamu hakuna hatua yoyote inachukuliwa. Kwa hivyo tungependa kwamba tupate serikali hii ya Majimbo ili tupate sisi wenyewe kujitawala na kujiangalia katika mambo haya.

Katika mambo ya uajiri, ningependekeza kwamba kuwe na usawa wa makabila yote, hata kama ni Jeshi la Kenya. Labda ni kabila moja ndiyo imechukua jukumu ya kuweza kuajiri watu wengi, kwa hivyo hata sisi tunahitaji ya kwamba tuwe na watu

ambao wata weza kuenda kuajiriwa katika mahali pale kwa maana watu wengi wamesoma na unakuta sasa wanarudi wanaanza kulima na pia hiyo kilimo hata haitusaidii saa hii kulingana na hiyo soko huru; kwa hivyo tunahitaji kama ni hiyo soko huru, serikali iangalie ili kama kuna hiyo soko huru maana hao ndiyo wanakuja na wanaletea mkulima hasara, analima na anakosa hiyo mapato yake. Serikali iangalie ili ijulikane ni kwa njia gani mkulima anaweza kufaidika. Kwa hivyo yangu ni hayo.

Com. Lethome: Asante sana. William. William Meikoki. Afuate na Stephen Karanja.

William Meikoki: Basi kwa majina yangu ni William Meikoki. Mimi nina jambo moja, mapendekezo yangu, ya kwanza ni kuhusu ardhi. Ardhi kwa hakika sisi Wamaasai tumenyanyaswa kwa upande wa ardhi. Kwa sababu ukiangalia kama vile Amboseli haikwenda kwa njia ambaye inastahili. ....(inaudible) imenyanyaswa. Babu zetu ndiyo walinyanyaswa wakaambiwa kwamba hapa tutakaa pamoja. Ningependa Amboseli irudi kwa mkono ya wenyeji.

La pili, pia kuna sehemu kama Magadi, ambaye ni Kampuni kubwa inalete pesa nyingi kwa nchi hii. Pia hapo ingerudishwa kwa mkono ya wenyeji.

Tatu ni serikali, admnistration; kwa upande wa serikali pia tungependa tuwe na wenyeji. Sisi pia Wamaasai tumepata vijana wamesoma hata graduates we have now, ambao wanaweza kumiliki hizo makazi.

Interjection: (Inaudible)

Mr Meikoki: Locals kuanzia province.

Com. Lethome: From PC, awe ni Maasai?

Mr Meikoki: Awe ni Maasai

Com. Lethome: Rift Valley iko na Wakalenjin ndani yake, Maasai, Pokot, Turkana.

Mr Meikoki: Okay, wacha iwe district level.

Com. Lethome: Okay, kuanzia DC mpaka Chief.

Mr Meikoki: Mpaka Chief. Ya nne, ni masomo. Masomo iwe sana kwa msichana na kijana. Kwa kusema hii, wasichana wa Kimaasai wamenyanyswa kimasomo. Hao pia ni watu wa kutoka jamii, kwa hivyo nao ni watu wanafaa wapatiwe masomo, vile vile vijana wanapatiwa. Ili sisi wakati mwingine tukija mahali kama hapa tuwe na Commissioners wasichana, tuwe na secretary ambao anaweza kutuwakilishia mahali kama hapa.

Ya tano, ni masilahi ya wafugaji. Kwa hakika wafugaji, sisi tumenyanyaswa kabisa; kwa vile tunasikia budget ya kahawa, kuna mambo mengine mapangilio kama majani chai, na sisi pia nadhani katika dunia mzima hakuna mtu akulangi nyama. Kila moja anapenda nyama, isipokuwa wengine. Basi kwa hivyo, hawa Maasai wapewe uhuru, tufunguliwe viwanda kama vile KMC, na mengine mingi na soko tuwekewe hapa. Mambo ya cess tisiwe nayo, kwa sababu mali ni yetu, ardhi ni yetu, kwa hivyo hii mambo ya cess kwa ng'ombe mimi sioni haja.

Basi langu la mwisho, ni hii mambo ya serikali, mseto, serikali ya mseto, nimanisha Majimbosm. Hii serikali pia tuwe nayo kwa sababu mimi naonelea ni vizuri.

Interjection: Pendekeza ..... (inaudible) coalition government unajua kuna mseto.

Mr Meikoki: I mean coalition.

Com. Lethome: Coalition.

Mr Meikoki: Basi ninapenda hii coalition, tuwe na vyama kama mbili, na mtu kama vice president atoke kwa upande wa Upinzani ama Prime Minister. Na katika Bunge tuwe pia na representatives kama vile vijana, mtu wa kutoka kwa vijana na wamama pia wakilishwe.

Com. Lethome: Kijana ni nani, hukusema umri wa kijana.

Mr Meikoki: Kijana namaanisha kijana tukiwa pamoja wasichana na

Com. Lethome: Age.

Meikoki: Okay, okay, kuanzia 18 kwenda mbele, mpaka 30.

Com. Lethome: Mpaka 30. Chini 18 na 30 ni juu. Kwa hivyo ..... (inaudible). Asante sana. Stephen Karanja, afuatiwe na Mainga Raymond George.

Stephen Karanja: Majina yangu ni Stephen Karanja na mimi ni mkulima. Kulingana na hii mambo ya Katiba, ningeanzia na Executive. Ningependekeza uchaguzi ifanyike kwa section mbili. Ikuwe section mbili. Section ya kwanza tuwe na Madiwani na Wabunge ifanywe siku hiyo moja. Na siku ya pili, au siku ambaye itakuwa inafuatia, tuwe na uchuguzi wa Rais. Lakini zote siwe zinaenda pamoja. Napendekeza pia tuwe na uchaguzi wa Rais, hii nime-cover. Inge ni parastatal; viongozi wa parastatals wawe wakichaguliwa na rahia, lakini sio wawe wakichaguliwa na kiongozi wa nchi.

Ile ingine ni mambo ya County Council. Iko na mambo mengi inapatia nchi hii pesa, na ningependa County Council ipatiwe mamlaka ya kuchungua hizo pesa, wawe waki-improve barabara, ma-hospitali na mambo mengine. Kwa hivyo kama ni hii mambo ya maji, iwe ikiuzwa, na County Council inachukua hiyo pesa na inafanyia wananchi kazi.

Inge ni pahali ya worship. Freedom of worship. Serikali ilitoa freedom of worship na haikupendekeza ni worship ya aina gani. Ningependekeza worship iwe inapendekezwa ni ile ya kuabudu Mungu, lakini sio ya kuabudu shetani. Hiyo ni moja ambaye tumeone imeenda vibaya.

Kwa upande wa education, tungependekeza ile education ya zamani ile ilikuwa ya Carey Francis irudiwe. Vitabu vile zilikuwa

zinatumika na kuanzia standard one hadi form six iwe unafuatiliwa, ili hii duplication ya kuwa na syllabus mwaka huu na mwaka ile ingine iwe imeondolewa. Na system itakuwa mzuri.

Ile ingine ni mambo ya Provincial Administration; Chief wawe wakichaguliwa na rahi na wawe wakipigwa transfer hapa na pale kama Civil servant mwingine yeyote. Wasiwe tu ni hapo hapo tu, ambaye wanafanyia kazi.

Interjection: Wanachaguliwa kwenye location?

Bw Karanja: Location

Com. Lethome: Halafu unasema anaenda kupigwa transfer? Sasa kwa mfano ..... Watu wamechagua, halafu yule mtu wamechagua anakuwa transferred anapelekwa location ingine?

Bw Karanja: Akikaa hapa anaweza kaa kwa muda halafu anapelekwa kwa location ingine.

Com. Lethome: Watamchagua .....(inaudible)

Bw Karanja: Watamchagua hao ..... watachukua wao.

Com Lethome: Kwa hivyo wanaweza kuwa transferred .....(Inaudible)

Bw. Karanja: DC wawe wawe wametoka katika mkoa huo ambaye wako na mambo itakuwa mzuri. Ingene ni mambo ya National water corporation ; wananchi wa area pahali maji imetoka wapatiwe first priority ya maji kwanza kabla haijaenda pahali ingine. Jambo ile ingine ni mambo ya agriculture. Agriculture ningependekeza ile mara ya zamani irudishwe, ile mara wakulima wawe wanapatiwa mikopo na kama ina fail wanapatiwa tu mpaka wafaulu. Kwa hivyo ningependekeza ile GMR ya zamani irudishwe. Nafikiri sina mengi na hayo tu.

Com: Lethome: Asante. Mzee alijaribu kua..... (inaudible) akasema nafasi, kwa sababu ya mambo ya katiba akakuja mpaka hapa. Mheshimiwa sasa nitakupa nafasi.

Mhe. Philip Ole Singaru: Kwa majina Bw. Commissioner ni Philip Ole Singatu. Yangu Majimboism. Mimi siungu Majimbo mkono kamue; kwa sababu nchi nyingi ya Africa imevunjwa na ukabila. Na ikiwa nchi inavunjwa na ukabila, na jee taifa moja, ikigawanyika gawanyika kikundi, kwa sababu ya tamaa ya uongozi. Tunataka umoja wa taifa ambayo haina magawanyiko ndani. Na hiyo ndiyo inaweza kuangalia masilahi na kuleta umoja kamili katika taifa. Maana Majimbo, naona kabila ni cancer katika Africa, ime.....(inaudible). Kwa hivyo, tusijaribu jambo hilo kwa sababu itatugawanya into pieces, na hatuta kuwa na imani kamwe.

Interjection: Next point.

Bw. Ole Singaru: Judicial system; nasema ya kwamba mambo ya korti, mawakili, wamekuwa wakinyanyasa wananchi hasa wale customers wao. Unaenda kwa wakili, customer anaenda kwa wakili, Lawyer analipwa pesa anakula. Law Society

of Kenya ama serikali atafute namna ama njia ya kumwatibu yule wakili ili mwananchi apate haki yake kwa sababu hiyo itaharibu jina ya Judiciary, na jina ya court, na hata yule mwananchi hata kuwa na imani, akijua pesa yao inanyanyashwa. Kwa hivyo serikali itafute namna ya kuona ya kwamba wananchi wanapata haki yao.

Com. Lethome: Sasa unajua ile sisi tutafanya, unajua referee kwenye uwanja ..... ambaye anaweka red card. Nitatoa red card. And ..... kama hauwezi kunyamaza kabisa, nitatumia sasa uwezo wangu kama Chairman wa hiki kikao. Wazee kama mnasikia lazima msizungumze tafadhali, mpeane heshimu, kwa sababu ..... (inaudible) Mzee anatoka maona muhimu sana ..... (inaudible) na wewe ukije hapa pia usikizwe, ile point unataka ku.... Naye huko ukifungulia ..... (inaudible) tafadhalini, tuheshimiane. Endelea.

Mhe Ole Singaru: Kwa hivyo ninataka Katiba mpya iangalie masilahi ya wateja ya mawakili, na haki na sheria ya kulinda wale watu iwe kamili. Kwa sababu sasa haiko, unaona watu wanaenda na wanakili wanakula pesa ya wale watu kwa muda inazidi three four years akuzunguka katika kortini na hapati dhawabu.

Ya tatu mara najaribu kukimbia,..... ninazungumza. Group Ranches and its by laws. Sasa katika ..... hii yetu ya hapa nje ya Maasai, pastoralists, tuko katika Group Ranches system. Ile kitu haifai, nilipokuwa member of parliament loopholes zote zimewekwa na mtu kwa sababu unaona ya kwamba hakuna transparency, hakuna accountability katika ile haki ya wale wananchi na ni pesa ya uma na ni pesa ya tax payers, wale watu watatu katika Group Ranches ndiyo wanakula hilo pesa na wananchi hawapati kitu. Kwa hivyo serikali, Katiba mpya itengenezwe Katiba ambayo inalinda haki ya members na haki ya wananchi ambayo wanakaa katika ile Group Ranch, isiwe tu kitu hicho inagawaliwa na watu watatu. Na pia tuwe na compulsory sub-division of lands ili kila mtu apate haki yake, badala ya kuwekwa nje ambao inasemekana ..... (inaudible) ambaye haiwezi kufaidi mtu hata mmoja isipokuwa wale watatu ambao wako katika ofisi.

Ya mwisho, maana ..... (inaudible) leo sana; district. Hapa ni sub-district na inahitaji kuwa district kwa sababu mapato yote iko hapa. Hapa ni granary ya kila kitu, ya chakula ya aina yote, lakini unaona hata wale wananchi hawana barabara ya kupeleka hiyo makao yao katika soko; na wanapata maharagwe, wanapata horticultural things; kila siku magari zinaenda mpaka Airport kusafirisha. Lakini kwa sababu ya ugombi ya barabara maana umepita, unaona ya kwamba hiyo inavunja nguvu ya wananchi, na tuko hapa kumaliza poverty reduction ili wananchi wapate nguvu. Hiyo iangaliwe, hapa iwe district, maana tukiwa na district hapa nina hakika ya kwamba kila kitu ambayo itaendelea.

Ya mwisho, hapa ukienda kama Tarachea, uanona ile white elephant project, ile complex .....(inaudible) ambayo inakaa kwa sababu ya poor planning. Unajua hiyo kitu imegarimu about 700 million; lakini sasa inakaa, inaanza kupata cracks, kwa sababu ya poor planning hata maji ndiyo ingekuwa kitu ya kwanza. Kwa hivyo hiyo project ingekuwa sasa inatoa mazao kwa nchi na kwa wananchi. Lakini kwa sababu ya poor planning, hakuna maji, it is only buildings, very beautiful, kila kitu lakini haiwezi ku-operate kwa sababu ya maji. Kitu kama hiyo iangaliwe ili pesa ya wananchi iwe ikinunua ... .(inaudible)

Com. Lethome: Swali moja tu mshimiwa. Do you think we have proper planners, ama our ministers are .....
(inaudible) Do you think those people are capable of planning properly, ... certain minister and a certain minister.

Mhe. Ole Singaru: Asante. Lakini katika Kenya tuna Ministry of Planning, ambaye ninafikiri ya kwamba these people are qualified.

Com. Lethome: The minister is qualified.

Mhe. Ole Singaru: There are technical officers from various ministry ambao wao ndiyo wangukuwa wakiweka planning halafu minister ana-certify na mambo hiyo yote .....(inaudible)

Com. Lethome: Asante sana. Moses K Njeri. Hayuko. Machine, umemaliza umeandikwa mara mbili bwana. Mutero Tipapi afuate na Krise Minet. Yuko. Tafadhilini.

Mutero Tipapi: *ore enedukaya naa enkiprta e nkisuma*

Translator: La kwanza ni mambo ya kuhusu shule ama masomo.

Ole Tipapi: *enkipirta oo nkera ee sukul peyie eret yiook serkali tenidipayu tena katiba too nkera ee sukul ebaiki edarasa ee dukuya mbaka secondary*

Translator: Maombi langu ni kwamba ikiwezekana Katiba hii iruhusu serikali iweze kutusaidia kutoka darasa la kwanza, shule ya msingi hadi secondary.

Ole Tipapi: *ore eneriare naa enkipirta enkare*

Translator: La pili ni mambo ya maji.

Ole Tipapi: *ore naa enkipirta enkare naa kidololita too nkutot anaa tenapakata tenkitanyanyukoto enaa ena are enolturesh mekure apa kiata l' maasai enkare nikiokito tenkaraki ena are nashomo aing`a yiook*

Translator: Kwa sababu ya bomba kuu ule mto tulikuwa tukivunia na ..... (inaudible) siku hizi ni mkavu, hatupati maji.

Ole Tipapi: *ore emusel mekure apa eroro enkiteng naa tenkaraki apa ewaki*

Translator: Halafu shamba la kufugia hawa wa Amboseli itu.....(iaudible)

Ole Tipapi: *ore ene uni naa ene weiji e park,*

Translator: Ya tatu nitazungumzia mambo ya parks ama hizi sehemu zinai..... wanyama wa pori.

Ole Tipapi: *naa tenkaraki naa nena ng`uesi kiyeyu naa enata naa neshukokini yiook metotiwuo ena park enaa enapa ake teduya*

Translator: Kama Katiba hii ingeruhusu kwamba wanyama waifadhiwe na wamilikiwe na wananchi wa pale.

Ole Tipapi: *ore ene ong`uan naa esiai taata e rikore*

Translator: Ya nne ninazungumzia habari uongozi

Ole Tipapi: *ore erikore nikiyiu naa kiyiu naa ore olaiguanani loba ologelakini yiook naa mbaka nenyorra lopeny enkop*

Translator: Narudia kwamba kama ni ..... ama Chief anachaguliwa au amependekezwa na kuchaguliwa na wananchi wenyewe.

Ole Tipapi: *niyiu ore olarikoni pooki loba olotai neeta commiteeolpayiani loboitare te siai pee meitoki ata entoki nalusoo*

Translator: Viongozi wanawachaguliwa vile vile wasiende wakaka mbali, wakae pale na kutengeneza kamati za kutenda kazi na wananchi wa pale.

Ole Tipapi: *ebaiki oldioi , dc mbaka olkasolai mbaka olbungei*

Translator: Huu utawala wa mkoa kutoka Bw DO kuelekea chini mpaka Chief.

Ole Tipapi: *oore enkae naa esiai e biashara*

Translator: Mambo ya biashara;

Ole Tipapi: *naa tesiai orbaribara amu kidolita ajo ore nea kop ang tenemeta biashara nalio naa nkaraki mikiata orbaribara*

Translator: Hapa tumekosa biashara mzuri ya maana kwa sababu mabarabara ni mambofu. Na minanda ya kuingia mifuko yetu hatuna ama ni vichache.

Ole Tipapi: *anaa irmunadani loo nkishu mikiata*

Translator: Na minanda ndiyo masilahi ya Wamaasai maana ni wafugaji

Ole Tipapi: *naa ninche etumie doi sinche ilmaasai dupoto te siai e biashara, naomon taake nena kuti natolimue tenkaraki ena tonata nikitotoni*

Translator: Na nashukuru sana kwa sababu ya kikao hiki.

Com. Lethome: Menaiko, Menaiko yuko

Mutieno Nkueri: *Muteino ole kumari*

Translator: Anaitwa Mutieno Ole Nkueri

Interjection: Nimemuita? Endelea.

Ole Nkueri: ore taata enaa ena kop

Translator: Nchi yetu hii

Ole Nkueri: *etoiwuoki yiook tena kop*

Translator: Tumezaliwa hapa hapa.

Ole Nkueri: *ore ena aji nikitii, einoti ena kop*

Translator: Nyumba hii ni ya hapa hapa .....

Ole Nkueri: *amu eji yiook oloitokitok*

Translator: Maana tumeweka watu Loitokitok ..... (inaudible)

Ole Nkueri: olkejuado

Translator: Hii ni walaya ya Kajiado

Ole Nkueri: *ore naa taata,*

Translator: Kwa hivyo

Ole Nkueri: *enking`asia ntokitin e kun olong`i*

Translator: Mambo ya siku hizi ni ajabu

Ole Nkueri: *amu ore taa ena toki naji katiba*

Translator: Hiki kitu kinachoitwa Katiba

Ole Nkueri: *eyakaki yiook mikiyiolo*

Translator: Tumeletewa bila ufahamu

Ole Nkueri: *anaa kuna chamai ake naetuo*

Translator: Kama hizi vyama vya siasa zilipo toka.

Ole Nkueri: *ore ena kop enkai natesheta nepik enkarna ang oloitokitok olkeju eji olotokitok*

Translator: Anaeleza jina Oloitokitok ilitokea wapi

Interjection: Mwambiye sasa apendekeze.

Ole Nkueri: *ore taata ena kop*

Translator: Nchi hii

Ole Nkueri: *eing`asieyie yiook mau etii enkisoma, neshomo ntokitin ang*

Translator: Tunashangaa sababu kuna masomo na vitu vietu zimeenda.

Ole Nkueri: *amu eshomo enkare enoolturesh,*

Translator: Hasa maji ya Olturesh

Ole Nkueri: *eibaki naa oormoruo obo apa ioshojie nolturesh*

Translator: Kwa vile mzee moja alipeana

Ole Nkueri: *ore naa enapa kata etii loo papa ilterito,*

Translator: Wakati mababu zetu walipokweko

Interjection: Hebu mweleze, anapendekeza nini?

Ole Nkueri: *ore taata sheria nikitii*

Translator: Ile sheria ambaye ningependa

Ole Nkueri: *enkitoria oolopeny lena kop*

Translator: Tawala urudishiwe wenyeji wa hapa

Ole Nkueri: *ena taata kiyieu olkiama le majimbo*

Translator: Kwa mfano nataja Majimbo yaletwe.

Ole Nkueri: *amu kiyieu taata enaa taata ena kop ang naa kitok sininye*

Translator: Ningependa nchi yetu ijitawale.

Interjection: Wacha tusimamishe mikao msi..... nuyma. Kuna maoni gani uko nyuma tafadhali. Hauwezi kunyamaza bwana. Haya endelea.

Ole Nkueri: *ore taata ena kop ang nawaita geem oltukai*

Translator: Kama sehemu ya Amboseli

Ole Nkueri: *ore taata ina kop kiyiou neshukunye oltukai aaku ololalang*

Translator: Sehemu kama Oltukai ningependekeza wananchi warudishiwe.

Ole Nkueri: *ore taata anaa area pooki ee park neaku enoolmaasai*

Translator: Zote ambazo ni za ..... (inaudible) ya Maasai zirudishwe.

Com. Lethome: Ya mwisho.

Ole Nkueri: *ore taata anaa noshi pisai pooki oo ng`uesi neponu nkaik oo lopeny , nedung`oki yiook ilchambai loo schemes amu einosita yiook enkop*

Translator: Halafu faida yote inatokana na sehemu hizo na si tupate sehemu moja.

Ole Nkueri: *naa ore birikani neibung`ita mbisai e kws nalakita shilingi alifu moja tolchamba mbaka dukuya, kiyieu ore nena pisai ang, enetii counter ore ine weiji oo schemes elakita i nelaki lopeny*

Translator: Ili tuwache kulipa malipo ..... (inaudible) kwa sababu hizo ifadhi zinabebwa na bado zinapatikana.

Ole Nkueri: ashe ayia

Translator: Amesema sawa sawa.

Interjection: Are you listening? What is your name?

John Laitu: Basi mimi kwa jina naitwa John Laitu. Mapendekezo yangu kwanza nitaanzia kwa upande wa elimu. Ningeunga mkono ile ambao wazungumzaji wa mbele walisema ili kwamba elimu ya msingi yaani primary education iwe free and compulsory kwa kila mtu ndiyo ngalau tuweze kupambana na ujinga katika jamii.

Ya pili, admission ya secondary schools na other higher institutions iwe wale watu kutoka sehemu masikini ama wale wa

kuhama hama watakuwa considered kwa sababu nakuta kwamba wale watu wa kuhama hama itakuwa ni vigumu waweze ku-perform wanavostahili ama kwa mfano, mean grade ya B+ mtu anaetoka sehemu ya kuhama hama anapojaribu na ku-suggest at least a C plain and above be considered kwa wale watu wanae hama hama iwe wanaweza kuingia universities, waweze kusomea masomo ya juu.

Kwa upande wa walimu; wawe locals, ambao wanaelewa mazingira ya sehemu hiyo, na pia walimu wanapofanya makosa, hasa kwa walimu wakuu; mtu anapopora pesa ya shule ama kuwa na shida zingine za midhamo, hawache kuwa transferred, bali avutue kazi. Maanake unapo transfer yeye ume-transfer shida kutoka sehemu Fulani hadi nyingine. Na hiyo shida haitakuwa kwamba imetatuliwa mbali itakuwa ikiendelea. Kwa hivyo, mtu yoyote ambao amekosea upande ya walimu, kosa ambazo inahitaji aondolewe pale ni avutue kazi.

Discipline ni kitu ambaye ni lazima na caning inafaa irudishwe, ili wanafunzi wapate kujua umuhimu ya shule na umuhimu ya masomo. Pia tasisi zingine za elimu kama colleges zinafaa kuwa fairly distributed. Mfano kama Kajiado hakuna college yoyote ya walimu ama ya udaktari. Inafaa kwamba iwekwe moja ama miwili katika ulaya ya Kajiado hata wilaya ndogo ya Loitokitok.

Gumbaru nafaa kuwa pia iwekwe kila mahali masinani kwa sub-location level, kuwe na shule moja ya gumbaru na ambaye inadhaminiwa na serikali.

Kutoka katika sehemu hiyo ya education ninaenda katika culture. Culture ama tabia ya watu inafaa kuheshimiwe hasa culture yetu kama Wamaasai inafaa ilindwe kwa sababu bado ndiyo culture ambaye imeshikilia nambari moja, na pia wale badhi ya watu ambaye hii culture vibaya na sheria inafaa iwekwe yoyote anataka aitumie hii culture vibaya, mtu yoyote kutoka nje, anafaa ashtakiwe. Mfano unakuta mtu anaweza chora picha ya Maasai na aweke mahali popote pale kama yeye ni nusu uchi; huyo kabisa inastahili ashtakiwe na sheria.

Narudi kwa upande wa ardhi. Ardhi upande huu wa Loitokitok, naunga mkono waliotangulia kusema kwamba Land Control Board kabisa ivunjwe ama iweze kufanywa na wale watu ambaye wanaelewa shida ya watu wa sehemu hiyo, kutoka Kijiji, ichaguliwe wazee wawili, lakini wale watu ambao wako katika Land Control Board, they are not controlling anything and we want very clean people in this Land Board ili waweze kuzui uuzaji wa mashamba. Mafisa pia kwa afisi hii ya ardhi wanafaa kuwa kuanzia karani na Land Registrar wanafaa kuwa ni watu wa sehemu ile ambayo wanaelewa shida ya ardhi ama shida ya wale watu pale ili waache tu kufanya ofisi isiweze tu kupitisha mambo mengine ambaye yatafanya tuwe na Squatters katika siku za usoni.

Pia title deeds naunga mkono wale waliotangulia kusema kwamba jina ambaye inafaa kuwa katika title deed angalawa iwe zaidi ya mtu moja, bwana, bibi ngalawu na mtoto moja ama chochote tu ina.... Na hiyo title iwe uuzaji, iwe leasing angalau iwe na consent ya wale watu zaidi ya mtu mmoja.

Tukienda katika mali ya asili, wazungumzaji wamesema mengi kuhusu Amboseli National Park na sehemu zingine ambazo zimeenda kinyume na hata mimi ningeliomba kwamba Amboseli National park irudie katika mkono ya ngalau Local Government. Iweze kuwa chini ya County council ndiyo iweze kunyia kazi kama kutengeneza mabara bara na mambo mengine ili mapato hao iweze kumfaika.

Utawala; napendekeza kuwa kwanza nianzae na Rais. Rais achaguliwe moja kwa moja bila kujalisha kama amepita katika wakilishi bungeni, maanake Rais ni mtu wa Kitaifa na anastahili angalau kama ameshinda kura za nchi nzima asizuliwe na wakilishi bungeni. Pia Rais awe na uwezo juu ya mambo kama janga, mambo kama emergency, aweze kushugulukia, kwa sababu itakuwa ni vigumu kama Emergency imetokea na Bunge iweze kujadili tena achukue muda na ni kitu ya haraka. Upande wa utawala wa mikoa, upande wa Machief, wengine; wale locals nakuwa vizuri pia wakipewa nafasi ya kuweza kuwa propose wale watu ambao wangefaa kuajiwa katika nafasi za U-chief na menginezo. Maanake, hii itakuwa pia imeheshimu tabia ya wale watu wa pale na pengine wanaweza ku-propose kama watu tatu, wane waende waajiwe katika ofisi inayo husika.

Na ili pia kumaliza mambo ya ufisadi, mishahara ya watu ya serikali inafaa iongezwe maanake ofisadi sana sana inakuja kutokana na kwamba kama mtu analipwa pesa kidogo, itabidi atafute njia ingine ya kuishi. Kwa hivyo kando na kuongeza mshahara ya Wabunge na wenginezo inafaa pia Civil servants waongezewe mshahara ili wapate kutoa huduma inaostahili.

Nafikiri kwa Local Government, napendekeza kwamba ngalau Local Government iweze kurudisha mapato yake kwa wale wakaaji ama locals. Mfano kama soko, kama iko mahali kama Kimana, kwa mfano tuko na soko kubwa hapa, hiyo set apatwe ingine yote inatokana na hiyo soko iweze kunufaisha hiyo sehemu. Pia waajiriwa, wale wafanya kazi wasio wafanyi kazi. Wale watu wanaofanya soko, inastahili iwe ni watu wa ile sehemu ambayo hiyo soko inahudumia.

Kwa hivyo upande wa Local Government tunajaribu kuangalia wale watu wa

Com. Lethome: John your time is up.

John Laito: Thank you very much one more minute. Chairman wa County Council ningependekeza kuwa aweze kuchaguliwa na wananchi, na aweze kutimiza yale ambaye amekabidhiwa na amepatiwa jukumu akishindwa mwananchi waweza kurudia maneno. Kilimo tunaomba serikali ijaribu kuhudumia wakulima wadogo wadogo ama kuwaezesha waweze kuunda chama chao ili kualinda na wale wanaitwa brokers, middle men ambao wanapenda sana kuangalia wao watu wadogo wadogo wakijua kwamba hawana pesa ya kutosha.

Pia ya mwisho kabisa ningepomba Katiba hii inapohakishwa ijaribu kutasfiriwa kwa lugha zote, na iweze kurudishwa katika hata kazi ya sub-location, wananchi wasome kabla ya kupitishwa ili kama kitu tungependa kurudia, i..... .. (inaudible).

Com. Lethome: Asante. Jacob Saiyanga, halafu afuatwe na Muteleu Ole Alukumana. Endelea.

Jacob Saiyanga: Mimi kwa jina langu naitwa Jacob Saiyanga. Yangu nikianzia ya upande wa shule. Nakisisitika vile jamaa walikuwa wanaongea kwamba shule ya msingi, ama primary hii inatolewa na serikali iwe bure kwa sababu itawezesha hata mtu ambaye haana uwezo kumsomesha mtoto na mtoto akisha fika darasa la nane atapata namna wa kuweza .....(inaudible)

Na kwa upande wa Land Board, ningestahili hiyo iwe wanachaguliwa wazee kutoka Kijiji. Kwa sababu ule mzee wa Kijiji unaweza kuta hasa wajamii zetu kama Wamaasai. Ikisemekana mama aende pamojana mzee ndiyo aende wapitishe mama anaweza ambiwa na mzee afanye hiki na anakubali kwa sababu ya kuogopa ile amri. Ama hata unakuta wengi hawajui maana ya shamba shamba ni nini. Kwa hivyo ningesema hapo wazee wachaguliwe katika Kijiji, wazee kama watatu ama jamaa ili ndiyo wazinshe ama tuanzie kuangalia kule mzee anauza ile shamba njia gani, ama anauza kwa sababu gani ili hapo ndiyo atapata kuenda mbele.

Interjection: (inaudible)

Ya tatu, Bunge ndiyo nastahili nae awe namna Fulani kama kiwango ya miaka miwili na nusu. Kama .....(inaudible) akifanya kosa katika wakati huo, anaweza kuchaguliwa mwingine na wananchi. Ingingine ni soko huru. Soko huru naye ingestahili hata kama haitaweza kuondolewa na serikali kabisa kwa sababu ni ingine ambayo ukiangalia katika Kenya watu wengi ni wa

Interjection: Kuna mtu anazungumza huko nyuma. Ni nani anazungumza hapo nyuma. Mzee, tafadhali mweshimu huyu anatoa maoni. Endelea.

Mr Saiyanga: Kwa sababu asili mia kubwa sana nchini kwetu ni wakulima; sasa hii soko huru kama haitafungwa yote, ama itafungwa kabisa katika nchi ya Kenya, kuwe na muda Fulani kama miezi kadhaa ambazo haitakuwa imefungwa, halafu kwa muda mwingine iwe imefunguliwa. Hi hayo tu.

Thank you very much. Tupate Isaya Ole Sogot. Ni nani huyu? Huyu ndiyo Isaya, uondoke hapo, sijakupatia ruhusa. Kuna watu 180 na hatutaki mtu mwingine apite mwingine sawa sawa. Kwa sababu kuna watu walikuja hapa asubuhi na hatukubali kupishana watu wataanza kupiga kelele. Sawa sawa? Work by numbers, yes please.

Isaya Ole Osaya: *aji Isaya nkoshopa*

Translator: Anaitwa Isaya Osaya.

Ole Osaya: *ore entoki naiterr aimaki*

Translator: Lakini sijapatat kuzungumzia

Ole Osaya: *naa orrekie le nkare, naa ele keju lee nolturesh*

Translator: Hii mambo ya mto wa Olturesh

Ole Osaya: *amu egira ayaki yiook shida*

Translator: Maji imetuletea shida.

Ole Osaya: *amu ore taata ele keju egirai apiku enkare*

Translator: Mto unachimbwa yanapotea

Ole Osaya: *ore ilshambai leina kop mekure apa etii*

Translator: Mashamba yote yamepotea

Ole Osaya: *tenkaraki enkare*

Translator: Kwa sababu ya maji

Ole Osaya: *ekiyiou naaji naa enetumokini naaji neitokini aponiki enkiti are natumie sininche kulo paayiasni
musaada naitobirie ilchambai*

Translator: Katiba hii iruhusu kwamba wakulima wa pale wapewe maji na waongewe sehemu ya maji.

Ole Osaya: *amu ore naa taata kitii, enkop naijo ilchalai*

(inaudible)

Ole Osaya: *nikiorro enkare tenkaraki naa kiti*

Translator: Watu kule wanang'ang'ania maji kwa sababu ni machache

Ole Osaya: *amu etailaita ninche enkare*

Translator: Maji ni machache.

Ole Osaya: *naa eneponikini naaji sinicne enkiti*

Translator: Tukiongezewa maji machache,

Ole Osaya: *mikintoki aorro*

Translator: Vi .....(inaudible)

Ole Osaya: *entoki nabo ina*

Translator: Hiyo ni moja.

Ole Osaya: *ore enkae naa enoo olchambai*

Translator: Ingingine ni mambo ya mashamba

Ole Osaya: *too nkamatini*

Translator: Kamati ile inazo angalia mambo ya mashamba

Ole Osaya: *ore naa pee etumi ilchambai*

Translator: Mashamba yakigawa,

Ole Osaya: *etii oltung`ani ogol*

Translator: Iko mtu ambaye ako na nguvu

Ole Osaya: *netii ele lemeeta egolon*

Translator: Iko mtu ambaye ni mnyonge.

Ole Osaya: *nemenare neoru komiti ele tung`ani oshal olchamba amu*

Translator: Hii kamati iangaliwe mfumo wake isio kwamba inanyang'anya wanyonge, inapatia wenye nguvu.

Ole Osaya: *keyieu ake neishori sininye erishata enye mbaka nelak*

Translator: Yaani, waangalie sana yule mnyonge mambo yake iangaliwe vizuri, pamoja na huyo mwenye nguvu.

Ole Osaya: *meeti enkoitoi najo ore ele tung`ani oshal enemeeta impisai,*

Translator: Maana wanasema huyu mtu kwa sababu ana pesa

Ole Osaya: *neya ilo ogol*

Translator: Yule ambaye ana nguvu ama mwenye pesa achukue sehemu kubwa.

Ole Osaya: *ore ina naa dhambi te nkai*

Translator: Naona hiyo ni dhambi kwa Mwenyezi Mungu.

Com. Bishop Njoroge: Joshwa Kamuiya. Melopugi Malinka.

Melopugi Marinka: *ore taa sinanu naa nau elo oji Lesalaon Marrinka*

Translator: Mimi ni huyu naitwa Lesaloan Marrinka

Mr Marinka: *aloduo ina nayionu*

Translator: Mimi nitaenda moja kwa moja.

Mr Marinka: *ore ene dukuya naa enoo nkulukuok*

Translator: Kitu ya kwanza ambaye nitazungumzia ni mambo wa ardhi.

Mr Marinka: *ore ene dukuya naa ene weiji e mbusel*

Translator: Hata sehemu ya Amboseli

Mr Marinka: *ore embusel einyalayioki naleng*

Translator: Amboseli vile ilichukuliwa ni vituko

Mr Marinka: *teneidimayu neshukokini loopeny*

Translator: Katiba iruhusu kwamba wenyewe warudishiwe sehemu hiyo.

Mr Marinka: *ore ake tiatua ine wei na mpisai ang oo ng`uesi*

Translator: Halafu tena nageukia mapato yapatikana kutoka kwa wanyama.

Mr Marinka: *ore oshi ropiyiani natumitoi nebaiki ake naa ajo nanu metii ninye eropiyia*

Translator: Ma milioni yanaye patikana wananchi yawafaidi

Mr Marinka: *ore kuhusu ake ene wei ropiyiani e scheme*

Translator: Halafu tena mapato zina kaliwa mashamba makuu, yaani scheme.

Mr Marinka: *aju amu mikitum sii nena*

Translator: Hata hizo hatufaidi

Mr Marinka: *lolo tung`ana ake okuni onya*

Translator: Na ile inaitwa kwa kingereza Executive Committee yaani wale mafisa wako juu wanasambaza hizo pesa wanajiweka mfukoni

Mr Marinka: *neaku ore kwa jumla ore ropiyiani naing`ua kws mikiata*

Translator: Kwa hivyo kwa jumla pesa zinatokamana na wanyama ambazo zinapitia kwa shamba lakini WS hatupati.

Mr Marinka: *nenare neshukokini loopeny*

Translator: Na ingefaa kabisa sheria Katiba hii iruhusu tupate.

Mr Marinka: *ore kuhusu earata oo l`tung`ana oo ng`uesi torrano*

Translator: Halafu watu wanaouwawa na wanyama ambao ni kitu kimezidi ni mbaya sana

Mr Marinka: *entaboi ake enelaki il`tung`ana ropiyani enkine*

Translator: Ajabu kwamba hata ile pesa Shs 30,000/- huku pengine ni ya mbuzi.

Mr Marinka: *enare naaji naa emillion arashu zaidi*

Translator: Napendekeza kwamba ikiwa mtu kwa bahati mbaya ameuwa na mnyama asilipwe chini ya Sh. 1 million pesa ya Kenya.

Mr Marinka: *nikitoning`o ap apee eji eimie bunge e million nabo,*

Translator: Nasikia kwamba wabunge walipitisha hii Shs 1 milioni,

Mr Marinka: *nimikiyiolo ajo kainyoo nataase te siadi*

Translator: Lakini hatujui ni kitu gani kilitokea baadaye.

Mr Marinka: *kiyieu naa neasayu*

Translator: Hiyo tunataka Katiba iruhusu na ipitishwe na ifanyike.

Mr Marinka: *ore enkai na enoo laiguanak*

Translator: Nageukia upande wa Provincial Administration, yaani tawala ya Mikoa upande wa Ma-chief,

Mr Marinka: *enare laiguanak , neshokini iltung`ana kura*

Translator: Napendekeza kabisa kwamba Ma-chief wawe wakichaguliwa na wananchi

Mr Marinka: *amu torrano anaa iltung`ana kuti opou agelu*

Translator: Maana hii ya watu watatu kwenda kukutana mahali kuchaguliwa wananchi Chief hiyo ni mbaya kabisa.

Mr Marinka: *ore sii egelare oo lrkasolani,*

Translator: Halafu nikienda upande wa uchaguzi wa Madiwani,

Mr Marinka: *nenare naa oltung`ani oyoilo raia ajo kang`ai oedim atanapa yiook*

Translator: Wananchi wapewe nafasi wa kupendekeza mto na kuchagua mto ambaye anajua kwamba atawasaidia.

Mr Marinka: *etayioloki apa ajo or enkarna naa enaing`ua olchoni*

Translator: Maanake kwa Kimaasai tukisema Oljoni ama mazungumzo ni ya kutoka pale nyumbani sio nje. Yaani ni kitu ambacho ni kuzaliwa, yaani anataka kusema kwamba uongozi ni kitu ambacho ni talanta ya kuzaliwa.

Mr Marinka: *neaku kijo eneyiolou ake dulo ninye oltung`ani kiswahili, naa pee eishori meendelea*

Translator: Mtu hata kama hajasoma na Kiswahili anakifahamu, na ana muongozi mzuri, atachaguliwa.

Mr Marinka: *kake pee menyorraa siniche oltung`ani lemeyiolo*

Translator: Vile vile hatutachagua mtu ambaye lugha halewi ya kiswahili.

Com. Bishop Njoroje: Na tupate Muthamia Oromadham

Ndalamia Romba: Ni mimi ore taa sininye enai naa kanyok alo airo too dorropu

Translator: Na mimi nitajaribu kabisa nizungumze kwa ufupi.

Mzee Romba: *naa ore duo nanu entoki nayieu neibelekenyi katiba aisul , elee ore napa kuapi ang nawaki ebaiki ake yie, Laikipia, Amboseli nikiomonu pee eshukokini yiook*

Translator: Jina lake ni Ndalamia Romba

Mzee Romba: *Ndalamia Olooba*

Translator: Ile top agenda, kitu ambacho kiko juu ya mambo yetu napendekeza iwe ni ardhi ambao ilinyakuliwa wakati wa ukoloni na hata hii serikali iliovyokuja ya Kiafrica Wamaasai warudishiwe.

Mzee Romba: *ore eniare nasuju ina, naa kiomonu naaji eniedimayu peeyie aa ore ena serkali e kenya neitaai serkali e mseto*

Translator: Serikali inayokuja iwe ya Mseti, which is a Coalition (sijui kama anaelewa mambo ya majimbo na mseti)

Translator: (Translator has confirmed he means Majimbo): eeh amesema Majimbo. Hii serikali inayokuja iwe ni ya Majimbo.

Mzee Romba: *ayiu ore ebaiki taata ena rikore oo laiguuanak neishori yiook uhuru mategelaki ate*

Translator: Ma-Chief na viongozi have wa utawala wa mikoa, wachaguliwe na wananchi.

Mzee Romba: *ore sii tenewei enkisuma keiomonu pee eisumakini ilmaasai enkeru amu meidim aiunaki ate naa nkunaang doi kuna ng`uesi naa nkunaang doi kuna ng`uesi.*

Translator: Ombi langu ni masomo iwe free na ni ya bure, hasa Maasaini kwa sababu kuna rasilimali mingi hata upande wa wanyama ambao zile pesa zingetumiwa kusomesha watoto wengi.

Mzee Romba: *hata sipitali*

Translator: Hata mambo ya afya.

Mzee Romba: *kiyieu ake neitai ina ene pesho*

Translator: Hata Maasaini, ikiwezekana kabisa tupate huduma ya afya ambaye ni bure.

Mzee Romba: *naa ore nanu entoki naomonu naa nena ajo peyie kibeleyenya nena kebelekenyat amu eneibeleyenya naaji nena nikitumoki ataatanikiti serkaili amu mikinyita taata esidai*

Translator: Hii mambo ya ..... (inaudible) tutakuwa karibu na serikali maana kwa sasa sisi hatuko karibu na serikali.

Mzee Romba: *nena nanu aioro naing`ua*

Translator: Na ni hayo tu nilikuwa nayo

Mzee Romba: *ore sii board eton eitu ainyototo naa kayieu naitauni eiwuangie kabisa ena landboard*

Translator: Hii mambo ya Land Board yaani Kamati inasimamia ardhi kwa mtindo ya sasa uondolewe kabisa.

Mzee Romba: *neaku ake duo ormarei oning`u openy meshomo aimirr olchamba lenye, amu meeta olchaamba tofauti we nkiteng*

Translator: Ili kwamba familia na watu wa pale wawe wakisizikana kama kutakua na umuhimu wa kuuza ardhi, maanake shamba haina tofauti na ng'ombe ikiwa nje.

Mzee Romba: *naomunu ore sii yiook naa ore nkishu ninche kintaa mali paa teneidimayu sininche nebolokini sokonini loo nkiri tee boo, nebolokini amu kainyoodoi pee etum olmajani enelo naa nabo ake we nkiteng*

Translator: Naomba kwamba mifugo yetu kama ng'ombe tutafutiwe masoko, kama vile watu wengine wame tafutiwa masoko ya majani ya chai na kahawa.

Com. Bishop Njoroge: Tupate John Oiteshi. Karibu John.

John Oiteshi: Kwa upande yangu ninaanza na masomo, na ningepomba Katiba hii pia ishugulike juu ya masomo, ili serikali iweze kutoa masomo ya primary level free. Katika secondary serikali pia iangalia upande huu wa secondary maana kuna watoto wasio batika na wale pia ambao ni maskini kabisa, serikali iangalie pia iwasadie hao maana kuna watoto ambao walio na akili mzuri lakini wamekosa masomo kwa sababu ya kutokuwa na pesa. Katika ngazi wa kuchuliwaji wa university; university inaweza kuwa unachukuliwa mtu moma yaani jamii moja na mwingine wakifika uko wanakosa nafasi. Kwa hivyo pia hiyo iangaliwe iwe inafanywa proportional according to the people living in Kenya; wale .....wote wanaishi in Kenya.

Upande wa ardhi, kweli watu wengi wamepoteza ardhi kwa hivyo wazazi au wanapo-issue title deed waandike watu wawili kwa jamii ili moja asiende kuuza mwenyewe. Pia tukiangalia katika ardhi ya Wamaasai huku, kuna agreement ambayo wali-enter kabla hawajaushishwa kwa Maasai wengine wote. Hivyo tunaomba hata sasa inchunguzwe, na kama kuna ardhi ambao ilichukuliwa kinyume, tuweze kupewa nafasi ya kuunda Commission ya kuichunguza. Ikiwa kama ni compensation, ifanywe hiyo compensation, na kama ni kurudishwa, iweze kurudishiwa wenyewe.

Upande ya national resources, ukiangalia hapo kweli kuna maji mengi ambao imechukuliwa hapa na kweli hayo maji ni uhai, na tunaomba hii commission pia iangalie hiyo ili inapoenda kuchunguza, waangalie pia wananchi ambao wanaishi karibu na hao maji waweze pia kupewa maji bure, maana hiyo maji inaenda kufanyia mtu mmoja binafsi kazi na pia wengine wanaumia, na wale wanaumia ni wengi kuliko yeye mwenyewe.

Pia upande ya uajiri, katika uchukuliaji wa uajiri imekuwa ime-based na ukabila pia. Hii pia ni jambo ambaye tunaomba iwe inaangaliwa kila jamii, maana kweli watu wamekuwa wakiajiri watu wa kabila langu kama mimi ni mkubwa na ikawa hivyo, imetawala sana. Hiyo pia ichunguzwe maana sio nzuri, kuna watu ambao wanaweza saidia Kenya hii na wamewachwa nyuma kwa sababu ya kujuana.

Tukiangalia pia upande wa budget ya nchi yetu, tunaiangalia kweli na tunaona kwamba sisi wamaasai tumewachua nyuma, maana hatujaangalia, tunatoa ..... (inaudible) hapa tuanaitoa, hatuna pahali pa kuuza, hatuja sikia vile pahali imetajua kwamba tumetenga hii kwa sababu ya wanyama ya Wamaasai huku ..... (inaudible), wafugaji, lakini tunaomba pia waangalie hiyo maana wametutupa sana. Kwa hivyo, wangeweza kurekebisha KMC ili nao pia wapate market ya kuweza kuuza nyama zao.

Nikija katika serikali tunaomba kuwe na serikali ambaye ni ya Majimbo ili kuweza kutufikia kila itaji ya kila Jimbo. Pia tunataka all appointees na directors iwe ina-appointiwa na Bunge lakini sio President. Asante.

Com. Bishop Njoroge: Thank you very much. Nataka ku..... (inaudible) Ni wewe?

Lengosho: Ndiyo.

Lengosho Yialo: *nanu taa ele oji Lenkosho Yialo*

Translator: Jina langu ni Lengosho Malo

Mz. Yialo: *naa ore naa kitii ena katiba ena olong naa ekilimu duo ntokitin nikiyieu neibeleyenye*

Translator: Tukiwa hapa tunakuja kuzungumza mambo ambao tungetaka yaingizwe katika Katiba, ama Katiba ya sasa igeuzwe.

Mz. Malo: *hata tenetejo irkumok*

Translator: Hata kama wengi wamesema

Mz. Malo: *ore ene dukuya naa ena aare enoolture osina sapuk too lmaasai*

Translator: Ameingilia kabisa mambo ya maji na ameanza na maji ya Olturesh akasema ni husuni kubwa kwa upande wa Maasai.

Mz. Malo: *mee kure eetai apa entoki nayaki iltung`ana enkare osikiria tapala iyei ol`tung`ani amu enkop nalakua emanya itung`anak newaki enkare enelakua*

Translator: Hata sasa tukitumia punda ama tutumie chochote kile hatuwezi kupata maji maana imepelekwa mbali imetuwacha.

Mz. Malo: *neleji apa ajo kintaki entae enkare neitu eiiitakini*

Translator: Na tulidanganywa kwamba tutapewa sehemu za kuchotea maji ama kutekea maji lakini hiyo haikufanyika.

Mz. Malo: *tanaa katiba taa eretoto ena mee ene porojo,naa keyieu neishori il`tung`ana haki enye amu*

Translator: Kama Katiba ni ya kweli sio porojo, hiyo Katiba mpaka iruhusu kwamba tupatiwe haki yetu.

Mz. Malo: *amu enkare tee enkishui*

Translator: Maanake maji ni uhai

Mz. Malo: *naing`ua taa eweji nkare amu adolita ajo ekuetita ntokitin*

Translator: Na ..... (inaudible) ya maji maanake naye saa hairuhusu.

Mz. Malo: *nalotu ewi oo ng`uesi*

Translator: Kwa mambo ya wanyama,

Mz. Malo: *meeti kulie kuapi eng`uesi at enemani hata tenmani tena kop e kenya ena kop oo lmaasai etii*

Translator: Nchi zingine wanyama wametoweka lakini hapa kwetu tungali na wanyama wengi.

Mz. Malo: *yiook onyakita ayau loiborr enakop aigilie tenkariki nena ng`uesi nikiata*

Translator: Wazungu au watalii wanaokuja huku na wageni wanakuja kwa sababu ya wanyama hao walioko hapa sehemu yetu.

Mz. Malo: *ore kiboiare ng`uesi nikinyor, kenyor yiook ng`uesi nemenyor yiook serkali*

Translator: Kwa hivyo tukiwa na Wanyama na wanyama tunawapenda, lakini wale wanyama wanatutukia na serikali ya zozo inatuchukia

Mz. Malo: *kainyoo pee enyor yiook ng`uesi naa ekiboitare yiok nemikiarita ,*

Translator: Kwa nini wanyama wanachukua na sisi hatuwaumbi?

Mz. Malo: *nearita ninye yiook*

Translator: Lakini wanyama wanatuwa.

Mz. Malo: *ore serkali ang ,nemelak yiook*

Translator: Na serikali yetu haitulipi watu mtu akiuwawa hailipi

Mz. Malo: *ore serkali ang nemelak yiook netumito ninye ol`ng`anayioi sapuk, alang yiok oboitare*

Translator: Na serikali ile ile inapata matunda ama faida kubwa kutoka kwa wanyama wale.

Mz. Malo: *alang yiook oboitare*

Translator: Mlipo wale ambaye lakini sisi tunawakaa na wale wanyama

Mz. Malo: *nikidol serkali ajo etoroka oshoke oleng*

Translator: Kwa hivyo tunaona serikali hapo imekuwa choyo zaidi.

Mz. Malo: *naa tenemutu aa katiba enanaitobirr ororei nemelej yiook*

Translator: Kwa kama Katiba sio ya kutudanganya and kutupepeza pepesa,

Mz. Malo: *nekuyieu nelaki yiook*

Translator: Tunataka tulipiwe vizuri.

Mz. Malo: *etaara oltung`ani eng`ues tena kop,*

Translator: Wangapi wameuwawa?

Mz. Malo: *niking eji nelaki nkalifuni tomoni uni*

Translator: Halafu huyo mtu aliuwawa na mnyama ama hao watu waliouwa na wanyama wanalipwa Shs 30,000/- kila mtu.

Mz. Malo: *ore peyie ee nemintoki adol tukul*

Translator: Halafu yule mtu ametoweka,

Mz. Malo: *netoni nkera enyena meeta olopeny,*

Translator: Mke, family na watoto wanataka kuwa katika hali ya ukiwa.

Mz. Malo: *nikiyieu naaji yiook*

Translator: Kwa hivyo tunataka hivi,

Mz. Malo: *kiyieu amu ore pee earr yiook amu earr naadake yiook amu kiboitare*

Translator: Bado wanyama watauwa watu maanake tunalipwa nao hapa

Mz. Malo: *nelaki yiook milioni are*

Translator: Tulipiwe kila mtu ambao atauwa na mnyama milioni moja .

Mz. Malo: *pee epuo nkera ilo moruo aishiraa , arashu leina tasat nanoto osina*

Translator: Ili jamii iliowachua ifaidike na kuweza kuji...(inaudible) na ile pesa.

Mz. Malo: *naing`ua ine*

Translator: Natoka upande ya wanyama

Mz. Malo: *nalotu ewuei enkisuma*

Translator: Nakuja upande wa masomo.

Mz. Malo: *ore taata nanu eitu nanu aisuma*

Translator: Mimi sijawahi kuona mlango ya nursery

Mz. Malo: *naa tenemutu naaji naa aisume enata naa ati ake sinanu loitawala kidogo*

Translator: Na kama ningesoma na mimi ningekuwa katika wale walioko kule

Mz. Malo: *kake ore amu kira naa lelo tung`ana leitu eisum enapa kikoloni*

Translator: Lakini kwa sababu sikusoma niliachwa,

Mz. Malo: *nikijoki ntae serkali e kuna along`i*

Translator: Nasema serkali ya sasa,

Mz. Malo: *enchoo yiook enkisuma e pesho maisuma nkera*

Translator: Basi Katiba hii iruhusu masomo ya bure

Mz. Malo: *amu mekure aa apa maasai loo arakini enkisuma eiruko*

Translator: Maanake wama .....(inaudible) siku hizi si wakusukumiwa masomo, wamekubali

Mz. Malo: *kake eilepa ropiyiani enkisuma tukul*

Translator: Lakini nacho kisomo kile kimekuwa ni ya garama ya juu mno

Mz. Malo: *naa inedimayu naa*

Translator: Na ikiwezekana

Mz. Malo: *enchoo yiook enkisuma e pesho*

Translator: Tupatiwe masomo ya bure.

Mz. Malo: *atung`ayie sii ine*

Translator: Na nimeondoka hapo

Mz. Malo: *amu aloito taa*

Translator: Maana anakimbia kidogo

Mz. Malo: *nalotu ene wei naaji neji board*

Translator: Anakuja Land Board, hii Kamati ya .....

Mz. Malo: *ele ore*

Translator: Hiyo,

Mz. Malo: *endigil tenemutu eidimayu*

Translator: Kama ingewezekana

Mz. Malo: *maa aiponunu naa aitodol yiook ena toki naji katiba paa ailejitata*

Translator: Hata haingezekana tungojea mambo ya Katiba hii mara ni kama mnatudanganya

Mz. Malo: *entigil tukul*

Translator: Hiyo ingevunjwa kwanza sasa

Mz. Malo: *amu teneitushuli ilchambai otii ena kop*

(Com. Bishop Njoroge: I think he is explaining the validity of collection of views for reviewing the constitution and how it will be done. *Otherwise it is inaudible*)

Mz. Malo: *ashukoki ninye nenashe amu idipa ataa olmaalimui lai lena saa naa kinchoo ewang`an*

Translator: Nashurukuru kwa maana umekuwa mwalimu wangu kwa muda mrefu na umenipa mwangaza.

Mz. Malo: *naa tenemutu, enyikuku aisom iyiook enaa ena tanakata enata tanakata kitii dukuya oleng*

Translator: Kama mngekuwa mumetufunza namna hiyo, tungekuwa tumeenda mbali zaidi.

Mz. Malo: *narrinyokino naji ine weiji natii naji kidogo*

Translator: Narudia mahali niliwachia kidogo.

Mz. Malo: *ajo ina*

Translator: Nasema hivi

Mz. Malo: *ore ene wei neipirita ein gelare oolchambai*

Translator: Hii mambo ya Land Board ndiyo yanasiritisha sana

Mz. Malo: *naa eji entigil amu ilpayiani naa doi kitodua leme gira ajo kainyoo doi shida pee emirita ele morou olchamba*

Translator: Lazima uvunjwe kwa sababu wale walioko sasa hawajui shida, wala hawatambui shida yetu.

Mz. Malo: *naa keitiamu toi sininye enkitok nemeeta olmoruo nelo amirr olchamba, neing`ua nkeru etoni*

Translator: Hata mwanamke ambaye hana mumu wake, anaondoka bila kueleza watoto na anauza hiyo shamba na

watoto wamekaa hivi.

Mz. Malo: *nemirr ake duo ormuruo likae tenkaraki enaisho neingl`ua nkiyiotin*

Translator: Naye mzee mwingine anauza kwa sababu ya starehe zake na anawacha watoto wakiwa namna hiyo.

Mz. Malo: *entushula ormoruo we nkitok ,*

Translator: Katika kile cheti cha kumluka ardhi, yaani tite deed,

Mz. Malo: *oe layiok lenyena*

Translator: Mchanganye mume na mke na watoto wake

Mz. Malo: *ore ake pee elimu shida naitosha*

Translator: Ili kama watakuja kusema shida ya kutosha ya kuuza shamba, basi shamba iuzwe, maanake hiyo

.....

Mz. Malo: *nemirr amu mikintoki anyamalu,*

Translator: Hiyo ndiyo tunataka.

Mz. Malo:

Translator: Hiyo ndiyo tunataka. *naa ina kiyieu temirata oo lchambai*

Com. Bishop Mwambie aharakishe.

Mzee Malo: Ngoja kidogo ndugu yangu naomba kidogo.

Mz. Malo: *nalotu naaji ene weiji naji enoo laiguanak*

Translator: Kwa Provincial Administration, Machief wakiweko,

Mz. Malo: *naitushul laiguanak olbungei oe ornkasolani*

Translator: Nachanganya Ma-chief, na Madiwani na Wabunge.

Mz. Malo: *ore ninvhe yiook ata ninye atonita tene neme enkisuma nanu ayiou narubare*

Translator: Mambo ya masomo hatambui kama ana kwa Uongozi.

Mz. Malo: *etii oltung`ani oisome saidi*

Translator: Iko mtu amesoma mno,

Mz. Malo: *ootii ena aji tanakata*

Translator: Ambaye wako hapa, wengine wamesoma sana

Mz. Malo: *naa ninye olowuaru lena kop aisul*

Translator: Na ndiyo simba mbarara kuliko watu wengine wote katika nchi hii.

Mz. Malo: *netii oltung`ani leitu iesuma pi*

Translator: Na iko mtu ambaye hajaenda shule

Mz. Malo: *nejiali inkera ena murua natii naa ilo tung`ani yiook kiyeiu*

Translator: Lakini masilahi ya watu hapa anayajali sana.

Mz. Malo: *naa ilo tung`ani yiook kiyiou*

Translator: Huyo mtu ndiyo wananchi wanamtaka

Mz. Malo: *tenena gelunot nara aja uni*

Translator: Katika hizo uchaguzi hizo tatu yaani Chief, Diwani na Mbunge.

Mz. Malo: *naingilia ine weiji e cvounty council kidogo*

Translator: Naingilia County Council, serikali ya mitaa.

Mz. Malo: *na ore pee aingilia naa tenkaraki naata enkiti toki nayiolo*

Translator: Naingilia kwa sababu nina kitu kidogo ninacho jua.

Mz. Malo: *kore tenkitanyanyukoto naa ena kimana*

Translator: Kwa mfano hapa Kimana

Mz. Malo: *ena kimana osokoni oing`ita oloitokitok musima*

Translator: Kwa kweli soko ya Kimana ndiyo ina ..... Loitokitok

Mz. Malo: *naidim airoro amu ara nanu chairman leilo sokoni oteguluaki apa*

Translator: Na mimi nazungumza nikiwa hapa kwa sababu mimi ndiyo Mwenye Kiti wa soko hapo.

Mz. Malo: *netaa ninye nanu aisik aing`ua ina siai*

Translator: Na hata ninataka kutoroka kuwacha hiyo kazi.

Mz. Malo: *naa osina otijing`aka yiook*

Translator: Na ni tabu ndiyo imetuingilia.

Mz. Malo: *amu oore taata*

Translator: Kwa sababu hapa

Mz. Malo: *ene weiji ming`as ninye atum parking nintasheyie ira iyie ole serkali*

Translator: Wewe ukija kama Commissioner, saa hii huuna mahali gari yako inaweza kusimama.

Mz. Malo: *naa lelo oinosa*

Translator: Na ni hawa Madiwani walichagua ndiyo wamechukua (grab) ardhi yote.

Mz. Malo: *kore tanakata iji anaa tanakata iji ana tenekata ena cess oo nkishu*

Translator: Na hii cess ambaye inasemekana ya kutoka kila ng'ombe,

Mz. Malo: *arashu ilpaek oyauni teneweiji neponunui amiraki intasati ena kop*

Translator: Kama mahindi yanao toka kuja kuuzwa hapa,

Mz. Malo: *naa keitalakuni arubaini na tano orbene obo*

Translator: Kila gunia ni shs iwe ni Sh 45/-,

Mz. Malo: *neitakauni te nkiteng amisini*

Translator: halafu ng'ombe ni 50/-

Mz. Malo: *oe ninvhe yiook ilmaasai miakiata benki pooki ore benki ang naa nkishu*

Translator: Halafu sisi wamaasai hatuna benki

Mz. Malo: *naa iniwotiki tanakata aipang tena town*

Translator: Tutakapo toka hapa zunguka kwa hii town kidodo

Mz. Malo: *ninepu nkardasini tenkiding`ai entoki naji nylon naa hatari too nkishu*

Translator: Utakuta uchafu umejaa kila mahali hata ili polythene papers.

Mz. Malo: *kamaa doi pee eya kuna ropiyani?*

Translator: Nashangaa, hizi pesa tunazo toa mahindi, nini , wanafanyia kazi gani?

Mz. Malo: *nemeigirie iltung`ana oosot ena ordasi*

Translator: Na hatupati wafanya kazi

Mz. Malo: *naa eramatare niketegelutua too nkurai ang*

Translator: Na ni watu ambayo tumewachagua

Mz. Malo: *naa ineditayu sii naji ina neibelekenyi anaa ina*

Translator: Hii mambo ya Madiwani naona ivutue mambo yarekebishwe

Mz. Malo: *mee ejutoto ol`tung`ana , kake enetai naaji olkiyioi eneimu*

Translator: Sio kuvutwa lakini tutafute namna ya kuchaguliwa.

Mz. Malo: *tenetai naaji olkiyioi eneidu kore ena ardasi airishaki sininye enkamuni naitawu*

Translator: Hii mambo ya politics kama Katiba itaruhusu kiwanda kifungwe.

Mz. Malo: *nietawuni sininye ina ambunu amu ieitorro pi*

Translator: Hicho kiwanda kifungwe kwa sababu kinaleta madhara ya mazingara.

Mz. Malo: *naing`ua ine*

Translator: Natoka hapo

Mz Malo: Ni mwisho. Naomba moja. Patia moja tu.

Com. Bishop Njoroge: Haya sawa.

Translator: Amepewa moja

Mz. Malo: *ore ina nabo natung`ayie*

Translator: Kitu kingine ambacho nilikuwa nimeacha

Mz. Malo: *naa ina toki nikijeito majimbo*

Translator: Ni kitu kinaitwa Majimbo

Mz. Malo: *enchoo yiook majimbo amu*

Translator: Tunataka Katiba iruhusu Majimbo kwa sababu,

Mz. Malo: *pee kintore ntokitin ang amu , torrono enikiaku isinkan tena kop*

Translator: Ni vizuri tutawale mambo yetu maana ni vibaya tukiwa watumua katika nchi yetu.

Mz. Malo: *amu ore tanakata iji nekua kuapi oo long`u*

Translator: Maana kama jambo za ukambani

Mz. Malo: *arashu oldoinyo keru too lkokoyo*

Translator: Ama huko upande wa Kikuyuni,

Mz. Malo: *mikitum ninyer esiai*

Translator: Hata Maasai kuenda huko hawezi kupata kazi yoyote?

Mz. Malo: *paa amaa naa ninye eniaku meishoriii yiook maitoria ena kop ang , ,*

Translator: Sasa kama sisi hatupatiwi nafasi katika nchi yetu

Mz. Malo: *niaku kulikae tung`ana oponu oitore*

Translator: Watu wanakuja kuingia nafasi yetu,

Mz. Malo: *kai naa kitii kira ilmaasai*

Translator: Sisi tutaingia wapi kama Wamaasai

Mz. Malo: *kaji naa kimany kir ailmaasai*

Translator: Tutaishia wapi?

Mz. Malo: *) enchoo sininche yiook ilmaasai uhuru ang*

Translator: Wamaasai wanaomba uhuru wao

Mz. Malo: *ashe*

Translator: Nashukuru.

Com. Bishop: Hiyo imeingia. Lakini tukuulize,

Translator: *etijing`ua taa , kake*

Com Bishop: Kwa nini Ma-councilors wamechukua plot mkiwa hapa?

Translator: *kainyoo pee eya irkasolani imploti etii ene*

Com. Bishop: Hawa Ma-councilors ni Wamaasai

Translator: *amaa kulo rnkasolani ke lmaasai?*

Com. Bishop: Kwa nini mnawakubali wachukue plot?

Translator: *kainyoo doi pee inchonjo mewartia imploti inyi*

Mz. Malo: *ategelua nanu*

Translator: Mimi nimechagua Councilor

Mz. Malo: *ore ina naa enkitanyanyukoto*

Translator: Hiyo ni mfano ametoa

Mz. Malo: *kitegelutua tene ore pee emirr nerukoki ebene enye neruko alo ang nejo ore imploti nikiata naa ekinyang`angutua*

Translator: Halafu aende kule akalete masilahi akuletee hata kama ni plot, akupatie

Mz. Malo: *meeta ninche ina*

Translator: Hawana hiyo

Mz. Malo: *tenetumoki teidie nelu*

Translator: Akipata mambo huko

Mz. Malo: *tenemirr nerukoki impisai ebene neye*

Translator: Anauza na pesa inaingia ufuko wake halafu anaenda kwake

Mz. Malo: *eikumok likitegelutua*

Translator: Ni wengi tumewachagua,

Mz. Malo: *ore imploti nikaita naa ekinyang`uata*

Translator: Zile plots ninazo nimenunua.

Com. Bishop Njoroge: Melombuku Ngisa, au Simon Peter, wako karibu? Haya endelea. Mwambie aseme mapendekezo, maana tunataka hawa wote waseme.

Melombuku Ngisa: *ore enkarna naa kaji Melombuki Ngisa*

Translator: Mimi kwa jina naitwa Melombuku Ngisa.

Melombuku Ngisa: *ore naa sininye enaai naa nkuti*

Translator: Hata mimi nina machache sana.

Melombuku Ngisa: *ore ene dukuya naa kuna kuapi ang naashomoita*

Translator: Kilio changu ni ile ardhi ambayo imenyakuliwa.

Melombuku Ngisa: *naa ninye tenedimayu pee eshukokini yiook*

Translator: Katiba hii iruhusu kwamba ardhi yetu ambaye ilienda turudishiwe

Melombuku Ngisa: *enkop nijo Embusel*

Translator: Kwa mfano, Amboseli

Melombuku Ngisa: *enkai nijo emakat*

Translator: Sehemu ya Magadi

Melombuku Ngisa: *oo nkulie ake*

Translator: Na sehemu zingine nyingi.

Melombuku Ngisa: *neaku kijo naaji enedimayu eshukokini yiook*

Translator: Kama ingewezekana Katiba hii iruhusu, na tunaomba iruhusu, turidishiwe ardhi yetu.

Melombuku Ngisa: *amu nkuapi ang apa nawaki*

Translator: Maana ile ilikuwa ardhi yetu.

Melombuku Ngisa: *naa mikiyiolo*

Translator: Na hatukujua.

Melombuku Ngisa: *neaku teniedimayu neshukokini yiook*

Translator: Kwa hivyo kama Katiba hii iruhusu kwamba turudushiwe ardhi yetu.

Com. Bishop Njoroge: Mwambia tumepata hiyo.

Melombuku Ngisa: *ore sii enkae*

Translator: Halafu yenye inafuata hilo

Melombuku Ngisa: *ekiyieu naa majimbo*

Translator: Mimi ninataka serikali ambaye inaitwa Majimbo

Melombuku Ngisa: *keyieu enkitrotia nikintore ate*

Translator: Maanake naona kwamba serikali ya Majimbo itarudisha utawala kwa wananchi.

Melombuku Ngisa: *amu eneji naa tanakata iji kiata uhuru*

Translator: Maanake tunapo sema kwamba tuna uhuru

Melombuku Ngisa: *kidolita ake yiook ajo mikiata uhuru kamili*

Translator: Mimi ninaamini kwamba sehemu hizi sisi hatuja pata uhuru kamili

Melombuku Ngisa: *amu etii ake l`tung`ana ogirai ainyanyasasa ilkulikae*

Translator: Maanake tunanyanyazwa zaidi.

Melombuku Ngisa: *neaku keyieu naji naa enata eaku naa taata ore lopeny enkop neitore enkop enye*

Translator: Sisi wananchi hapa tungetawala mambo yetu

Melombuku Ngisa: *neaku ore taata il`tung`ana nepuo il`tung`anak wejitin enye*

Translator: Hayo Majimbo itaruhusu watu wakae mahali pao na kufanya mambo yao.

Melombuku Ngisa: *neaku sii naji entoki naijo ina*

Translator: Kwa hivyo ninapendekeza Majimbo kabisa iwepo.

Melombuku Ngisa: *ore esiai oo nguesi nikiyiou neaku inkunang*

Translator: Nikiingilia mambo ya wanyama nasema kwamba sisi tunataka kumliki wanyama wa porini.

Melombuku Ngisa: *ama ejietoi taake too nkarn inkunaang neme ninche naa*

Translator: Lakini kwa mapendekezo ama ile tunaita mkataba inasemekana wanyama ni wetu lakini sio wetu.

Melombuku Ngisa: *ama etiu ninye anaa kuna pisai naji elakita ina ambuni oo ng`uesi*

Translator: Kama hii pesa inasemekana KWS wanatulipa,

Melombuku Ngisa: *naa miyiolo ajo ke mpisai aja elakita*

Translator: Hata hatujui kwamba wanalipa pesa kiasi gani

Melombuku Ngisa: *amu ore sininye embusel neidimayu netum millionini iip to lari*

Translator: Haya wanasema Amboseli inapata zaidi ya milioni mia moja (shs100 million) kwa mwaka.

Melombuku Ngisa: *neaku kiyieu naaji ina neaku iyook oitore*

Translator: Kwa hivyo basi anasema sehemu hiyo ya Amboseli na zinginezo zimiliki

Melombuku Ngisa: *ing`uesi ang*

Translator: Wawe ni wanyama wetu

Melombuku Ngisa: *ore nena pisai enata aa yiook eponu nkaik*

Translator: Ili ile pesa ziweze kupitia mkono wetu.

Melombuku Ngisa: *paa yiook oasie maendendeleo*

Translator: Ili tufanyie maendeleo

Melombuku Ngisa: *neaku kiyiu sii naji entoki naijo naijo ina*

Translator: Kwa hivyo anapendekeza jambo hilo iwe namna hiyo.

Interjection: Na ya mwisho

Melombuku Ngisa: *ore naa enabayie ore ena siiai emirata enkop neyieu naa taata nemeitokini amirr*

Translator: Halafu na ya mwisho kabisa

Melombuku Ngisa: *neaku ore tanakata neneweitin na itung`ana lang otii amu .*

Translator: Hii kazi ya kuuza mashamba

Melombuku Ngisa: *ore neabayie pi ore ena siiai enkop enata tanaka meitokini amirr*

Translator: Napendekeza kabisa chapter ya kuuza mashamba ifungwe kabisa

Melombuku Ngisa: *neaku ore kune wejitin enata aa il`tung`ana lang otii*

Translator: Ili sehemu hizo watu wetu waingie.

Melombuku Ngisa: *amu eauni oltung`ani taata oing`ua enkai kop leme yiolo ina siai ore pee ejokini emie neimie*

Translator: Wale watu wana kaa hapa kwa Land Board maafisa wanatolewa mbali, hawajui mambo ya hapa.

Melombuku Ngisa: *amu meyieu ninye neyiolou ajo kang`ae ele nemeiyiou neyiolou ajo kainyoo ena eimeie ake duoo ninye*

Translator: Maanake watu wa hapa hawafaamu vizuri, yeye anapitisha tu.

Melombuku Ngisa: *neaku kiyiou sii naji entoki naijo ina*

Translator: Kwa hivyo naomba kwamba Land Board iwe inatoka katika community ya hapa hapa

Melombuku Ngisa: *ore sii tanakata ena siaiedung`oto e nkop,*

Translator: Halafu mambo ya kugawa ardhi

Melombuku Ngisa: *neyieu naakepuo il`tung`ana pooki terisioroto*

Translator: Inatakiwa kwamba ijaribu kuzawanishwa kabisa.

Melombuku Ngisa: *ore taaa edung`itoi ena kop ,*

Translator: Unapogawa, iko wengine hawajaandikwa,

Melombuku Ngisa: *neetai iltung`ana lemeigero*

Translator: Mwingine wanaongea mambo Group Ranches

Melombuku Ngisa: *leme membai ninche*

Translator: Amesema kuna watu ambaye hawajaandikwa kuwa members

Melombuku Ngisa: *neme membai leine weiji*

Translator: Ambaye sio wananchi wa pale

Melombuku Ngisa: *neaku mikiyiolo kenya ajo ama kulo tung`ana kaji epuo*

Translator: Halafu yeye anashangaa kwamba wale watu ambao hawajaandikwa katika Group Ranches ni wa Pale, na hawajakatiwa ardhi, mwishowe wataenda wapi?

Melombuku Ngisa: *neaku ore naa taata kulo tung`ana pooki oti ine weiji naa enata etum katiba enye*

Translator: Kwa hivyo napendekeza Katiba iruhusu kwamba kila mtu ambaye anaishi sehemu hizo, angalau apatiwe sehemu ya kuishi.

Melombuku Ngisa: ore enaki emwisho

Translator: Halafu ya mwisho kabisa.

Melombuku Ngisa: *ore sii ena siai oo schemes*

Translator: .....(inaudible) ya scheme, yaani hii mashamba makubwa,

Melombuku Ngisa: *meeta duo oshi sheria naitashekito*

Translator: .... (inaudible) hakuna constitution ama sheria inayoismamia.

Melombuku Ngisa: *neaku sii enata sii eing`oruni sheria naitasheki ina*

Translator: Kwa hivyo ningomba Katiba hii inaye na sheria ya kusimamia mashamba makubwa.

Melombuku Ngisa: *amu enegeluni ol`tung`ani otegeluaki anaa chairman*

Translator: Maanake kwa mfano kama kukimchagua mwenye kiti,

Melombuku Ngisa: *nidim ake duo neton larin tikitam etii ake*

Translator: Yeye anataka tu miaka ishirini (20) akiwa pale,

Melombuku Ngisa:

Translator: Na ukifika wakati wa kutolewa,

Melombuku Ngisa:

Translator: Yeye anatumia ile pesa, shamba lile kwenda kuhongana na kufanya ofisadi ndiyo aweze kukaa.

Melombuku Ngisa: *naa tenaeku etauni neidim nedumu nena pisai neya nkopisini alo aibung`ie iltung`ana nemiri egelare, neaku eyiu ake sininye neing`oruni sheria naijo ena, peaku ake lazima paa tenebau ena olong negelishoi.*

Translator: Kwa hivyo hii Katiba naye liangalie hilo.

Com. Njoroge: Jacob ..... Daniel Munge. Daniel, tupatie mapendekezo ili watu wengine wapate nafasi.

Daniel T Munke: Kwa majina yangu Daniel T Munke

Translator: Nitaanza na mambo ya maji

Mr Munge: *ore naa enai na enkare naa aiterunye ore naa eisia enkare egirai ake aimaki esiai enkare ajo
eshomo nolturesh*

Translator: Watu wengi wamezungumzia mambo ya maji ya Olturesh yamechukuliwa

Mr Munge: *naa esipa eshomo*

Translator: Na ni kweli kwamba mambo yao yameenda

Mr Munge: *nemikiokito naa enang sii*

Translator: Na sisi hatujapata sehemu na maji ni yetu

Mr Munge: *nikijo eyeiu neshokoni yiook ena are matook amu kiata enkop natoyio nemekiata enkare*

Translator: Katiba hii iruhusu maji yale turudishiwe na tupate dhehebu kwa sababu nchi yetu imekuwa kame mno.

Mr Munge: *kigira atoni anaa il`tung`ana lemeta enkare neitakia apa yiook enkai enkare*

Translator: Sisi tunakaa kama watu ambao hawana maji na huku Mungu alitupa sehemu ya maji.

Mr Munge: *nikiata apa ilchambai likitirito nemekure kitu amu ewaki apa ina are pooki*

Translator: Tulikuwa tunafanya kilipo cha ununuzi yetu ya mashamba maji lakini kwa siku hizi hatufanyi kwa sababu maji yameenda yote.

Mr Munge: *nimikiokito sii ina orpipe*

Translator: Hata hii maji ya Bomba kuu hatupati.

Mr Munge: *neaku ore sii ina pee elo nkilomitani imiet nebolokini yiook enkare*

Translator: Napendekeza kabisa Bomba ikienda 5Km kuwe na kianzio cha maji wananchi wapate.

Mr Munge: *nalo naa enkop nawaki*

Translator: Naenda katika ardhi ambao ilinyakuliwa hapa.

Mr Munge: *kiata apa nkuapi ang nijo Empusel,*

Translator: Kuna sehemu kama Amboseli,

Mr Munge: *Laikipia ,*

Translator: Laikipia,

Mr Munge: , *makat*

Translator: Magadi.

Mr Munge: *nijo ena alo naing`or tsavo*

Translator: Sehemu ya Tsavo

Mr Munge: *onkulie nanyanyukie nena*

Translator: Na nyingine mingi ambazo ni za mitindo huo huo.

Mr Munge: *kiyeiu neshukokini yiook pee eaku enkopang anaa apake*

Translator: Nataka hiyo ardhi irudishwe ili ardhi iwe tu kama zamani.

Mr Munge: *nalo naa ewei oo ng`uesi*

Translator: Naenda sasa kutaja mambo ya wanyama

Mr Munge: *kiata apa ngu`esi teduya nikiata oo taata*

Translator: Mbeleni tuliishi na wanyama na hata sasa tungali tunaishi na wanyama.

Mr Munge: *nearita apake yiook ing`uesi nearita ake oo taata*

Translator: Wanyama walikuwa watatuwa na hata sasa wanaendelea kutuuwa.

Mr Munge: *neetuoki ang`adie yiook nena kishu amu inkishu ang apake naa ninye oo taata neetuoki ang`adie yiook meeta etaa ne likai tung`ani oitore*

Translator: Wanyama zilikuwa tu ni kama ng`ombe zetu lakini tumenyang`wa siku hizi sio zetu tena.

Mr Munge: *neponunui alejio yiook iropiyiani naji ne kws neaku ore nena ropiyiani nara ne kws kunyi oleng*

Translator: Tunadanganywa na hii fedha inaitwa KWS yaani shirika linaloangalia mambo ya wanyama.

Mr Munge: *nikiyou nikijo*

Translator: Tunawataka KWS

Mr Munge: *eikuti oleng*

Translator: Kidogo sana

Mr Munge: *ore ol`tung`ani tenerr enguess*

Translator: Mnyama akitoa madhara ya kufikia hadi ya kuuwa mtu

Interjection: Please pendekeza. Hizo tumesikia.

Translator:*tolimu daake iduat*

Com. Njoroge: Yale mambo inaingia katika Katiba

Translator:*ore ntokitin najing katiba*

Com. Njoroge: Kama ukisema mtu akiuwawa alipwe million 2,

Translator:*tenitejo taa ore ol`trung`ani tenelakini milioni are*

Com. Njoroge: Hiyo inaingia kwa Katiba.

Translator:*etipika ina katiba*

Com. Njoroge: Ukisema maji ya Olturesh irudishiwe

Translator:*tenijo pee eshukokini yiook ena are enoolturesh*

Com. Njoroge: Hiyo inaingia kwa Katiba.

Translator:*etijing`a ina katiba*

Com. Njoroge: Lakini ukituambia hakuna majina ya kisima, nini, hiyo haingii,

Translator:*kake teniloo aishoyoo enkaji nitii*

Com. Njoroge: Kwa sababu hiyo ni .....(inaudible)

Translator:*amu ore ina naa mongo ake*

Com. Njoroge: You know .....(inaudible) Mapendekezo ndiyo nzuri kwenu.

Translator:*duat taake itiouni*

Translator: Okay, sawa sawa.

Mr Munge: *nelaki milioni nara are*

Translator: Napendeza kwamba mtu akiuwana na mnyama alipue kiasi cha Shs 2 milioni pesa ya Kenya.

Mr Munge: *ore naaesiai enkop*

Translator: Nikiingilia mambo ya ardhi

Mr Munge: *naa ore il`tung`ana otii landboard naa pee eaku il`kulalang oyiolo shida ang*

Translator: Watu wa Land Board wawe watu wa kutoka jamii hii hii ambaye wanajua shida zetu.

Mr Munge: *ore enkisuma naa pee ieszori yiook wnkisuma ebaiki edarasa wduya mbaka eneisiet*

Translator: Napendekeza masomo ya msingi yawe ni ya bure

Mr Munge: *kore naa pee alotu ene weiji osokoni*

Translator: Nikiingilia mambo ya masoko

Mr Munge: *kiata sii yiook inkishu aa ninche ntokiting nikintaa siyiook mali ang*

Translator: Benki yetu Wamaasai ni ng'ombe

Mr Munge: *pee ingurari sininche ilo sokoni likimirie nena kiri naa inkishu*

Translator: Napendekeza kabisa Katiba itafutie masoko ya kuuzia ng'ombe zetu.

Mr Munge: *ore naa eisia i nijo ena e kws*

Translator: Narudia mambo ya KWS kidogo,

Mr Munge: *oo lodges natii ene wei olmaasai*

Translator: Mahoteli makubwa ambaye yako hapa

Mr Munge: *nikitum siitiok niegeri il`tung`ana lang ora karibu ntomoni naapishana anaa ntomoni uile taitua
iip*

Translator: Napendekeza kwamba wale wanaajariwa pale asili mia 60 iwe ni watu wa kutoka hapa kwetu.

Mr Munge: *ore naa serkali ang*

Translator: Hii serikali yetu

Mr Munge: *nikiyieu naa neibekenyi yiook manoto serkali e majimbo*

Translator: Napendekeza iwe ni ya Majimbo

Mr Munge: *ina nikitaaniki*

Translator: Ili tuwe karibu nayo.

Mr Munge: *maata ngulie*

Translator: Sina mengine

Com. Njoroge: Very good points. Vizuri sana. Thank you very much. Nani wewe?

Tetime Leina: Mimi ndiyo naitwa TetileLeina.

Mr Leina: *ore taa sinanu enalo airo*

Com. Njoroge: Wacha niseme kitu kingine. Mnaona kakitu haka?

Translator:*dolitata ena kiti kukuri*

Com. Njoroge: Yale maneno tunasema hapa

Translator:*ore ntokitin nijeito tene weiji*

Com. Njoroge: Kama ikiwa na kelele,

Translator:*tenigirara aosh oreroi*

Com. Njoroge: Tukifika Nairobi,

Translator:*tenebaya Nairobi o*

Com. Njoroge: Mtasikia Kimana hawakusema lolote,

Translator: *naa ilo ade aning ajo kimana neitu ejo hoo nyo*

Com. Njoroge: Na hatutarudi tena.

Translator:*nemikintoki aitoki ashukunye*

Com. Njoroge: Maneno yenu imefanya nini?

Translator:*ore ntokitin inyi nitejo neaku pesho*

Com. Njoroge: Inapotea

Translator: *neaku pesho*

Com. Njoroge: Mnataka hivyo?

Translator:*eyieuu*

Com. Njoroge: Haya, tunyamaze.

Translator: *matigirata*

Mr Leina: *ore sinanu enalo airo*

Translator: Na mimi nazungumzia haya.

Mr Leina: *naa nena mapendekezo*

Translator: Nitarudia mapendekezo hayo hayo

Mr Leina: *ore emuyian sapuk nikiata naa ina moyian sapuk nikaita naa ina are ake naimakita enolturesh*

Translator: Ule ungonjwa inatusumbua na maradhi tunayo makubwa ni maji ya Olturesh.

Mr Leina: *nikiyieu toi neshukuni tena oitoi*

Translator: Nataka irudishwe kwa njia hii.

Mr Leina: *ore taiatua saus*

Translator: Nataka Wasaus

Mr Leina: *amu iem saus niem alo nkulie kuapi*

Translator: Saus Constituency

Mr Leina: *nikiyieu neshukuni tena oitoi, kiyieu ore baada e kilonita uni*

Translator: Baada ya kila 3km katika urefu wa Bomba huu,

Mr Leina: *nipikakini yiook ebirika*

Translator: Tuwekewe mahali pa kuchotea ama kutekea maji

Mr Leina: *naoki pesho*

Translator: Na yale maji tujapate bure

Mr Leina: *nemepiki mitas*

Translator: Na tusiwekewe meter

Mr Leina:

Translator: Na yale maji tuyapate bure

Mr Leina:

Translator: Na tusiwekewe meter

Mr Leina: *amu ina metas enkae naishua yiook*

Translator: Maana hiyo meter ndiyo ingine imetumaliza

Mr Leina: *ore apa tenkata e pipeline, nikiata birikani naoki pesho*

Translator: Upande ya pipeline

Mr Leina: *kitii apa weitin naishoritai yiook enkare e pesho*

Translator: Tulikuwa sehemu ambazo tulikuwa tunapatiwa maji bure

Mr Leina: *meeti metas*

Translator: Hukuwa na meter.

Mr Leina: *amu ore pee eshukuni enkare enolturesh*

Translator: Kwa hivyo tukirudishiwa hiyo maji iyo ya Olturesh

Mr Leina: *ore baada e kilomita uni nepiki ebirika naok ilmaasai pesho*

Translator: Baada ya hizo 3 km, utuwekewe sehemu ya kupata maji.

Mr Leina: *meeta entushuku naa teina oitoi*

Translator: Kwa hivyo maji arudishwe kwa njia hiyo.

Mr Leina: *alo enkai weji*

Translator: Naenda point ingine

Mr Leina: *ore enkae point naa alo ina oitoi oo ng`uesi*

Translator: Tanawanyama na navyotaka kusema ni wetu.

Mr Leina: *kiata ng`uesi nikiyiou nikijo inkunang, tenikiarr yiook ilmaasai olikae nikilak*

Translator: Sisi kama Maasai akiwa mwenzake, ni mtu sasa sio mnyama, tunamlipa. Na tunataka hiyo mu

Mr Leina: *nikiyieu sininye ore pee earr eng`uesol`tung`ani nelaki, milioni are*

Translator: Na tunataka nayo mnyama akiuwa mtu vile vile huyo mtu alipue milioni 2.

Mr Leina: *kiata enchoto e county council*

Translator: Nazungumzia mambo ya serikali ya mitaa, yaani County Councilors

Mr Leina: *kiata entoki naji mploti ,*

Translator: Nazungumzia mambo ya plot

Mr Leina: *naata shida*

Translator: Ambazo zina shida

Mr Leina: *amu elak ormorou emplot naata shida amu elak ormoruo emplot , entoki*

Translator: Ukilipa plot

Mr Leina: *naji plot rent*

Translator: Ile inaitwa plot rent

Mr Leina: *neyioki layiok lilonono alak*

Translator: Halafu hata watoto wako walipe

Mr Leina: *neyoki ilkulie alak*

Translator: Wengine walipe

Mr Leina: *nemeishunye aikata ina biashara*

Translator: Hiyo biashara haishi ni mto ndogo

Mr Leina: *neaku iyieu sii ninye ina plot rent neeta enkata naishunye*

Translator: Napendekeza plot rent iwe na wakati wake chanzo na mwisho wake.

Mr Leina: *amu iyieu naa elare e maisha*

Translator: Maana inaonyesha kwa sasa hivi ni kama tunalipa maisha.

Mr Leina: *kiata sii emplot neitu eshet*

Translator: Na kuna ile plot ambaye haijajengwa

Mr Leina: *kore emplot neitu eshet nemigira sii aing`orunye mali*

Translator: Ile plot ambaye haijajengwa

Mr Leina: *nimigira sii aing`orunye mali*

Translator: Haikupatii faida yeyote

Mr Leina: *nikintalak ake county council*

Translator: Lakini County Council inaendelea kukudai malipo yake

Mr Leina: *neaku keyiou neing`urari ine amu inyanyasa yiook oleng*

Translator: Kwa hivyo Katiba hii iangalie sana maanake tunanyanyaswa sana kwa upande huo.

Mr Leina: *nikipuo enchoto e group ranch*

Translator: Twende upande wa Group Ranch ama Mashamba Makuu

Mr Leina: *ore oshi enkiteng*

Translator: Ng'ombe

Mr Leina: *naa enino mbaka loik*

Translator: Ni yako mpaka mifupa na kwato

Mr Leina: *nikiyieu sininye ore group ranch neaku enaang*

Translator: Kwa hivyo tunataka Group Ranch iwe ni mali yetu asili

Mr Leina: *enetii ildoinyo neaku enaang,*

Translator: Kama kuna mlima

Mr Leina: *tenetii ilng`aruani*

Translator: Kama kuna sehemu za maji maji

Mr Leina: *naa nkunang*

Translator: Iwe zetu

Mr Leina: *oo ng`uesi enye*

Translator: Na wanyama walioko pale

Mr Leina: *nemeitokini ajoki yiook molinyi ol`ng`arua*
Translator: Hatujaambiwa kwamba sehemu ya maji sio yenu

Mr Leina: *nemeitokini ajoki yiook melonyi ildoinyo*
Translator: Na tumeambiwa hii mlima sio yenu

Mr Leina:
Translator: Hata kama kuna ..... katika ile milima

Mr Leina: *amu aishoo enkai epirr*
Translator: Maanake Mungu alinipa ikiwa namna hiyo.
Interjection: Tumepata hiyo

Mr Leina: *ore enkae naa*
Translator: Nyingine

Mr Leina: *kulo tung`ana oee*
Translator: Hawa wafungwa, prisoners

Mr Leina: *ore oshi te kulo tung`ana oeni tena shoto enkopang*
Translator: Hawa watu wetu wanapelekwa jela

Mr Leina: *lena shoto e saus naa*
Translator: Upande huu wa Saus

Mr Leina: *naa keyai oshi rumante Nairobi*
Translator: Wanapelekwa remand ya Nairobi

Mr Leina: *neatai entoki naji fine naisho, ol`tung`ani olkesi*
Translator: Na iko fine ambaye inaruhusu mtu ku..... Case yake.

Mr Leina: *naa ore il`tung`ana le saus ipik lapaitin tomon oobo pee itum fine*
Translator: Inasemekana huyu mtu ambao amepolekwa Nairobi anaweza kukaa hata miezi 11 bila kuangaliwa na bila tutozwa fine.

- Mr Leina:** *neaku ore naa ore fine netum wafungwa araka pee enya olkesi*
- Translator:** Mimi nataka kusema kwamba haki ya wafungwa iharakishwe; kama ni kufungwa, kama ni kesi ifanyike mapema.
- Com. Njoroge:** Asante. (*He is calling out names which are difficult to get correctly so I have omitted them*) Soloile Ole teleite
- Somoile Ole Teieite:** *naji nanu Somoire ole Toret*
- Translator:** Naitwa Somoile Ole Teieite.
- Ole Teieite:** *nera ntokitin uni*
- Translator:** Niko na vitu vitatu
- Ole Teieite:** *nayieu nalimu*
- Translator:** Ana mambo matatu au vitu vitatu ambao atazungumzia.
- Ole Teieite:** *kitang`asa atoni too nkatitin*
- Translator:** Tumekaa kwa muda mrefu tukifikira kwamba serikali inatulinda.
- Ole Teieite:** *adoru kijo eramatita yiook serkali kake egorito*
- Translator:** Lakini tulipokaa kukashtuka kwamba ili serikali inatunyonga hatulindi.
- Ole Teieite:** *tenikiimaki olkeju le nolturesh*
- Translator:** Nikizungumza mambo ya Olturish
- Ole Teieite:** *nemekure etum oltung`ani*
- Translator:** Ambayo hatupati hata tone
- Ole Teieite:** *nimetum enkiteng*
- Translator:** Na ng'ombe haipati maji
- Ole Teieite:** *, nemetum ilkeek*
- Translator:** Hata viti iko inanyeuka

Ole Teieite: *mekure epuku yiook ijo*

Translator: Hatupati usingizi

Interjection: (inaudible)

Ole Teieite: *pee eshukuni enkare*

Translator: Maji iarudishwe

Ole Teieite: *ore eniare*

Translator: Ya pili,

Ole Teieite: *nikitrjo yiook ekira yiook tinkin*

Translator: Wale Wamaasai wanajiona ni watoto wakiwa

Ole Teieite: *amu inaitutum enkare oe*

Translator: Maana akichunguisha mambo ya maji

Ole Teieite: *etoruoki yiook*

Translator: Ambaye tumenyang'anywa

Ole Teieite: *oo kuna ng`uesi*

Translator: Na mambo ya wanyama

Ole Teieite: *nikitaboitare apa yiook apa oo nkishu*

Translator: Ambao tunakaa na wanyama hao wakati huu wote, na ng'ombe zetu.

Ole Teieite: *naa yiook earr*

Translator: Na zinatuwa

Ole Teieite: *nenya nkishu ang*

Translator: Kama simba inakula ng'ombe zetu

Ole Teieite: *nenya nkujit enkopang*

Translator: Na wanyama wanakula nyazi zetu

Ole Teieite: *naa yiook einepakaki enkopang*
Translator: Na sisi tumekutwa tukiwa na hao wanyama

Ole Teieite: *neponunui aninepaki yiook meeta mekure aa nkunang*
Translator: Halafu wakapitishwa upande ile ambao sio wetu tena

Ole Teieite: *naa yiook ake egirai aigusa kitoni*
Translator: Na ni sisi tu ambazo tunawachwa tukikaa

Ole Teieite: *nikijoetagoro ninche yiook serkali*
Translator: Tunaona serikali inatunyonga

Ole Teieite: *kore ina*
Translator: Upande wa wanyama

Ole Teieite: *teneyiuni nikiboita oo kuna ng`uesi ang anaa oshi ake*
Translator: Kama Katiba hii inataka tukae na wanyama kama kawaida

Ole Teieite: *nemokini alak ol`tung`ani nena milioni are natejoki nemeishiliwa*
Translator: Napendekeza mtu akiuwawa alipwe Shs 2 milioni na isichelewe.

Ole Teieite: *amau ayiolo sii ataara eng`ues marmali*
Translator: Maanake kama mnyama amekuwa mchokozi sana najua kumuuwa

Ole Teieite: *ayiolo atara pi*
Translator: Najua kumuuwa kabisa

Ole Teieite: *naa tenadol ajo mikilak , namoki arra amu ayiolo aatara*
Translator: Na nikiona kwamba hunilipi nikiuwawa, ama mtu wangu akiuwawa

Ole Teieite: *ayiolo ataara*
Translator: Nitauwa maana ninajua kuuwa.

Ole Teieite: *ilowuarak ,*
Translator: Maana naweza kuuwa simba

Ole Teieite: *ayiolo ataara l'kanjaoni, kake*

Translator: Naweza hata huyo ndovu.

Ole Teieite: *aing`orita oshiake aanyita kuna tokitin nijo aas taata*

Translator: Kwa hivyo ile utakalo fanya ufanye

Ole Teieite: *ore nena pokira*

Translator: Kwa hivyo hiyo mbili

Ole Teieite: *eng`ura yiook amu kidolita yiook ajo yiook otuata aishinda ilkulie pooki*

Translator: Katiba ichunguze sana unaona sisi tunanyanyaswa kuliko watu wote

Ole Teieite: *amu metumi nkulie kuapi oo loreren , eng`uesi naba nkunang*

Translator: Maanake katika Kenya sehemu zingine nyingi za Kenya hupati kama wale wanapatikana hapa

Ole Teieite: *naa tenadol atorukienakre naadol arita ng`uesi,naatoruoki*

Translator: Kwa hivyo nikiona nimenyang'anywa maji, bado wanyama wananishambulia na faida yake sipati

Ole Teieite: *ore ene uni pee kiyiou katiba naibelekenyi ,pee eshukla itung`ana aitasheki yiook tenkopang*

Translator: Na kama katiba itakuwa kwamba watu watakuja kuchanganyikana na sisi watutawale

Ole Teieite: *nikijo kejo serkali pee epik kipik enkopang olchafu*

Translator: Nchi itachafuka

Ole Teieite: *amu kiyiolo ajo merikoo yiook iltung`ana loo roren tenkopang*

Translator: Kwa hivyo mtu wa kutoka nje hawezi kuja kutuongoza

Ole Teieite: *kairr toldaikai nikiishu*

Translator: Vita itakuwa kali

Ole Teieite: *amu mikitii nyeri*

Translator: Maana hatuko Nyeri

Ole Teieite: *nemikitii nkuapi oo lloreren*

Translator: Na hatuko sehemu zingine

Ole Teieite: *nemekitii nkulie kuapi oo loreren*

Translator: Tuko nchi yetu

Ole Teieite: *enkop ang ke yiook kitii*

Translator: Kama tutakuja kuingiliwa

Ole Teieite: *naa tenataa ejing`akini yiook , nikijo osarge ake ejo pee kibukoo amu mikiyieu neitashekini yiook*

Translator: Hiyo inaonekana damu itamwagika maanake hatutaki kusimamiwa

Ole Teieite: *eneyieu serkali kuna tokitin uni*

Translator: Kama serikali inataka mambo hayo matatu

Ole Teieite: *tenaa keishuru katiba*

Translator: Kama Katiba itaruhusu wanyama waendeleo kuwa hapa,

Ole Teieite: *,naa enekash nearr apa yiook amut amu etaa nena tokitin nkiroteti alang oltung`ani*

Translator: Kama watu wasikize masilahi afadhali wasiwatumalize kabisa

Ole Teieite: *najo ashe oleng nena ake nayauta ene*

Translator: Hayo tu ndiyo yamenileta hapa.

Com. Njoroge: Joseph. Jina lako ni nani?

Speaker: Sinjeni Mbayo

Sinjeni Mbayo: *aji enkarna Sinkeet Mbaayo*

Translator: Naitwa Sinjeni Mbayo

Mr Mbayo: *naa enatoki taata sinanu aimaki ee taata naasitai taata*

Translator: Nakuja kuzungumzia jambo ambalo tunaizungumzia hapa siku ya leo

Mr Mbayo: *naa ore entoki naa nalimu naa ore e siai e sukul naa eitamyamalita yiook oleng*

Translator: Mambo ya masomo yanatusumbua sana

Mr Mbayo: *amu ore oshil`maasai naa nkishu apa ninche eitaa mali*

Translator: Kwa sababu ng'ombe ndiyo mali ya wamaasai.

Mr Mbayo: *nemekure eeta ilmaasai inkishu*

Translator: Na Wamaasai kwa sasa hivi hawana ngo'ombe

Mr Mbayo: *natagolo enisuma amu mekure ore ebaiki enkerai e nkilasi e nabo naa ietalaki enkalifu*

Translator: Masomo yamekuwa kali mno maanake hata watoto wa darasa la kwanza unasikia wanalipa Shs.1,000/-

Mr Mbayo: *ore tapala duo iyie kuna e dukuya naa kelak nkumok*

Translator: Hawa wa juu wanalipa zaidi

Mr Mbayo: *neishinda yiook ilmaasai nikitonyorra enkisuma oo mainyaki aisukikino enapa siai apa nikitung`atie*

Translator: Wamaasai wanashindwa na masomo na ...(inaudible) wanarudia ile ya zamani.

Mr Mbayo: *nikijo teneidipayu naaji nereti yiook teine*

Translator: Kwa hivyo kama ingewezekana, tunaomba Katiba hii tupatiwe msaada wa kutosha.

Interejection: (inaudible)

Translator: Anasema it is primary education .....

Mr Mbayo: *ore enkae toki eare naa ng`uesi*

Translator: Halafu ya pili ni wanyama

Mr Mbayo: *keitanyamalita yiook ng`uesi naleng*

Translator: Wanyama wanatusumbua sana

Mr Mbayo: *amu einiun olchamba loo nkera inono nanya amut*

Translator: Ukiodesha shamba lako, na ..... (inaudible) wanyama wanashambulia wanamaliza.

Mr Mbayo: *nemelaki*

Translator: Na hatulipwi

Mr Mbayo: *ore nena kera inono nepuo aiteseka nitejo apa aret*

Translator: Halafu watoto wangu wanabaki wakiteseka

Mr Mbayo: *ore tenkai kata nikiar*

Translator: Halafu watu wengine wanyama wanakuuwa

Mr Mbayo: *nikidol ajo torrono oleng ,*

Translator: Na hulipwi

Mr Mbayo: *nikidol ajo torrono oleng, amu kidol ajo entoki torrono oleng*

Translator: Na hiyo inatuhuzunisha sana tunaona ni kitu kibaya

Mr Mbayo: *amu kitonyorra yiook il`maasai ajo kiramam ing`uesi*

Translator: Tumekubali kuishi na wanyama na tuwatunze

Mr Mbayo: *kore il`maasai nemeetayie haja nkiri oo ng`uesi pee enya ,*

Translator: Wamaasai hawana haja hawali nyama ya wanyama wa porini

Mr Mbayo: *oo naa enerr yiook nemeramati sii yiook neiba naa serkali, neibatie sii serkali tenikiarr*

Translator: Sasa kama wakituuwa na serikali naye hatutunzi na kulipa wale waliouwawa na kutunza masilahi yetu itakuwaje?

Mr Mbayo: *nikijo sii torrono ina*

Translator: Hiyo ni mbaya

Mr Mbayo: *ore enkae euni*

Translator: Ya tatu

Mr Mbayo: *kijo oshi menyorr yiook serkali ,*

Translator: Tunasema serikali hii haitupendi

Mr Mbayo: *naa eluss taa oloitokitok*

Translator: Na hata watu wa hapa Loitokitok

Mr Mbayo: *amu ore ele keju le nolturesh naa ninye ake oitotito oloitokitok musima*

Translator: Mtu ..... ndiyo alikuwa analisha Loitokitok nzima.

Mr Mbayo: *elo mbaka shulu*

Translator: Naenda mpaka chulu

Mr Mbayo: *mekure apa kiata*

Translator: Hayo maji yamekauka

Mr Mbayo: *ore ninye karibu ina on`go eilo keju le nolturesh*

Translator: Hata karibu kijito chenyewe maji hapatikani.

Mr Mbayo: *naa ninye oshi nkinjuyie sii yiook olotokitok*

Translator: Na ndiyo maisha yetu

Mr Mbayo: *nikijo ore ina emoyian te yiook naleng , kijo eiturrayie serkali naleng*

Huu ni ugonjwa tunaona serikali imetutupa

Mr Mbayo: *neni uni ayieu*

Translator: Na ni hayo machache.

Com. Njoroge: Joseph Lelei

Joseph Lelei: *ore taa sinanu naa kaji Joseph p. Lelei*

Translator: Naitwa Joseph P Lelei

Mr Lelei: ore nee eneduya naa airo kuhusu esiai o rais le nkop

Mr Lelei:

Translator: Naanza na mambo ya Rais anaye tawala nchi.

Mr Lelei: *ore nanu teduata ai naa kore rais naa pee egelu ilt`ung`an a pooki*

Translator: Napendekeza kwamba Rais achaguliwe na watu wote

Mr Lelei: *aiyieu sii neaku kore sii enkop neaku majimbo*

Translator: Napendekeza serikali ya Majimbo

Mr Lelei: *ore ene niare naa ena siai oo ng`uesi*

Translator: Halafu nitaongea mambo ya wanyama

Mr Lelei: *kitodua ajo nkunaak ng`uesi*

Translator: Wanyama ni wetu

Mr Lelei: *amu inidol taata nkuapi kuda oo larabu naa eilata eishoo enkai*

Translator: Na kwa mfano nchi ya Warabu, wao walipewa mafuta, lakini hapa kwetu tukapewa wanyama.

Mr Lelei: *kitodua apa sininye entoki naishoo yiook enkai naa ng`uesi*

Translator: Inaonekana ya kwamba badala ya sisi kupewa mafuta Mungu akatupa wanyama kama zawadi.

Mr Lelei: *nikiramat ing`uesi anaa inkishu amu mikinya anaa enanya loreren oo meishu kiramat iyiook anaa nkishuang*

Translator: Kwa hivyo tunafuga hatujamaliza wanyama kama makabila zingine walivyo fanya

Mr Lelei: *amu inepu nkulie abilaritin ore eneinepu entitit nepik ebene etaa enkirng`o meramat ore yiook nemikinya ekiramat anaa nkishuang*

Translator: Makabila zingine hata akipata ndege anaweka mfukoni anamzuzi, lakini huku kwetu wanyama tunawatunza kweli kweli.

Mr Lelei: *neeta kiyilo ajo teneoruni yiook , ingu`esi nituu anaa etoruoki ake dou yiook mali ang te lasima*

Translator: Tunaona tukinyang'anywa wanyama .....(inaudible)

Mr Lelei: *metaa kiyieu ore percent natumi te kenya too ng`uesi tenitu naa kiya pooki nikintoriss oo serkali*

Translator: Na yale mapato yanapatikana sehemu kubwa tupewe sisi ile serikali kuu ichukuwe.

Mr Lelei: *ore ene niare*

Translator: Halafu inayefuata hiyo

Mr Lelei: *e siai e rikore*

Translator: Ni mambo ya uongozi

Mr Lelei: *kining`inoto kulikae tung`ana, ojo peaku ake enkisuma ake erubareki*

Translator: Wengine wanapendekeza kwamba kwanza tuangalie mambo wa masomo, kisomo cha mtu kikafika wapi

Mr Lelei: ore ena siai erikore naa etui anaa einoto ,

Translator: Maoni yangu ni kwamba uongozi ni talanta ambaye mtu uzaliwa nayo.

Mr Lelei: *etii oltung`ani naa eneishori erikore nemieno anaa penyo tenemeeta enkisuma nemeyiolo atorikisho*

Translator: Kama hujazaliwa ukiwa kiongozi, na hata kama umesoma kufika wapi, uongozi utakushinda tu baadaye

Mr Lelei: *kake enikitoikioki niyioloatoriko olorere*

Translator: Lakini kama una kipawa hicho utajua kuongoza watu.

Mr Lelei: *neaku aomonu ajo nchoo egeluni ol`tung`ani anaa enanyorr il`tung`ana lenkop*

Translator: Napendekeza kwamba viongozi wachaguliwe kulingana na masilahi na mapendekezo ya wananchi wa pale.

Mr Lelei: *meeta egeluni kuanzia olaguanani*

Translator: Kutoka Chief,

Mr Lelei: orkasolai

Translator: Councilor

Mr Lelei: *hata oldiooi*

Translator: Hata DO

Mr Lelei: *negeluni kulingana oltung`anak lelo oino teina kop*

Translator: Wawe wakichaguliwa na wananchi wa pale na wewe ni wananchi wanaoishi pale

Mr Lelei: *ore ene uni*

Translator: Tatu

Mr Lelei: *naa esiai oo nkulukuo*

Translator: Kazi ya ardhi

Mr Lelei: *kitadua apa ajo ore esiai oo nguluku meeti apa oltung`asni leitu eishori enkuluk nkulunkana anaa einoto enkop apa naishoki*

Translator: Mungu alipoumba ardhi vile vile aliwagawanyia binadamu waishi sehemu Fulani Fulani.

Mr Lelei: *neaku ore iltung`anak etii nkop meeta oltungani*

Translator: Kama hivo tumesema kwamba Mungu alipewa ardhi kwa watu Fulani Fulani.

Mr Lelei: *meeta ore iltung`ana pooki oitasheki naa lopeny enkop*

Translator: Kwa hivyo watu wakiwapa riziki kila mtu ana kwake.

Mr Lelei: *najo pee ore olchamba ,*

Translator: Kwa hivyo naomba kwamba sehemu yoyote ya ardhi ile isamimiwe na watu wa kutoka pale pale.

Mr Lelei: *neitasheki ol`payian we ntomoni wenkitok enye o nkera enyena*

Translator: Na tukigeukia wa vieti wa kumliki ardhi, ziwe ni vya jamii, yaani mama, baba na watoto.

Mr Lelei: *ore ene oguan naa*

Translator: Ya nne

Mr Lelei: *esiai enkisuma*

Translator: Mambo ya masomo

Mr Lelei: *ore enkisuma naa aiependekeza ajo ore kuanzia enkilasi enabo oo metabaiki enkilasi mbaka eneisiet*

Translator: Napendekeza kwamba shule ya msingi

Mr Lelei: *neret serkali inkera nabaiki ina gilasi mbaka ina kata*

Translator: Serikali ilete msaada ama ipeane msaada tuwe na masomo ya bure.

Mr Lelei: *amu ina kata etum pooki ng`ae enkisuma naretie kewon enye too nkolongi naaponu*

Translator: Wakati huo tu ndiyo mtu akapata masomo ya kuweza kumsaidia kwa siku za baadaye

Mr Lelei: *ore pee ebaiki form one mbaka nelo university*

Translator: Atakapoenda shule za upili na chuo kikuu

Mr Lelei: *nepuo ntoiwuo aret nkera enye*

Translator: Sasa wazazi wataenda kupambana uko.

Mr Lelei: *ore enemiet*

Translator: Tano

Mr Lelei: *naa esiai taata enkop*

Translator: Mambo ya ardhi

Mr Lelei: *ore esiai enkop*

Translator: Mambo ya ardhi

Mr Lelei: *naa tene tegalakini o`tung`ani otegeluaki tenkop*

Translator: Wale watakaochaguliwa

Mr Lelei: *, naa ore larikok leina kop*

Translator: Kama viongozi wa hapo

Mr Lelei: *neaku tenetii ena siai oshi taata ena olpayiani , naa lazima paa ilpayiani leina kop egelakini paa ninhe otung ushuri*

Translator: Kamati ya kuangalia mambo ya ardhi ziwe ni za jamii ya pale pale.

Mr Lelei: *neaku meeta nena sinche nainei , ninye mapendekezo ai.*

Translator: Hayo ndiyo yangu, na mapendekezo yangu.

Com. Njoroge: Solomon Katoke, Oleishilo Ole Kangi. Utafuata huyo. Endelea

Solomon Katoke: Kwanza langu ni salaam, hamjambo.

Mr Katoke *ore naa ina are naa kalo airo naihusu katiba*

Translator Nitazungumza mafupi kuhusu mambo ya katiba.

Mr Katoke: *ore naa eton eitu alo airo naa kalimu enkarna*

Translator: Na kabla hajaongea anataja jina lake.

Mr Katoke: *naaji naa tea nkarna solomon Katoke chairman loo Birikani*

Translator: Anaitwa Solomon Katoke, Chairman Ubilikani Group Ranch.

Mr Katoke: *nemata nkulie kumok nalo airo*

Translator: Na sitazungumza mengi

Mr Katoke: *kake kayiu naji najo tialo katiba*

Translator: Lakini nataka kuzungumza kuhusu Katiba

Mr Katoke: *hasa tena shote ang ilmaasai*

Translator: Hasa kwa upande wetu Wamaasai

Mr Katoke: *kiyieu nikijo ore baa ang pooki kiyieu neshokini yiook amu mekure etaa enimikidim*

Translator: Nataka kusema ya kwamba mambo yetu yote iturudie maana hakuna jambo ambaye hatuwezi tenda.

Mr Katoke: *hasa ore ena alo naji gruop ranch*

Translator: Hasa kwa upande wa Group Ranch

Mr Katoke: *naitasheikito nanu*

Translator: Ninaye simamia mimi kama Chairman

Mr Katoke: *netiu anaa olchamba obo*

Translator: Ni kama shamba moja

Mr Katoke: *neeta tittle enye*

Translator: Na ina title deed yake

Mr Katoke: *nkiyieu neaku ore ina tittle iyolo ajo ore oshi tittle naa,oltung`ani obo oitasheki olchamba*

Translator: Na unajua tunahitaji hiyo title maana kawaida huwa title deed ni mtu moja anaye simamia shamba.

Mr Katoke: *tenebo oormarei lenye*

Translator: Pamoja na familia yake.

Mr Katoke: *naa kore sininye olchmaba le group ranch*

Translator: Na pia shamba ya Group Ranch

Mr Katoke: *netiu chairman anaa olopeny olchamba*

Translator: Chairman ni kama mwenye shamba

Mr Katoke: *netiu ermembai anaa ormarei*

Translator: Na members ya hiyo Group Ranch ni kama familia ya hio shamba

Mr Katoke: *nikiyiu naa ore ilo marei otii group ranch neaku kintore pooki toki natii*

Translator: Na tunahitaji chochote kile ambacho katika Group Ranch iwe mikononi mwetu

Mr Katoke: *enee enikotodua ajo metii olchamba, leme ilo marei oitore*

Translator: Kama vile tunavyo jua ya kwamba hakuna shamba isotawaliwa na wenyewe

Mr Katoke: *neaku ore eramatata pooki ikiyieu naa nikintasheiki*

Translator: Kwa hivyo tunataka mambo yote ambaye inahusu Group Ranch tuwe tukisimamia wenyewe.

Mr Katoke: *kore naa tena siai ang jumla naa ilmaasai*

Translator: Na kwa kazi yetu jumla Wamaasai

Mr Katoke: *nikijito kiyieu neshukoki yiook ibaa ang pooki amu kidimutua baa ang pooki*

Translator: Tunahitaji mambo yote yaturidia maana tumejiweza kwa kila kitu.

Mr Katoke: *amu ore amu enkisuma apa mikiata nikinoto*

Translator: Maana hatukuwa na masomo na sasa tumepata.

Mr Katoke: *nemeta haja pee eitoki atii entoki naitashe likai tung`ani kinoto enkidimata pooki*

Translator: Na hakuna haja tena tusimamiwe mtu mwingine ikiwa tuna uwezo wa kila kitu.

Mr Katoke: *kijoto doi ore taata kenya pikieto oo maitasheki loorok naa ekidimuata kidimutua*

Translator: Kenya mpaka sisi Wafrica tuje tujitawale ni kwamba tumejiweza.

Mr Katoke: *nikijo ore sininye oloshoo lang loo marsai kidimutua aitasheki*

Translator: Na hata nasi pia Wamaasai tumejiweza kujisimamia

Mr Katoke: *neaku mikiyiou ai kitasheikinoto kinotito baa pooki*

Translator: Kwa hivyo hatutaki tena usimamizi mwingine tunaweza kusimamia mambo yote.

Mr Katoke: *kiyieu ore pooki toki natii sidai naa yiook oitore*

Translator: Kwa hivyo nataka kitu chochote kile kiko ni sisi ndiyo iwe mkononi mwetu.

Mr Katoke: *neaku alo itodorrop mau ore naa ina naji ,enikintasheki pooki toki nenapita pooki toki natiinemaitoki alo oiro nkulie kumok*

Translator: Kwa hivyo nitafupisha maana hiyo imebeba mengi ya kwamba tuweze kujisamia wenyewe.

Mr Katoke: *neaku ajo ashe oleng*

Translator: Kwa hivyo nasema asante sana.

Com. Njoroge: Oleishilo Ole Kangi. Joshua

Oleishilo Ole Kangi: *ore naa enai e dukuy naa enkarna ai*

Translator: Jambo lake la kwanza ni jina lake

Ole Kangi: *aji Oloishiro ole Kaanki*

Translator: Anaitwa Oleishilo Ole Kangi.

Ole Kangi: *ore naa tenkirta entoki nayawua yiook ene weiji*

Translator: Na kwa ile ambao imetulete mahali hapa

Ole Kangi: *naa esiai natodoro te kenya naji katiba*

Translator: Ni hii mambo kuhusu mambo ya Katiba

Ole Kangi: *naa tenelo naa pee eakuina siai pooki tenelo naa neaku ore ina naigero pooki, nepuo aitabaya anaa enajeito malalamiko e wanainchile Kenya*

Translator: Naomba kwa waandishi wanaohusika wapitishie malalamiko yote ya maoni ya wananchi wa Kenya.

Ole Kangi: *ore naa tenkipita ee yiook lmaasai ,*

Translator: Maana kwa upande wetu sisi Wamaasai,

Ole Kangi: *ore enikiding eji katiba naaji enikiata enkidimata, niinyor naleng pee kiponu sii yiook aitobirr tenjoto ang*

Translator: Tunaposikia mambo ya Katiba tunafurahia sana ili nasi pia tuje tutoe maoni.

Ole Kangi: *amu ote te nkipirta yiook ilmaasai*

Translator: Maana kwetu sisi Wamaasai

Ole Kangi: *kira le kenya ana enkitetaunoto apa pee itauni kenya*

Translator: Sisi ni Wakenya kuanzia mwanzo wa Kenya kuumbwa

Ole Kangi: *kake etiu ilmaasai te kenya anaa, iltung`ana le tankanyika oponu aasisho nearari*

Translator: Lakini Wamaasai Kenya wanakuwa kama wakikuja pengine kutoka Tanzania ambaye ni wageni

Ole Kangi: *ore pee iebayu olopeny lelo tung`ana lia kop nearaa m*

Translator: Na mwenyeji anapochukia wageni anaweza kuwatimwa wakati wowote.

Ole Kangi: *amu mikiata ilmaasai te kenya uhuru*

Translator: Kwa sababu Wamaasai Kenya hatuna uhuru

Ole Kangi: *amu ore erikore*

Translator: Maana katika uongozi

Ole Kangi: *neisomate nkera oo maasaai*

Translator: Watoto wa Kimaasai wamesoma

Ole Kangi: *kake meeta ilodip nkisomaritin ilodipa nemetum isiatin*

Translator: Lakini wale wanao maliza masomo hawapati kazi.

Ole Kangi: *nikijo tenkipirta ina siai nimikitung erikore*

Translator: Na tunasema kwa ajili hiyo hatupati uongozi.

Ole Kangi: *ore entoki naidim aieu atijing`a dukuya yiook teneishori naa ena toki naji majimbo*

Translator: Na nasema ya kwamba ile kitu itatusaidia ni mambo ya Majimbo

Ole Kangi: *amu enikitum majimbo*

Translator: Kwa hivyo tukipata Majimbo

Ole Kangi: *naa ekiponu atum uhuru*

Translator: Tutapata uhuru

Ole Kangi: *amu eneaku ekigeku larikok ora esiaina naa ekidim ashom ato aing`oraki inkera enye siaitin*

Translator: Kwa sababu tukichagua viongozi kadhaa wanaweza tafutia wengine kazi

Ole Kangi: *kake tenaidim esiai nemata ake uhuru nemeta ake enekuet enkerai ai*

Translator: Lakini nikimaliza kazi masomo na sina uhuru hakuna mahali mtoto wangu ataenda.

Ole Kangi: *neaku ore too tiatua oltau lai binafsi*

Translator: Kwa hivyo kwa maoni yangu mimi binafsi

Ole Kangi: *enadol naaji pee kitum majimbo naake adol anaa anoto enkerai nanoto*

Translator: Ninaona ya kwamba tukipata Majimbo inakuwa jambo la maana sana.

Com. Lethome: Hiyo Majimbo itakuwa katika daraja gani?

Mr Katoke: *ore enaikununi majimbo*

Translator: Majimbo vile itakuwa

Mr Katoke: *ore oshi too nkabilaritn oo itlung`ana naa mettii iltungana lemamanya nkuapi enye*

Translator: Katika kila kabila kila watu wana sehemu yao

Com. Lethome: Kila kabila ijitawale?

Mr Katoke: *neaku pee eriko ate*

Translator: Kila kabila ijitawale

Mr Katoke: *neaku ore ilmaasai eikoni oshi ilmaasai*

Translator: Na kwa hivyo Wamaasai

Mr Katoke: *eikoni oshi enkop oo ilmaasai enaa enoshi natasheikia eitu eshaiki nkulie neidurraki imaasai areu inkishu enye*

Translator: Nchi ya Wamaasai inafanywa kama nchi pengine ambayo watu wame kuja tu lakini sio wakaaji wa pale.

Com. Lethome: Sasa Wamaasai wakipewa Jimbo yao, na wale ambao si Maasai ..... Jimbo watafanya nini.

Mr Katoke: *anyorr ina jibu amu sidai oleng*

Translator: Anasema hiyo ni vizuri sana

Mr Katoke: *ore tenang`a aipot kiambu meetii olmaasani obo*

Translator: Kwa mfano nikienda Kiambu siwezi kuta Maasai uko.

Interjection: (inaudible)

Mr Katoke: *ore enera olmaasani tushukunye naa enkop ang*

Translator: Kama wewe ni Maasai kweli, basi rudi huko kwetu

Ole Kangi:*ore naa enkae naa*

Translator: Jambo lingine,

Ole Kangi:*ore tenkipirta ee siai oo ng`uesi*

Translator: Kuhusu mambo ya wanyama

Ole Kangi:*naa ore ng`uesi naa nkunang*

Translator: Wanyama ni wetu kweli

Ole Kangi:*telotunoto apa pee elotu enkai enkop nipik ilmaasai enchoto enye neshulare ng`uesi*

Translator: Tangu mwanzo Mungu alipoumba dunia aliweka Wamaasai pamoja na wanyama.

Ole Kangi: *kake teniking`or kiramatita ng`uesi*

Translator: Lakini unapoona jinsi tunapokaa na wanyama,

Ole Kangi: *eitiu anaa enkiteng lipong nishomo aomon olmoruo*

Translator: Inakuwa kama ng'ombe tu ambayo ime ....(inaudible) halafu uridishie mwenyewe.

Ole Kangi: *ore ake enkolong nabo nirikayu olopeny ore nabo olong neletu areu*

Translator: Siku moja mwenye ng'ombe atakapo kasirika atakuja apeleke ng'ombe wake.

Ole Kangi:*neiija eikunakinore yiook ing`uesi kake inkunang*

Translator: Ndivyo tulivyo kwa wanyama nasi tunasema ni zetu.

Ole Kangi: *amu ore nkuapi oo loreren pooki*

Translator: Maana katika sehemu zingine ya makabila zingine

Ole Kangi: *einosa motonyi oo meiinosa larriaki*

Translator: Wamekula kila aina ya wanyama mpaka wa ndege

Ole Kangi: *nikaita yiook pooki*

Translator: Na sisi tunao zote.

Ole Kangi: *kake ore oshi olchamba lang,nai tenemutu kiata uhuru naa ng`uesi*

Translator: Na shamba yetu ya Wamaasai kama tungelikuwa na uhuru ya wanyama.

Ole Kangi: *ore entoki nikiyieu*

Translator: Kile ambacho nataka kufanya

Ole Kangi:

Translator: Kama wanyama hatungelipewa huku

Ole Kangi: *kake eponu naa tenkaraki kuna ng`uesi nikiramatita ilmaasai*

Translator: Kenya hazingekuwepo

Ole Kangi: *ore naaji enemetii ng`uesi enataa meponu lashumba kenya*

Translator: Wageni hawangekuja Kenya

Ole Kangi

Translator: Lakini wanakuja kwa sababu ya wanyama ambao tunakaa nao

Ole Kangi: *:nimikinya ninye kuata ooo nena pisai nayau lashumba*

Translator: Na hatupati pesa kidogo katika hiyo ambaye inapatikana kwa wanyama

Ole Kangi: *ekiyiu naa ore ng`uesi neaku nkuang*

Translator: Kwa hivyo natakiwa wanyama ziwe zetu.

Interjection: (inaudible)

Ole Kangi: *noshi ngu`esi doi naatumi too ng`uesi pee ekau nkunaang*

Translator: Anasema zile pesa ambazo zinapatikana kutokana na wanyama iwe zetu.

Com. Lethome: Zote ama.

Ole Kangi: *teneidimayu nikiya pooki amu mikiata toi oshi ake*

Translator: Ikiwezekana tuchukue maana hatujawahi chukua

Ole Kangi: *amu yiook earita ng`uesi naa ropiyani ang*

Translator: Maana wanyama sisi ndiyo wanatumiza

Ole Kangi: *naa ropiyani orkine loo rpaek eishori elakini oltunga`ani otua*

Translator: Na mtu akiuwawa na mnyama analipwa pesa ya mbuzi tu.

Ole Kangi: *neaku ore nanu nainei naa nena*

Translator: Kwa hivyo yangu ni hayo

Ole Kangi: *ore naa enkai nalo aikenie naa*

Translator: Na ya mwisho,

Ole Kangi: *meeta ore pee mikiata uhuru*

Translator: Ni kwamba ile kitu inatufanya tusiwe na huru

Ole Kangi: *ore larikok mekure aa yiook ogelaki ate likiyieu:*

Translator: Viongozi ziwe sisi tunajichagulia wale ambayo tunawataka

Ole Kangi: *enikintayu enkitanyanyukoto oo schemini*

Translator: Tukitoa mfano ya Group Ranches

Joshua LeKato: *aji Joshua ole Lekato*

Translator: Anaitwa Joshua Lekato

Joshua LeKato: *naa aipendekeza majimbo*

Translator: Jambo langu la kwanza ni mambo ya Majimbo ana unga mkono

Joshua LeKato: *amu ore tesabau naa kidima sii yiook aing`ura ate*

Translator: Sababu ni kwamba nasi pia tunaweza kujitawala

Joshua LeKato: *naku kidim aing`ura ate*

Translator: Kwa hivyo tunaweza kujiangalia wenyewe

Joshua LeKato: *ore eniare naa*

Translator: Na ya pili

Joshua LeKato: *aipendekeza sii ewieji e nkop*

Translator: Ni mambo ya ardhi

Joshua LeKato: *ore aa weitin apa newaki too oltung`ana pooki le kenya hasa ilmaasai*

Translator: Sehemu zile ambazo zimechukuliwa zamani za watu wa Kenya hasa Wamaasai

Joshua LeKato: *owaki te nkiotoi apa nemetii esipata*

Translator: Ambaye ilikuwa imechukuliwa kwa njia ambayo sio wa haki,

Joshua LeKato: *neshukokini*

Translator: Na warudishiwe

Joshua LeKato: *mfano embusel*

Translator: Kwa mfano Amboseli

Joshua LeKato: *arashu magadi*

Translator: Ama Magadi

Joshua LeKato: *arashu laikipiak*

Translator: Ama Laikipia

Joshua LeKato: *arashu enkare eoonoltuesh*

Translator: Ama hii maji ya Olturesh

Joshua LeKato: *naa pee eshukokini lopeny*

Translator: Na wenyewe warudishiwe.

Joshua LeKato: *naa teneshukokini lopeny naa kiyiolo ajo ore naa nkuishu natii embusel naa nkunang*

Translator: Na tukirudishiwa hivyo tunajua Amboseli ni yetu hata wanyama ambaye wako ni wetu.

Joshua LeKato: *neaku neishori yiook mairrita matarmat , nikinya amu nishuang*

Translator: Na tupewe tusingalie tu yanatutuza, na tule maana ni mali yetu.

Joshua LeKato: *ore enkae erare*

Translator: Jambo la pili

Joshua LeKato: *nalotu naa enchoto e nkisuma*

Translator: Ni upande wa masomo

Joshua LeKato: *ore kutoka edarasa*

Translator: Napendekeza kwamba

Joshua LeKato: *enabo mbaka naa eneisiet pee kiomon serkali metareto lelo tung`ana amu*

Translator: Kuanzia nursery mpaka darasa la nane serikali itoe elimu ya bure.

Joshua LeKato: *nalotu naa sii enkipirta oo larikok*

Translator: Kwa upande wa Viongozi

Joshua LeKato: *ore larikopk pooki*

Translator: Viongozi wote

Joshua LeKato: *ebaiki oldiooi*

Translator: Kuanzia MaDO

Joshua LeKato: *laiguanak*

Translator: Mpaka Ma-chief,

Joshua LeKato: *mbaka irkasolani*

Translator: Mpaka Councilors

Joshua LeKato *naa pee egelu iltung`anak:*

Translator: Na rahia ama wananchi awe wakichagua

Joshua LeKato: *naa ore sii pee egelu*

Translator: Na wakiwa wakichagua

Joshua LeKato: *aipendekeza nanu ajo*

Translator: Napendekeza kwamba

Joshua LeKato: *egelu kake lazima siduo nikiata enkiti kisuma*

Translator: Walewachagua lakini lazima akuwe na masomo kidogo

Joshua LeKato: *naa ore naji te duata ai ore naji ebaiki edarasa e napishana nelo dukuya*

Translator: Na maoni yangu nasema kuanzia darasa la saba na kuendelea,

Joshua LeKato: *naa pee egeluni lelo tung`ana*

Translator: Hawa watu wanafaa kuchaguliwa

Joshua LeKato: *amu ore sii pee ajo neja*

Translator: Maana nasema hiyo kwa sababu

Joshua LeKato: *eidimayu negeluni ilo tung`ani lemeyiolo yeyote*

Translator: Mtu pia anaweza chaguliwa ambaye hajui chochote

Joshua LeKato: *naa enyamali sii enelo atua ene weiji neigerieki iltung`ana*

Translator: Pia ni shida maana hatakuwa akijua vile atakvyofanya kazi

Joshua LeKato: *alotu ene weji e landboard*

Translator: Na kwa upande wa Land Board pia

Joshua LeKato: *nakajeito ake sinanu aipendekeza*

Translator: Ninapendekeza kwamba

Joshua LeKato: *enara negili ena landboard natii taata*

Translator: Ile Land Board ambaye iko sasa ifunjwe

Joshua LeKato: *neitokini agelu engejuk*

Translator: Na ichaguliwe upya

Joshua LeKato: *ore ena ng`ejuk nageluni*

Translator: Na hiyo mpya ambaye itachaguliwa

Joshua LeKato: *naa baada oo larin aare*

Translator: Inakuwa ni baada ya miaka miwili

Joshua LeKato: *negili neguluni enkae*

Translator: Inakuwa ikivunjwa na kuchagua ingine

Joshua LeKato: *amu enadamu lotii taata naa keti iltung`anak otodua karibu oo larin tikitam*

Translator: Maana kuna watu wako pale sasa wana miaka kama ishirine

Joshua LeKato: *naa keta ena siaai anaa enenye*

Translator: Na wana chukulia hiyo kazi kama ni yao

Joshua LeKato: *naa aidim atejo eniekash negeluni tiatua larin aare*

Translator: Naweza sema kwambawawe wakichagulia baada ya miaka miwili

Joshua LeKato: *ore sii aanieja eitiu*

Translator: Na ikiwa hivyo,

Joshua LeKato: *eyieu negeluni lopeny enkop*

Translator: Inatakiwa wenyeji wa mahali pale wachaguliwe

Joshua LeKato: *lopeny lelo shambai*

Translator: Wenyeji wa hizo mashamba

Joshua LeKato: *ore oshi yiook ilmasai nikiata entoki naji ilgilat*

Translator: Wamaasai sisi tunakuwa na mambo ya mlango

Joshua LeKato: *naa enidimayu naaji pee egeluni te kila olgilata iltung`ana aare pee epuo iang`uraa nena baa*

Translator: Ikiwezekana katika kila mlango watu wawili wachaguliwe kwa hiyo Land Board.

Joshua LeKato: *aipendekeza sii ajo ore sii naji tenkaraki naa ena bae naji tittle deed*

Translator: Pia kwa upande wa tittle deed

Joshua LeKato: *sidai enaa kijing ormarei pooki*

Translator: Napendekeza kwamba ni vizuri familia yote ihusishwe

Joshua LeKato: *peaku society pee meidim ol`tung`ani atimira*

Translator: Ili kwamba mtu asiusa shamba mwenyewe.

Joshua LeKato: *neaku enyeiu nemirr neng`as atumo ilo marei*

Translator: Ili kwamba mtu akitaka kuuza shamba lake

Joshua LeKato: halafu neitoki apuo enetii lelo maasai lenye

Translator: Halafu waende tena katika hiyo

Joshua LeKato: *neji taa ninye esipa ena shida nemiri ore pee meisipa nemitikini*

Translator: Na hiyo Board idhipitishwe kwamba kunastahili kuuzwa na kama iwezekane, wafunge

Joshua LeKato: *naa enemutu naji sii etaa kemir nemiraki sii ilo tung`ani lenye a mu etii iltung`ana oota impisai*

Translator: Na pia ikiwezekana pia iuzwe, iuziwe wale ambao ni wao maana wanaweza

Subeti Maitumo: *aji Supeet Maitumo*

Translator: Jina yake ni Subeti Maitumo.

Mr Maitumo: *ore naa nena baa niaroro lelo payiani naa kidol ajo eitoriori*

Translator: Mambo hayo ambayo yamezungumzia ni kweli

Mr Maitumo: kake etii duo entasat nabo natoduo esipata

Translator: Kwa hivyo natoa maoni yangu nikisema hivi

Mr Maitumo: *enetii duo entasat natejo ore nee weiji tittle*

Translator: Kuna mama moja amazungumzia mambo ya tittle deed.

Mr Maitumo: *neaku enitauni naaji ena siai naji ene tittle tolchamba naa sidai eneboita orpayian wentasat*

Translator: Kama ni vizuri familia yote iwepo wakati shamba inapo uzwa.

Mr Maitumo: *amu ore oshi enetii enkarna orpayian eya nelo neitanya mal enkang naleng*

Translator: Maana wakati mwingine mzee akiuza mwenyewe shida inakuwa katika jamii.

Mr Maitumo: *ea neya neaku elaki ake duo naipoto enkeya ol`tung`ani*

Translator: Kwa upande wa title deed, inakuwanga ni shida kama ni jina moja imeandikwa katika title deed maana wakati wa kushtaki kifo inachukua garama kubwa

Mr Maitumo: *oore naa naji ina neaku etung`ayioki entasat neikiarra ake duo ninye nena kera enyenna openy*

Translator: Lakini kama katika title deed jina ya mama pia ikuweco pamoja na mzee, mzee akitangulia mama akibaki anagawa ile shamba

Mr Maitumo: *kidlita sii ene nieshirita ilmaasai ajoieshyokienkop tukul eishoyio tukul*

Translator: Tunaona pia ni kweli watu wanalia mashamba inauzwa sana

Mr Maitumo: *amu enimu taata emakat nilitu noo Nairobi, nilotu oltukai naa kitodua ajo einyanyasa ltung`ana kulikae oleng*

Translator: Ninadai kwamba kuna sehemu ardhi ya Maasai ambaye imenyakuliwa zamani

Mr Maitumo: *naa emikipuo taa atua serkali naleng amui kulo tung`ana oinyanyasa yiook*

Translator: Na pia tunaona ya kwamba kuna viongozi wetu pia wanahusika katika kunyanyasa wengine

Mr Maitumo: *adamu nanu ol`tukai peelo amu eji doi etiu enaa kuna pala eji ake entutukuny amu kiata entoki nikirorita , ore naa taata ina naa entoki nikiba oltukai pee elo*

Translator: Kwa mfano Olturesh tulidanganywa ya kwamba sign hapa maana kuna mambo Fulani tunafanya kumbe wana-sign hiyo ardhi ichukuliwe

Mr Maitumo: *ore naa taata pee kitukuny nrpui ajo etonyorraitie ena toki*

Translator: Na hiyo ndiyo inafanya watu sasa rudi nyuma na kusema kwani dunia inaenda namna gani?

Mr Maitumo: *naa nena doi damunot netaa iesho il`tung`ana metejo kaji egira enop aikunari*

Translator: Kwa hivyo hata mambo ya Olturesh na mambo mengine zimeenda na njia mbaya sana

Mr Maitumo: *meeta teneirorita l`tung`ana oloolturesh naleng neiro nnena kulie kuapi naleng neshomo too nkoitoi torrok naleng*

Translator: Na kwa hivyo nasema kwamba mambo ya wanyama pia ni vizuri wenyeji wawe wanahusika kupokea

hizo pesa.

Mr Maitumo: *ore sii ene wei naji keyiue nikishuk lashumba tene wei oo ng`uesi*

Translator: Kwa sababu hizo wanyama ni ng'ombe zetu

Mr Maitumo: *peaku yiook oitore amu nkishuang doi*

Translator: Kwa sababu hata ijapo wanapenda wanyama, hawawezi kumfananisha na mwanadamu

Mr Maitumo: *amu teninyor najii eng`ues meeta kata nijo aitanyanyukie ol`tung`ani*

Translator: Tuna ndovu ambaye ametusumbua sana kila mahali akitusugua hata tukienda boma inakuwa ni shida kubwa.

Mr Maitumo: *kiata olkanjaoi oitanyamala yiook ebaiki olapa le dukuya oo mbaka taata , naa nkang`itie ejing`u neny ilchambai naa tenikipuo ade nkang`itie naa penyo nikibaya*

Translator: Tunapotaka ndovu huyo awawe unasikia kwamba kuna mzungu moja aliposikia karibu azimie. Hawezi .....(inaudible) na hawa.

Mr Maitumo: *neija entolikio ajo pee eari nikining enkashumbai natejo eji etolikioki neiterre*

Translator: Na pia tunaona ya kwamba tuna shida kubwa hapa, maana hapa jinsi tulivyo hapa kila mtu kuna shida mbali mbali ambaye imetukunga.

Mr Maitumo: *ore kulotung`ana ottii ena aji olotu ake enkitok olotua menyee , olotu enkerai meeta mikaita lelo tung`na pooki meeta mittii oltung`ani otoshoroyie enkkeeya elikae*

Translator: Hawatujali hata wanaposikia wanyama wametumiza hawana na husiano na .. hawajali.

Interjection: Inaudible

Speaker: Kama kuna wanyama ambao wamelete shida zaidi akitaka kukula watu auwawe kwa sababu hatuwezi kuifananisha na mwanadamu.

Mr Maitumo: *neaku kore naajieng`ues neeta etolo neari amu menyanyukie sii oltung`ani*

Translator: Kwa hivyo tuchungwe katika njia hiyo maana tunapata shida sana.

Mr Maitumo: *nikidol ajo eityieu nerritai yiook too nena oitio amu kinoto enya mali naleng*

Translator: Na sisi uwa tunakaa na wanyama

Mr Maitumo: *naa kiramatiota oshi yiook ng`uesi ,naa meramatita yiook lopeny*

Translator: Wale wanaohusika na hao wanyama hawatuangalii na sii.

Joseph Olentiti:*ore tenkarna naa Joseph ole Nkutiti*

Translator: Jina lake ni Joseph Olentiti

Bw. Olentiti: *ore maoni ai e dukuya na kuhusu rais*

Translator: Maoni yangu ya kwanza ni kuhusu Rais

Bw. Olentiti: *ore teduat ai naa sidai ajo eineikash negelu rais il`tung`ana pooki*

Translator: Ninaona ya kwamba ni vizuri Rais achaguliwe na watu wote

Bw. Olentiti: *kake ore egeluni nayieu neipiiungusai egolon amu etaa ena sheria egolon*

Translator: Na anapo chaguliwa anataka nguvu ipunguzwe maana hii sheria ina nguvu.

Bw. Olentiti: *naa eneta ede likae tung`ani egelon alng kulie pooki , negorisho*

Translator: Na pia mtu moja ama Rais halafu apewe mamlaka yote kuliko watu wengine wote atanyanyasa watu wengine.

Bw. Olentiti:*najo naji pee eipungsai*

Translator: Kwa hivyo nasema hiyo nguvu ya Urais

Bw. Olentiti: *ore sii teduata ai naa sidai tegeluni prime minister*

Translator: Nasema ya kwamba pia ni vizuri katika serikali yetu kuwe na Prime Minister.

Bw. Olentiti: *ore ene niare naa ajo naaji te duata ai naa sidai tenetai majimbo*

Translator: Ya pili ni vizuri katika serikali yetu kuwe na Majimbo

Bw. Olentiti:*ore tiatua enkishui oltung`ani netanu netanu owei nisaruru*

Translator: Na katika maisha yetu ya kibinadamu inakuwa unaenda mahali karibu kama kuna Majimbo

Bw. Olentiti:*ore tiatua nkutot pooki tenetai majimbo , matejo eneta enkutot majimbo naa elelek naleng pee entekeleza shida ino amu elelek ewi nikuetiki nibaiki*

Translator: Na tunapo kuwa na Majimbo kila mahali inakuwa hata ni rahisi kutekeleza shida yako, maana unaenda mahali tu karibu.

Bw. Olentiti: *amu ore pee atejo enija ore oshi enepiki ,assisatnt chief mbaka chief ,nepiki oldioo mbaka pc naa milangoni ake duo nena tukul*

Translator: Hata hawa viongozi mbali mbali wanaowekwa Chief, Assistant Chief, MaDO, nini hizo zote ni kama ..... (inaudible) ambazo zinakuzuia ndiyo usifike mahali ambao utapatiwa .....(inaudible)

Bw. Olentiti:*adolita naaajo sidai ninye enibungusai ebata oo nena milangoni pee ebolo pee atabaiki shida ang etana*

Translator: Kwa hivyo anasema kwamba ni vizure kipunguzwe kwamba tusiwe na Administration hiyo

Bw. Olentiti: *ore te duata ai naa ore assisatn chief neitauni*

Translator: Kwa hivyo anaonelea Assistant Chief atolewe.

Bw. Olentiti: *ning`uari oldioo*

Translator: DO anabaki mwenyewe.

Bw. Olentiti: *nepib DC*

Translator: DC abaki

Bw. Olentiti:*neikeni PC*

Translator: PC aondolewe.

Com. Lethome: Sikufahamu vizuri Assistant Chief aondolewe.

Bw. Olentiti: *oldiooi nitauni*

Translator: Assistant Chief aondolewe

Bw. Olentiti: *ina taa eduata ai nanu*

Translator: Hiyo ndiyo maoni yake.

Bw. Olentiti: *najo naji ajoore ina naa keret yiook metatana shida*

Translator: Na hiyo itatusaidia ili kwamba tufikie mahali ambapo shida yetu zitatatulia haraka.

Bw. Olentiti: *ore enkae naa kuhusu irkasolani*

Translator: Inginge ni kuhusu mambo ya Councilors

Bw. Olentiti: *ore irkasolani naa sidai oleng enikigelu te mululongo*

Translator: Ma-councilors ni vizuri kuwachagua katika mlolongo

Bw. Olentiti: *naa ore te duata ai naa etejoki duo pee egeluni ana olotabayie formfour ,kayieu nanu negeluni tenyorrata oltung`ana*

Translator: Na mimi nasema kwa maoni yangu ya kwamba kuhusu councilor, isitegemee elimu sana, inategemea vile wananchi wanavyo mpenda mtu.

Bw. Olentiti:*amu kitodua loshomo university neokito tanakata lamirani meeta entoki nagira aretie iltung`ana*

Translator: Maana tumeona watu ambao wameenda mpaka University na saa hii ni walevi na hakuna kitu wanasaidie naye wananchi.

Bw. Olentiti :*kake ietegemea anerikore apa einoto nikinchoo enkai*

Translator: Lakini inategemea na uongozi ama kuzaliwa kwa mtu jinsi.....(inaudible)

Bw. Olentiti:*anaa enikinyor naa il`tung`ana*

Translator: Na vile pia wananchi wanavyokupenda

Bw. Olentiti: *naa kayieu naaji naa ekigelu ake naa enayieu iltung`ana lenkop*

Translator: Kwa hivyo hiyo tutakuwa tukichagua kulingana na wananchi jinsi wanavyotaka.

Bw. Olentiti: *kayieu naaji ore sii Chairman oo Mayor nejing sinche atua emulolongo peyie eguluni anaa enanyorriltung`ana*

Translator: Mayors ama Chairman ya County Council wawe pia wakichaguliwa na wananchi

Bw. Olentiti: *ore taa pee alo enkau ee mwisho naa habari enkop*

Translator: Ya mwisho ni kuhusu mambo ya ardhi

Bw. Olentiti: *ore enkop kidolita kueli ajo mikiata ee tukul eretoto etagoroki yiook tenkop*

Translator: Unaona pia tumenyanyaswa kwa upande wa ardhi.

Bw. Olentiti:*najeito sii nanu ore te duata ai naa sidai naa ore sidai ore apa weitin natogoreiki yiook mikiyiolo anaa taata embusel emakat mbaka laikipia eweiji akeyie nebaiki ilmaasai naa sidai naaji eaake eneshukokini yiook*

Translator: Kwa hivyo ardhi yote yetu ya Wamaasai ambayo tulinyang'wa mbeleni ni vizuri turudishiwe

Bw. Olentiti: *ternkoitoi duo natoning`o nchere tume nasuj toi ina iotoi*

Translator: Kwa hivyo hata kama utachaguliwa tu na kufuatilia mambo hayo, ifanyue hivo wafuatilie hata kama ni ngazi za juu tuone kama tutarudishiwa.

Bw. Olentiti: *ore enkae naa kkuhusu abari olchamba naa ake we ntonononi oo nkere ninche ake ebaiki*

Translator: Inginge ni kuhusu mambo ya shamba vizuri tu iwe ni Mzee, Mama pamoja na watoto inaishia hapo.

Bw. Olentiti: *netum egolon teine*

Translator: Hapo wanatosha kupitisha mambo ya shamba.

Bw. Olentiti: *naa sidai ore temirata olchamba naa sidai tenetii tenebo*

Translator: Na wakati wa kuuzwa kwa shamba wote wawepo.

Bw. Olentiti: *ore sii ebaiki landboard naa kadol ajo sidai tenegili tukul etaa olowuaru tukul etumuta enkop*

Translator: Na mambo ya Land Board ivunjwe kabisa kwa sababu imekuwa ni mbaya kabisa inafanya shamba iuzwe ovyo bila mpango.

Bw. Olentiti: *ore te duata ia land board naa adol pee egili negeluni iltung`ana anaa ilgilat maare maare naa teniti landboard teniata taata shida naa kulo tung`ana lorgilata linyi iduare amu keidim aishoo eetuno*

Translator: Na wale watakaochaguliwa iwe ni kama Wazee wa Kijiji wa kila sehemu katika kila mlango, mtu akitaka kuuza shamba, wale ni watu ambao wanafamu watu katika ile sehemu.

Bw. Olentiti: *najo sii ore kulo tung`ana lang oisomate ore weitin pooki neijo embusel nejo magadi soda ,nijo noo tsavo tiidie naa adol ajo sidai ana teneishori nince metijing`a tesiai tiatu il`tung`ana asilimia samanini taitua iltung`ana iip nabo*

Translator: Kwa hivyo katika sehemu ambazo kuna kazi huku karibu kama Amboseli na kwingineko watu wetu waliosoma asili mia kubwa wawe ndiyo wanafanya kazi kule.

Bw. Olentiti: *ore sii hkuhusu abari oo ng`uesi kajo sii nanu te duata ai sidai tenelaki oltung`ani milioni are*

Translator: Maoni yangu kwa upande wa wanyama, mtu anapo uwawa na mnyama alipue Shs.2 milioni.

Bw. Olentiti: *naa pee elaki ternkata dorrop*

Translator: Na ilipue kwa muda mfupi.

Bw. Olentiti: *amu oreoltung`ani naa entoki etipat*

Translator: Maana mwanadamu ni mtu wa maana.

Bw. Olentiti: *ore oshi enikiarr oltung`ani etua naa ekilak tenkata dorrop metii elejare naa ekilak naa ekilak tenkoitoi naishokinore naa menyanyukie toi eng`ues oltung`ani najo pee elaki tenkata dorrop*

Translator: Hata kwa Kimaasai mtu anapouwawa, ni kwamba ulipwa kwa haraka sana tena kwa kifupi.

Com. Lethome: Ulisema wanyama ni ya wamaasai, sio. ....(inaudible)

Pia anaweza kuuwa hiyo mnyama kama ni ng'ombe amempiga mtoto, anaweza kumuwa.

Bw. Olentiti:*neaku ajeito sinanu ore pee eari oltung`ani nelaki melioni are*

Translator: Kwa jinsi hiyo basi mtu anapouwawa na mnyama alipue 2 milioni

Bw. Olentiti:tenemeshokijni yiook eng`uesi nelaki yiook naa milioni are tenerr yiook kuna ng`uesi

Translator: Kama basi inawezekana wanyama ziwe zetu wanapouwa mtu basi ilipue 2 milioni na KWS.

Bw. Olentiti: *naa enerr oltung`ani niarr*

Translator: Kama wanyama ni wetu wakitatua mtu wetu tunauwa mnyama.

Interjection: Nani atalipa sasa, ikiwa hawa wanyama ni wetu?

Speaker: Basi tuue huyo mnyama.

Com. Lethome: Ramayani Kilito. Yuko. Oloibon Lemama, yuko endelea.

Ramayani Kilito:*aji Olomayiani Kereto*

Translator: Anaitwa Ramayani Kilito.

Mz. Kereto:*ore taa enikingunaki*

Translator: Majina langu ni Ramayani Kilito

Mz. Kilito:*naa ena toki naji majimbo*

Translator: Yangu ya kwanza, tuwe na Majimbo.

Mz. Kilito:*amu ore taa pa atejo neija ,*

Translator: Nasema hivyo kwa sababu

Mz. Kilito: *kituata ilmasai tukul*

Translator: Wamaasai ni kama tumeisha kabisa.

Mz. Kilito: *naa ore nanu enaikuna naki pee arrep ajo neija*

Translator: Ili niseme hivyo,

Mz. Kilito: *ore apa ng`uesi nkunaang apa*

Translator: Wanyama zamani zilikuwa zetu.

Mz. Kilito: *tenerrapa yiook ng`uesi tena kop*

Translator: Zamani wanyama wakitupiga huku

Mz. Kilito: *naake kiarr ake ilo otara oltung`ani niking`ua*

Translator: Tulikuwa na ruhusa wa kumuua yule ambaye amemua mtu

Mz. Kilito: *ore naa sii pee kijito neija*

Translator: Na tunasema hivyo kwa sababu

Mz. Kilito: *ore pee ewaki oltukai*

Translator: Oltukai ilichukuliwa kwa sababu

Mz. Kilito: *tenkaraki emodai nikiata*

Translator: Ilichukuliwa wakati wa ujinga wetu.

Mz. Kilito: *nyayieu naa najoki*

Translator: Na tunasema hivyo kwa sababu

Mz. Kilito: *ira oorkarani otii dukuya yiook*

Translator: Na karani aliyo mbele yetu sasa

Mz. Kilito: *tenitejo naa ajo ira ormaasinda*

Translator: Kama ni ukweli umesema wewe ni Maasai mara nimesikia ukisema hivyo,

Mz. Kilito: *minko ake enaa lapa otjo mia oltukai nili aigerr ajo etejo mikiyieu nilo ake aigerr ajo ndio*

Translator: Usifanye kama yule wa zamani ambaye alitudang'anya tulisema Oltukai isichukuli naye akapitisha ya kwamba tumesema ichukuliwe na ikachukuliwa.

Mz. Kilito: *ena ina kop etii*

Translator: Kama uko hivyo,

Mz. Kilito: *nchoo kiaruni wou ena kop inyi*

Translator: kama wewe ni Maasai, na huko huko wacha ..... (inaudible) uje huku Maasaini.

Mz. Kilito: *ore ake sinche lelo otii ina kop enye nepou*

Translator: Na wengine pia ambao wako katika sehemu zingine waende kwao, kila mtu kwao.

Mz. Kilito: *ore sii enkae*

Translator: Na ingine,

Mz. Kilito: *ajo pee eshukuni ilo tukai*

Translator: Nasema Oltukai irudi

Mz. Kilito: *neshukunye ina kop apa emakat*

Translator: Na uko Magadi pia

Mz. Kilito: *oo tenebo ena are enoo lturesh*

Translator: Na hii maji Olturesh pia irudi

Mz. Kilito: *amu etipika yiookena hasara ena kop ang*

Translator: Maana hiyo imetuweka hasara sana uku kwetu

Mz. Kilito: *ore sii enke eare kuna siaitin oshi taata najing`ita il`tung`ana te kune*

Translator: Ya pili, ni hii kazi ambao watu ufanya huku karibu

Mz. Kilito: *tenijing`i tanakata esiai ene weiji ena century tanakata*

Translator: Kama ni kazi hapa Century

Mz. Kilito: *naa enenkop*

Translator: Na ni hapa kwetu

Mz. Kilito: *noo oltung`ani ake olioo ajo eisume ninye ake epiki*

Translator: Ni mtu tu ambaye amesoma na anafanya kazi

Mz. Kilito:*ore ina*

Translator: Na hiyo,

Mz. Kilito:*niiba tukul*

Translator: Tunachukia hiyo

Mz. Kilito:*kiyieu ake naaji ore pee epiki amu mikipaenipiki ilkenyai amu ilkenyai sinche pookin*

Translator: Hatuchukui Wakenya pia wakiwekwa maana pia ni Wakenya

Mz. Kilito:*kake kiyieu naa naa yiook odoyo amu enang ena kop*

Translator: Nataka pia sisi tukuwe zaidi maana hapa ni kwetu.

Mz. Kilito:*ore ene uni*

Translator: Ya tatu,

Mz. Kilito:*naa enkop*

Translator: Ni ardhi

Mz. Kilito:*etumuta yiook ena serkali*

Translator: Hii serikali imetumaliza

Mz. Kilito:*ainyoo naa pee etumuta yiook ena serkali amu eigeroki yiook iltung`ana iip*

Translator: Kwa sababu anatuandikia watu wengi

Mz. Kilito: eigeroki yiook ildiooni

Translator: Wanatuandikia DO,

Mz. Kilito:*neigeroki yiook ilkasolani*

Translator: Na Ma-councilors

Mz. Kilito:*naa ore naa entoki nayieu*

Translator: Na kila ambacho anataka

Mz. Kilito:*ore ena toki naji landboard*

Translator: Hii Land Board

Mz. Kilito: *eyieu neari pi*

Translator: Hiyo kwanza iondolewe

Mz. Kilito:*aarr pi*

Translator: Ivunjwe kabisa hiyo

Mz. Kilito: *neku ake ore oltung`ani ootai*

Translator: Ile tu atakaye baki

Mz. Kilito: *iirpayiani ake loo ilmaasai*

Translator: Wazee tu wa Kimaasai Wa Kijiji

Mz. Kilito:*ore ana olchamaba*

Translator: Kama ni shamba

Mz. Kilito: *naa enkaang pooki*

Translator: Ni boma yote ihusikwe

Mz. Kilito:*ebaiki eintomono mbaka doi ninyeopayian weina famili enye pooki*

Translator: Kuanzia mzee, mama na watoto.

Mz. Kilito: *meeta tenepui aoshoooyo olchamba amirr amu emirr taake*

Translator: Unajua shamba ikuuzwa mara ni lazima tu itauzwa

Mz. Kilito:*naa lazima neyiolo pooki*

Translator: Familia tu iwe ndiyo wanajua.

Com. Leethome: Alipoanza kuzungumza alisema tumeletewa watu wengi DO, DC, na akina nani. Nataka apendekeze.

Mz. Kilito:*ore entoki nayieu narrep teine*

Translator: Ile nataka kusema hapo

Mz. Kilito: *ayieru ore enaa olchief amu majo pee ejuti amu nchoo sininyer enya nena ropiyiani ore entoki nayieu kake ayieu naa nanu ogelu*

Translator: Chifu abai asivute awache avune hiyo mshara anakula, lakini nataka mimi nichague –

Mz. Kilito: *mlolongo*

Translator: mlolongo

Mz. Kilito: *ninye ogelu*

Translator: ..... ndiyo wanachagua.

Mz. Kilito: *ore naa taata ene wei ekuna opisini*

Translator: Mambo ya hiyo ma-ofisi mengine

Mz. Kilito: *mejuti sii ake sininye oldioo amu olena kenya ake*

Translator: DO pia naye asivutue

Mz. Kilito: *kake pee egelu iltung`ana ate*

Translator: Lakini pia achaguliwe na watu.

Mz. Kilito: *meeta ore taa entoki natejoiyie neiija*

Translator: Kwa hivyo kile ambacho nasema

Mz. Kilito: *ajo ore taata kulo oji laiguanak naa yiook ogelu temulolongo*

Translator: Machifu zichaguliwe na mlolongo.

Mz. Kilito: *ore sii ena naji olbungei*

Translator: Na Mbunge pia

Mz. Kilito: *negelu ake raia pooki*

Translator: Rahia wachague

Mz. Kilito: *meetaa ore sii tina*

Translator: Na kwa hivyo

Mz. Kilito: *naa ine weiji aitabaiki*

Translator: Nafupisha hapo

Mz. Kilito: *kake ore sii ena landboard namirr ilchambai lang entarr pi*

Translator: Lakini Land Board ambaye inauza mashamba ivutue kabisa.

Oloibon Lemama: (Maasai) *ore taa nanu naa kairo iji*

Translator: Mimi ninaongea hivi

Mzee Lemama: *ore taa enkarna naa kaji Oloiborr ala ole Nemama*

Translator: Naitwa Oloibon Lemama

Mzee Lemama: *naa ore entoki nalimu naa entoki natiu iji*

Mzee Lemama:

Translator: Na kwa maoni maoni yangu nasema hivi

Mzee Lemama: *ore entoki nalimu*

Translator: Ile ambacho ninasema

Mzee Lemama: *oore ena kop*

Translator: Hii nchi

Mzee Lemama: *enaki naitobira*

Translator: Ni Mungu ndiyo aliumba

Mzee Lemama: *neitobirr*

Translator: Na akatengeneza

Mzee Lemama: *nepik yiook atua*

Translator: Akatuweka ndani

Mzee Lemama: *nepik ake yiook*

Translator: Alipotuweka

Mzee Lemama: *neorriorr*

Translator: Akatugawagawa

Mzee Lemama: *ore taata kitii m*

Translator: Sisi tunapokuwa hapa sasa

Mzee Lemama: *metii oltung`ani lemeta lugha*

Translator: Hakuna mtu haana lugha

Mzee Lemama: *nemitii lemetii enkop enye*

Translator: Na hakuna watu hawako kwao

Mzee Lemama: *ore pee kibulu amu ebaiki ake nara botor too kulo payiani*

Translator: Tulipokuwa maana mimi ni mzee hata katika wazee wako hapa

Mzee Lemama: *kainepua ake kioririoro*

Translator: Nimekuta tu tukiwa tumejigawagawa

Mzee Lemama: *naa ebaiki naa enkai naikuna neija*

Translator: Na ni Mungu tu ndiyo alifanya hivyo.

Mzee Lemama: *nikioro aikunaki neija*

Translator: Na tukajigawa hivyo

Mzee Lemama: *ore ilmaasai*

Translator: Hata Wamaasai

Mzee Lemama: *ore taata kitii ene*

Translator: Tunapokuwa hapa

Mzee Lemama: *meeti lemeta enkabila enye*

Translator: Hakuna hawana mlango yao jina yao

Mzee Lemama: *kake king`arr oluka*

Translator: Lakini lugha ni moja

Mzee Lemama: *neji yiook ilmaasai*

Translator: Na wote tunaitwa Maasai

Mzee Lemama: *kake kiorioiro*

Translator: Lakini tumejigawa ndani ndani

Mzee Lemama: *ore niye ena toki naji majimbo*

Translator: Sasa hii mambo ambaye ni ya Majimbo

Mzee Lemama: *ebaiki neta ninche ilmaasai openy*

Translator: Wamaasai kwanza wenyewe wanaye

Mzee Lemama: *amu ore taata yiook olkaputiei*

Translator: Maana sisi wa Kaputesh

Mzee Lemama: *penyo ninepu taata*

Translator: Huwezi kula .....(inaudible) ambaye ako hapa

Mzee Lemama: *naa ilmaasai*

Translator: Lakini ni Maasai

Mzee Lemama: *nikaiama*

Translator: Na .... (inaudible) tunaoana.

Mzee Lemama: *aishoro ntoyie*

Translator: Na tunapeana hata wasichana

Mzee Lemama: *niking`arr irporror*

Translator: Na sisi tuna shiriki mila zingine na wao.

Mzee Lemama: *meeta king`arr ntokitin pooki*

Translator: Kwa hivyo tunashiriki mambo mingine na wao.

Mzee Lemama: *naa neija etiu lenkop pooki muj*

Translator: Na Maasai wote wako hivo duniani.

Mzee Lemama: *kake mikishula*

Translator: Lakini hatuko pamoja

Mzee Lemama:

Interjection: (inaudible)

Mzee Lemama: *ore nanu entoki nayieu*

Translator: Kile ambacho nataka kusema

Mzee Lemama: *alimu ajo ore apa*

Translator: Nataka kusema hivi

Mzee Lemama: *entoki edukuya naiterua alo too lmaasai*

Translator: Kitu ya kwanza ambaye ilitangulia kwenda kwa Maasai

Mzee Lemama: *eitara ninye Nairobi alo ormorijoi le kaputiei*

Translator: Nairobi ndiyo ya kwanza ilitangulia kwenda kwa Wamaasai

Mzee Lemama: *kake nelo nikijo apa ilmusunguu apa owaita*

Translator: Ikaenda lakini Wazungu ndiyo walichukua hiyo.

Mzee Lemama: *neitoki atoki alo nelo oo mpaka nena kuapi taata naipotitoi noo masai mara*

Translator: Ikaenda mpaka Maasai Mara huko

Mzee Lemama: *ilmaasai apa pooki*

Translator: Zote ilikuwa nchi ya Maasai

Mzee Lemama: *ore taata nanu entoki nayieu*

Translator: Kile mimi nataka

Mzee Lemama: *aomon ajo entushokuki yiook entokitin ang amu*

Translator: Nataka hizo sehemu zetu zote ambayo zilichukuliwa turudishiwe

Mzee Lemama: *kiyieu naji neshukokini anaa kuna naji nkishu enang`ata*

Translator: Maana hizi zote tunaambiwa ni ng'ombe za porini,

Mzee Lemama: *naa nkunag taa toltung`ani lemiyiolo*

Translator: Ni zetu, hakuna mtu hajui

Mzee Lemama: *netaa yiook ake oota*

Translator: Na bado tunabaki nao

Mzee Lemama: *amu etumuta apa kulikae tung`ana*

Translator: Na bado watu wengine wamemaliza

Mzee Lemama: *naa ore taata entoki nikiyue*

Translator: Kwa hivyo kile tunataka

Mzee Lemama: *nchoo eshukokini yiook nena*

Translator: Wacha turudishiwe hizo sehemu ambayo zimeenda

Mzee Lemama: *ore ena are enkop eng natii ene*

Translator: Na hiyo maji ya kwetu hapa Olturesh

Mzee Lemama: *ninye apa naitoti yiook pooki oo meshomo oltlal*

Translator: Ndiyo ilikuwa inatuhudumia mpaka huko .....

Mzee Lemama: *etaa apa itung`ana olorok eta eiputa eidurra ninye iltng`ana*

Translator: Sasa maji hiyo ilichukuliwa mpaka watu walihama maana maji hata ya ..... iko chini.

Mzee Lemama: *naa ina are naikuna neiija*

Translator: Ni hiyo maji inakatwa.

Mzee Lemama: *naa ore pee kitigirate*

Translator: Na tulinyamaza kwa sababu

Mzee Lemama: *serkali kipilita enkanyet*

Translator: Ni serikali tuna heshimu zaidi, zaidi

Mzee Lemama: *nikiomon ajoki entoshukoki yiook ena are amu kituata pi*

Translator: Naomba hiyo maji irudishwe kwa sababu .....(inaudible) kabisa.

Mzee Lemama: *amu edaa kitorua te nkuk aisho enkae kerai*

Translator: Maana wameninyang'a kumpatia mtu mwingine haana shida

Com Lethome: (inaudible) **From notebook:** Kitu nauliza ni mambo ya compensation. It is not practical. Let us not think of it. Are they also talking of compensation?

(several people speaking in Maasai dialect)

Translator: Anasema kama inawezekana kurudishwa ama ni kulipwa ndiyo watuambie vile tunalipwa.

Com. Lethome: Haya asante sana.

Olkedienye Tiges: *nanu eji Olekediye ole Tiges*

Translator: Naitwa Olkediye Tiges.

Mzee Tiges: *ore nau entoki nayiu nalimu naa ena kop ang aishirita nashomo*

Translator: Nalilia nchi yetu ambayo tumenyang'anywa.

Mzee Tiges: *amu adamu enkare eenolturesh*

Translator: Maana nakumbuka maji ya Olturesh

Mzee Tiges: *nemekure apa enkara ang eneokito*

Translator: Watoto wetu hawana mahali ya kuchota maji sasa.

Mzee Tiges: *naa serkali naweita*

Translator: Na serikali ndiyo imechukua.

Mzee Tiges: *ore nkishuang*

Translator: Ng'ombe zetu

Mzee Tiges: *ore ng`uesi enkop*

Translator: Na wanyama pia wa pori

Mzee Tiges: *einosa apa kulikae oreren*

Translator: Watu wengine walikula

Mzee Tiges: *neponu aaku etabaikia ena kop eng`ues oo ngishu*

Translator: Kwa hivyo ni kama sisi tuna wanyama pia na ng'ombe.

Mzee Tiges: *ore kuna tokitin ang pooki*

Translator: Na hizi vitu zote zetu

Mzee Tiges: *enenya ade oltnng`ani olowuaru*

Translator: Mtu aki .....(inaudible)

Mzee Tiges: *nemeikilikuanuni*

Translator: Na hakuna mtu anauliza

Mzee Tiges: *naa tenilo aikilikuanu*

Translator: Ukienda kudai

Mzee Tiges: *nikiariaki kona*

Translator: Unazungushwa tu mpaka baadaye unatupuliwa mbali

Mzee Tiges: *ore taata*

Translator: Sasa naona hivi

Mzee Tiges: *ore apa einosa kulo tung`ana enkop,*

Translator: Watu wengine walikula sehemu zao

Interjection: Na ni

Mzee Tiges: *naa torriono naleng eneinyali lopeny enkop enotito apa inkishu enye*

Translator: Anasema ni vibaya sana kama wenye ardhi hii ambaye wengine walimaliza wanyama wakiharabiwa na hawa wenye wamehifadhi wanyama

Mzee Tiges: *earr olkanjaoi taata oltung`ani naa tenilo aikilikuanu*

Translator: Ndovu ule unaua mtu

Mzee Tiges: *nikiarieki enkop*

Translator: Ukienda kudai

Mzee Tiges: *neimin ilo omoni*

Translator: Unazungushwa

Mzee Tiges: *neimin ilo omoni*

Translator: Na hiyo mambo inapotea hivyo

Mzee Tiges: *nikiboitare apake kuna kishuang*

Translator: Na tunakaa na ng'ombe zetu tangu zamani

Mzee Tiges: *neitu yiook kinyal naa tenaeri ade olkanjaoi*

Translator: Na hatuja aribu na hata ndovu akiuawa kwa mfano,

Mzee Tiges: *nejing entekei enkop*

Translator: Unakuta hapa ndege zinakuja,

Mzee Tiges: *nejing mutukaani*

Translator: magari zinakuja,

Mzee Tiges: *mekure eitudutieki oltung`ani eng`ues osero*

Translator: Hata wanyama wanapendwa zaidi hata kuliko mnyama anapouawa, kuliko mwanadamu

Mzee Tiges: *ore taata enkop*

Translator: .....(inaudible)

Mzee Tiges: *ayiru nanu neasi*

Translator: Mimi nataka ifanyike hivi

Mzee Tiges: *nelakini yiook*

Translator: Sisi tuwe tunalipwa

Mzee Tiges: *ore kuna ng`uesi ang nelakini kuna kera ang shule*

Translator: Na hawa wanyama wetu,

Mzee Tiges: *amu ore taata enkisuma naa ninye entoki emalumu naisiaja tenkop pee kitum irbungei nikitum*

Translator: .....(inaudible) watoto wetu walipiwe nao shule

Mzee Tiges: *amu ore taata ena kop naji Nairobi entushuku, mekure eshukunoyu*

Translator: Maana hakuna kitu ya maana kuliko masomo, tukipata ili tupate maendeleo yote.

Mzee Tiges: *teneidimayu ina pee eshukuni neshukuni*

Translator: Maana sasa Nairobi inasemekana irudi. Hiyo kama itawezekana turudishwe, irudi basi, irudishwe.

Interjection: Nairobi Irudishwe?

Mzee Tiges: *ore taata oltukai*

Translator: Na mambo ya Oltukai

Mzee Tiges: *kiyieu neshukuni amu enkop ang naa ninye naramatita kuna kishu ang pooki*

Translator: Tunataka turudishiwe maana ni nchi yetu na ndiyo pia tunaangalia

Com. Lethome: Angependa nini sasa? Oltukai?

Mzee Tiges: *oltukai*

Translator: Hiyo kama itawezekana turudishwe

Mzee Tiges: *amu ninye naramatita nkishuang pooki*

Translator: Kwa sababu pia hata wanyama hata wako uko ni zetu, kwa hivyo ni yetu turudishiwe pia.

Mzee Tiges: *wenkare eenolturesh nashomo mikiata bila*

Translator: Na Olturesh pia maji ambaye ilienda na tumbaki bila maji.

Mzee Tiges: *neing`uari lopeny enkop tupu*

Translator: Halfu wenyeji wakaachwa hivyo bila maji

Mzee Tiges: *ajo ashe naleng ineweiji atabaiki*

Translator: Nafikisha hapo. Asanteni sana.

Merin Ole Manki: *aji Marin ole Manki*

Translator: Jina langu ni Merin Ole Manki.

Ole Manki: *naa kaoro too ndorru*

Translator: Na nitaongea kwa kifupi.

Ole Manki: *airo ntokitin ong`uan*

Translator: Nitaongea mambo manne.

Ole Manki: *ang`as airo ena are enolturresh*

Translator: Mambo ya maji ya Olturesh

Ole Manki: *ajo ore ina*

Translator: Kwamba hiyo

Ole Manki: *kiyieu neshukuni amu ewaki*

Translator: Inafaa irudishwe maana ilichukuliwa

Ole Manki: *tenkoitai torrono*

Translator: Kwa njia ambaye ni mbaya

Ole Manki: *amu ore apa ilo keju likiokito naa olkeju oruko pesho*

Translator: Maana ni maji ambaye ilikuwa inatumiwa hapa awali vizuri

Ole Manki: *nemeeta garama nikintau*

Translator: Na hakuna garama tulikuwa tuna toa

Ole Manki: *orkeju ake duo ogira aruko ake duo pesho*

Translator: Maana ni maji tu ya huku tulikuwa tunatumia hivo

Com. Lethome: *(from notebook)* Maji ya Olturesh wanasema irudishwe

Ole Manki: *eitu sjo peyie eitsuni ilo pipe otipikaki*

Translator: Haijasema hiyo pipe iondolewe ambaye imewekwa,

Ole Manki:*kake ajo pee kiok*

Translator: Lakini anasema kwamba iwe pia tunatumia hiyo pipe.

Ole Manki:*elo kolomita emiet , nepiki enkare nikiok pesho*

Translator: Inaenda kama 5km, na inawekwa gauge mahali tutakuwa tukichotea maji.

Ole Manki:*nikoik pesho*

Translator: Na tuna kunywa bure.

Ole Manki:*amu ore apa aa olkeju eimita meeta apa malipo nikilakita*

Translator: Maana wakati ilipokuwa ikifika kwa mto, hakuna malipo tulikuwa tunapewa.

Ole Manki: *naa tenetelekua alo ai kop kitelekutua yiook*

Translator: Na kama itaenda ifike mpaka mahali itafika hapo huko mbele sisi tutakuwa tumekunywa huko kati kati,

Ole Manki:*neyai kitarasposhote*

Translator: inaenda, lakini pia nasi tunafaidika

Ole Manki:*neaku airo taa aikunaki neija*

Translator: Kwa hivyo hiyo ndiyo nilikuwa naongea kuhusu hiyo maji.

Ole Manki:*naitoki airo isiai naihusucounty council*

Translator: Kuhusu mambo ya County Council

Ole Manki: *matejo duo esiai oo larikok*

Translator: Tuseme mambo ya viongozi

Ole Manki:*ajo ore alaiguanani*

Translator: Nasema Chief

Ole Manki:*ajo pee kitum aosh kura*

Translator: Ma-chief awe akichaguliwa na wananchi

Ole Manki:*ore sininye orkasolai*

Translator: Na Councilor pia

Ole Manki:*naa pee meitore implotini openy*

Translator: Na asiwe anatawala ma-plots mwenyewe

Ole Manki:*peaku eata kikao oo lpayiani leina murua*

Translator: Awe na kamati Fulani ya ile sehemu ambayo amemchagua

Ole Manki:*oitau mploti tenepo oo ninye*

Translator: Ambayo inapeana plots pamoja na yeye

Ole Manki:*amu egira ninye ena siai aisho shida sapuk oleng*

Translator: Maana hiyo kazi inatupatia shida sana.

Ole Manki:*etijng`a enkinosare torriono*

Translator: Kwa sababu watu wanakuwa na wanyanyasaji zaidi

Ole Manki:*ilaki county council emplot*

Translator: Unalipia County Council plot

Ole Manki: *larin tokon*

Translator: Miaka kumi

Ole Manki: *ore ena plot mikiutakino ninye*

Translator: Na hiyo plot hata hajaonyesha

Ole Manki:*meeta miyiolo ajo kainyoo ilakita*

Translator: Kwa hivyo hujui hata kama unalipa

Ole Manki:*ore taitua larin tomon oimiet ooshomo*

Translator: Miaka kumi na tano iliopita

Ole Manki:*nijolatu nikijokini ore ina plot naa meine apa etii*

Translator: Atakuja akwambie hiyo plot haikuwa hapa

Ole Manki: *neaku ore ina toki egira ayaki yiok shida oleng*

Translator: Kwa hivyo hiyo kitu imetuletea shida sana

Ole Manki: *nidim atusuja emplot*

Translator: Unaweza pata plot,

Ole Manki: *mbaka neim olkejuado*

Translator: Unafuata unafika hapa Kajiado

Ole Manki: *neji tusujaki Nairobi*

Translator: Halafu unasikia ufuatilie Nairobi

Ole Manki: *mee pooki tung`ani ake oidim anoto*

Translator: So, mtu hivi hivi anaweza kufuatiaje?

Ole Manki: *nikinchori shida nairoshi oleng*

Translator: Tunapewa shida ngumu sana

Ole Manki: *too nkulukuo enkop inyi*

Translator: Kwa .....(inaudible ni yenu pia

Ole Manki: *neaku ore sininye ene wei e county council*

Translator: Kwa hivyo upande wa County Council,

Ole Manki: *nadol ajo eeta ina siyai oleng*

Translator: Nasema hiyo shida ni kubwa

Ole Manki: *ore naa ena siai oo lchambai*

Translator: Mambo ya mashamba

Ole Manki: *naa kadol ajo ore ene wei e landboard*

Translator: Naona kwamba ya Land Board

Ole Manki: *naa pee egili*

Translator: Ivunjwe kabisa

Ole Manki: *amu ilpayiani*

Translator: Iwe ni ya wazee

Ole Manki: *liena kijiji*

Translator: Na ya wa hiyo Kijiji

Ole Manki: *ninche oyioloro*

Translator: Ndiyo maana wanajuana

Ole Manki: *neyiolo incjidai ang pooki*

Translator: Na wanajua mashida yetu yote

Ole Manki: *neikununye*

Translator: Vile vilivyo

Ole Manki: *neaku ajo sinanu pee egili ina*

Translator: Kwa hivyo nasema hiyo ivunjwe

Ole Manki: *negeluni lpayaini*

Translator: Na wazee wachaguliwe

Ole Manki: *lina murau oyiolo ina shida pooki*

Translator: Wale wa hapa ambaye wanajuana na wananchi wa hapa

Ole Manki: *ore naa pee eaku ena siai oo lchambai le group ranch*

Translator: Mambo ya Mashamba Group Ranch

Ole Manki: *ewaki nguapi ang oleng*

Translator: Masehemu ambaye imechukuliwa

Ole Manki: *neai tenkoitai torrano*

Translator: Kuna nchi yetu kubwa imechukuliwa

Ole Manki: *amu ore apa*

Translator: Imechukuliwa kwa njia mbaya

Ole Manki: *amu ore apa pee eai*

Translator: Kwa sababu wakati ilichukuliwa

Ole Manki: *neyai enkop napirr*

Translator: Ilichukuliwa sehemu ambaye ilikuwa nzuri

Ole Manki: *natii enkare*

Translator: Ambaye ilikuwa na maji

Ole Manki: *amu tenkitanyanyukoto empusel amu ebaiki nimiyiololo aqmu irara lomom*

Translator: Maana kama Amboseli maana pengine nyinyi ni wageni

Ole Manki: *netiu taata anaa ena misa*

Translator: Ni kama hii meza

Ole Manki: *ore taata ena shoto naa lido kekun lemetii enkare*

Translator: Pande hii ni upande ile ambaye haina maji

Ole Manki: *ore ena shoto amu ilo supoko ilo*

Translator: Lakini upande hii mara ni upande ile

Ole Manki: *naa pooki enkalo*

Translator: Pia ni mahali ya .....(inaudible)

Ole Manki: *natii nkonyek enkare*

Translator: Kwa hivyo kuna maji .....

Ole Manki: *naa enalo embusel*

Translator: Ni hapo area ya Amboseli

Ole Manki: *nedotuni ayaa pooki*

Translator: Ikachukuliwa hiyo area yote

Ole Manki: *nearari yiook boo*

Translator: Sisi tukatupwa nje

Ole Manki: *nelejari yiook nelajari yiiook ajo keishori yiook enkare*

Translator: Tukaambiwa kama tunapatiwa maji ya kunywa huko

Ole Manki: *nesheti doi iltangii*

Translator: Na ikajengwa matangi

Ole Manki: *oji kepiki toi enkare*

Translator: Ambaye itawekwa huko maji

Ole Manki: *eitu ninye akata easa*

Translator: Hapa haijaiwekwa maji hapa

Ole Manki: *ewaki te nkoitoi torrano*

Translator: Ilichukuliwa kwa njia mbaya

Ole Manki: *amu etelejaki yiook*

Translator: Maana tulidanganyiwa

Ole Manki: *naa tenijo oltung`aniairo ilo otodua*

Translator: Ukijaribu kuongea ile umeona

Ole Manki: *neji serkali nawa*

Translator: Unaambiwa ni serikali imechukua

Ole Manki: *ore sii pijo asuj neji serkali earita*

Translator: Ukifuata unaambiwa wewe unapiga una .....(inaudible)

Ole Manki: *ele kiomonu sii ina ajo pee eshukokini yiook*

Translator: Kwa hivyo naona hiyo hiyo pia irudi

Ole Manki: *nkuapi taa naijo nena*

Translator: Maana ilichukuliwa kwa njia mbaya.

Ole Manki: *tenaipoto embusel*

Translator: Mfano tu nimepeana nikitaja m.....

Ole Manki:*hata Nairobi*

Translator: Hata Nairobi

Ole Manki:*emakat*

Translator: Kule Magadi

Ole Manki: Laikipia

Translator: Na Laikipia

Ole Manki:*neaku ore naaduo nkuapi nijo nena , najo pee eshukuni*

Translator: Na kwa hivyo sehemu zote ambao zimechukuliwa nasema irudishwe

Ole Manki: *ore embusel enkiti toki najo naai pee eishori yiook penyo*

Translator: Ile kitu inasaidia Amboseli kidogo

Ole Manki:*ele nemetii*

Translator: Ni hakuna

Ole Manki:*amu kijieto ore empsel naa kiedimi anoto milioni nara iip are*

Translator: Mzee alisema pengine inapatikana Million 200 kwa mwaka.

Ole Manki: *neidimi aishoo yiook tenakop ang matejo tejumla branches nara ile neidimi naaji aishoo milioni nara ong`uan*

Translator: LabdaGroup Ranches zetu zote kama sita wanaweza pewa labda milioni kama nne pekee.

Ole Manki:*neaku torrano naleng ina*

Translator: Ni kitu kidogo sana

Ole Manki:*ore sii biashara eina kop*

Translator: Biashara ya huko

Ole Manki: *meishori yiook*

Translator: Na sisi pia tufaidike

Ole Manki: *ore garrin naasidho tiene*

Translator: Magari zote zinafanya huko

Translator: Wale watu wanafanya kazi katika lodges

Ole Manki: *ore oltung`anai oyauni meeu ajing esiai teine*

Translator: Ni watu wa mbali ndiyo wanaletwa

Ole Manki: *naa iltung`ana olakua iyauni nemeng`as ajailia yiook*

Translator: Ambaye hata hawatujali

Ole Manki: *mitum ake esiai*

Translator: Huwezi pata kazi

Ole Manki: *eniata ninye egarri nijo ereyie lmon*

Translator: Hata kama .....(inaudible) wageni

Ole Manki: *mikinchori*

Translator: Huwezi hata pewa

Ole Manki: *anaa oltung`ani ninye ning`ua nijo Kiambu ninye otii esiai*

Translator: Kama ni mtu ambaye kama wewe labda uli.....

Ole Manki: *neipotu engarri te nkiambu nalotu aya*

Translator: Gari .....(inaudible)

Ole Manki: *amu meishori yiook lopeny enkop*

Translator: Na sisi wenyeji hatupewi

Ole Manki: *ore sininye ina*

Translator: Kwa hivyo hiyo pia

Ole Manki: *neaku ore sininye ina naa kajo pee eshukoki yiook amu mali ang*

Translator: Naona turudishwe mali yetu

Ole Manki: *naa enkai naishoo yiook*

Translator: Ni Mungu ametupa

Ole Manki: *emioruru naa yiook*

Translator: Kwa hivyo msitunyang'anye

Ole Manki: *ore naa tene weiji olchambai*

Translator: Kwa hiyo mambo ya mashamba

Ole Manki: *oloo nkishu*

Translator: Ni ya ng'ombe

Ole Manki: *matejo group ranch*

Translator: Mambo ya Group Ranch

Ole Manki: *etii l tung`ana ojo kiyieu kiim enkito kop naa ng`uesi ake*

Translator: Kuna watu wanasema labda walikuwa katika nchi ambaye haina watu ni wanyama tu

Ole Manki: *netii nkuapi naturu kahawa*

Translator: Na kuna nchi ambazo zina lima kahawa.

Ole Manki: *ore kahawa ang naa nkishu*

Translator: Na kahawa yetu naye ni ng'ombe

Ole Manki: *neaku nkishu oshi yiook kifuga*

Translator: Kwa hivyo sisi huwa tunafuga ng'ombe

Ole Manki: *nikintawu enkop nememanyi*

Translator: Tunapewa nchi kubwa sawa watu hawakai

Ole Manki: *neaku ekintawu ake yiook orkereri obo nikintawu amany*

Translator: Tuna kaa tu upande moja

Ole Manki: *pee kintaiki nkishu nkaron namany*

Translator: Ili kwamba ng'ombe zipate sehemu kubwa ya kula

Ole Manki: *neim likae tung`ana nejo*

Translator: Na watu wengine wanasema

Ole Manki: *inkito kop nemetii toki*

Translator: .....(inaudible) nchi ambaye haina kitu

Ole Manki: *neaku ore sininye ina igirai aya ina*

Translator: Nataka kusema hiyo hapana

Ole Manki: *sininye ina te egirai aya temakosa amu nkishu egirai aramatie*

Translator: Hiyo ni kwa makosa maana kahawa yetu ni ng'ombe na ng'ombe zinataka sehemu kubwa

Ole Manki: *ore sininche kuna kishu ang kiramatita*

Translator: Kwa hivyo ng'ombe zetu nakufuga

Ole Manki: *mikiata ewei nikimimirie nkiri*

Translator: Hatuna mahali ya kuuzia pia nyama

Ole Manki: *oo nkuapi naipang`i nkiri apuiyie boo*

Translator: .....Inaudible) soko za nyama uko nje.

Ole Manki: *ore sininche nena mali ang*

Translator: Ili tupate soko pia

Ole Manki: *nikiramatita*

Translator: Ili tupate soko ya ku.....

Ole Manki: *ore naa tena sia najii majimbo*

Translator: Mambo ya Majimbo naunga mkono

Ole Manki: *naa kaiunga sinanu mkono*

Translator: Tupewe Majimbo

Ole Manki: *amu ina kata etsniki yiook pooki toki*

Translator: Halafu ndiyo tupate kila kitu karibu

Ole Manki: *nikitum sii yiokanoto anoto pooki toki ang*

Translator: Naona Wamaasai tunakuwanga na Majimbo

Ole Manki: *amu ore nena kuapi naijo lodokilani arashu ilkankere*

Translator: Maana hizo sehemu anataja,

Ole Manki: *naa metii lophonu enkop oo lokulilae*

Translator: Hakuna mwenye anaenda ku-cross kwa nchi ya mwingine

Ole Manki: *kake kira ilmaasai pooki*

Translator: Lakini wote ni Wamaasai

Ole Manki: *ore lkulalang otii ena kop*

Translator: Kwa hivyo ndugu zetu walioko hapa

Ole Manki: *anaa ilkoyoyo, anaa lumbua , tanaa long`u*

Translator: Kama ni Wakikuyu, Wakamba, ama Kiambu ....

Ole Manki: *tenejo pee epuo enkop enye eitu kiaraa*

Translator: Hatujawafukuza

Ole Manki: *eitui ake anaa ilkankere kitasha*

Translator: Anasema kwamba wale makabila ambazo wako hapa Wakamba, Wakikuyu wakiambiwa waende kwao si makosa mara sio vita.

Com. Lethome: Wale Wamaasai wako uko?

Ole Manki:

Translator: Wale wakuje hapa. Hata sisi Kangeri na ..... Songo, ule wa Kangeri anaenda Kangeri ule wa Margo Songo

anakuja Margo Songo.

Com. Lethome: (*From Note book*): Sasa tuchukue hivi, mimi ni mjaluo na nime nunua shamba hapa, na nimejenga hapa. Nitoke niache mali yangu?

Translator: Hata kama mtu amenunua labda shamba na amedevelop na ni nchi ya watu wengine, arudi kwao.

Com. Lethome: Na atalipwa hiyo mali ametumia?

Translator: Analipwa.

Com. Lethome: Na tutawezaje kuhifadhi umoja wa nchi. Tutawezaje kuwa na Majimbo na kuwa na amani?

Translator: Sababu yangu kusema hivyo ni kwa sababu yeye mlikuwa mumewadanganyia mwanzoni wao kuja kukaa hapa lakini baadaye ameona kwamba wakazidi mpaka wametunyang'anya hata uongozi. Kwa hivyo warudi makwao.

Com. Lethome: Sasa unajua ile sheria ambao tunafuata sasa ile kitu tutatengeneza tusigawanye. Tutawekaje balance lakini tusivunje vunje nchi. Kwa hivyo hata kama ni kabila na umezaliwa hapa.

Translator: Mtu aliye zaliwa hapa ni tofauti na yule ambaye amekuja.

Com. Lethome: (inaudible)

Translator: Anaweza kaa. Huyu ni nafuu kuliko ule ambaye amekuja tu.

Ole Manki: *ore taa ene mwisho*

Translator: Haya asante.

Ole Manki: *ore ene mwisho naa*

Translator: Ngoja, ya mwisho

Ole Manki: *ekiyiu majimbo*

Translator: Nataka Majimbo

Ole Manki: *ore oshi iltumg`ana kumok oleng lijo directors*

Translator: Watu kama director,

Ole Manki: *iljaji*

Translator: Judge,

Ole Manki: *secretary*

Translator: Secretary

Ole Manki: *kiyieu nemeitoki aaku oltng`ani obo oiger*

Translator: Tunataka asiwe anaandikwa na mtu mmoja

Ole Manki: *aikiyieu neaku majimbo naigerr*

Translator: Tunataka awe anaandikwa na Majimbo

Ole Manki: *amu eaku oltungani obo oigerr neaku leenkabila enye epik*

Translator: Maana kama ni mtu moja ua anajiri watu kama hao anachagua tu watu wa kabila zao

Ole Manki: *neaku ore nanu pee ayieu majimbo naleng naa naa tengaraki ilkasin pooki laiyo lelo*

Translator: Kwa hivyo Majimbo nataka sana kwa sababu ya hiyo

Com. Lethome: *(inaudible)* Alisema kama ni Majudge, Ma-directors, heads of Parastatal na anataka Majimbo. Sasa hawa ni wale walioko katika Central government, ama ni wale wako kwa Majimbo. .... *(inaudible)* Hawa umezungumzia kuna wengine wa Central government na kuna wengine wa Majimbo.

Anasema kwamba watu kama hao pengine huwa wanachaguliwa na President, na tukiwa na Majimbo labda kila Jimbo watu watakuwa na watu wao mahali pale.

Interjection: Tukisema ..... *(inaudible)* si ndiyo? Lakini parastatal hai .....*(inaudible)*

(Words lost as tape ends)

Com. Lethome: Olemo Olentie. Atafuatiwa na Olesinjika. Afuate na Moses Naitota. Tafadhali.

Olemo Olentie: *ore taa enkarna ai naji Lemumo ole Tilei*

Translator: Jina langu ni Olemo Olentie.

Mr Olentie: *ore ene dukuya*

Translator: Jambo la kwanza

Mr Olentie: *kijito toi ikiyiu majimbo*

Translator: Ninataka Majimbo

Mr Olentie: *ore majimbo pee kiyiue*

Translator: Tunataka Majimbo kwa sababu

Mr Olentie: *ebaiki doi nedurrudurra nkabilaritin*

Translator: Labda makabila ziko tofauti tofauti

Mr Olentie: *etii apa enatosioko aisuma*

Translator: Kuna kabila ambaye imesoma mbeleni

Mr Olentie: *netii eneitu eisuma naleng*

Translator: Na kuna ile haijasoma sana

Mr Olentie: *neaku na taata oltung`ani ,*

Translator: Na ikawa wale ambaye hawajasoma

Mr Olentie: *leitu eisuma naleng*

Translator: Na ikawa wale ambae hawajasoma sana

Mr Olentie: *naa tenelotu majimbo metaa teneponu ilmaasai nikira oshi nkabil;arini artam*

Translator: Majimbo ikija Wamaasai pengine kama tunatoka makabila kama 40

Mr Olentie: *netai ina majimbo nara artam*

Translator: Nakuta kuna Majimbo

Mr Olentie: *neaku*

Translator: Kwa hivyo nakuta sisi pia,

Mr Olentie: *kira ilmaasai*

Translator: Tukiwa Maasai

Mr Olentie: *ore sininche kulo lang moobo oisumate*

Translator: Wale watu moja moja ambaye wamesoma

Mr Olentie: *netum nafasi naiinosie ninche mali natii kenya*

Translator: Wapate pia nafasi katika sehemu zao.

Mr Olentie: *neaku ore naa taata ena majimo naji enoo lmaasai*

Translator: Najua hii Majimbo hii tunahitaji kama Wamaasai

Mr Olentie: *neaku ore ng`uesi amu etii embusel*

Translator: Unakuta wanyama maana ziko Amboseli

Mr Olentie: *neaku kore siatin ake yie natii*

Translator: Na kazi zote ambazo zinapoatikana

Mr Olentie: *ata ebaiki noo warden*

Translator: Tunataka kuanzia Warden

Mr Olentie: *neni siatin ake yie pooki eserkali*

Translator: Zote hizo za serikali

Mr Olentie: *netum sinche nkera ang aa l`maasai esia najing , amu majimbo naa kitii neidimu ate*

Translator: Na watoto wetu wanataka kazi mara tunataka Majimbo na hakuna watu wa kutoka nje watakuja kufanya kazi katika sehemu yetu

Mr Olentie: *neaku ina pee kijito kiyieu majimbo amu eramat yiook*

Translator: Kwa hivyo ndiyo maana tunataka Majimbo maana itatusaidia

Mr Olentie: *ore sii enkae*

Translator: Jambo lingine

Mr Olentie: *pee eshuko doi iltung`ana weitin enye*

Translator: Tunasema watu warudi makwao

Mr Olentie: *ata toi loetuo neponu aiki tene*

Translator: Hata wale walikuja na wakazaliwa hapa

Mr Olentie: *eyiolo tee eneieng`ua amu meng`en oltung`ani alnag enkai*

Translator: Maana mtu si mjanja kuliko Mungu

Mr Olentie: *neeta apa enkai enetipika ilmaasai neeta entipika ilkokoyo , oe loong`u*

Translator: Na Mungu alijua mahali ataweka Maasai, Kikuyu na Wakamba.

Mr Olentie: *neaku eniyewuo apa to losek amu isume apa iyie pee ilito alej likae tung`ani*

Translator: Kwa hivyo kama ulikuja kwa ujanja maana ulisema uje udanganye

Mr Olentie: *nishuko naa amu ieteng`ena naa enkai ilo tung`ani*

Translator: Urudi mahali ulitoka maana pia Mungu amemuelimisha huyu ambaye alikuwa mjinga

Mr Olentie: *ore paing`ua ine amu mayiuo nikidung`oki naa kaomon ake pee kincho matopona aare*

Translator: Ili nitoke hapo niende katika hatua nyingine

Mr Olentie: *ene wei oo nkuapi oo lmaasai naishoyioki*

Translator: Hizi sehemu za Maasai ambaye zilichukuliwa zamani

Mr Olentie: *aorrirror penyo*

Translator: Nataka kuwambia kidogo

Mr Olentie: *ore embusel*

Translator: Nasema Amboseli

Mr Olentie: *nijo enewei taata neji emakat*

Translator: Na Magadi

Mr Olentie: *oo nena kuapi ake yie taata kulie*

Translator: Na hizo sehemu zingine

Mr Olentie: *najeito pee eshukuni nena*

Translator: Nasema hizo zirudishwe

Mr Olentie: *anaa embusel*

Translator: Mahali kama Amboseli

Mr Olentie *naa pee kibung openy*

Translator: Na wenyewe tushike

Mr Olentie: *:mee ekijo pee kiaraa ngu`esi*

Translator: Na tunajua vile nakuja kuifanyia hata kama ni Game Reserve

Mr Olentie: *mee taa ekijo pee kiaraa ng`uesi*

Translator: Kwa hivyo sio hati ni wanyama tunawafukuza

Mr Olentie: *kake elotu aaku game reserve*

Translator: Tunaweza tu hivyo pori la wanyama.

Mr Olentie: *likiponu aibung`ie nena ng`uesi amu nkunaang*

Translator: Tuchunge hawa wanyama maana ni wetu.

Mr Olentie: *kore ladii tung`ana lijo enadii swali ninchorita ole Kutiti*

Translator: Na vile mzee mwingine alikuwa amesema hapa

Mr Olentie: *tenerr eng`ues oltung`ani*

Translator: Kama mnyama akimpiga mtu

Mr Olentie: *ore kuna milioni are oshi niking`amu*

Translator: Hiyo milioni 2 ambayo tunapatanga

Mr Olentie: *nelakieiki oltung`ani milioni imiet naa nkaik ang ijing`u nikiare oltutung`ani milioni imiet*

Translator: Tunaweza sema tunaweza lipa mtu kiwango ile tunataka hata million 5 maana hizo pesa zote zitakuwa mikononi mwetu.

Mr Olentie: *neaku ore oltung`ani olak ele tung`ani otua*

Translator: Kwa hivyo ile pesa ambaye tatalipa huyu mtu ambaye amekufa

Mr Olentie: *mbisai toi pooki naponu*

Translator: Ni vile pesa zote ambazo tunapata

Mr Olentie: *neaku ore ne mbusel*

Translator: Kwa hivyo Amboseli

Mr Olentie: *nelakieki kuna scheme naing`or embusel*

Translator: Inaweza lipa hizi masikini za Amboseli

Mr Olentie: *orene ne mara*

Translator: Na za Mara

Mr Olentie: *nelakieki nena naing`orr ina kop e mara*

Translator: Inaweza lipa hiyo watu wa upande hiyo ya Mara.

Mr Olentie: *neaku neiija eikunakini oltung`ani otua, yiook olak kake kuna pisai nemeitoki alo nabo*

Translator: Kwa hivyo tutajua vile tutakuwa tukiwalipa maana tutakuwa tuko na pesa maana itakuwa mikononi mwetu kwa hivo tatalipa vile tunataka

Mr Olentie: *ore enkae*

Translator: Lingine,

Mr Olentie: *ore enkae ne weji oo larikok*

Translator: Ni mambo ya viongozi

Mr Olentie: *kitejo ore larikok naa*

Translator: Nasema viongozi

Mr Olentie: *naa raia ake nagelu ana ena dii najo iltung`ana*

Translator: Tunachugua vile imesemekana

Mr Olentie: *kake kitejo sii ore olarikoni*

Translator: Lakini kiongozi

Mr Olentie: *moo oloisume*

Translator: Sio mpaka awe ikiwa amesoma

Mr Olentie: *ore ninye ntokitin nagirai alimu tene*

Translator: Hiyo yote amesemeka hapa

Mr Olentie: *ore iltung`ana ogira alimu ntokitin nang`orr ilmaasai*

Translator: Nasema ile kitu ambaye inasemana na wale watu ambaye wanatetea Wamaasai

Mr Olentie: *naa kulo leitu iesuma lijo nanu amu eitu akata*

Translator: Wale ambao hawajasoma

Mr Olentie: *adiol edarasa ene tii*

Translator: Kama mimi ..... darasa

Mr Olentie: *neaku kijo*

Translator: Kwa hivyo tunasema

Mr Olentie: *ore oltung`ani ogehu iltung`ana*

Translator: Mtu ambaye anachaguliwa na wananchi

Mr Olentie: *olonyorr raia enye*

Translator: Ni yule anapendwa na rahia

Mr Olentie: *hata toi ninye olrkasolai ,hata doi ninye orkasolai laa edarasa euni eingua*

Translator: Hata kama Councilor ametoka darasa la tatu.

Mr Olentie: *nedol lopeny ajo ninye oidimu yiook*

Translator: Wananchi wameona kwamba huyu .....

Mr Olentie: *hata olbungei anaa edarasa eisiet*

Translator: Hata kama Mbunge ni wa darasa la nane

Mr Olentie: *nedoli ajo*

Translator: Na ameonekana ya kwamba ni kiongozi,

Mr Olentie: *keidimu*

Translator: Anaweza

Mr Olentie: *ore paitoki aimu ene wei oo lchambai*

Translator: Kwa upande wa mashamba

Mr Olentie: *ajeito*

Translator: Nasema hivi

Mr Olentie: *ore sininche lchambai*

Translator: Nae pia mashamba

Mr Olentie: *enayai*

Translator: Nikifa

Mr Olentie: *aisaport enaduo ake najo iltung`ana pee eitasheiki entomoni oo rpayian lenye*

Translator: Title deed iwe ikiandikwa mama na mzee

Mr Olentie: *ore sii enkae*

Translator: Na njia ingine

Mr Olentie: *ladou payiani loo lgilat*

Translator: Wale wazee wa makabila milango

Mr Olentie: *ninche oaku ena najo landboard*

Translator: Ndiyo watukuwa wa Land Board baada ya hii Land Board kuvunjwa

Mr Olentie: *aomonu sii enkae*

Translator: Ingingine

Mr Olentie: *ayieu najo*

Translator: Nataka kusema hivi

Mr Olentie: *aomonu jao etii sheria*

Translator: Kuna sheria

Mr Olentie: *hoo nenayiolo naleng ajo ntomoni napishana oo mieit*

Translator: Jambo sijui kama ni namba 75

Mr Olentie: *enoshi naa labda entoki oltung`ani ninyalayie nee, nemekure eshukunoi amu eibung`a tittle*

Translator: Labda pengine kama kuna kitu ya mtu nichukuwe kama iwezekana tena nirudishe maana nishapata tittle

Mr Olentie: *pee eitauni ina sheraia pi*

Translator: Hiyo sheria iondelewe.

Mr Olentie: *paa ore entoki ninyalayie oltung`ani*

Translator: Kama kuna kitu ya mtu ulichukua kwa makosa

Mr Olentie: *neidimaayu naa pee eshukuni amu etelejayie naa te lazima*

Translator: Ikiwezekana nikurudishwa maana ulichukua kwa makosa.

Mr Olentie: *ore enabayie aomon taa*

Translator: Na ya mwisho

Mr Olentie: *mena ene wei taata neji ene wei Nairobi*

Translator: Mambo kama Nairobi

Mr Olentie: *ore kuna wetin nesheta*

Translator: Hizi sehemu ambazo zimejengwa

Mr Olentie: *kijito pee eshukokini yiook*

Translator: Tunasema turudishiwe

Mr Olentie: *kake tenemeidimayu*

Translator: Lakini kama haiwezekani

Mr Olentie: *neoshi anaa ineikununo empiiron enkop*

Translator: Ipigwe faini vile ardhi iko

Mr Olentie: *neaku enedim atalaa*

Translator: Kwa hivyo kama itawezekana

Mr Olentie: *meeta etii apa oltung`ani otelejayie atalaki yiook*

Translator: Kama kuna vile inaweza lipwa kulingana na vile iko,

Mr Olentie: *ina enanarikinore mali*

Translator: Vile inavyostahili

Mr Olentie: *neaku naa taata nikiruk metakalini yiook naa enikiru, nikiya enkop ang*

Translator: Nakubali ..... (inaudible)

Mr Olentie: *ore eneare*

Translator: Ya pili

Mr Olentie: *kuna tokitin oshi esimiti*

Translator: Kuna hii mambo ya simiti hii

Mr Olentie: *enewei taa esimiti*

Translator: Kuna Portland

Mr Olentie: *kiata ene wei olmuntus*

Translator: Tormundus mahali

Mr Olentie: *toolmaasai tenewei ake e maparasha*

Translator: Na Maparasha pia kuna mahali inatolewa simiti

Mr Olentie: *ore sii ene wei nepui aitobirie*

Translator: Na mali inaenda kutengezwa

Mr Olentie: tena kampuni

Translator: Ni hii kampuni

Interjection: Anapendekeza nini?

Mr Olentie: *midol enkerai nabo olmaasai*

Translator: hawataandikwa katika hizo makampuni

Mr Olentie: *nikiyiu nikijo enmeishori yiook meeta ore ilmaasai nemeigeri tenena ambunini*

Translator: Afadhali tutunge sheria

Mr Olentie: *eneikash tenikintau sheria naiken ena simiti pee meitoki alo*

Translator: Hii ..... (inaudible)

Mr Olentie: *hata ninye enaa kemira ninye ene*

Translator: Hata kama imeuzwa

Mr Olentie: *mbaka omeigeri nkera ang teine weiji, ashe oleng*

Translator: Wamaasai wetu waandikwa hapo.

Com. Lethome: (inaudible)

Prof. Kwinta kaji taa nanau prof. Kurencha ole Sonchika

Translator: Anaitwa Prof. Kwinta Olesinjika.

Prof. Ole sinjika: *ore enaai eduya*

Translator: Jambo langu la kwanza

Prof. Ole sinjika: *naa kanyor doi nanu majimbo*

Translator: Napenda Majimbo

Prof. Ole sinjika: *ore sababu*

Translator: Na sababu yake

Prof. Ole sinjika: *meng`orr enkare naado emoti*

Translator: Kitu ambacho kilicho mbali haiwezi kukusaidia

Prof. Ole sinjika: *neaku ore nea toki naijmajimbo naa edaa natana*

Translator: Kwa hivyo majimbo ni chakula ilioko karibu

Prof. Ole sinjika: *ore ene are*

Translator: Ya pili,

Prof. Ole sinjika: *amu katiba naaduo ena nikijo pee king`orr naramat olorere pooki*

Translator: Maana hii ni Katiba tunaunda ambaye itasaidia wananchi wote

Prof. Ole sinjika: *ore nanu enaipendekeza*

Translator: Kile napendekeza

Prof. Ole sinjika: *aipendekeza pee eipungusai isipitali oo loopeny*

Translator: Hospitali za private zipunguzwe

Prof. Ole sinjika: *pee etum ne serkali atabak olorere*

Translator: Ili za serikali ziweze kutibu watu

Prof. Ole sinjika: *eiumisita yiiook kuna sipitalini oo mpisai*

Translator: Hizi hospitali za pesa zinatumiza

Prof. Ole sinjika: *neya mpiosai o Intamoyia*

Translator: Na zinachukua pesa ya wagonjwa

Prof. Ole sinjika: *nemidimu toi ninye pooki ealareina sipitali*

Translator: Na watu wengi hawezi malipo za hizo private hospitals

Prof. Ole sinjika: *ore ene aere*

Translator: Ya pili

Prof. Ole sinjika: *teneidimayu*

Translator: Kama ikiwezekana

Prof. Ole sinjika: *nerrinyokin yiiook embusel*

Translator: Amboseli turudishiwe iwe Game Reserve

Prof. Ole sinjika: *maita game reserve , tenajo taa ina naa nkuapi pooki nawaki*

Translator: Ninasema hivyo natoa mfano ni sehemu zote ambazo zimechukuliwa

Prof. Ole sinjika: *maipung`a enaa enikibung`a pee kibulu*

Translator: Tushike tu kama ilikuwa tu hapa awali

Prof. Ole sinjika: *ore ene uni*

Translator: Ya tatu,

Prof. Ole sinjika: *natanaa serkali naji pee elo larin oshomo ena natai*

Translator: Kama hii ni maoni ya serikali vile inataka kutengeneza mambo

Prof. Ole sinjika: *neing`or serkali ilkejek*

Translator: Serikali pia iangalie mito

Prof. Ole sinjika: *ndimi*

Translator: Na misitu

Prof. Ole sinjika: *neipunkusi osokoni loo nkuk*

Translator: Na mambo ya soko ya makaa ipunguzwe

Prof. Ole sinjika: *egira alo osokoni loo nkuk*

Translator: Na soko ya makaa

Prof. Ole sinjika: *ainyalaki yiook nkonyek oo nkariak*

Translator: Inatuharibia chemi chemi za maji

Prof. Ole sinjika: *nearr eseroi lang*

Translator: Na inaharibu misitu yetu

Prof. Ole sinjika: *neton toi ninye mikiyiolo aatun ilkeek*

Translator: Na bado ..... (inaudible) miti.

Prof. Ole sinjika: *naa serkali naibumg`ita tenkaina nemenarikinore pee elo enkop atiu neja*

Translator: Na serikali inatawala inatakiwi nchi iharibike namna hiyo

Prof. Ole sinjika: *nayiu naa ene uni*

Translator: Nataka ya tatu pia,

Prof. Ole sinjika: *teneidimayu*

Translator: Ikiwezekana

Prof. Ole sinjika *neipungusi laiguanak*

Translator: Ma-chief apunguzwe

Prof. Ole sinjika *neponi ldakitarini*

Translator: Ma-daktari waongezwe

Prof. Ole sinjika *tenidimayu neipungusi auditors ,*

Translator: Ikiwezekana Ma-auditors wapunguzwe

Prof. Ole sinjika: *neponi ilmalimuni*

Translator: Walimu waongezwe.

Moses Nairobi: Basi, mimi kwa lugha naitwa Moses Nairobi, na mimi jambo langu la kwanza ningependekeza habari ya Majimboism. Na sababu yake ni hivi, kila kitu iwe karibu na wananchi ambaye asili mia ambaye..... (inaudible), kwa mfano kazi.

Nikisema kwa habari ya masomo, watoto wawe wakipewa free education kuanzia nursery mpaka standard eight, na hapo hapo katika hiyo masomo, watoto wafundishwe mother's tongue; wawe wakifundishwa lugha ya mama. Na hapo hapo katika hiyo masomo, mimi ningependekeza kwamba adabu wawe wakiadhibiwa kwa ajili hata sio wale ambao tulikuwa tunasema hapa awali, tulikuwa tunatibiwa na hatuja umia. Na hapo kwa habari pia ya masomo, nikifuatiliwa zaidi ya kwamba masomo iwe kutoka nursery standard one mpaka eight halafu na iwe hii 8-4-4 syllabus, iwe ikifuatwa.

Na nikitoka hapo, nikienda kwa habari ya rasilimali yaani natural resources, mimi ningependekeza hivi, ya kwamba, kwa habari ya wanyama waporini, iwe 99.99% iwe inarudi kwa watu wenyewe, kwa ajili, kahawa kwetu Wamaasai ni wanyama wa pori, na ukikuta mahali hiyo imetengwa kama Amboseli National Park, imetokana na ardhi yetu. Na ningefurahia ya kwamba wale waajiriwa pale kama lodges, kama game parks wako pale, iwe pia imetokana na watu wa kutoka sehemu hii.

Com. Lethome: What percentage?

Moses: Iwe ni 99.99%. Maanake hata pamoja na hao tuna wardens, ambao tume kuwa na qualifications, ambaye watu wamesoma, wamesomea kazi ya wild life. Kwa hivyo wawe ndiyo wakichunga pale ili mnyama yoyote akilete hadhara, tuwe tukikimbilia kwa njia rahisi na anaweza kututetea.

Na pia itakuwa mnyama kama itaumiza mtu, ama mnyama akiharibu nyumba yetu, tutakuwa tuki.....(inaudible) sisi kwa sisi kwa ajili tunaonanga hapo awali mnyama kama kwa mfano mzee mmoja alikuwa amesema hivi kuna mnyama inatusumbua,

tukipiga simu kwa Warden Amboseli, hachukiwi action. Kwa hivyo ningependekeza kwamba ikiwa ni warden wetu huko pale, atachukua atachukua jukumu mara moja kwa ajili anasikia uchungu kwa sababu damu ni zito kuliko maji. Kwa hivyo, ningependekeza hayo. Na pia kwa habari ya msitu, pia ningependekeza kwamba kama tuna forest hapa juu, kwamba kuwe na Kamati maalum ambaye itasimamia habari ya hio natural resources, ambaye ingeundwa kutoka sisi wananchi ambaye wawe wakilisha ikiwa kuna forest haiko pale, nayo kuna kamati ya wananchi ambayo wanahusika pale asije kufanya tena mambo ya ofisadi.

Nikirudi tena kwa habari ya ardhi ambao ardhi ni rasilimali ambao tunajua ni kitu ya maana na ndiyo ya mwisho, ningependekeza ya kwamba hii Land Control Board ifutuliwe mbali. Na pamoja na hayo, hata mimi ningependekeza ya kwamba, title iwe ikiandikwa mama, baba, hata ikiwezekana na familia wake kama watoto. Na pia pamoja na hapo, kuriidhi hata ningependekeza ya kwamba mtoto ya kike, naye awe akipewa uriidhi pale maanake kwa mila yetu ya Wamaasai, naonanga kama wanasema mtoto wa kike kama ni kitu tu inauzwa, na mimi singe kubaliana na hayo. Hata naye mtoto wa kike apewe uriidhi sawa na kijana wa kiume.

Kwa upande wa soko huru ningependekeza hivi, ili niende haraka, ningenda hivi, soko huru iwe, lakini iwe ni ile kitu ambaye hakuna katika kwetu inaweza kuletwa . Ningependekeza ya kwamba chochote ambaye kama tuna nyanya hapa, isiletwe, iwe ikienda kwa wakulima. Ikiwa kuna vitungu, isiletwe, ikiwa kuna ng'ombe ambaye tunapeleka kwa masoko isiletwe kutoka sehemu zingine ili watu wa huku wafaidike na mali yao, bali tunaelewa kwamba madawa zimekuwa juu, ya ku-pray ngombe, ya ku-spray mashamba na tunaelewa kwamba mali ikiwa inaletwa kutoka nchi yoyote itakuja kuharibu ile mali yetu hapa.

Basi ningependekeza kwamba uongozi kama Chief, Assistant Chief, wote wawe wakichaguliwa na wananchi.

Mwisho, ningependekeza kwamba kwa habari ya wafunga. Ikiwa mtu ameuwa, hiyo case yake hakuna haja ya kukatiwa kesi hati ... miaka 20. Kama ameua, naye auliwe. Na nikipendekeza ya kwamba ikiwa naye wanyang'anyi ambao wanatumia unyang'anyi kunyang'anya watu mali yao kwa nguvu, naye wawe case yao iwe ni kuuliwa tu. Isiwe tu ni kupatiwa .....(inaudible) waache kusumbua watu. Basi ni hayo tu, sina mengi.

Com. Lethome: Emanuel Maiyani

Emmanuel Maiyani: Mr Commissioner, the DO, I would like give my personal views concerning the constitutional review. My name is Emmanuel Maiyani, ...(inaudible) inspiring Councilor.

The first point is that farmers should be protected from cheap imports. That is one point.

Voters should be empowered to recall a poorly performing MP or a Councilor; this is because sometimes against voters,

immediately they are voted in and disappear until the next general elections is around the corner.

Point three, the government should provide free primary and secondary education and health services.

Maasai lost their land during British rule and must be returned; failing which they should be compensated in either education, giving education to our children, infrastructure or health.

Point five, the government should pay well those found killed by wild animals, instead of paying peanuts of Kshs 30,000/- .

Interjection: (inaudible)

Point ya tano, nasema kwamba wale watu ambao wanauliwa na wanyama, badala ya kulipwa pesa kidogo, ya 30,000/- walipue milioni 5.

Local authorities to be empowered to control land and other resources. County council wawe na nguvu ya kutawala mali ambazo ziko katika district yetu.

Com Lethome: Sasa choose one language; si wewe ni Mmaasai?

Zile lodges ambazo ziko katika tunataka ziajiri watu wetu , 80%.

Wale wazee ambao wanapatikana wanaoa watoto ninatoa maoni yangu kwamba ukipatikana unaoa mtoto ufungwe miaka tano, na huyo mtoto arudishwe shuleni

Com Lethome: Mtoto ni miaka ngapi?

Emmanuel: Underage.

Com Lethome: What is underage

Emmanuel: That is from .....(inaudible) below 18.

KWS wanafaa kurudishia wakulima hasara ambayo italetwa na wanyama wao.

Com. Njoroge: Sasa Mwenye Kiti wetu ametuomba tusifanye kelele. Mtu akifanya kelele, aende nje .....(inaudible) Ni kama kortini tu, ukienda kortini hufanyi kelele. Kwa hivyo, tunawaomba mheshimu yule anaotoa maoni. Akimaliza na wewe .....(inaudible). Tena niwaambie, mkifanya kelele yale mambo itaingia katika tape, na

ikienda Nairobi, itasemekana ni .....(*inaudible*) Sawa sawa

Thank you Mr Commissioner. Point ya tisa nasema kwamba KWS kwa sababu tunakaa na wanyama, wanyama wakija kuharibu mashamba yetu, tulipwe.

Point ya kumi, tunahitaji open set market ili tuweze kutoa wanyama wetu hapa, tupeleke KCMC na tuweze kuziiza huko. So tunaomba KCMC ifunguliwe.

Point number 11, County Council ya constituency hii yetu tunataka I-employ locals wale watu wa hapa, badala ya kuleta watu kutoka uko nje, tunataka watu wa hapa waajiriwe na County Council yetu; kwa sababu tunakuta kwamba kama hii Kajiado yetu wale watu ambao wanakuja kufanya kazi hapa ni kutoka Central na kutoka Kajiado. Tunataka watu Wamaasai wa hapa wafaidike, na County Council yetu.

Point number 12. Wale watoto ambao ni yetima wameachwa na wazazi wao kwa sababu ya kufa kwa ukimwi, tunaomba hawa watoto serikali wasomeshe, na pia wajengewe mahali wanaweza kukaa; kwa sababu kuna watoto wengi Wamaasai ambao wameachua yetimu.

Point number 13; Boards za shule - BOG kile ambacho kinasimamia shule tunaomba kwamba wawe wanalipwa na serikali. Kwa sababu unakuta kwamba BOG ikikutana, ni shule ndiyo inawalipa, na hiyo pesa inatoka kwa wazazi, sasa unakuta kwamba na hiyo BOG ni ya serikali kwa sababu inatengenezwa na Ministry of Education. Ie ambao inachaguliwa na wazazi ni PTA. Tunaomba kwamba BOG wanaleta burden kubwa kwa shule although they are the managers of the school, lakini tunataka pia wawe wanalipwa kama ni allowance walipue na serikali.

Education should be compulsory to all children. Masomo yawe ni lazima kwa watoto wote.

Imebaki dakika mbili.

Okay thank you. Nimemaliza.

Niko point number 16. Serikali inafaa kurudisha chini ile pesa ambayo inashoshwa watu wa maduka, ma-butchery kwa sababu sasa serikali inatosha pesa mingi. Saa hii ukikuta kama ni butchery, mtu analipa Shs 4,600/-. Kwa duka ni karibu Shs.2,000/-.

Kwa hoteli ni karibu Shs 2,000/- pia. So tunaomba kwamba serikali iweze ku-reduce hiyo pesa ili ile mwananchi wa chini aweze ku-afford kufungua biashara.

Point number 17; tunaomba kwamba Ma-headmaster au officials zetu za mashule ziwe zinakuwa managed by locals. Kwa sababu ukitoa headmaster tuseme kama Nairobi au Nyeri kwa mfano, umlete atawale shule kama Kimana, anaweza kuja na akule pesa na aende. Na kumpata itakuwa ni vigumu. Lakini ukiajiri mtu ambaye, ama serikali ikiajiri yule mtu ambaye yuko

hapa Loitokitok na a-manage shule iko Loitokitok, hawezi kula pesa kula pesa maana hakuna mahali ataenda, so hapo nasema kwamba, headmaster zote wa secondary school na primary schools wawe Wamaasai.

Ya mwisho, hapa Kajiado South, na ningependa kusema hatuna shamba ambao haina mtu. Naomba kwamba hiyo iwekwe kwa maoni yetu ya kwamba hakuna idle land Kajiado South. Shamba zote ziko na watu. Thank you Bw. Commissioners.

Com. Bishop: Umesema ni kwamba ikiwa ni shamba ya watu, kwa hivyo hiyo shamba isichukiliwe na serikali ama nini. Ukisema idle land hatuwezi kufahamu ni ..... (inaudible)

Naweza kukueleza. Nikisema idle land unaweza kuta kwamba kuna Group Ranches mingi ambazo tuko nazo. Na mtu wa nje anaweza kuja na afikirie kwamba hii Group Ranches haina wenyewe, kwa sababu unaweza kuta kama hapa Amboseli unaweza enda karibu 400km na usikute boma ya mtu. Lakini hizo shamba zina wenyewe, na inajulikana, na ina members. So, shamba zote zina watu.

Com. Lethome: (*Names – inaudible*)

Ketukei Nailanga: *nanu taa ilo oji Ketukei Nailiang`a*

Translator: Jina langu ni Ketukei Nailanga

Mr Nailanga: *ore taa ene dukuya naa ena*

Translator: Ya kwanza ni hii.

Mr Nailanga: *ore eneaku esaa emirata oo klilchambai naa shida teyiook*

Translator: Mambo ya uuzaji wa mashamba ni shida sana kwetu.

Mr Nailanga: *teneidimayu naaji ina pee itauni tukul anamg`aa ina buku negili nemitoki amirr ilo shamba naa ina naji ninye enai*

Translator: Shamba kwanza hatujiwezi kabisa, na hiyo mambo ya kuuza mashamba itupuliwe mbali, hiyo ndiyo maoni yangu kama inawezekana.

Mr Nailanga: *amu ore tanakata iji naa emirr ormoruo loota nkiyiotin tomon*

Translator: Maana mzee aliye na watoto kumi anauza shamba

Mr Nailanga: *neing`ua enkitok enye ,oo nkeru*

Translator: Anaacha mama na watoto.

- Mr Nailanga:** *oore enkai naa ore apa pee eitri asho yiook enkare ena naji, ene pipeline naa neishori tolapa sekenkei musana iom enkop neishori yiook iltankii ong`uan*
- Translator:** Hiyo maji ya pipeline mwanzoni, tulikuwa tumepewa tangi kama nne mwanzoni
- Mr Nailanga:** *aiyyioou najo iji, ewaki nolturesh*
- Translator:** Olturesh maji imeenda
- Mr Nailanga:** *naa ore taata pee eishori yiook enkare tekila weiji nikiyio niitum tenkare*
- Translator:** Tuwekewe maji na kila sehemu mahali ambayo tunataka maji tupewe.
- Mr Nailanga:** *peaku enkare eae balance kiti alang enaikash*
- Translator:** Ili iwe tunakunywa maji kuliko ambaye inaenda
- Mr Nailanga:** *pee ejing ebaiki iljasika , enkare iena kejo mbaka ilo keju*
- Translator:** ..... (inaudible) hiyo maji mpaka huko chini.
- Mr Nailanga:** *ore naa enkai naa enasii ai naji pee kishula onkulie abilaritn oo iltunng`ana*
- Translator:** Mambo ingine ni hii mambo ya Majimbo kwamba huku tunakuwanga makabila mengi
- Mr Nailanga:** *naa kewaki taapake tenkata e misisimisi*
- Translator:** Na hii nchi yetu ilichukuliwa zamani tu kwa njia isiiofaa.
- Mr Nailanga:** *eibaiki ena naji embusel , masai mara*
- Translator:** Na sehemu zote zile ambacho zilikuwa zinatajwa, Amboseli, Maasai Mara, Laikipia na kila masehemu.
- Mr Nailanga:** *hata ena nikimanya nijo oloitokitok*
- Translator:** Hata Loitokitok hii ambaye tunakaa.
- Mr Nailanga:** *neidiayu naaji nepuo iltung`anambalimbali nepuo aing`ua yiook*
- Translator:** Sasa maoni yangu ni watu warudi makwao tubaki wenyeji
- Mr Nailanga:** *meeta ina ninye enaai*
- Translator:** Hiyo ndiyo yangu.

Com. Lethome: Afuatiwe na Senten Ole Lengete.

Senten Ole Lengete: *ore naa nanu naa kaji Senteu ole Leng`ete*

Translator: Jina langu ni Senten Ole Lengete

Ole Lengete: *naa ore naa ntokitin nairo naa kuhusu enkare enoolturesh*

Translator: Nazungunza kuhusu maji ya Olturesh

Ole Lengete: *enkare naa enoltureh nashomo enkop naado meeta lopeny enkop*

Translator: Maji ambaye imeanza mbali na wenyeji hawana

Ole Lengete: *naing`asiaataa eneibae eneturishore lopeny enkop*

Translator: Na wenyeji wananyimwa halafu wanaenda ku .....Maua (inaudible)

Ole Lengete: *naing`asia enibae neturishore loopeny enkop epui aturie maua nayai ng`ambo nemeishori lopeny enkop*

Translator: Nataka hiyo maji irudishwe kwa mto ndiyo wenyewe kule chini waweze kupata.

Com. Lethome: Kwa hivyo pipeline ifungwe ama iondolewe.

Ole Lengete: *nayiuu naa ina are pee eshukokini edung`uti olkeju pee epuo lopeny aturishore*

Translator: Hiyo maji igawanywe sio inaenda nyingi kwa pipe, ndiyo ingine ipatikane

Ole Lengete: *pee eorr ina are pee elo edungoti orpipe*

Translator: Ndiyo ingine iende kwa mto.

Ole Lengete: *netum sii lopeny telekua ng`ami naok nkishu*

Translator: Na huko chini pia watu wapate ya ng`ombe ya kunywa.

Ole Lengete: *nena emirata oo ilchmbai*

Translator: Mambo ya mashamba

Ole Lengete: *ore emirata oo lchambai pee pooki ake pee miri olchamba naa pee ening`okino e nkop pooki*

Translator: Shamba ikiuzwa mpaka familia yote wakubaliane

Ole Lengete: *ena najo landboard oshi naomie ilchambai*

Translator: Hii Land Board ambaye huwa ina..... (inaudible) mashamba

Ole Lengete: *ore sii ina pee egili pi*

Translator: Hiyo ivunjwe iondolewe kabisa

Ole Lengete: *neaku lopeny enkop loimie olchamba letaa enoto lopeny shida pee emiri*

Translator: we kwamba kuna wenyezi wazee wa mtaa ambao wanachaguliwa ndiyo wanapitisha mashamba kuuzwa.

Ole Lengete: *ore sii kuna kuapi ang apa nawaki ,eton mikiata enkisuma*

Translator: Ile sehemu zetu ambao tulinyang'wa kabla tulikuwa tumejua mtu wa masomo

Ole Lengete: *pee eshukokini yiook*

Translator: Pia turudishiwe

Ole Lengete: *neitasheyieki duo inkishorooto oo nena nkuapi kiteng`ita amu mekure kiyiue*

Na tusiimbiwe tena kupeanwa maana sasa tumejajaruka

Ole Lengete: *nena kuti*

Translator: Sawa.

Com. Lethome: Dickson Ntauwasa

Dickson Ntauwasa: *ore enai e dukuya naa enasai oo sokoni loo nkishu*

Translator jambo la kwanza ni soko ya ng'ombe

Mr Ntauwasa: *nayieue naa pae enata pae eitakini yiook osokoni oo nkishu le KMC*

Translator Anataka tutengenezewe pia KMC yetu ya ng'ombe kwa Maasai wa Kajiado South

Mr Ntauwasa: *tiatua naa taata ena katiba nikitii taata*

Translator Katika Katiba hii sasa ambaye tunatengeneza

Mr Ntauwasa: *ore enkae naa nolturesh water pipeline*

Translator Inginge pia ni hii maji ya Olturesh

Mr Ntauwasa: *ore sininyenoltureesh pipiline*

Translator Hii maji ya Olturesh ya pipeline

Mr Ntauwasa: *keyiu ina pae neishori ore ena naim olkeju*

Translator Nataka igawanyiwe ingine ipite kwa mto

Mr Ntauwasa: *peaku naa enang arashu eitodolu ajo enang naa ina are*

Translator Ili kwamba ionyeshe hiyo maji ni yetu

Mr Ntauwasa: *ore kilometers imiet niitoki naa pae aitaki yiook water tank*

Translator Kila baada ya 5km tutolewe water tank

Mr Ntauwasa: *ore enkai euni*

Translator Ya tatu,

Mr Ntauwasa: *naa tittle deed olchamba*

Translator Ni ma-title deed ya mashamba

Mr Ntauwasa: *ore tittle deed olchamba*

Translator Title deeds za mashamba

Mr Ntauwasa: *niyieuni naa enata kipik enkarna orpayian wenentomonini enye amu*

Translator Uwe na jina ya mzee na mama

Mr Ntauwasa: *inakata naa meitoki oltung`ani aaku emirr olchamba enaa enayieu*

Translator Ndiyo mtu akiwa anausa tu shamba mwenyewe

Mr Ntauwasa: *ashu ene doi ninye oltung`ani obo , netii likae olo aorioriki nkera*

Translator Ama moja akifariki mwingine abaki aki... watu wengine

Mr Ntauwasa: *ore enkae naa ekisuma oo nkera*

Translator Ya nne ni masomo ya watoto

Mr Ntauwasa: *ayiue taa sinanu naipendekenza ajo ore enkisuma oo nkera ajo nasari mbaka standard eight*

Translator Napendekeza masomo from nursery to standard to standard eight

Mr Ntauwasa: *neaku ene pesho*

Translator Iwe ni ya bure

Mr Ntauwasa: *pee kitumoki naa ake doi atony abaiki secondary nelo dukuya*

Translator Ili tuweze kujaribu kuingia secondary na kuendelea.

Mr Ntauwasa: *bneiija sii etiu orrekie leramatare ena toki najo health*

Translator Mambo pia ya health iko hivyo

Mr Ntauwasa: *peaku ake sininye ene pesho*

Translator Uwe pia ni ya bure

Mr Ntauwasa: *nena naa nince nainei*

Translator Yangu ni hiyo, asante sana.

Com. Lethome: (inaudible)

Parmari Ole Nkiriani: *ore taa sinanu nara parmata ole Kipelian*

Translator: Naitwa Parmari Ole Nkiriani

Ole Nkiriani: *ore naa sininye enedukuya ia*

Translator: Yangu ya kwanza

Ole Nkiriani: *aishukoki enkai enashe eishokii duo taata yiook entoki naji katiba nainining`o*

Translator: Ninafurahia leo tukijuinga pamoja kupanga mambo ya Katiba

Ole Nkiriani: *eitu akaikata eipoti enkolong nabo ajo ewotu ebelekeny ntokitin inyi*

Translator: Mara hatuwaiitwa siku ninyingine kama hii hapo mbeleni

Ole Nkiriani: *naa oreenedukaya ai naa esiai ee tittle deed*

Translator: Na yangu ya kwanza ni mambo ya tittle deed ya mashamba.

Ole Nkiriani: *ore tittle deed eosh oshi oltung`ani obo oigero ajo olalai olchamba*

Translator: Title deed, mtu huwa anajipiga kifua ..... aliandikwa kwenye title deed kwamba shamba ni lake.

Ole Nkiriani: *neing`ua kulikae tung`anak oidim ninche taramatishore ilo shamba tenkaraki enkarna oltung`ani obo*

Translator: Na anaacha wengine pengine ambao wangejisaidia na hiyo shamba kwa ajili jina lake ndiyo imeandikwa.

Ole Nkiriani: *neaku ore naa katia eneidimayu ore naa katiba enidimayu neibelekenyi ina meeta ore ina orpayian o ntomononi enye o nkeru enyena tenidimayu ninye nipiki ilpayiani lo kijiji pee meitoki amirr olchamba*

Translator: Kwa hivyo naomba Katiba ikiwezekana title deed iwe basi katika jina ya mama na mzee na hata watoto.

Ole Nkiriani: *eniare*

Translator: Ya pili,

Ole Nkiriani: *eenkare eno olturesh*

Translator: Maji ya Olturesh

Ole Nkiriani: *ore nolturesh , ee etaa iltung`an a ikati le nkop oshi ake nikijo Garisa nemeti oshi ake enkare*

Translator: Kuna watu wamekuwa kama sehemu ambao inaitwa ..... (inaudible) ambaye ni mfano ya kwamba haikuwaji na maji

Ole Nkiriani: *ore naa sininye temaoni ia*

Translator: Kwa maoni yangu,

Ole Nkiriani: *pee ereti lelo tung`ana te maoni ai amu ninchtodua enkai pee eisho ore*

Translator: Hawa watu wafungulie hiyo maji mara ndiyo Mungu amewapa,

Ole Nkiriani: *ore ebaiki kilomita ongauan neitakini oltanki lenye pee ore enatelakutua nepuo iltung`ana aok pee etum lapa oishoo enkai*

Translator: Kwa hivyo kwenye 4kms iweke tangai ili kwamba watu waweze kusaidika na hiyo maji.

Ole Nkiriani: *ayia eneuni*

Translator: Ya tatu

Ole Nkiriani: *esiai oo ng`uesi*

Translator: Mambo ya wanyama

Ole Nkiriani: *ore ng`uesi naa eshukokini lopeny amu iyook irmaasai*

Translator: Wanyama warudishiwe wenyewe ambao ni sisi Wamaasai.

Ole Nkiriani: *amu tenilo nkuapi meeta ewei netii ng`uesi kintushulaa yiook oshi onkishu*

Translator: Maana hakuna kwingineko kuna wanyama isipokuwa tu kwa Maasai sisi tunachanganya na ng'ombe.

Ole Nkiriani: *ore oshi pee earita yiook ing`uesi naa tenkaraki nikiboitare*

Translator: Wanyama utupiga kwa sababu tuko pamoja nao

Ole Nkiriani: *nikiyieu nikijo ore nkuapi naa ninche oshi eingorieki ng`uesi neshukokini naa yiokk ilpoopeny pee kiramat*

Translator: Kwa hivyo sehemu kama Amboseli ambaye imechukuliwa turudishiwe ili tuangalie nao wanyama maana tunapenda sana wanyama

Ole Nkiriani: *eniung`uan kining`ito apake eji ore Nairobi Lenana , enkopa ang*

Translator: Na siku hizo pia ya zamani Nairobi, Lenana ni yetu,

Ole Nkiriani: *emakat naa enkop ang*

Translator: Na Magadi ni yetu.

Ole Nkiriani: *najoki apa sinanu katiba tanaa enchalan etorunyeki yiook*

Translator: Na ninambia Katiba kwamba kama tulikuwa tumenyang'wa wakati hatukuwa werevu,

Ole Nkiriani: *neshukukini yiook*

Translator: Turudishiwe sasa.

Ole Nkiriani: *naa tenemeshukuni mawaita anaa enapa neshukuni*

Translator: Na kama turudishiwe tuchukue kama mbeleni,

Ole Nkiriani: *nelaki mpisai naishakinore*

Translator: tulipwe basi kifedha.

Ole Nkiriani: *ene meit*

Translator: Tano,

Ole Nkiriani: *enkisuma*

Translator: Ni masomo

Ole Nkiriani: *eitanyamalita yiook isukuluni naleng*

Translator: Mashule huwa inatusumbua sana

Ole Nkiriani: *tenedimayu peyie eibelekeny katiba*

Translator: Kama Katiba ikiwezekana ibadilish

Ole Nkiriani: *nadolita nanu ajo pee eishori nkera meisumata mbaka enkilasi eisiet*

Translator: Watoto free primary education

Ole Nkiriani: *ene eile*

Translator: Ya sita

Ole Nkiriani: *egelare oo laiguanak*

Translator: Uchaguzi ya Ma-chiefs

Ole Nkiriani: *anyorr nanu enegeluni laiguanak amu ee etumuta ianyanyasa iltung`ana lemeyioloi eniengu`a*

Translator: Watu wanao hawajulikani mahali wao wanachaguliwa wamemaliza kunyanyaza watu kabla wananchi hawakuwachagua.

Ole Nkiriani: *metaa ore sinince lelo oji laiguanak naa peyie eishori ilopeny enkop neiahoru enanyorr*

Translator: Kwa hivyo wananchi ndiyo watakuwa wakichagua Ma-chiefs.

Ole Nkiriani: *ashe oleng*

Translator: Asante sana.

Com. Lethome: Councilor Paramuti Risie. Atafuatiwa na Martine Kilasi, haya endelea

Clr. Paramuti Risie: *Risie Parmauat*

Translator: Jambo la kwanza ni kurudishia serikali shukran kwa ajili ya

Interjection: (inaudible)

Clr. Paramuti: *ore naa nanyok*

Translator: Naitwa Risie Paramuti

Clr. Paramuti: *nara nanu olkarsolai le ward e Kimana*

Translator: Na yeye ndiyo Councilor wa ward hii ya Kimana.

Clr. Paramuti: *ajo alo aitayioyo ena siai ena kop*

Translator: Nitasema kwa kifupi yale ambao ako naye

Clr. Paramuti: *naa isai e nkop aiterunyie*

Translator: Na ni mambo ya ardhi kwanza

Clr. Paramuti: *meeta eyiue najo iji*

Translator: Ya kwanza anasema hivi

Clr. Paramuti: *tenidimayu netai eetai ena commision pee elotu enksts nalotu aya masoni oo ltung`ana meeta eyio nipiki parment*

Translator: Hii Commission iwe ikija kila wakati kuchukua maoni ya wananchi maana mambo huwa ikibadilika badilika mara kwa mara.

Clr. Paramuti: *kore esiai oo lchambai naa aiung`ana oo tung`an loo tejo kiyiue neaku*

Translator: Kwa hivyo inatakiwa ibaki permanent Commissioner ikifanya hii kazi.

Clr. Paramuti: *eishori loopeny enkop enkang tailo ilchambai anaa ilgilat*

Translator: Kwa mashamba, nataka wenyeji wawe wakipewa nguvu

Clr. Paramuti: *aneikash neikenii ina siaai e landboaerd katul*

Translator: Kwa hivyo Land Control Boards zifunjwe halafu wazee wachaguliwe kama milango

Clr. Paramuti: *amu ninche oyiolo esiai tanakata naipirta osina loo ltung`ana*

Translator: Maana ndiyo wanajua shida za watu wao.

Clr. Paramuti: *naa aka eneidimayu neikeni emirata enkop katukul aamu kumok iltung`ana*

Translator: Na pia ikiwezekana uuzaji wa mashamba ifungwe.

Clr. Paramuti:*amu kumok iltung`aana otaa loisinak neisarka nkeru tenkarike esiai emiratta e nkop*

Translator: Maana wangu wengi wamekuwa maskini, watoto wakawanyika kwa ajili ya uuzaji wa mashamba.

Interjection: Kabla ujaendelea ..... (inaudible)

Clr. Paramuti:*ore sii esiai e mbusel*

Translator: Njia ya kuwachagua sio nzuri, ya kuchagua hawa watu. Tunataka ichaguliwe na wenyeji. Iwe sasa anachaguliwa kama sasa anasemekana pengine location hawa watu wakae na aweke sasa wale watu ya milango milango.

Clr. Paramuti:*ore esiai matejo naa enenakop nashomo omaasai amu eipoto ilkumok meeta mairo naleng*

Translator: Habari ya hizi nchi za Maasai ambazo zimechukuliwa, maana wengi wametaja kwa hivyo hakuna haja ya kurudia sana,

Clr. Paramuti:*kijoto taata ore enkop nashumo nijo Nairobi noo Nakuru nikiyiou*

Translator: Hizo nchi ambazo zimechukuliwa zamani kama vile imetajua

Clr. Paramuti:*naatenemejidmayu neshukokini yiok ena kop ang naa ore pee temeimidmayu naa ajeito pee eshukoni yiok tenkitoi ooo ropiyani*

Translator: Tunaona kwamba kama haiwezekani irudishwe maana imejengwa, irudishwe kwa njia ya fedha.

Clr. Paramuti:*neaku ,meeta taenedimayu kore serkali oo nkirisa*

Translator: Kwa hivyo kama serikali ya ukoloni

Clr. Paramuti:*kiyieu naa neshukoki yiok ina kop ang , amu ore naa apa enaa enikitoning`o naa eitu apa emirakini keshoki pesho*

Translator: Tulikuwa tunasikia kwamba turudishiwe kwa sababu hiyo nchi hakuwa hata imeuziwa, alikuwa amepewa bure.

Clr. Paramuti:*kore nena pisai naa neponu nkeru oo maasai aisumare neponunui aashetie sipitalini ooo sukuluni.*

Translator: Basi turudishiwe pesa watoto waje wasome nae na ifanye miradi zingine ya maendeleo.

Clr. Paramuti:*ore kuna natana nijo empuselashu nijo emakat ashu kulo shambai otii laikipia*

Translator: Na hizi za karibu kama Amboseli, Mara, Laikipia.

Clr. Paramuti:*naa kiyeyu nikijo ore nena naa pee eshukokini lopeny enkop meeta ninche oitashekito*

Translator: Kwa hivyo wenyewe pia warudishiwe hizo

Clr. Paramuti:*ore taa esiai nijo ena e Bamburi cement ashu ena najo portland*

Translator: Mambo ya Bamburi Portland Cement

Clr. Paramuti:*ainguna sinanu oltung`ana oo tejo pee eigeri iltung`ana loo maasai teine weiji*

Translator: Wenyeji pia Wamaasai wanaandikiwa katika hizo kazi.

Clr. Paramuti:*amu ore tanakata oltotoi ointaunyeki esimiti enata aa enkop oomaasai ina*

Translator: Kwa sababu bidhaa ya kutengeneza cementi inatoka katika ardhi ya Wamaasai.

Clr. Paramuti:*memikiata faida nikitumito*

Translator: Na hauna faida yoyote ambayo tunapata.

Clr. Paramuti:*neaku ore nkerang naisumate nameta ewei netii*

Translator: Kwa hivyo watoto wetu waliosoma hakuna mahali ambao enda

Clr. Paramuti:*nalutu esiai oo ng`uesi*

Translator: Wanasaidia mambo ya wanyama

Clr. Paramuti:*ore esiai oo ng`uesi naa aung`ana olotejo akore ng`uesi neshukokini lopeny enkop*

Translator: Pia naungana na wale wanao sema wanyama warudishiwe wenyewe. Kama kuna wale wanaopata hara
(a few words as tape ends)

Clr. Paramuti:*amu tenetii lodolita asara tanaka ji amu yiook erarita*

Translator: Kuna wengi ambao tunaweza nunua

Clr. Paramuti:*nenya nkujit ooo nkishu ang*

Translator: Tunaweza uza hata kiasi Fulani

Clr. Paramuti: *nikimir easiana , nikipik ebene ore ake pee erarr oltung`ani nelaki naa milioni uni ashu ong`uan*

Translator: Napata pesa ili kama ikiua mtu kama ni milioni 3 ama 4

Clr. Paramuti:*yiook olaki openy*

Translator: Hiyo ndiyo inakuwa tunawalipa

Clr. Paramuti:*neaku kiyieu esiai naijo ina*

Translator: Sisi tunataka kama hiyo.

Clr. Paramuti:*nena esiai oo lodges naijo ene weiji neji embusel*

Translator: Kuna habari ya lodges ziko kama Amboseli

Clr. Paramuti:*kiyieu neishori yiook ore tiatua iltung`ana iip neishori yiook ntomin isiet*

Translator: Nataka tupewe 80%

Clr. Paramuti:*pee eigeri iltung`ana lang amu meigieritoi*

Translator: Watu wetu 80% ndiyo wawe wanaandikwa kazi

Clr. Paramuti:*naa yiook etong`oro enkop*

Translator: Maana sisi hii nchi ni yetu

Clr. Paramuti: *nalotu esiai enkisuma*

Translator: Mambo ya masomo

Clr. Paramuti:*kiyieu enkisuma e pesho*

Translator: Tunataka masomo ya bure

Clr. Paramuti:*neshukuni tene weiji e primary*

Translator: Irudi katika masomo ya msingi

Clr. Paramuti:*ore secondary*

Translator: Na secondary

Clr. Paramuti: *oo university*

Translator: Na university

Clr. Paramuti:*onkoleji*

Translator: Na ma-college

Clr. Paramuti: *nikiyu nikiorr oo serkali garama*

Translator: Hizo pia tufanye cost-sharing na serikali.

Clr. Paramuti: *nelak serkali nusu*

Translator: Serikali watulipie nusu

Clr. Paramuti: *nikilak sii yiook enchoto*

Translator: Wazazi nao walipe nusu

Clr. Paramuti: *kore ene wei naa emuundo e serkali naa*

Translator: Mambo ya kuunda serikali

Clr. Paramuti: *naa sidai ena siaai e majimbo*

Translator: Mambo ya Majimbo

Clr. Paramuti: *amu ore apa pee eitru iltung`ana majimbo naa*

Translator: Maana watu wanasema Majimbo

Clr. Paramuti: *tenkaraki esiai tanakata eji taata kiyieu nenyikaki yiook enkitoria*

Translator: Sisi tunataka utawala uwe karibu nasi

Clr. Paramuti: *meeta kiyieu nikintore maasaa ang*

Translator: Kwa hivyo nataka tutawale mali zetu

Clr. Paramuti: *nikiyieu neigeri iltung`ana lang*

Translator: Tunataka watu wetu waandikwe mahali

Interjection: Na mwisho.

Clr. Paramuti: *tene taana*

Translator: Tunataka watu wetu waandikwe mahali karibu

Clr. Paramuti: *naipirr esiai oo nkishu*

Translator: Mali ya ng'ombe

Clr. Paramuti: *naa kiyiue neboli ewei niyo KMC*

Translator: Nataka KMC ifunguliwe

Clr. Paramuti: *naa kiyiue naa neing`urakini yiook esiai tanakata niyo enoshi ake naing`urakaki kahawa arashuilmajanini*

Translator: Tunatafutia kazi kama vile kahawa na majani

Clr. Paramuti: *pee eipang`ieki nkiri boo*

Translator: Ili soko ya wanyama ukiuza nje.

Clr. Paramuti: *nepiki sii weitin taata*

Translator: Na pia iwekwe mahali

Clr. Paramuti: *nepii weitin naati nkishu oo laramatak*

Translator: Mahali kuna ng'ombe ya wafugaji

Clr. Paramuti: *pee epiki branch e KMC*

Translator: Branch ya KMC iwekwe

Clr. Paramuti: *neaku taa ake yie pee midung`oki kidogo*

Translator: Kwa hivyo naomba

Clr. Paramuti: *ore naa enkae naa esiai nahusu society*

Translator: Ingingine ni kuhusu mambo ya society

Clr. Paramuti: *arashu group ranches*

Translator: Ama mambo ya Group Ranches

Clr. Paramuti: *kiyieu nemoki aaku*

Translator: Mambo kama hizo

Clr. Paramuti: *kore imembai loo societini nikiyiue naa*

Translator: Tunataka iwe wazi kama ni kuhusu pesa, wale wanaosimamia

Clr. Paramuti: *ilmembai oibalie weitin neeim inkishu enye*

Translator: Tunataka members wanaohusika kupanga mahali vitu zao zinapita

Clr. Paramuti: *ore sii esiai e serkali ntokitin pooki naihusu corruption*

Translator: Mambo yote ya corruption kwa upande wa serikali

Clr. Paramuti: *neing`urari metaa esuji siatin tanakata iji metaa eibala nkiotoi naimieki*

Translator: Iangaliwe iwe kwamba vile pesa inapita inaonekana wazi.

Clr. Paramuti: *neasi siatin e auditing*

Translator: Na auditing pia ifanyike mara kwa mara.

Clr. Paramuti: *neishoruni report*

Translator: Na report iwe ikitolewa

Clr. Paramuti: *peyie meitoki aaku ore ropiyiani oo ln`tung`ang kumok neifaidikare oltung`ani obo*

Translator: Pesa ya watu wengi isiwe na mtu moja anafaidika nayo

Clr. Paramuti: *kiiyu sii naa easi mpango ajo ilmembai ajo ena toki kiyiue nikintaas nena ropiyiani ang*

Translator: Nataka pia members ndiyo wawe wanapanga kile watafanyia pesa zao

Clr. Paramuti: *kore sii tenkaraki esai edung`oto enkop nikitii taata group ranches o loitokitok*

Translator: Tunataka Group Ranches katika Loitokitok

Clr. Paramuti: *naa pee kijo eng`asai aing`uraa kake kila group ranch neing`uraa mee l`tung`ana lo lakua*

Translator: Kila Group Ranch kwanza iangalie wale members ambao hajaandikwa

Clr. Paramuti: *kila group ranch neinguraa ana keti l`tung`ana lemigeor atua ore pee etii iltung`na olputa larin tomon oisiet*

Translator: Kama kuna watu ambao wamefikisha miaka 18

Clr. Paramuti: *neigieri pee meaku sukuota*

Translator: Waandikwe ili kwamba wapate pia mali ya

Clr. Paramuti:*amu iedim lelo tung`ana ayauu enyamali tesiadi*

Translator: .....(inaudible) wanaweza kuja kusumbua baadaye

Interjection: (inaudible)

Clr. Paramuti:*ore enkae naa esiai oo nkitambulisho*

Translator: Mambo ya kitambulisho

Clr. Paramuti:*ore esiai oo nitambulishoni ketii makosa*

Translator: Kuna makosa kwa kupata kitambulisho

Clr. Paramuti:*kiyieu neitamanari nkitambulisho too weitin pookin oo nkurai*

Translator: Nataka vituo vyote vya kukatia kura kitambulisho ipeanwe

Clr. Paramuti:*neiriamari sii tenebo oo kura*

Translator: Na pia pamoja na ufafani

Clr. Paramuti:*neishori ol`tung`ani kura*

Translator: Mtu apewe kitambulisho na kura

Clr. Paramuti:*kore taa enkae naa*

Translator: Ya mwisho

Clr. Paramuti:*naa esiai naa esiai oo laturok*

Translator: Ni mambo ya wakulima

Clr. Paramuti:*ore esiai enturere*

Translator: Mambo ya mkulima

Clr. Paramuti:*kiyiue taata ore entoki naijo ilpaek , mboosho arashu inkitunguuni*

Translator: Kama mahindi, maharagwe na vitunguu

Clr. Paramuti:*neing`oruni ninye factorini najing kulo tung`ana*

Translator: Nataka factory karibu ili kwamba wakulima waweze kufaidika

Clr. Paramuti:*amu ore ena kop naa kumok laturok oleng*

Translator: Naona hapa kuna wakulima wengi sana

Clr. Paramuti:*ore ene mwisho pi*

Translator: Mambo ya mwisho kabisa

Clr. Paramuti:*naa esiai enkigerore*

Translator: Ni mambo ya uandikisaji

Clr. Paramuti:*kiyieu nikijo peyie ore pee eaku interview naishoyo serkali matejo enooljeshi*

Translator: Kama ni interview yote serkali ikipeane .....(inaudible)

Clr. Paramuti:*ashu enoo maalimuni*

Translator: Ama ya walimu

Clr. Paramuti:*pookin tung`ani oiger serkali*

Translator: Mtu yoyote ambaye ataajiriwa na serkali

Clr. Paramuti:*neitinyikuni meeta taarafa etii*

Translator: Iwe inafanywa kwenye tarafa

Clr. Paramuti:*peeyie ebaiki il`tung`ana amu ore tanakata iji kiata shida ore eigerito iltung`ana taata o*

Translator: Maana sasa kuna shida watu wanapoandikwa tuseme. .... (inaudible)

Clr. Paramuti:*matejo elau iltung`na ntikiit nabaya kajiado*

Translator: Watu wanakosa tikiti ya kuenda mpaka .....(inaudible)

Clr. Paramuti:*nikiyiue sii ore pee eigerisho serkali kiyiue sii neng`or nkabilaritin amu kidolita ajo nkabilai maanabop iegeritoi*

Translator: Na tunataka pia uangaliwe kwanza makabila wanapoandika wasiwe na upendeleo

Clr. Paramuti:*neaku ade oltung`ani orkitok le serkali*

Translator: Mtu Fulani akiwa mkubwa serikalini

Clr. Paramuti:*neitau nkuti abilaritin*

Translator: (inaudible)

Clr. Paramuti: *oloishaa*

Translator: Anafaa .....(inaudible)

Clr. Paramuti: *neitushuli ilt`ungana pooki le kenya*

Translator: Watu wachanganye katika Kenya

Com. ? : (Inaudible) Watu ni wengi na karibu watu 50 hawazungumza .....(inaudible)

Martine Kilasi: *aji sinanu Martine Kirasi*

Translator: Anaitwa Martine Kilasi

Bw. Kilasi: *ore naa sininye eduata ai*

Translator: Maoni yangu

Bw. Kilasi: *naa kuhusu ene wei en tittle*

Translator: Mambo ya title deed

Bw. Kilasi: *amu ore eine weui olchamba atodua naaji entasat nairore*

Translator: Mama na mzee wawe wameandikwa katika title deed

Bw. Kilasi: *amu atdua ilpayiani einasita iljachambai meyiolo nkitua k*

Translator: Maana wazee uza mashamba bila wamama kujua

Bw. Kilasi: *naa ntoiwuo booi pokirare*

Translator: Na wote pia ni wazazi

Bw. Kilasi: *naa eyiue naa or tittle nepuko tenebo eiyiolo pokirari*

Translator: Kwa hivyo itabidi title deed inatakiwe imeandikwa mzee na mama

Bw. Kilasi: *amu ore naa payiani adolita ilkunjai lchambai nepuio lkunjai aisudoo weitin nemeyiolo entast entii*

Translator: Naona wazee wengine uza mashamba bila wamama kujua

Bw. Kilasi: *na ore taata ele tung`ani etii suii enkai amuri naikununo iji*

Translator: Na kuna pia jambo lingine hivi

Bw. Kilasi: *eya naaji neya olpayian entasat*

Translator: Pengine mzee anaweza kampeleka mama

Bw. Kilasi: *neponu aikosana*

Translator: Wache wakosane

Bw. Kilasi: *kake eitodolu ajo eikosanata aaa nabo ake*

Translator: Labda wamekosana tu lakini mama ni waje tu.

Bw. Kilasi: *ineikosana neigero tittle enkarna nabo*

Translator: Kama wakikosana tittle deed imeandikwa pamoja

Bw. Kilasi: *naa ilpayiani lelatia oo yiolo ajo ene ake*

Translator: Ni wazee wa Kijiji ndiyo wanajua ya kwamba ni mke wake.

Bw. Kilasi: *pee teneikosanate naa ewoshiwushi enkitok natarruoyie*

Translator: Ili kama ni mama ndiyo mbaya,

Bw. Kilasi: *neyioloi eneikoni eneibelekenyi*

Translator: Watajua vile watafanya ili ibadlishwe

Bw. Kilasi: *pee kintasheki usalama e nkop ang amu egira nkoitoi kumok agiroo yiook*

Translator: Ili tusimamie usalama ya nchi yetu mara mambo mengi inaharibika

Bw. Kilasi: *ore ene wei oo larikok*

Translator: Mambo ya viongozi

Bw. Kilasi: *ore ene wei oo larikok kiyeyu ore laiguanak nikimooki agelu too nkurai*

Translator: Nataka Ma-chifu huwa tunachagua na kura, wananchi

Bw. Kilasi: *pee eijali yiook amu egira ainyanyasa*

Translator: Wawe wakipigana maana wawe huwa wanatunyanyaza.

Bw. Kilasi: *nena eiwi ooschemi*

Translator: Mambo ya Group Ranches

Bw. Kilasi: *eyiu neing`ori teinie*

Translator: Nataka hapo tuangalie sana

Bw. Kilasi: *kidalita schemeni naa melakita ermembai*

Translator: Naona Groups zingine ambazo members hawalipi mashamba na .....(inaudible)

Bw. Kilasi: *nekidalita lolakita saidi oo ropiyiani naba ake naji ninyang`unye*

Translator: Wengine wanalipa pesa nyingi kama ya .....(inaudible)

Bw. Kilasi: *nikiyieu naaji neitakini ore enkop ang nikintautuo weitin nikintenga naa naimu ropiyiani neyiu nepuo adung`oki yiook ena kop ang*

Translator: Katika Goup Ranches zetu kuna sehemu ambazo tumetenga na inaingiza pesa, hizo pesa zifanye ..... (inaudible) Council asipewe mashamba balaa, members

Bw. Kilasi *amu kumok ilaisinak*

Translator: Maana watu wengi hawajiwezi

Bw. Kilasi: *neigira ainkaika tenkaraki iropiyiani naadung`okinyieiki ilchambai*

Translator: Wanangaika kwa kosa pesa ya kukatiwa hizo mashamba

Bw. Kilasi: *neiyiue naa neitakini pee edung`okini loopeny*

Translator: Na ni wenyewe wanataka wasimamiwe ili waweze kukatiwa mara ni haki yao.

Bw. Kilasi: *ore sii enkare e noolturesh*

Translator: Maji ya Olturesh

Bw. Kilasi: *naa pee eishori yiiook amu iyiook lopeny*

Translator: Tupewe maana tu ni ndiyo wenyewe

Bw. Kilasi: *neaku kilomita tano pee ebolokini yiook enkare*

Translator: 5kms tunawekewa tangi

Bw. Kilasi: *ore neatelekua nelo abaiki lekua leme lopeny*

Translator: Ile itakayobaki ndiyo itaenda kuwafikia wale ambao si wenyewe.

Bw. Kilasi: *amu kiata ilo sina ienosita yiook*

Translator: Hata tuna hiyo shida ikiwa kubwa.

Bw. Kilasi: *nena enkop ang e Amboseli*

Translator: Mambo ya Amboseli

Bw. Kilasi *nikitayiolo aing`ura*

Translator: ..... (inaudible) sio saa hii.

Bw. Kilasi: *amu kitodolishote*

Translator: Maana sasa tumefufuka

Bw. Kilasi: *nayieu naaji nanu*

Translator: Nataka kusema hivi

Bw. Kilasi: *pee eshukuni nioking`uraki biashara pee eshukokini yiook nena ropiyiani*

Translator: Turudishiwe ndiyo tuweze kutawala wenyewe.

Com. Lethome: Unaitwa nani? Endelea

**Petero Nyang`are** *kaji nanu petero naing`are*

Translator: Naitwa Petero Nyang`are

Bw. Petero *:ore Maoni ai naa ena*

Translator: Maoni yangu ni hii

Bw. Petero *ore taata ena katiba naitoiritali*

Translator: Hii Katiba ambaye inatengenezwa

Bw. Petero *naa baa esipitali*

Translator: Mambo ya hospitali kwanza

Bw. Petero *egira kulo dakirini oji tanakata le serkali ainyanyasa raia*

Translator: Madaktari wa serikali wananyanyaza rahia.

Bw. Petero *amu inepu taata oldakitari ogero serkali, neata sii ninye sipitali enye e private*

Translator: Kwa sababu unakuta daktari aliye ajiriwa na serikali na hospitali yake ya private kando

Bw. Petero *neaku eya ilkeek teina sipitali nelo aimiraki yiok teine weiji*

Translator: Kwa hivyo nachukuwa madawa katika hospitali ya serikali, anaenda kuuza katika hii yake ya private

Bw. Petero *naa tenilotu ena sipitali e serkali*

Translator: Na ukija katika hospitali ya serikali

Bw. Petero *nilaki sii ropiyiani*

Translator: Pia unalipa pesa

Bw. Petero *nimikinchori kulo keek sidan amu ejo pee kilo amiraki tene*

Translator: Na hupewi dawa ilio nzuri maana ili uende kuuziwa katika hospitali ya private.

Bw. Petero *neaku ore taata nanu entoki nayiue*

Translator: Na mimi kile nataka

Bw. Petero *ore taata ena katiba amu etabawua*

Translator: Nataka katika hii Katiba

Bw. Petero *nemeitokini aisho kulo dakitarini le serkali metabolo sipitalini enye*

Translator: Daktari aliye ajiriwa na serikali asiruhusiwe kuwa na hospitali ya private.

Bw. Petero *nalotu ene wei oo lchambai*

Translator: Mambo ya mashamba

Bw. Petero *ore oshi taata ilchambai naa ore tanakata eneye oipayian ore kulo tung`ana jung nitagolokini
esiai naleng*

Translator: Unakuta kwamba mshara ..... upata kazi kubwa sana katika mambo ya kushtaki kifo na kadhalika

Bw. Petero *ore pee elo ele kijanai lenye nikijoni egol ena siai naleng*

Translator: Hata watoto wake wanapojaribu kutafuta namna ya kushtaki kifo anaambiwa ni ngumu sana hiyo mambo.

Bw. Petero *neya nintau enkitambulisho meeta eyioloi ajo ira olielo moruo nikijokini egol taake*

Translator: Hata ukijaribu kutoa documents zote, kitambulisho unaambiwa tu hii mambo ni ngumu.

Bw. Petero *mbaka oo metaa melo iina siai kotini*

Translator: Hiyo kazi itaenda hata mpaka kortini

Bw. Petero *neaku ore naaji maoini ai*

Translator: Kwa hivyo maoni yangu

Bw. Petero *tena katiba naji naitobiritai*

Translator: Nataka hii Katiba sasa

Bw. Petero *nayieu naaji nan u ore teine weiji tanakata oltung`ani ojung olchmba naa neiraisishai ine wei naleng*

Translator: Mambo ya mtu atakaye ridhi shamba usiwe na ugumu kuwe na urahisi.

Bw. Petero *metaa teneidimayu toi ninye naaji ake neidimi aitobiraki naaji ake teine*

Translator: Kwa hivyo mambo inakuwa rahisi isiwe na process ndefu wakati anapojulikana kwamba yeye ndiyo mridhi wa ile shamba

Bw. Petero *pee meitoki aitumia ropiyaini kumok ashu emirr oladuo shamba amu etaa duo ninye olajung`oni, amu ore oshi ina siai nikidol ajo egol naleng*

Translator: Ili asiwe na garama ingine kubwa maana imedhibitika yeye ndiyo mridhi tu wa hiyo shamba.

Bw. Petero *ore teneakata enkae euni*

Translator: Ya tatu

Bw. Petero *ene wei oo lopeny enkop*

Translator: Mambo ya wenyeji

Bw. Petero *kira yiook ilmaasai*

Translator: Sisi Wamaasai,

Bw. Petero *nikiyiue taata ore egelare oo lkasolani oolbungei*

Translator: Nataka uchaguzi ya ma-councilors na wabunge

Bw. Petero *nikiyieu naa ore naa ore tanakata naa yiook lopeny enkop oitau il`tung`ana oitasheiki nene weitin*

Translator: Natakiwa sisi wenyewe tujichagulie viongozi tunao taka

Bw. Petero *pee ,melotu ele tung`ani oimyang`ua olchamba neaku eitashe sii aitoki aing`oru erikore*

Translator: Ili kwamba huyu alienunua shamba tuwe tena ndiye anakuja kusimama kutafuta uongozi

Bw. Petero *nchoo ake elotu aaku etii ena kop nchoo eton matorik*

Translator: Wacha anunue tu shamba lakini akae tu hivyo kimwongozo

Bw. Petero *neaku ore taa maoni ai naa ina*

Translator: Kwa hivyo maoni yangu ni hiyo.

Com. Bishop: Okay. Wale wote ambao hawajazungumza wakae hapa. Wale wamezungumza watoke. Hata wewe hapo. Wote. Basi kwanza fanya hivi, nataka tumalize, sawa sawa. Nitaanza hapa.

Solomon Mitseeki: *ore sinanu naji Solomon Meiseyieki*

Translator: Naitwa Solom Mitseeki

Bw. Mitseeki: *ore nau entoki naipendekeza naa ntokin uni*

Translator: Napendekeza vitu vitau

Bw. Mitseeki: *enatoki naji majimbo*

Translator: Serikali ya Majimbo

Bw. Mitseeki: *naa ore pee aiyiou majimbo naa*

Translator: Ninataka Majimbo kwa sababu

Bw. Mitseeki: *ore naa pee ayieu naa*

Translator: Nataka ..... Land (inaudible)

Bw. Mitseeki: *etipika taa apake ninye enkai yiiok majimbo*

Translator: Upande wa lugha kuna Majimbo

Bw. Mitseeki: *ore pee kintokini aponu ake enkop nikiata ake majimbo*

Translator: Tukiangalia mambo ya nchi tuna Majimbo

Bw. Mitseeki: *kake ore apa iltung`ana oetuo*

Translator: Kwa hivyo nimekuja

Bw. Mitseeki: *neponu aisho tenakop*

Translator: Watu ambao wamekuja ..... (inaudible)

Bw. Mitseeki: *ore lootoiwuoki naa eta enikinko*

Translator: Wale ambao wamezaliwa hapa

Bw. Mitseeki: *kiponu adol ana ekipal anaa kepuo siniche*

Translator: Tutaangalia kwa sababu hata hawa wataenda

Bw. Mitseeki: *ore tene oo ngu`esi*

Translator: Upande ya wanyama

Bw. Mitseeki: *or ng`uesi netumuta yiook tukul*

Translator: Ni wanyama wametumaliza

Bw. Mitseeki: *melakitai oshi yiook tukul*

Translator: Nataka tulipwe

Bw. Mitseeki: *kidim naaji atejo inkunang ing`uesi amu aikumok tede*

Translator: Wamaasai tunaweza kusema wanyama tambo wako ni wetu

Bw. Mitseeki: *oor apa kira irmurran tenikiarr esiana nikijo matal kulo*

Translator: Tukiwa vijana tulikuwa tumechagua ... gani tuwache gani?

Bw. Mitseeki: *kiyiolo apake ajo aaeta faida*

Translator: Nataka kusema hivi,

Bw. Mitseeki: *nayiru nanu najo iji ore oltung`ani*

Translator: Mtu ambaye anauwa atauwawa

Bw. Mitseeki: *nelaki naaadoo millioni are*

Translator: Mtu akiuwawa na mnyama alipue 2 milion

Bw. Mitseeki: *nalotu sii ene weiji enkop*

Translator: Halafu upande wa ardhi

Bw. Mitseeki: *ore ene wei enkop najo pee eshukokini yoook amu enewaki apa te modoki neshukokini yiook enkop ang*

Translator: Napendekeza kwamba ardhi ambaye ilinyakuliwa tukiwa kipofu turudishiwe

Bw. Mitseeki: *amu metii ewei nikitipika sign ajo ewaki*

Translator: Maana hakuna mahali tuliota saa hii kwamba nchi ichukuliwe

Com. Bishop: Hiyo tumepata. Usilete story. Umesema ile ardhi ilichukuliwa kutoka Naivasha irudishwe; twende tena kwa point ingine.

Bw. Mitseeki: *ene weie e enkare*

Translator: Mambo ya maji ya Olturesh.

Bw. Mitseeki: *eshomo enkare naa*

Translator: Maji imeenda

Bw. Mitseeki: *naa majo naajiake pee errinyuni kake pee egili tekatikati*

Translator: Hatusemi kwamba maji yote irudishwe lakini tugawiwe, igawanywe kati kati.

Bw. Mitseeki: *amu etaa shienkiteng ilki ong`uan*

Translator: Ng'ombe huwa ina ..... (inaudible)

Bw. Mitseeki: *eya ake itung`ana aare neinguakini yiook are*

Translator: Watu wakachukua ..... (inaudible)

Bw. Mitseeki:

Translator: Ni hayo tu kwa upande wangu.

Com. Bishop Njoroge: (*inaudible*)

John Eliang'a: *John Nailiang`a*

Translator: Naitwa John Eliang'a

Mr Eliang'a: *naa ore naa nanu enajo naa kuna*

Translator: Nina haya ya kusema

Mr Eliang'a: *etii nkuapi ang apa nashomo tenkaraki emodoki*

Translator: Kuna ardhi ilichukuliwa kwa sababu wakati huo tulikuwa vipofu lakini sio vipofu wa macho

Mr Eliang'a: *anaa embusel*

Translator: Kama Amboseli

Mr Eliang'a: *ena emakat*

Translator: Kama Magadi

Mr Eliang'a: *ena Nairobi*

Translator: Kama Nairobi

Mr Eliang'a: *emotabaiki ena are naloito nooluresh*

Translator: Hata pamoja na hayo maji ambayo inazungumziwa ya Olturesh

Mr Eliang'a: *kiyieu taa neshukokini yiook*

Translator: Tunataka turudishiwe

Mr Eliang'a: *ore asbiki ng`uesi*

Translator: Mambo ya wanyama

Mr Eliang'a: *ore eng`usi naa etumuta yiiok oleng*

Translator: Wanyama wametumaliza

- Mr Eliang'a:** *entai iltung`ana oyakitia yiook naa yiook ilmasai*
- Translator:** Kama kuna watu ambao wamepata hasara kwa upande wa wanyama ni Wamaasai
- Mr Eliang'a:** *amu etumuta imali ang aaa lchambai,*
- Translator:** Wanyama wamemaliza mashamba yetu
- Interjection:** Sasa listen ..... (inaudible)
- Mr Eliang'a:** *kiyieu neaku ng`uesi nkuanang eneidimayu*
- Translator:** Kama itawezekana wanyama wawe wakaaji wa hapa.
- Mr Eliang'a:** *paa teneimisa yiook nikitum faida enye*
- Translator:** Ili naye faida yanaopatikana nasi tupate.
- Mr Eliang'a:** *ore ene uni*
- Translator:** Tatu,
- Mr Eliang'a:** *nayriu naaji najo ore ebaiki ilchambai*
- Translator:** Mambo ya mashamba
- Mr Eliang'a:** *pee eigerokini nkera we ntomononi*
- Translator:** Cheti cha kumliki ardhi irudishe familia nzima
- Mr Eliang'a:** *ore enkolong*
- Translator:** Siku ya kuuza
- Mr Eliang'a:** *naa lasima pee eyiolo elo gilata ilo leilo marei ajo emiritai olchamba amu etumuta yiook iltung`ana moobo ore enkisuma*
- Translator:** Ile familia ile iweze kujua kwamba shamba yauzwa.
- Translator:** Na ..... (inaudible) moja moja wametumiza.
- Translator:** Mambo ya masomo

Mr Eliang'a: *nikuomonu pee eisumaki yiook serkali enkeru*

Translator: Serikali iweze kusomeshea watoto wetu mara tumekubali masomo.

Mr Eliang'a:

Translator: Wengine pengine hazijiwezi kwa sababu ..... (inaudible)

Mr Eliang'a: *amu meidimayu nkulie amu*

Translator: Upande wa shule za msingi

Mr Eliang'a: *nikiomon serkali pee eisumaki yiook nkeru*

Translator: Serikali itusaidie kulipia watoto school fees.

Mr Eliang'a: *ore pee eaku enchoto e scheme*

Translator: Upande wa scheme

Mr Eliang'a: *nikiyiou neitasheki yiook serkali peyie ebaiki kila ormembai share enye*

Translator: Naomba serikali akipitisha Katiba hii, kila mmoja ambaye anayehusika katika scheme apate sehemu yake.

Translator: ....(inaudible) kwa muda mrefu

Translator: Nasema asante sana kwa kunipa nafasi.

Com. Bishop Njoroge: (inaudible)

Simon Sikorei: Majina yangu ni Simon Ole Sikorei, na nina badhi ya mapendekezo ambao ningependa kuyapendekeza katika hii mambo ya kurekebisha Katiba.

Jambo la kwanza hii mambo ya administration, watu kama Ma-Chief, Ma-DO, hiyo itupuliwe mbali.

Ingingine hii mambo ya corruption mtu yoyote ambaye atakuwa corrupt katika kazi yote ili iko katika serikali, sio mambo ya ku-transfer, bali ni kuvuta kabisa!

Serikali itoe elimu ya bure kwa wanafunzi.

Ingingine ni hii mambo ya wanyama; watu wawe compensated kulingana na madhara wanyama wanalete. Na pia, sisi kama

wakaaji wa area hii, tunaishi na wanyama, na pia tuna parks ambaye tuna-neighbour. Wakati wa kiangati, mifugo yetu ikiingia kwa park, siwe tunashtakiwa na ng'ombe kukimbishwa na ndege. Hiyo tuwe tukipewa wakati kuna drought, sisi pia tupewe haki ua kwenda katika park kama vile tunaifadhi wanyama katika sehemu zetu. Hiyo ndiyo mapendekezo yangu.

Com. Bishop Njoroge: Huyu mzee ametoka wapi. Njoo mbele basi, kaa hapa, tuone kama nitakupatia nafasi. Haya endelea.

Rengai Leiyan: ore naa enarna ai naaji Lenkai lole Leyian

Translator: Naitwa Rengai Leiyan.

Bw. Leiyan: *aimaki esiai e katiba*

Translator: Kwa mambo ya Katiba

Bw. Leiyan: *ajo iji*

Translator: Nasema hivi

Bw. Leiyan: *aimaki esiai oo sipitalini*

Translator: Nazungumzia mambo ya hospitali ama upande wa afya.

Bw. Leiyan: *ajo eataa ina siai orkarra katukul*

Translator: Mambo ya hospitali imekuwa ngumu sana

Bw. Leiyan: *anyorr naji nanu pee ejuto lelo kituaak pooki*

Translator: Wale wakubwa ambao wanasimamia hospitali katika sehemu zetu wavutwe wote.

Bw. Leiyan: *nepiki ilng`ejuko neiponikini olmushaara*

Translator: Halafu wawekwe wapya na wongezewe mshahara

Bw. Leiyan: *naa neja etui ilmalimuni*

Translator: Hata walimu namna hiyo

Bw. Leiyan: *ore taata*

Translator: Wakati (inaudible)

Bw. Leiyan: *ore nkera*

Translator: Na watoto

Bw. Leiyani: *netaa siikuna sukulini nkitasaru naji academy*

Translator: Na hawa watoto siku hizi tumewawekwa katika academy

Bw. Leiyani: *eirinkate apa ilmalimuni*

Translator: Walimu wameringa

Bw. Leiyani: *naa te dukuya eitera enkop arruoyo*

Translator: Na ..... (inaudible) inaanza kuharibika

Bw. Leiyani: *nejuti lelo kituaak pooki*

Translator: Hawa wavutwe wote wasisumbue watu

Bw. Leiyani: *nebiki l'kulie nelakini olmushaara pooki*

Translator: Halafu hawa watu walipwe mshahara angalau makuu

Bw. Leiyani: *ore te sipitali*

Translator: Mambo ya hospitali

Bw. Leiyani: *aigil ake*

Translator: Nitarudia

Bw. Leiyani: *tanzania oshi taata egeluni*

Translator: Watu hapa wanaenda Tanzania

Bw. Leiyani: *eeta ena kop kichinjio etiu ake eepuo iltung`ana sipitali eserkali naa enkeya epuo aing`oru*

Translator: Maana ukienda hospitali ya serikali siku hizi kama .....(inaudible)

Bw. Leiyani: *neyou neponikini l'tung`ana olmushaara pee eibaiki anaa pee esaru iltung`ana*

Translator: Hao madaktari wote wanasema waongezewe mshahara angalia kama angalau watakuwa wanakuja kutibu watu.

Bw. Leiyani: *ore ene uni*

Translator: Ya tatu,

Bw. Leiyani: *esiai enkop*
Translator: Upande wa ardhi

Bw. Leiyani: *ayeiu najo peyiee eiboki emirata enkop tukul*
Translator: Nataka mambo wa kuuza ardhi ipigwe marufuku kabisa.

Bw. Leiyani: *ore pee etoning`ote olmarei ne*
Translator: Kama familia wamekubaliana

Bw. Leiyani: *nemiraki ilmaasai nepuo ilmeek enkop enye*
Translator: Wauziane wao kwa wao. Kama ni ardhi inauzwa Maasai wauziane wao kwa wao wala si kuuzia watu wa kutoka nje

Bw. Leiyani: *ore ilkumok naa iltungana le boo*
Translator: Mengi ni watu wa

Bw. Leiyani: *ore loo tulusiokito*
Translator: Wale ambao walinunua hapo mbeleni,

Bw. Leiyani: *nejing abori ang naleng*
Translator: Wao wakae chini ya hawa wenyeji wa hapa

Bw. Leiyani: *ore peyie eng`oru erikore*
Translator: Kama ni uongozi

Bw. Leiyani: *neanyi*
Translator: Wapigwe

Bw. Leiyani: *nenyorr neari*
Translator: Amemalizia na mambo ya kupigwa.

Interjection: Unajua hakuna mtu anaruhusiwa katika nchi hii kusema mtu mwingine apigwe. ..(inaudible) Katiba na yale ambao imekusaidia yote, na jamii yako. Si ni kweli? Ukipiga mtu na uwekwe ndani. Kwenda pale, kwenda pale uiandikishe. Hakuna mtu anapiga mwingine. Haya endelea.

Mepukoti Negoye: *naji Mepukori Naing`ue*

Translator: Naitwa Mepukoli Negoye.

Bw. Negoye: *ore te naunu naa esia e mbusel*

Translator: Nazungumzia mambo ya Amboseli National Park

Bw. Negoye: *ore embusel naa ekiyu neshukoni*

Translator: Nataka Amboseli irudishiwe wenyewe.

Bw. Negoye: *naa neja etiu emakat*

Translator: Na Magadi namna hiyo

Bw. Negoye: *neija sii etiu ena alo e Tsavo*

Translator: Na mambo ya Tsavo namna hiyo

Bw. Negoye: *ore ene wei oo nguesi naa nkunang*

Translator: Mambo ya wanyama, wanyama ni wetu

Bw. Negoye: *ore apa oshi taata enemyiok eisoritai nena enkati naa kimiratai teina shot ewuaso*

Translator: Hawa wanyama wanaitwa Wild Beeste wanauzwa kwa upande huu ..... (inaudible) ile pesa wenyewe hawapati.

Bw. Negoye: *ore nkujit naa nkunang*

Translator: Na nyasi ni zetu

Bw. Negoye: *ore enkare naa nkunang*

Translator: Na maji ni zetu

Bw. Negoye: *ore ilkeek naa ilkunaang*

Translator: Na miti ni yetu.

Bw. Negoye: *amu ore kuna nguesi naa keton oyiook neny inkujit ang*

Translator: Kwa sababu hawa wanyama wanakula hizi nyazi na wanakaa ndani ya ile mti, ndiyo tunataka turidishiwe wote kama zamani.

Bw. Negoye: *nalo tu ene wei oolchambai*

Translator: Ninaenda upande wa mashamba

Bw. Negoye: *mekure taa kiyiue nemiri ilchambai*

Translator: Hatutaki mashamba hauzwe tena

Bw. Negoye: *amu ore pee etii ilchokoran enkop naa ena mirata enkop*

Translator: Wenyeji hapa wamekuwa “Chokoraa” kwa sababu ardhi imeuzwa hawana mahali pa kukaa.

Bw. Negoye: *ore ene wei ooo ntoyie nepuo aing`uraki ate ilmoruak*

Translator: Wale wasichana ambao wanataka kuolewa wasipatiwe nafasi ya kwenda tujitafutua wanaume zao na mabwana.

Com. Bishop Njoroge: Hebu rudia tena.

Bw. Negoye: *amu eijeito*

Translator: Anasema kwamba wasichana wasiende kujitafutia mabwana ama waume wa kuwaoa.

Bw. Negoye: *amu wejeito kenya pee epuo eiang`uraki ate ilmoruaak nemikidim yiook lomenye*

Translator: Maana anasema kwamba sehemu zingine za Kenya zinasema kwamba, wasichana wajitafutie waume ama mabwana, lakini sisi hatutaki kwa sababu sisi ndiyo baba zao.

Bw. Negoye: *miapla mau mikinyorraa ake*

Translator: Amesema kwamba tufuate zile ..... (inaudible) za hapa, kwamba wewe ukiwa mzazi wa msichana ndiyo wewe unamtafutia bwana ama mume wa kumoa.

Com. Bishop Njoroge: Lakini mwambie katika sheria za Kenya huwezi kumuoza msichana kabla hajafika umri na pia si vizuri uweze kutoa msichana katika shule akiwa anasoma ndiyo umpatie mzee wa miaka 60.

Translator: *ena abayie naa mekure sii kinyorraa KWS naa emirita oshi taata nchoorei ang naa ore iltung`ana opuo ayau naa meeta ninye maana oo nkishu naa enkop ang sii etii*

Com. Njoroge: Ya mwisho?

Translator: Shirika inalosimamia wanyama KWS ..... (inaudible) ndiyo wanatawala wanyama, wanawauza wanafanya vile wanataka. Ndiyo maana kwamba mwenyewe arudishiwe wanyama waweze kuwatawala na kuwamiliki, ili wapate faida kutoka hao.

Translator: Ya mwisho kabisa

Translator: Nataka katika .....

Translator: Sisi ndiyo tunachagua Chief.

Translator: Hata Ma-DO tuwachague

Translator: Ingingine

Translator: Tukija mambo ya kuuza ardhi ni kwamba kamati za kuhudumia hii – Land Boards wakuje pale pale katika yule jamii.

Com. Njoroge: Haya njoo ..... (inaudible)

Paul Saotore: Majina yangu ni Paul Saitore. Yangu jambo la kwanza ni kuhusu Ma-chifu wawe wakichaguliwa na wananchi

La pili, Ma-headmasters, wanapofanya makosa katika shule za kula pesa ya shule ama nini, wawe wanastakiwa na kuadhibiwa kulingana na makosa yao badala ya kuwa wanapigwa transfer wapelekwe katika shule zingine.

Ingingine ni kuhusu habari ya shamba. Shamba ikiuzwa, familia yote iwe inakaa chini, inakubaliana Mzee, mama na watoto.

Land Board ivunjue ichaguliwe Wazee wa Kijiji wale ambao watakuwa wanajua watu wale ambao wanakaa katika ... (inaudible) ile.

Ingingine pia ni habari ya Group Ranches. Group Ranch ni shamba ya watu wengi ikata katwe kila mtu apate haki yake; kila mtu aweze kumiliki haki yake.

Jambo lingine ni habari ya hospitali

Mahospitali pia za serikali imekuwa mbaya zaidi, kwa hivyo inatakiwa wale madaktari wanaofanya kazi pale wazirushiwe kuwa na private hospital uko nje.

Jambo lingine pia ni habari ya pesa zinazopatikana kutokana na wanyama wa pori. Asili mia kubwa ya hiyo pesa iwe inaenda kwa wenyewe ama wale watu ambao hizo wanyama wanakaa kwao. Kwa hivyo 80% iwe ikienda kwa Wamaasai ama kwa wale watu ambao wana nini .....

Com. Njoroge: Ya mwisho

Mr Saitone: Ya mwisho ni kwamba elimu kuanzia nursery mpaka darasa la nane iwe ya bure pia kwa serikali yetu.

Ya mwisho kabisa ni habari ya County Council; ni kwamba wanalipisha pesa nyingi, na pia hawatengenezi masoko. Kwa hivyo wajenge soko katika ..... Ambaye inajatika.

Na zingine pia zikimalizia kabisa ni kwamba, kuna pesa ya health .... (inaudible) ambaye serikali wanalipisha bei ya juu kwa wafanya biashara kwamba watu wengi hawawezi ku-afford kulipa. Walikuwa wanalipisha 100/- mpaka 300/- saa hii wanalipisha from 2,000/- na kuendelea. Kwa hivyo hiyo pia isiruhusu.

Com. Njoroge: Thank you very much. Mfanye kama vile msomi.

Joseph Oleipaluni: *Joseph Oloiparuni*

Translator: Naitwa Joseph Oleiparuri

Translator: Jambao la kwanza ni mambo ya masomo

Translator: Ninapendekeza kwamba masomo hata ya shule ya msingi iwe ni ya lazima na ya bure.

Translator: Ya pili

Translator: Ni mambo ya hii Kamati ambaye inasimamia mambo ya ardhi

Translator: Watu wamesikitika tu wale watapokuwa katika ile kamati ile ya Land Board wasonge katika ile ile jamii maana ndiyo wanajuwa shida za wenyeji.

Translator: Nazungumzia mambo ya wanyama waporini

- Translator:** Wanyama tupewe maana tuna wanyama wengi na tuna kaa nao ku.....(inaudible) wale wanaishi katika hekari za wanyama.
- Translator:** Napendekeza kwamba faida inaotokana na wanyama wa pori 80% iwe ni ya kurudi katika wananchi.
- Translator:** Nazungumza mambo ya natural resources, yaani rasilimali. Ya maana hizi zetu basi mambo yetu ambayo yako pale milima, mto, nini tuchukue pamoja na nchi yetu.
- Translator:** Hakuna haja ya kupewa ardhi nusu nusu na huku kuna milima halafu ninapewa cheti ingine.
- Translator:** Naweza tukatunza maanake Mungu alitupa na tuna uwezo wa kutunza.
- Translator:** Ya mwisho kabisa
- Kuchagua viongozi
- Translator:** Serikali waliojua namna ya kuchagua viongozi wao hata wakitumia familia, ama ametumia neno ndefu .....namna gani
- Translator:** Amejulisha uchaguzi ya Machief hadi Mbunge
- Translator:** Napendekeza mwisho kabisa kwamba serikali itakaundwa iwe katika mfumo wa majimbo.
- Translator:** Hivi vitu vyetu na utawala tuwe karibu naye ili tuweze kujitawala vizuri,
- Translator:** Watoto watakaopatikana wasome, waweze kupata kazi.
- Translator:** Ya mwisho kabisa
- Translator:** Naomba masomo ya .....(inaudible) yaani both sexes. Wasichana kwa wavulana wapate masomo sawa sawa.
- Translator:** Maana kwa njia ya Kimaasai ni kwamba msichana ni binadamu wa kwenda kwa bwana, mwanaume ndiyo anataka masomo.

Wazaonishwe kwa sababu faida atakaye lete mvulana ndiyo ile msichana ataleta.

Yule mzee yoyote, ama baru baru atakaye ng'oa msichana chini ya umri aende jela moja kwa moja. Asante.

John Sungare: *naji John Sung`are*

Huyu anaitwa John Sungare

Mr Sungare: *ore sinanu naa baa imeit ake*

Translator: Ana mambo matano

Interjection: Lakini mwambie asi.....

Mr Sungare: *ore ene dukuya naa esiai e arthi*

Translator: Ya kwanza kabisa ni mambo ya ardhi.

Mr Sungare: *ore ena anaa ena sia e arthi naaskiyieu naa ore ena landboard pee eituauni tukul*

Translator: Bado anapendekeza kabisa mambo ya Land Board muundo wa kisasa lakini iondolewe kabisa!

Mr Sungare: *neaku re katiba taata nikintobirita enaa ena naa neikntobirita niruhusu metaa ore ina committe pee etumoki ailang`a ena siai oo tung`ana*

Translator: Naomba Katiba iruhusu kwamba kamati yenye itakayo simamia ardhi itoke kwa wenyeji, ili jamii ya pale.

Interjection: (inaudible)

Mr Sungare: *ore ina naa nabo*

Translator: Hiyo ni moja

Mr Sungare: *ore eniare*

Translator: Ya pili

Mr Sungare: *nikiyieu aa oe tena shoto e siasa nikiyiyo ee neishiri yiook ena siai e majimbo*

Translator: Napendekeza bado kabisa Majimbo yawekwe katika muundo wa serikali ijao

Mr Sungare: *ore ene uni*

Mr Sungare:

Translator: Ya tatu

Mr Sungare: *naa ena siai oo laiguanak*

Translator: Mambo ya Ma-chief

Mr Sungare: *kiyieu ore ena siai oo laguanak negeluni raia aikunaki anaa enapakata ake teina matua*

Translator: Ufumo wa kuchagua Ma-Chief urudishiwe wananchi lakini awe akichaguliwa na mambo ya .....
(inaudible)

Interjection: Hiyo tumepata.

Mr Sungare: *pee meaku sii olosume ake ninye egeluni*

Translator: Bado anasema tusijingatie mambo ya masomo sana lakini kiongozi halisi.

Mr Sungare: *ore ene ong`uan*

Translator: Ya nne

Mr Sungare: *esiai e sukul*

Translator: Mambo ya masomo

Mr Sungare: *kiyiue nenyok tena katiba aaku ore serkali nesumaki yiook nkera ebaiki enkilasi ene nasari
mbaka ene esiet*

Translator: Katiba iruhusu kwamba serkali ijao ipatie watoto shule za msingi iwe ni masomo ya bure.

Interjection: (inaudible)

Mr Sungare: *ore enabaytie aa niny ene imiet*

Translator: Ya mwisho kabisa ambaye ni ya tano

Mr Sungare: *naa esiai e sipitali*

Translator: Mambo ya hospitali au afya

Mr Sungare: *kiyieu neaku ore ldakitarini pooki le serkali ,*

Translator: Madaktari wote ambao wanaajiriwa ambao wako chini ya mamlaka ya serikali

Mr Sungare: *netoni te sipitali e serkali ore kulo le private*

Translator: Wakae kwa hospitali ya serikali

Hao ambao wana ma-hospitali yao binafsi ama zanati binafsi

Mr Sungare: *, neing`uraa kamati metaa oldakitari ake obo oiretire metaa eeta ina degree*

Translator: Iundwe pamoja kwamba wale madaktari ambaye wame-serve ndiyo watakuja kuweka hospitali zao za ki-binafsi

Mr Sungare: *ore ena ake narikitosipitali , nemitokini airuhusu ildakitarini le bandia, ainyal afya oo ltung`ana, ashe oleng*

Translator: Hiyo pamoja na mambo ya hospitali

Translator: Kuna madaktari wengi siku hizi ni wa bandia hiyo Katiba iruhusu serikali ijao ichunguze kwamba tusiwe na madaktari bandia. Asante.

Com. Njoroge: Thank you very much.

James Oleipurun: *James Oloiparuni*

Translator: Naitwa James Oleipurun.

Bw. Oleipurun: *nemaata nkumok*

Bw. Oleipurun: *najo*

Translator: Mimi sina mengi

Bw. Oleipurun: *ore ene dukuya*

Translator: Yangu ni mafupi sana

Bw. Oleipurun: *ore ne dukuya naa*

Translator: Ya kwanza,

Bw. Oleipurun: *naa ena are olpamp*

Translator: Ni maji ya Bomba kuu

Bw. Oleipurun: *keyeiu neori amu eimisa yiook iena are*

Translator: Haya maji tugawiwe maana tumeumia

Bw. Oleipurun: *neshukokini olkeju enkiti*

Translator: Mto ipate maji machache

Bw. Oleipurun: *neim sininye enkiti orpomba*

Translator: Halafu yale ingine apite kwa bomba kuu

Bw. Oleipurun: *kake meitoki agiro yiook*

Translator: Lakini maji asitupite bila sisi kupata

Bw. Oleipurun: *ina taa nabo*

Translator: Hiyo ni moja

Bw. Oleipurun: *ore ene are*

Translator: Ya pili

Bw. Oleipurun: *naa nguesi pee eponu maitoria*

Translator: Wanyama tuwamiliki

Bw. Oleipurun: *amu nkunang*

Translator: Maana wanyama ni wetu

Bw. Oleipurun: *ore apake kibulu kiata apake ng`uesi*

Translator: Tangu tukuwe wadogo tulikuwa watoto tulikuwa tuna wanyama

Bw. Oleipurun: *keyieiu naa ore amu kiata ake oo tanakata*

Translator: Na kwa sababu wanyama wanalipo

Bw. Oleipurun: *neponu ng`uesi maitoria*

Translator: Wanyama hawa tupewe tuwamiliki

- Bw. Oleipurun:** *ore faida sapuk naa yiook oota,*
Translator: Matokeo yetu ama faida yatakayo patikana na wanyama
- Bw. Oleipurun:** *amu yiook naa toi oota*
Translator: Tunapata mapato ya asili mia kumi
- Bw. Oleipurun:** *amu yiook oing`orita*
Translator: Maana sisi ndiyo tunawalinda
- Bw. Oleipurun:** *neaku ore naa enerr yiook*
Translator: Ndiyo ili wanyama wakituimiza ama wakituuwa
- Bw. Oleipurun:** *ore naa ena faid sapuk naishoki naa ninye atumoki ashomo atalake*
Translator: Hii faida nimepata nitamlipa yule jamaa ambaye amemuwa na mnyama.
- Bw. Oleipurun:** *ore ene uni naa*
Translator: Ya tatu
- Bw. Oleipurun:** *eshukokini yiook enkop ang*
Translator: Naomba sana ardhi yetu irudishiwe
- Bw. Oleipurun:** *neaku yiook taata iotawala enkop ang*
Translator: Ili tutawale nchi yetu
- Bw. Oleipurun:** *ore naa weitin naa neshomo , nijo naaji naimakaki*
Translator: Hizi .... Zote ambao umesikia ambazo zimeenda
- Bw. Oleipurun:** *neshukokini yiook metaa yiook oitore naa*
Translator: Irudishiwe ili tuje .....(inaudible)
- Bw. Oleipurun:** *naa teneshukokini yiook enkop ang*
Translator: Na zirudishiwe ili tuweze kujimliki
- Bw. Oleipurun:** *amu melaikino sii olpayian aing`ura nkishu enyena amu enyorr naa doi*
Translator: Mwanaume hawezi kushindwa kuchunga ng'ombe zake maana anazipenda

Bw. Oleipurun: *naa enikishukoki sii nanu enkop ai malaikino aeu ataramata amu anyorr*

Translator: Na ukirudishia ile ..... sina namna ya kuitawala maana najipenda

Bw. Oleipurun: *neaku aiyeiu naaji neshuko il`tung`ana apuo wetin enye nikitoni sii yiook tewe ang*

Translator: Napendekeza kwamba wasiokuwa wa hapa warudi kwao na sisi tukae kwetu.

Bw. Oleipurun: *nena ake*

Translator: Ni hayo tu.

Ipanja Ole palonet: *aji taananu Ipanja ole Leparmet*

Translator: Naitwa Ipanja Ole palonet.

Bw Ole Palonet: *naake aiyei naa sinanu nairo ena siaai ee mbusel*

Translator: Nitaanza na mambo ya Amboseli

Bw Ole Palonet: *amu eshomo ina kop nelo tenkoitoi torrongo*

Translator: Amboseli ilichukuliwa kwa njia mbaya

Bw Ole Palonet: *ore taa enajo embusel naa nkuapi apa olmaasai*

Translator: Na nikizungumzia mambo ya Amboseli ni kama ninazungumzia nchi yetu ya Maasai yakipeana mfano wa Magadi na kwingineko

Bw Ole Palonet: *ore naa ene wei oo ng`uesi nearita yiook ng`uesi nkolong`i pooki*

Translator: Wanyama wanatuimiza kila siku

Bw Ole Palonet: *nikiyieu naa tenere oltung`ani engues nelaki milioni imeit*

Translator: Napendekeza mtu akiuana na mnyama alipue milioni tano (5)

Bw Ole Palonet: *neshukunye sii nena ropiyiani metaa yiook oibung`ita metaa yiook olaki ate*

Translator: Lakini hata pamoja na hao, faida na pesa za wanyama ije kwetu tuweze kuzimiliki

Bw Ole Palonet: *nairo naa ene wei neitashkito ilchambai enemiri*

Translator: Kwa mambo ya kuuza ardhi

Bw Ole Palonet: *naa yiook sii oing`or ina anaa enkop enye nikigelaki iltung`ans anaa ilgilat*

Translator: Napendekeza kwamba Milango na Ukoo wachague kamati za kusimamia ardhi.

Bw Ole Palonet: *ore sii ene wei oo chiefi*

Translator: Kuingia upande wa Ma-chief,

Bw Ole Palonet: *naa yiook ogelaki ate amu kioyiolo*

Translator: Napendekeza wananchi wachague Ma-Chief

Bw Ole Palonet: *ore ene wei oo lkasolani*

Translator: Upande wa Madiwani

Bw Ole Palonet: *naa yiook ogelaki ate, ore duo tanakata ina meitegemea anaa enkisuma kake eitegemea anaa oltung`ani opuku teina kutoto*

Translator: ..... (inaudible) bado tunawachagua lakini hatutaki sana kutegemea masomo lakini tutegemee quality leadership, yaani mtu ambao amezaliwa na kipawa hicho cha kutawala.

Bw Ole Palonet: *nekiyiuo naa ake neshukokini yiook nake eoladii pipe eka sapuk*

Translator: Maji ya Bomba kuu yaturudishiwe tupewe sehemu yake

Bw Ole Palonet: *nikiyui or naa tanakata sii ore ene wei oo jeshi*

Translator: Mambo ya kuwaajiri wanajeshi

Bw Ole Palonet: *neishori ake sii enoshi golon naata kake mesihori duo ele funguo sapuk anaa enaji oshiake*

Translator: Majeshi wasiwe na mamlaka sana ili wasije wakaumize wananchi lakini awalinde tu kwa njia safi.

Interjection: Ya mwisho.

Bw Ole Palonet: *neaku ina naa taata nabayie*

Translator: Hiyo ndiyo ya mwisho.

Com. Bishop Njoroge: (inaudible) **From notebook** – Ningetaka kumuuliza, kwa nini amesema Majeshi yanaweza kutuumiza.

Translator: Anaeleza akisema kwamba Majeshi ni kama wanatauliwa na Rais wa nchi, kwa sababu wakitaka kuwatumia

na njia yote ile, wanaweza kuwatumia. Kwa hivyo tungekuwa na mufumo wa kwamba, Rais asitumie Majeshi kwa njia mbaya.

Isaya Alamato: *aji naa sinanu aisaya Aramato*

Translator: Huyu anaitwa Isaya Alamato.

Bw. Alamato: *aata sinanu lomon lairoare arashu okuni*

Translator: Nina mawili tu ama matatu ambaye ninataka kuzungumzia.

Bw. Alamato: *naa esiai naa ooo nkishu*

Translator: Mambo ya ng'ombe

Bw. Alamato: *ore oshi taata esiai oo nkishu naa enoto moyiarin kumok oleng*

Translator: Ng'ombe siku hizi wana maradhi aina mbali mbali

Bw. Alamato: *naa kiata apa veterinary naa ninye nagira aing`orr esiai oo nkishu*

Translator: Tulikuwa na veterinary, sijui kama ni livestock ambaye ilikuwa inahusika na mambo ya kuangalia ng'ombe

Bw. Alamato: *nemekure naa eing`orita nkishu anaa apa tedukuya*

Translator: Kwa vile siku hizi kazi yao haonekani hata kidogo

Bw. Alamato: *ajo nai nanu eneidimayu neishori county council ,ina siai amu ore sanasana naa ninche oinosita ina siai oo nkishu*

Translator: Kama ingewezekana, upande wa matibabu ya ng'ombe na kazi hiyo kazi yote ingerudishiwa County Council kwa sababu ndiyo wanakula matunda yanaotokana na ng'ombe.

Bw. Alamato: *naitoki naa ashukkokino ene wei oo laiguanak*

Translator: Kwa mambo ya Chief,

Bw. Alamato: *amu eya oshi taata neishori ilaguanak esiai erikore kake ore erikore nemeta enesita*

Translator: Siku hizi tuna Ma-chief ambao wanateuliwa lakini uongozi hawana hata moja.

Interjection: Anataka nini

Bw. Alamoto: *kioshoki kura anaa kila mwanainchi*

Translator: Anataka wachaguliwe moja kwa moja na wananchi.

Bw. Alamoto: *neaku nena are ake nanu aata*

Translator: Ni hayo mawili tu.

Merine Ole Musa: Basi ninawasalimu wote kwa nafasi hii. Yangu ni kwamba, Kwa majina yangu naitwa Merine Ole Musa. Katika majadiliano hii ambayo tumekutana mahali hapa, mimi nimefurahi kuongea kwamba Katiba hii mpya ambao tuliletewa na serikali yetu. Serikali ina mambo ambaye tumeona kwa serikali kweli anatufanya kama ng'ombe ya gredi, anatukamua. Maana kama ni kazi ya biashara mahindi kulete Loitokitok mpaka hapa, kama mama anaweka mahindi hapo sokoni analipa kila kitu kwa County Council. Hiyo tunaona ya kwamba itakuwa faida kwa serikali na kwa sisi rahia hatuna faida yoyote.

Interjection: Kwa hivyo ungetaka first iondolewe ili watu wa..... (inaudible)

Ningetaka hivi, kama ni kulipwa kutoka kwa kama tuna ofisi pahali inatolewa, ikilipwa pale, ikifika hapa watu wauze kwa many umbani kwao kama sisi watu wa Kimana, serikali asituingilie tena kuidai.

Ya pili, ni kuhusu hospitali; siku hizi kama mtu huuna shilingi , ama sitini, ukiingia pale hutatibiwa. Kwa hivyo inaonekana ni mfuko wako tu inakusimamia.

Interjection: (inaudible)

Kwa hivyo ningetaka kama serikali ni .... (inaudible) yetu, ambaye inasimama imara kutuhudumia, asitulipishe tena hospitali

Kuhusu habari ya hii nchi ambayo tuko sasa, tunajua tunaishi na watu wengi, kuna wale walikuja, alipata mashamba ya kununua.

Hapo mimi sipingi kwamba watu wapigwe ama watu wafukuzwe, maana kila mtu anaomba, naye Mungu atamjibu maombi yake; lazima apate pahali pa kuishi.

Interjection: Twambie ungetaka nini tafadhali.

Ningetaka hivi, katika Ma-group Ranch yetu kama mtu sio member, haina haja ya kung'ang'ania ile ardhi.

Interjection: Yea, ingine

Ingine ya mwisho

Ni Ma-chief, ama Ma-councilors; kama mtu haana kura ya kuchaguana, sio lazima tuchague kwa mlolongo. Mtu awe ana kura ya serikali inaonekana kwamba ni member, ndiyo apate kuchagua Councilor, Chief, ama Mbunge. Kwa hivyo mimi nataka uchaguzi ya Bunge, Councilors, ni mtu ambayo ana kura ya serikali ya Kenya, apate kuchagua. Basi ni hayo tu. Mbarikiwe.

Samuel Nkoito: *ore naa sinanu naji enkarna Samuel nara ole Nkoito*

Translator: Naitwa Samuel Nkoito

Bw. Nkoito: *ore naa sinanu enai nayieu najo aata uni naichangia*

Translator: Nataka kujengia mambo matatu.

Bw. Nkoito: *ayiru naichnagia ene wei e sukul ene wei enkisuma*

Translator: Nataka mambo ya masomo

Bw. Nkoito: *ore ebaiki nasari mbaka egilasi eisiet*

Translator: Nasema shule za msingi

Bw. Nkoito: *tenedimayu naaji tena katiba naitautoi*

Translator: Katiba iruhusu kwamba

Bw. Nkoito: *neisho yiook aisumaki nkerang anaa apa*

Translator: Hayo masomo yawe ni ya bure kama hapo awali.

Bw. Nkoito: *amu ore ina ena kop ang neilo ajo enkop nemedupa naa olorere*

Translator: Mara sisi hapa ni wanyonge kidogo kwa upande

Interjection: *(inaudible)*

Bw. Nkoito: *ore naa enkae naa ene weiji negirai ainyanyasa yiook*

Translator: Ingine,

Bw. Nkoito: amu kegira ainyanyasa yiook

Translator: Tunanyanyaswa

Bw. Nkoito: *ore ena serkali*

Translator: Hii serikali ya sasa hivi inatunyanyasa

Bw. Nkoito: *e county council*

Translator: Hapa kwa upande wa County Council

Bw. Nkoito: *ore tenireu enkiteng osokoni*

Translator: Ukilete ng'onmbe kuuza sokoni kwa sababu wa shida Fulani

Bw. Nkoito: *katiitn uni ina kiteng*

Translator: Unalipishwa mara tatu

Bw. Nkoito: *naa teneidimayu*

Translator: Nataka ..... (inaudible)

Bw. Nkoito: *naa teneidimayu naaji mikijoki pee meitalaku*

Translator: Hatusemi kwamba tusilipishwe

Bw. Nkoito: *kake pee eitadou ina laata*

Translator: Tunataka hayo malipo yashushwe kidogo

Bw. Nkoito: *ore enkae*

Translator: Nne,

Bw. Nkoito: *ene wei oo ng`uesi*

Translator: Mambo ya wanyama

Bw. Nkoito: *ore kuna pakai naati ena kop naa nkunang*

Translator: Wanyama walioko mahali popote hapa walikuwa ni yetu.

Bw. Nkoito: *naa tenidol naa taata elata oo ropiyani naitakitoi ajo nkunang kuna ng`uesi*

Translator: Faida yenye imetokana na wale wanyama haionyeshi hata kidogo kwamba wale wanyama ni wetu.

Bw. Nkoito: *ore naalakini yiook naa nusu nainosita serkali*

Translator: Ile pesa tunapata ni kidogo sana kulingana na ile serikali inapata

Bw. Nkoito: *naa eneidimayu naaji*

Translator: Kama ingewezekana

Bw. Nkoito: *naa yiook eishori nkumok amu yiook loopeny nena nguesi*

Translator: Tupewe asilimia kubwa maanake sisi ndiyo tuna ... (inaudible) yale wanyama.

Bw. Nkoito: *amu ore el sero lang likitii*

Translator: Maana hii pori ambaye tuko

Bw. Nkoito: *kiboita tenebo wo nena ng`uesi oo nkishu*

Translator: Tunakaa na wanyama na ng'ombe

Interjection: (inaudible)

Bw. Nkoito: *katitin naudo*

Translator: Ikiwezekana tupate asilimia tisini (90%)

Bw. Nkoito: *ore naa enabayie*

Translator: Ya mwisho kabisa

Bw. Nkoito: *naa ene wei e nikitii*

Translator: Hapa mahali tulipo

Bw. Nkoito: *amu ore edungokitoi yiook enkop*

Translator: Nataka tena serikali iangalie mambo mgao wa ardhi

Bw. Nkoito: *amu ore eneishori yiook enkop*

Translator: Maanake tunapopewa sehemu hizo,

Bw. Nkoito: *naa enang*

Translator: Na ni yetu

Bw. Nkoito: *nikilakita*

Translator: Na tunalipa

Bw. Nkoito: *tenedimayu naaji*

Translator: Kama ingewezekana

Bw. Nkoito: *nedung`okini yiook anaa enkop*

Translator: Serikali ingejitolea tu itupatie bila .....(inaudible)

Bw. Nkoito: *ang kake pee meitoki naaji aitalak yiook amu ajo ore kuna ropiyiani oo ng`uesi naita tene wei naa ninche naasita ina siai*

Translator: Serikali haiwezi tulipisha kwa sababu zile pesa wanazopata kupatikana na wanyama zinatoshia

Bw. Nkoito: *maidim taa aishaki amu ore duo nena naa meeta aitoshia nena*

Translator: (.....inaudible)

Taiko Ole Mutui: Mimi naitwa Taiko Ole Mutui, na maoni yangu ya kwanza ni kuhusu masomo. Nafikiri kulingana na vile tunapata hii sheria ya elimu vile tunaelezwa, ya kwamba inafaa kila mtu awe amesoma. Lakini kwa maoni yangu, kama serikali ya Kenya wanakubali kusomesha watu yake, kuanzia nursery school, awe serikali inalipa ile malipo ya nursery school kwa sababu naona kama watu wengi wanaumia. Kwa sababu ukiangalia ile malipo inalipwa mtoto ya nursery school, pesa yake hata ni nyingi hata kushinda hata yule ako primary school.

Jambo ingine ya pili ni hizi mambo ambaye watu wanazungumzia habari ya madaktari. Mimi kwa maoni yangu naomba katika hii Katiba ya leo, daktari alipwe mshahara ya kutosha. Mtu kama polisi, alipwe mshahara ya kutosha. Mtu kama mwalimu alipwe mshahara ya kutosha.

Interjection: Kwa hivyo unasema wafanyi kazi .....

Ole Mutui: Wafanya kazi wale wanasimamia kwa sababu hawa watu wanatoa huduma ya maana sana.

Jambo lingine ile ..... ni wale ambao wanatuongoza katika Group Ranch. Tulikuwa na uizi kubwa sana ambaye unakuta wale watatu ndiyo wanatawala ..... (inaudible) Na tunataka kusema katika ile Katiba ya leo, ikiwa umepatikana umekula pesa ya wananchi, iwe kifungo yako kuanzia miaka kumi na ishirini.

Kuhusu mambo ambayo inakata kata ardhi, tunasema kwamba katika hii Katiba ya sasa, hairuhisiwi mtu ambao si member kupewa ardhi hiyo, usipokuwa ule ambayo ametoa na anaenda kuuza ardhi yake kulingana na ardhi yake. Kama anataka kuiza atauza.

Inerjection:

Ya mwisho, ni majimbo. Tunahitaji serikali ya Majimbo, tuwe tunatawala rasilimali yetu ambaye iko katika area yetu.

Com. Lethome: Thank you very much. Sasa watu wa Kimana tumefika mwisho wa kikao chetu kwa siku ya leo. Na tunawashukuru sana kwa sababu ya vile umejitoksha kwa wingi sana hata ..... (inaudible) Ninawashukuru sana ile mmeonyesha vile ambazo umeshikilia hii kazi ya Katiba ..... (inaudible). Ningependa tu kuambiwa kuwa leo tulikuwa hapa, tunaenda sehemu zingine za mkoa hii ya Rift Valley. Ukiwa una maoni ambaye ungependa commissioner .....(inaudible) usikae nayo. Unapatia hawa ambaye .....(inaudible) au District Co-ordinator wa Kajiado, itatufikia

Kwa sababu ya kusema hivyo ni kuwa .....(inaudible) Kwa hivyo tus

Yale maoni yote mmetoa hii siku ina.... (inaudible) na sheria kutii maneno ambayo imes..... Kwa sababu kawaida Kenya, watu usema wanaulizwa maswali, wanapiga kelele, wanasema .....ama si hivyo? Sasa

Kwanza

Asenteni sana kwa kazi nzuri umefanya..... (inaudible) Na wale wote ambao wamefanya hii kazi iweze kufaulu. Na yule Father anasimamia hii kanisa utampelekea salamu na tumeshukuru katika .....(inaudible) Stephen tuwashukuru sana kwa kibarua ..... Asante sana Mungu akubariki. Tutafunga kwa maombi. Nafikiri Yoyce.

Joyce Senewa: (inaudible) Tunawashukuru sana sisi watu wa Kimana vile umeweza kuvumulia na kuketi kuanzia asubuhi mpaka jioni na haja weza kutembea tembea. Unaona hata sisi wenyewe tunakaa kidogo tuna..... Kutembea tembea juu ya kuchoka. Lakini hawa wamevumilia ili waweze kutusaidia. Kwa hivyo nasi tutawashukuru kwa sababu pia hii isikuwa ni lazima, walionelea .....(inaudible) lakini wameamua kuvumulia hadi siku ya mwisho

Pia sitasahau hata madreva maana pia wamevumilia . Sisi wote tuwashukuru sana kupitia watu wa Kimana na kwa hivyo tutaweza kuomba mzee mmoja atufungie kwa maombi. Asanteni hadi ..... (inaudible)

Stephen Maitha: (*Closing prayer*)

Baba Mungu wa Israeli na mataifa yote, ulijua mambo yetu...hata kikao cha leo ambacho ..... tunakushukuru sana maanake tumeona baraka zako na tunakuhimidi na kushukuru. Hawa Ma-commissioner tunawaweka mbele yako. Baba

